

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

SOSIALISTISEN YHTENÄISYYSPUOLUEEN IDENTITEETIN JÄLJILLÄ

Timo Mikkolainen
Pro gradu -tutkielma
Ohjaaja: Ilkka Ruostetsaari
21.5.2014

Tämän tutkimuksen kohde on Suomessa vuosina 1946–1955 toiminut Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue (SYP). SYP:llä oli maan historiassa ainutlaatuinen asema puolueen ollessa lähes koko toiminta-aikansa yhteistyössä Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) kanssa Suomen Kansan Demokraattisessa Liitossa (SKDL): tämä oli ainoa kerta, jolloin SKP jakoi yhteistyöjärjestön toisen puolueen kanssa. Lähinnä entisistä Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) jäsenistä koostunut SYP edusti edistyksellisiä poliittisia voimia kokoavaksi järjestöksi perustetun SKDL:n sosialistista haaraa.

SYP:n taustalla olivat SDP:n sisälle erityisesti vuosina 1940–44 kehittyneet kuutosten ja sosialidemokraattinen rauhanopposition kaltaiset ryhmät. Yhteistä näille oppositioille oli Väinö Tanneriin henkilöityneen puoluejohdon politiikan kritisointi. Nämä ristiriidat kasvoivat entisestään kesällä 1941 aloitetun sodan myötä. Sodan jälkeen SDP siirtyi ideologisesti entistä enemmän oikealle. Tällöin uuden sukupolven Tanneria kannattaneet niin sanotut asevelisocialistit miehittivät keskeisiä paikkoja puolueen johdossa. Tämä johti jo aiemmin SDP:stä erotettujen kuutosten lisäksi nyt rauhanopposition enemmistön lähtöön puolueesta ja siirtymiseen vuonna 1944 perustettuun SKDL:ään. Osa näistä SKDL:n sosialisteista liittyi myös vuonna 1946 liiton sisälle perustettuun SYP:hen.

Tutkimus tarkastelee SYP:n asemaa kahden suomalaisen työväenliikkeen pääsuuntauksen, sosialidemokratian ja kommunismin, välissä. Työn päähuomio kohdistuu SYP:n toimintaan yhteistyöjärjestössään kommunistien kanssa, siihen kuinka SYP:n identiteetti rakentui ja muovautui tässä kanssakäymisessä. Teoreettisesti työ pohjautuu identiteetin käsitteeseen. Modernin ajan identiteetti käsitetään yleisesti prosessinomaiseksi ja keskinäisriippuvuuden kautta syntyväksi: ”me” saamme identiteettimme suhteessa ”muihin”. Seppo Kääriäinen kehitti väitöskirjassaan nimenomaan puolueille ominaisen syväidentiteetin käsitteen, jota sovellan työssäni yleisempien identiteettikäsitteiden ohella. Menetelmiltään työ perustuu historiantutkimukselle ominaiseen välineistöön. Lisäksi hyödynnän Kenneth Burken identiteettiin perustuvaa retoriikkateoriaa. Burkea kiinnosti erityisesti piilotetun, salakavalan identiteetin paljastaminen. Näillä keinoilla selvitän, että mikä erotti SYP:läisiä poliittisen kentän vasemman laidan yhteistyö- ja kilpakumppaneista ja mikä puoluetta mahdollisesti näihin myös yhdisti. Samastuminen ja erottautuminen ovat keskeisiä teemoja läpi koko tutkimuksen, jonka lopputuloksena paljastan SYP:n identiteetin laadun.

Tärkein osa tutkielman aineistosta on peräisin Kansan Arkiston SYP-kokoelmasta. Tätä alkuperäismateriaalia ovat muun muassa puolueen erilaiset kokouspöytäkirjat, kirjeenvaihto, ohjelmaluonnokset ja muut julistukset. Tämän lisäksi SYP:n taivalta SKDL:ssä taustoittavat myös tämän yhteistyöjärjestön sekä toveripuolue SKP:n kokouspöytäkirjat. Henkilöarkistoja olen tutkinut pääasiassa SYP:n puheenjohtajiston osalta. Puolueesta tehdystä aiemmasta tutkimuksesta hyödynsin Aila Sirniön puoluetta käsittelevää pro gradua vuodelta 1968 – kenties tähän mennessä ainoata laatuaan. Mainittujen lähteiden lisäksi työssä ovat olleet hyödyksi lukuisat 1940- ja 50-lukujen työväenliikettä ja tämän myötä myös SYP:tä enemmän tai vähemmän käsittelevät tutkimukset, muistelmat ja muut vastaavat teokset. Aineiston laadun ja tutkimusotteeni puolesta työni muistuttaa siten historiantutkimusta.

SYP:n taival SKDL:ssä ei osoittautunut aivan ongelmattomaksi. Muutaman melko hyvässä yhteistyössä sujuneen vuoden jälkeen kasvoi monien SYP:läisten tyytymättömyys liittokumppani SKP:hen. Tämä tapahtui vähitellen vuoden 1948 vaalien jälkeen, jolloin SKDL joutui oppositioon ja käytännössä eristettiin valtakunnanpolitiikasta. SKP:ssä tämä johti puolueen maanalaiselta kaudelta tuttuun sisäänpäinkääntyneeseen ja jyrkentyneeseen linjaan. Tämän lisäksi kommunistit lisäsivät omaa vaikutusvaltaansa liitossa. 1950-luvun puolivälissä oli eräiden SYP:n jäsenten mielestä kommunisteilla ”barrikadilinja” jo täysin voitolla. SYP erosikin SKDL:stä vuonna 1955 ja puolueen toiminta lopahti myöhemmin samana vuonna. Kaikesta huolimatta merkittävä osa SYP:läisistä ei eronnut puolueensa mukana SKDL:stä tai liittynyt SDP:hen, vaan pysyi mieluummin kommunistien dominoimaksi koetussa liitossa. Työväenliikkeen yhtenäisyyttä korostanut SYP ei siten kyennyt rakentamaan voimakasta sisäiseen yhtenäisyyteen perustuvaa omaa identiteettiään.

SKDL:ään jääneet sosialistit eivät kuitenkaan voineet identifioitua liitossa johtavan aseman omaksuneisiin kommunisteihin. He pitivät etäisyyttä niin ideologisesti jäykkään, ”ryömäläistä” kauttaan eläneeseen SKP:hen kuin aseveljien runtelemana pidettyyn SDP:hen. Molemmat olivat heille erottautumisen kohteita. Tämän seurauksena SYP:läiset loivat muiden SKDL:n sosialistien kanssa pohjaa uudelle poliittiselle identiteetille sosialidemokraattien ja kommunistien välille.

Asiasanat: Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue, Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, poliittinen historia, työväenliike--historia--Suomi, sosialismi, identiteetti

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	1
2. TEOREETTINEN VIIITEKEHYS.....	4
2.1. Identiteetin käsite.....	4
2.2. Puolueen (syvä)identiteetti.....	8
2.3. Työväenpuolueiden käsitteistöstä ja tämän tutkimuksen SYP:stä.....	11
3. AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄ.....	13
3.1. Aineisto.....	13
3.2. Kenneth Burken identiteetikäsitys.....	16
3.3. Ei kuitenkaan pelkkää retoriikkaa: historiantutkimuksellinen näkökulma.....	19
4. ERILLISYYDESTÄ TAKAISIN YHTENÄISYYTEEN: SYP:N TAUSTA.....	25
4.1. Vuosien 1940–44 oppositioliikkeitä.....	25
4.1.1. Kuutoset.....	25
4.1.2. Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seura ja Mauri Ryömä.....	27
4.1.3. Sosialidemokraattinen rauhanoppositio.....	29
4.2. Oppositioista yhtenäisyyspuolueeksi.....	32
4.2.1. SYP:n perustaminen.....	32
4.2.2. Oppositioista yli laitojen.....	35
4.2.3. Maailma ja me: yleiskuva 1940- ja 50-lukujen suomalaisesta työväenliikkeestä.....	38
4.3. Syväidentiteetti SYP:n taustalla.....	43
4.3.1. Ideologiset juuret: valikoitua sosialidemokratiaa.....	43
4.3.2. Johtohenkilöiden taustaa.....	46
4.3.3. Rooli ja toimintakulttuuri.....	51
5. SOSIALISTISTA YHTENÄISYYTTÄ RAKENTAMASSA: SYP:N TAIVAL 1946–55.....	54
5.1. 1946–48: Yhteistyön kausi.....	54
5.1.1. Hallitusyhtenäisyyttä?.....	54
5.1.2. Varhaisia sisäisiä ongelmia.....	57
5.1.3. Suhde kommunisteihin mutkistuu.....	60
5.1.4. Kohti vaali-ilveilyä vuoden 1948 malliin.....	65
5.1.5. Alhaisia ystäviä korkeilla paikoilla.....	68
5.1.6. Identiteetin rakennuspuita I.....	71
5.2. 1949–52: Haarautuvaa yhtenäisyyttä.....	73
5.2.1. Uusi aika on täällä.....	73
5.2.2. Presidentin miehet.....	76
5.2.3. SKDL löytää tyylinsä.....	78
5.2.4. He tekevät sen itse.....	82
5.2.5. Oppositiotapaus?.....	85
5.2.6. Eteenpäin on menty? Vuoden 1951 päätapahtumat.....	88
5.2.7. Yhteisrintamaan!.....	91
5.2.8. Identiteetin rakennuspuita II.....	93
5.3. 1953–55: ”Ryömäläisyyden” vuodet.....	95
5.3.1. Palmgren ulos.....	95
5.3.2. Hiitosen vaihtoehdot(tomuus).....	98
5.3.3. Muutoksen syksy 1953.....	101
5.3.4. Ei-oppikirjamaista yhteistyötä.....	107
5.3.5. Ulos SKDL:stä.....	110
5.3.6. Identiteetin rakennuspuita III.....	114
6. ASIAN PERIAATTEELLINEN PUOLI: PUOLUEOHJELMAT VERTAILUSSA.....	118
6.1. Ohjelmien taustaa.....	118
6.2. Maan valtiollinen itsenäisyys.....	125
6.3. Sisäinen poliittinen vapaus.....	127

6.4. Maakysymyksen ratkaisu.....	130
6.5. Suhtautuminen rauhantyöhön.....	131
6.6. Sosialismi.....	133
6.7. Ohjelmallista yhtenäisyyttä?.....	137
7. JOHTOPÄÄTÖKSET SYP:N IDENTITEETISTÄ.....	142
7.1. Rooli ja toimintakulttuuri käytännössä.....	142
7.2. SYP:n (syvä)identiteetin taso.....	147
8. EPILOGI: MUUTTUVAT AJAT.....	152
LÄHDELUETTELO.....	161

1. JOHDANTO

*”Ja jos pahat voi solmia liittoja
miksei hyvätkin tekisi niin?
sanoi Pellonpää kerran vakavana
ja vieripöydissä naurettiin...”¹*

Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue (SYP) toimi vuosina 1946–55 osana Suomen Kansan Demokraattista Liittoa (SKDL) yhdessä Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) kanssa. SYP:llä oli siten tietynlainen erityisasema Suomen poliittisessa historiassa: yksikään muu puolue ei sittemmin ole ollut vastaavassa asemassa jakamassa yhteistyöjärjestöä SKP:n kanssa. SYP koostui suurimmaksi osaksi entisistä Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) jäsenistä ja edusti siten liitossa niin sanottua sosialistista, ei-kommunistista osaa.

Toisen maailmansodan jälkeisessä poliittisessa tilanteessa tällainen liitto oli toisaalta varsin luonteva. SDP kannatti Suomen sodanaikaista politiikkaa, mikä synnytti oppositioita puolueen sisällä. Tämä kriittisyys valtion virallista politiikkaa kohtaan yhdisti sosialidemokraattisia oppositioita ja kommunisteja. Ratkaisevinta SKDL:n synnylle oli kuitenkin vuoden 1944 poliittinen käänne. Ensimmäisen tasavallan niin sanottu valkoinen Suomi² koki nyt poliittisen ja sotilaallisen haaksirikkonsa. Hävityn sodan jälkeen Suomi joutui myöntämään lailliset toimintaoikeudet pitkään illegaaleina pidetyille kommunisteille ja sodan aikana tukahdutetulle sosialidemokraattiselle oppositiolle. Näille puitteille perustettiin syksyllä 1944 SKDL kaikkien ”edistysellisten voimien” yhteiseksi liitoksi. SDP:stä eronneet tai erotetut SKDL:n sosialistit perustivat maaliskuussa 1946 oman puolueensa yhteistyöjärjestön sisälle. Näin SKP sai liitossa rinnalleen SYP:n.

SKDL:n synty merkitsi toista suurta murrosta suomalaisissa työväenpuolueissa. Molemmissa näistä oli sota liikkeellepanevana voimana. Ensimmäinen puoluekenttää ravistellut tapahtuma nähtiin kansalaissodan jälkeen vuonna 1918, jolloin SDP:hen järjestäytynyt työväenliike jakautui kahtia ja puolueen radikaalimpi osa perusti itselleen SKP:n. Neljännesvuosisata tämän jälkeen toinen (maailman)sota sai puolestaan monet SDP:ssä Väinö Tanneriin henkilöityneen politiikan vastustajat hakemaan yhteistyötä kommunistien kanssa. Mielenkiintoisinta tässä on, että suuri osa näistä oppositiolaisista oli sosialidemokraattien kokeneinta ja tunnetuinta kaartia. Sellaisia olivat

¹ Hector 1995

² Kurjensaari 1948, 204. Yleisesti käytössä olleet termit Suomen ensimmäinen ja toinen tasavalta ovat Matti Kurjensaaren keksimät. Ensimmäisellä tasavallalla hän tarkoittaa vuosien 1918–44 välistä Suomea, jonka yhteiskuntajärjestys perustui valkoisen osapuolen kansalaissodan voitolla hankkimaan hegemoniaan.

esimerkiksi K. H. Wiikin ja J. W. Kedon kaltaiset työväenliikkeen veteraanit. Siten SKDL:n perustaminen merkitsi myös henkilöiden tasolla työväenliikkeen sosialidemokraattisen ja kommunistisen haaran osittaista paaluta yhteen. SKDL:ään päätyivät niin Wiikin ympärille muodostunut sotaa vastustanut kuutosryhmä kuin Ketoon henkilöitynyt sodanaikainen oppositio. Merkittävä osa näiden ryhmien jäsenistä liittyi myös SYP:hen. Asetelma oli siten varsin erikoinen: moni nimekäs ja pitkään SDP:tä palvellut sosialidemokraatti liittyi nyt yhteisrintamaan kommunistien kanssa.

SKDL:stä ja SKP:stä on tehty lukuisia tyyliään ja tasoltaan kirjavia kirjoja, mutta SYP on ollut tähän mennessä melkein pä unohtettu puolue. Sankaritarinoita ei SYP:stä kenties voida kirjoittaa, eikä puolue ole ollut tarpeeksi merkittävä kelvataksaan edes jälkikäteen häväistäväksi. Nykyisessä SDP:ssäkin sodanvastaiset kuutoset ovat edelleen huonossa huudossa. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että puolueen vuonna 2011 nimitetyn ministeriryhmän jäseniä kutsuttiin *Uutispäivä Demarissa* yksimielisyyttä ilmentäväksi ”paremmiksi kuutosiksi” erotuksena Wiikin kuutosten riidankylväjästä¹. Tällainen historiankäsitelmä on sinällään varsin ymmärrettävä. Kuutoset ja muut SYP:n taustalla olleet sosialidemokraattiset oppositioryhmät ovat SDP:läisessä katsannossa puolueen jättäneitä – ja puolueesta jätettyjä – luopioita. Sama toistui myös SYP:n jätettyä SKDL:n: nyt puolue sai petturin roolin myös kansandemokraattisessa liikkeessä. Tältä pohjalta on ymmärrettävissä, ettei SYP:tä ole juuri haluttu muistella kummallakaan taholla. Ehkä näistä syistä eivät myöskään tutkijat ole olleet puolueesta kiinnostuneita. Tämä siitäkin huolimatta, että SYP:n enimmäkseen sosialidemokraattinen tausta yhdistettynä puolueen liittolaissuhteeseen juuri maan korvesta ja vankiloista päivänvaloon päässeiden kommunistien kanssa tarjoaa mitä herkullisimman tutkimusasetelman.

Tutkimuksen keskeisenä teoreettisena pohjana on samastumisesta ja erottautumisesta käyttövoimansa saava identifikaatioprosessi. SYP:n luonteen selvittämisessä identiteetin käsite on erinomaisen tärkeä, joutuihan tämä enimmäkseen SDP:stä jäsenpohjansa saanut puolue samanaikaisesti sekä tekemään eroa vanhasta puolueestaan että etsimään yhteistä säveltä kommunistien kanssa SKDL:ssä. Tarvittavat nuotit olivat kuitenkin kateissa, ja vuonna 1955 SYP päätti puolueena erota – ja erottautua – myös tästä yhteisestä liitosta. Kaikissa näissä käännteissä identiteetti on keskeisellä sijalla. Kysymykseen SYP:n identiteetistä löytyy vastaus selvittämällä, että miten puolue ensin perusteli eronsa ja eroavuutensa SDP:stä, käsitti tämän jälkeen asemansa toimiessaan osana SKDL:ää ja kuinka se lopulta selitti eronsa tästä yhteistyöjärjestöstä. Toisaalta

¹ Uutispäivä Demari 21.6.2011 Seppo Peltoniemi, ”SDP:n kuusikossa sovitteluhenkä, kokemusta ja uutta intoa”

kyseiset puoluesuhteet ja SYP:n toiminnan tosiasiallinen lakkaaminen jo erovuonna 1955 nostavat esille vielä uuden kysymyksen puolueen kollektiivisen identiteetin vahvuudesta. Tätäkin tutkimus pyrkii hahmottamaan.

Hyvän tutkimuksen ei Kari Palosen mukaan pidä rajoittua vain yhteen tarkoitukseen. Sen sijaan tutkijan olisi pyrittävä pääsemään ”varsinaisen ongelmansa” ohi ja yli.¹ Tässä tutkimuksessa tulenkin myös kertoneeksi SYP:n taipaleesta perusteellisemmin kuin tietääkseni tähän mennessä on tehty. Työni yhtenä tarkoituksena on näin ollen myös SYP:n kokonaiskuvan hahmotteleminen. Pyrin tältä osin tyydyttämään melkeinpä olemattoman aiemman tutkimuspohjan aiheuttamaa SYP:tä koskevaa tiedontarvetta. Tämä ei ole ristiriidassa identiteettiä hakevan päätehtävän kanssa. Oikeastaan SYP:n ”tarina” ja puolueen identiteetti nivoutuvat tarkastelussani suurelta osalta yhteen. Tämä johtuu siitä, että käsittelen identiteettiä modernin ajan tapaan alati muuttuvana ja muovautuvana prosessina. SYP:n identiteetti eli elämänsä enimmäkseen SKDL:n sisällä käydyn yhteistoiminnan kautta, joten tämä liittosuhde oli suorastaan ydinkysymys koko puolueen olemassaololle. Siten tämä tutkimus valaisee varsin kattavasti myös puolueen ja yhteistyöjärjestön välistä dynamiikkaa. Varsinaista SYP:n kronikkaa, ”suurta tarinaa”, en pyri tässä tietenkään kirjoittamaan, mutta suuri osa puolueen taipaleen keskeisimmistä tapahtumista nousee päätehtävän ohessa ikään kuin sivutuotteena esille.

Tutkimus etenee pääosin kronologisesti. Luvussa 2. esittelen tutkimuksen identiteettiin nojaavan teoreettisen pohjan. Luku 3. paljastaa menetelmät, joiden avulla etsin SYP:n identiteettiä. Aineistoon aluksi haen luvussa 4. puolueen identiteetin juuria toisen maailmansodan aikaisista sosialidemokraattisista oppositioista ja vähän kauempaakin. Tämän lisäksi esitän laajemman kuvan sodanjälkeisestä suomalaisesta työväenliikkeestä, maailmasta johon SYP perustettiin. Luku 5. perehtyy SYP:n taipaleeseen osana SKDL:ää kuvaten erityisesti SKP-suhteen kehitystä. Tämä luku on pilkottu kolmeksi alaluvuksi, joissa esittämäni ajanjaksot kuvaavat SYP:n SKDL-yhteistyön asteittaista kehitystä. Luvussa 6. selvitän vielä puolueohjelmien tasolla SYP:n mahdollisia eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä suhteessa muihin työväenpuolueisiin. Näiden lukujen punaisina lankoina kulkevat identifikaatioon tarvittavat samastumisen ja erottautumisen käsitteet. Varsinainen johtopäätösluku punoo nämä langat yhteen ja antaa vastauksen kysymykseen SYP:n identiteetistä. Epilogissa kurkistan vielä SYP:n ajoista tulevaisuuteen ja hahmottelen Suomen työväenliikkeen suurempia linjoja SYP:läisen perinnön kautta liittämällä tutkimuskohteen mahdollisimman lähelle tätä päivää.

¹ Palonen 1977, 253

2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1. Identiteetin käsite

”Miksi minä kirjoitan? Jaa-a. Siis minä kirjoitan siksi, että edessäni näen valkoisia papereita, paperiarkkeja. Ne on täytettävä tekstillä. Ja siksi, että minulla on hyvät takamukset, tai perslihakset, jos puhuis suoraan suomen kieltä. Siksi, että näen edessäni valtavan kirjaston täynnä kirjoittamattomia teoksia. Siksi, että pidän viskistä, jota saan juoda kirjoittamisen jälkeen. Siksi, että pidän hyvästä kahvista, jota saa siksi, että kirjoittaa. Ja siksi, että tunnen... minulla on jonkunlainen sisäinen tarve ulostaa tämä sisällä oleva paine ja yrittää kuvata kansallista identiteettiä. Siis tätä prosessia, mikäli ymmärrät. Identiteetti-sana, sehän on vieraskielinen sana. Mutta kuitenkin, minähän voin kääntää myöhemmin, taas siis. Ja niin, tämä on eräs syy. Sitten on muutkin syyt olemassa: esimerkiksi naiset.”¹

Jörn Donnerin Anssi Mänttärin elokuvassa *Regina ja miehet* esittämä hieman moukkamainen kirjailija voisi tiivistää tälle tutkimukselle keskeisen termin jokseenkin seuraavasti: identiteetti kertoo sen, keitä me olemme – yhdessä tai erikseen. Määritämme tämän olemuksemme aika- ja tilaulottuvuuksien kautta. Meillä kaikilla on oma historiamme, jonka perusteella myös rakennamme tulevaisuuttamme. Tämän kaiken teemme suhteessa toisiin olioihin, joista erottaudumme tai joihin toisinaan myös samastumme.² Yksilöiden tajunnan ohella identiteetti määrittää myös kollektiivisten yksiköiden itseymmärryksen. Tuskin on sattumaa, että Donnerin itseironinen elokuvahahmo puhui juuri kansallisesta identiteetistä, olihan hän 1960-luvun *Uudessa maammekirjassaan* tuon käsitteen ensimmäisiä käyttäjiä Suomessa. Hänen panoksestaan huolimatta on kansalliseen identiteettiin keskittyvä tutkimus ollut vasta 1980-luvulta keskeinen yhteiskuntatieteiden haara.³ Sen sijaan suomalaisessa puoluetutkimuksessa, johon tämä työ ankkuroituu, vastaavaa kollektiiviseen identiteettiin perustuvaa otetta on edelleenkin käytetty varsin säästeliäästi. Mainittakoon tässä poikkeavina esimerkkeinä eräät Rauli Mickelssonin tutkimukset ja etenkin Seppo Kääriäisen väitöskirja, joista jälkimmäisen teemaan palaan tarkemmin vielä tuonnempana⁴.

Puolueidentiteetin tutkimuksen ohut perinne ei ole kuitenkaan suuri ongelma tämän työn kannalta. Tämä johtuu siitä, että identiteettiin liittyvä oleellisin käsitteistö soveltuu mainiosti useammille tutkimusaloille. Identifioitumisen kohteina puolueet kuitenkin poikkeavat hieman esimerkiksi nykyisistä kansallisvaltioista. Benedict Andersonin tunnetun määritelmän mukaan kansallisvaltiot ovat kuviteltuja yhteisöjä, koska niiden jäsenet eivät voi koetusta yhteydestään huolimatta

¹ Mänttari 1983

² Kääriäinen 2002, 47; Saukkonen 1999, 49

³ Saukkonen 1998, 214

⁴ Kääriäinen 2002; Mickelsson 1996, 1999

kuitenkaan tuntea toisiaan tai olla kaikki keskenään tekemisissä. Tässä suhteessa ne muistuttavat puolueita. Oleellisin ero kansallisvaltioihin ja puolueisiin samastumisessa on sattuman merkityksellä. Anderson pitää nationalismiin taikana sitä, että se muuttaa sattuman kohtaloksi: synnymme ilman omaa valintaamme jonkun (kansallis)valtion jäseneksi. Se identifikaation kohde on siis puolestamme päätetty.¹ Puolueisiin samastuminen vaatii sen sijaan aktiivisempaa identiteetin etsintää. Niiden jäseniksi ei varsinaisesti synnytä, vaikka esimerkiksi lapsuuden kasvuympäristöllä on toki perinteisesti ollut huomattava merkitys puoluekannan määrittelyssä².

Toinen keskeinen ero valtioiden ja puolueiden välillä on maantieteellinen. Kansallisvaltiot sijaitsevat pituus- ja leveyspiirien avulla tarkasti määritellyillä kohdillaan. Suurimmalla osalla meistä on koti, osalla jopa omaa maatakin. Näin olemme konkreettisesti liittyneet osaksi kotimaata. Moni puoluekin on määrittänyt valtiollisen toimintakenttensä jo nimensä perusteella: Suomi esiintyy niin SDP:n, SKDL:n kuin – jokseenkin paradoksaalisesti – Moskovassa perustetun SKP:nkin nimessä. SYP oli tässä suhteessa työväenliikkeemme ”epäkansallinen” poikkeus. Puolueeseen identifioituminen ei kuitenkaan ole vastaavalla tavalla sidoksissa maa-alueisiin. Menneinä vuosikymmeninä vasemmistopuolueille tärkeät työväentalot tosin muodostivat erään lievän poikkeuksen tästä säännöstä. Useat SDP:n yhdistykset nimittäin arkailivat liittymistä SKDL:ään, koska ne pelkäsivät puoluepoliittisen paikan vaihtamisen merkitsevän myös fyysisten työväentalojen menettämistä³. Todennäköisesti tämä sitoi eräät oppositiomieliset yhdistykset kiinni SDP:hen, vaikka itse puolueen poliittinen linja ei niitä olisi miellyttänyt. Puoluejäsenyys on kuitenkin lähtökohtaisesti aatteellinen ja poliittinen teko. Kotimaan multiin voi sen sijaan samastua ilman sanottavaa poliittista tiedostamistakin.

Kulttuurintutkija Stuart Hall tekee karkean jaon kolmen eri identiteettikäsitteen välillä. Ensimmäisenä syntyi kartesiolaiseen ”ajattelen siis olen” -oivallukseen pohjautuva valistuksen subjekti. Tällaisen ihmisen olemus säilyisi samana koko olemassaolonsa ajan, jolloin minän muuttumaton keskus vastaisi ihmisen identiteettiä. Tätä seurannut sosiologinen subjektikäsitteys syntyi modernina aikana. Tällöin tajuttiin, ettei ihmisen ydin ollutkaan autonominen. Meillä on tämän käsityksen mukaan vielä eräänlaiset ”tosi minämme”, mutta sen lisäksi käymme jatkuvaa vuorovaikutusta muun maailman kanssa, ja identiteettimme muovautuu tässä prosessissa.⁴ Juuri tästä jatkuvasta muutoksesta yritti myös Donnerin hahmo kertoa. S. Hjalmar Rantasen kirja *Kuljin*

¹ Anderson 2007, 39, 46

² Grönlund, Paloheimo, Sundberg, Sänkiäho & Wass 2005, 109–112

³ SKP:n puoluejohtokunta ptk 13.2.1945, mf 58, KansA

⁴ Hall 1999, 21–22

SKP:n tietä yhdistää nämä kaksi identiteetinmäärittelytapaa. Tuo kirja on sinänsä vaatimaton esimerkki 1950-luvun propaganda- tai ”pelastuskirjallisuudesta”. Varsinaisesti kiinnostavaa tässä yhteydessä on kuitenkin se, että yksi teoksen luvuista on nimeltään ”Synnyin kommunistiksi”, jolla kirjoittaja toisin sanoen ymmärtää identiteettinsä valistuksen tapaan alkuperäisenä, syntymästä saatuna.¹ Jo kirjan nimi sisältää kuitenkin juonipaljastuksen, sen ettei hän lopulta jatkanut tuolla itselleen asetetulla turmiollisella tiellä. Toisin sanoen hän käsitti itsensä sittenkin modernin ajan sosiologisen määritelmän mukaan – näin Hjalmar selvisi SKP:n ikeestä ja vaihtoi identiteettinsä johonkin hänelle sopivampaan. Kolmantena identiteettikäsityksen kehitysasteena Hall mainitsee vielä postmodernin subjektin, joka on vailla minkäänlaista kiinteää identiteettiä. Postmoderni ihminen voi olla hyvinkin skitsofreeninen: nämä subjektit omaksuvat useita keskenään ristiriitaisiakin identiteettejä.² Tämä on melko lähellä Zygmunt Baumanin notkeaksi moderniksi kutsumaa nykyaikaa, jota luonnehtivat eksplisiiviset yhteisöt tai ”naulakkoyhteisöt”. Yhteisyyden tunne olisi tällöin pelkkää väliaikaista harhaa ja kestäisi ainoastaan sen lyhyen ajan kun narikkalappu vielä löytyy lompakosta.³ Ei tarvinne selittää, että puolueen kaltaisen kollektiivisen aatteellisen ryhmän tutkiminen jälkimmäisten näkemysten pohjalta ei ole kovin mielekäästä tai palkitsevaa. Onneksi tämän tutkimuksen ajallisen rajauksen vuoksi tuollaisen postmodernin ongelman voi kiertää: SYP toimi 1940- ja 50-luvuilla, aikana joka määritellään vielä tiukasti moderniin – tai Baumanin termein raskaaseen moderniin – aikakauteen kuuluvaksi⁴. Tämä puolestaan tekee juuri moderniin sosiologiseen subjektiin liitetyn prosessinomaisen identiteettikäsityksen hedelmälliseksi apuvälineeksi SYP:n kaltaisen puolueen tarkasteluun.

Mikko Lehtonen näkee vastaavanlaisen muutoksen tapahtuneen myös käsityksissä kansallisvaltioiden identiteeteistä. Ennen hallitsevana oli säiliö-metaphora, jonka mukaan valtiot olivat autonomisia, suhteellisen pysyviä ja itse omaa merkitystään rakentavia olioita kuin säiliöitä. Lehtonen käyttää uudemmassa näkemyksestä suhdekimpun metaforaa. Kansallisvaltiot eivät tämän mukaan saisi identiteettiään omasta itsestään vaan suhteistaan muihin olioihin.⁵ Näiden ”toisten” asemaa onkin viime vuosikymmeninä korostettu identifikaation määrittäjinä. Vilho Harle tiivistää tämän seuraavasti: ”Toista ja toiseutta tarvitaan oman identiteetin muodostamiseksi: suurta ei voi määritellä ilman pientä, kukaan ei voi nähdä itseään ja omaa ainutlaatuisuuttaan näkemättä sitä, mitä hän itse ei ole”⁶.

¹ Rantanen 1958, 5

² Hall 1999, 23

³ Bauman 2002, 237–238

⁴ Mickelsson 2007, 47

⁵ Lehtonen, Löytty & Ruuska 2004, 12–13

⁶ Harle 1994, 232

Aina ei pelkän toiseuden kokeminen kuitenkaan riitä. Silloin tarvitsemme vielä jyrkempiä vastakohtaisuuksia, viholliskuvia. Harlen mukaan ”vihollinen” on ”syvällisesti erilainen kuin minä tai me”. Toiseus ja vihollisuus syntyvät samanlaisen dualistisen jaottelun pohjalta: ”me” olemme hyviä ja kaikin puolin normaaleita, kun taas vihollisemme, ne ”toiset”, ovat kaikilla mahdollisilla tavoilla tämän vastakohtia. Näin ajatellen esimerkiksi kreikan kielen sana *diabolos* on erottautumisen ja toiseuden luomisen väline. Näemme itsemme erilaisina kuin tämä myyttinen paholainen.¹ Tuo erottautumisen kohteemme ottaakin auliisti kannettavakseen kaiken pahan tai muuten normeista poikkeavan yhteiskunnassamme. Usein viholliskuvien rakentamiseen tarvitaan kuitenkin konkreettisempia demonisoinnin kohteita. Tässä tehtävässä hyvästä ja pahasta kertovat myytit ja tarustot ovat hyödyllistä käyttöainetta. Harlen mukaan keinotekoiset ryhmät tarvitsevat identiteettiä rakentaakseen erityisen vahvaa vihollista. Hänen mukaansa tyhjän päälle kasatulla eurooppalaisella identiteettiprojektilla oli tällainen tarve 1990-luvun alussa.² Tilanne ei ole vielä 2010-luvulle tultaessa muuttunut. Vastaavanlaista vihollista ”Euroopalle” kaipaavat myös liittovaltiosta haaveileva historioitsija Brendan Simms. Hän menee Harlea pidemmälle ja nimeää vielä listankin sopivista vihollisista: kandidaattien listalle pääsivät Venäjä, islamilainen kalifaatti ja Kiina.³

Hieman vastaava tilanne oli vuoden 1918 kansalaissodan jälkeisessä niin sanotussa valkoisessa Suomessa. Voimakasta kansallista identiteettiä ei maalla vielä ollut, eikä juuri käyty sota ainakaan ollut asiaa edistänyt. Sodan jälkeen Suomeen luotiin kansalliseksi identiteettiprojektiksi Ruotsalais-saksalaisten rotu- ja muiden oppien pohjalta ilmiö, joka tunnetaan yleisesti ”ryssävihana”. Näin vahvan vihollisen kysyntään vastattiin sujuvasti läntisellä tuontitavaralla. Vihollinen löytyi toisesta ilmansuunnasta eli idästä. Tällä perustavanlaatuisen erillisyyteen pohjautuvalla identiteetillä maata pyrittiin sisäisesti yhtenäistämään. Identiteetin aikaulottuvuudella tämä merkitsi Venäjän ”ylentämistä” ei ainoastaan Suomen nykyiseksi ja tulevaksi viholliseksi, vaan suorastaan ikaikaiseksi, jo ammoisista ajoista asti maata vainonneeksi pahuuden ilmentymäksi. Venäläisten ohella demonisoinnin kohteeksi kelpasi myös sodan hävinnyt punainen osapuoli. Valkoisen Suomen ilmapiiri oli toisaalta SDP:lle jossain määrin hyödyllinen. Mukautumalla ”aikansa realiteetteihin” kuuluneeseen ”ryssävihaan” puolue paransi asemaansa porvareiden silmissä. Toisin oli kommunistien laita, jotka olivat jokseenkin yhtä pahoja kuin rajan takaa löydetty perivihollinen.⁴ Tämän näkemyksen mukaan SYP toimi sekä vertauskuvalle että konkreettisessa liitossa itsensä saatanaan kanssa – Suomen Kansan Demokraattisessa Liitossa.

¹ Harle 1991, 16–17. Hebrean kielen saatanaa tarkoittava sana *יָצָן* kuvasi alun perin vastustajaa, joka ei siten vielä vastannut täysin myöhempiä ”saatanallistettua” vihollista (New World Encyclopedia 2011).

² Kuusisto 1996, 272–275; Harle 1991, 174

³ Yle Radio 1 2013, Eurooppalaisia puheenvuoroja: ”Saksan pelko”

⁴ Klinge 98–112; Karemaa 1998, 196–200

2.2. Puolueen (syvä)identiteetti

Puolueiden olemassaololle identiteetti on vähintään yhtä tärkeä tekijä kuin yksilöille tai valtioille. Puolueet syntyvät tunnetuista ja tunnustetuista ristiriidoista, mutta myös yhteisiksi koetuista asioista ja näkökannoista. Toisin sanoen niille ”on oltava jotain yhteistä, josta voi olla eri mieltä”.¹ Samoista edellytyksistä on kiinni myös puolueiden olemassaolon uusintaminen, sillä identiteetikriisistä kärsivä puolue saattaa pian olla entinen puolue. Arkipuheessa taajaan esiintyvä hokema puolueiden samankaltaisuudesta on silloin – etenkin muutosta vallitseviin oloihin tavoittelevien ja poliittista oppositiota edustavien – puolueiden propagandatyöntekijöille mahdollisimman epämiellyttävää kuultavaa. Huoli ”sanoman perillemenosta” saa heidät kenties ryhtymään identiteettiä vahvistaviin, ja etenkin tämän julkituomista terävöittäviin toimiin ja vaihtamaan esimerkiksi mainostoimistoa. Jatkuvasti kokemamme ristiriidat tekevät kuitenkin puolueet välttämättömiksi edustukselliseen demokratiaan perustuvalle poliittiselle järjestelmällemme. Itse asiassa myös yksipuoluejärjestelmissä johtava puolue toimii yhtä lailla ”meihin” samastumisen ja ”muista”, kuten vaikkapa abstraktista ”taantumuksesta”, erottumisen välineenä.

Seppo Kääriäinen kehitti väitöskirjaansa syväidentiteetin käsitteen, jonka avulla hän tutki Maalaisliiton ja keskustan strategisia ratkaisuja. Hän tiivistää käsitteen seuraavasti:

”Puolueen syväidentiteetti on puolueihmisten mielissä vakiintunut 'kulttuurinen tieto- ja odotusrakenne' sen suhteen, miten he kokevat puolueyhteisönsä, sen 'pyhät' asiat ja päämäärät suhteessa toisiin puolueisiin ja koko yhteiskuntaan. Syväidentiteetti merkitsee pysyvyyden ohella ylisukupolvista ja monikerroksista käsitystä puolueen olemassaolon fundamenteista.”²

Kääriäinen käsittää syväidentiteetin ennen kaikkea puoluejohdon käytössä olevana resurssina, jolla hän näkee olevan ainakin kaksi perustehtävää: puolueen olemassaolon turvaaminen ja tähän liittyvien toimintastrategioiden tarjoaminen. Ensimmäinen tehtävä korostaa siis identiteetin aikaulottuvuutta, puolueen jatkuvuutta. Tämä ei onnistu ilman puolueen jäsenten kokemaa yhteenkuuluvuuden tunnetta, jota varten näillä tulee olla myös riittävästi yhteisesti jaettuja käsityksiä ja kokemuksia. Toisena syväidentiteetin tehtävänä on tarjota puoluejohdolle sopiva keinovalikoima puolueen ratkaisujen legitimoimiseksi etenkin erilaisissa murrosvaiheissa ja taitekohdissa. Tähän identifikaatio(ide)n työkalupakkiin kuuluvat puolueen traditioihin liittyvät – ja näihin liittyvät – erilaiset konkreettiset tai vertauskuvalliset symbolit ja merkit. Käyttäessään syväidentiteetin tarjoamaa valikoimaa voi puoluejohto vedota esimerkiksi vanhoihin suuruuden

¹ Mickelsson 2007, 27

² Kääriäinen 2002, 49

aikoihin, puolueen pitkän linjan rooliin, ideologisiin juuriin ja menneisiin tai nykyisiin karismaattisiin johtohahmoihin.¹ Kaikkea tällaista identiteetin ainesta voi löytyä työkalupakin uumenista.

Yhteenkuuluvuuden rakentamiseen on useita keinoja. Puolueille keskeisiä paikkoja tähän ovat perinteisesti olleet erilaiset yhteistilaisuudet, kuten juhlat ja puoluekokoukset². Eeva Aarnion tutkimuksen mukaan myös puolueohjelmien laatimisprosessi luo yhteisöllisyyden tunnetta. Tätä piirrettä on korostettu laajemmin vasta viime vuosikymmeninä sen jälkeen kun porvarilliset puolueet olivat hiljalleen murtaneet ohjelmatyöhönsä kuuluneen elitistisen perinteen. Työväenpuolueille ohjelmanteko oli yleensä – ainakin näennäisesti – kollektiivista toimintaa jo aiemmin.³ Perinteisemmän käsityksen mukaan ohjelma on kuten Friedrich Engels kirjoittaa: ”julkinen lippu, ja ulkomaailma arvostele puoluetta tämän lipun mukaan”⁴. Mikä puolueiden identifikaation kannalta on vielä tärkeämpää, ohjelmat eivät rajoitu vain Engelsin sanoin ”muille” suunnatuiksi symboleiksi, vaan ne myös määrittävät ”meidän” omaa kuvaamme⁵. Ohjelmallisten lippujen ohella etenkin työväenliikkeen identiteetinluonnissa ja perinteissä ovat myös käsinkosketeltavat punaliput olleet keskeisellä sijalla, sisältyhän niihin runsaasti työväenliikettä ja -puolueita yhdistävää symboliikkaa. Punainen väri merkitsi aluksi erottautumista niin sanotun wrightiläisen työväenliikkeen sinisistä ja valkoisista väreistä. Sosialismiin samastettavat punaiset liput olivatkin 1930-luvun Suomessa pannassa. Julkisesti esitetty punaväri katsottiin tuolloin jopa vaarallisemmaksi kuin sosialismia puoltavat iskulauseet, joita oli sentään mahdollista rustailla pahvikilville. Valtiojohto siis ymmärsi työväenliikkeen lippujen sisältämän symboliikan enemmän kuin hyvin.⁶

Johtohahmojen keskeiset teot saattavat nousta myös symboliselle tasolle ja johdattaa heidät puolueidensa henkilölegendojen gallerioihin⁷. Tämä pätee myös yksilöiden sijasta toimintansa joukkovoimaan perustaneissa työväenpuolueissa. Usein näiden henkilöiden virstanpylväiksi asetetut teot ovat myös keskenään ristiriidassa. Esimerkkinä mainittakoon SDP:n kiitelty ja kiistelty voimahahmo Väinö Tanner, jonka merkkihetkistä voidaan rakentaa suorastaan kaleidoskooppimainen kuva: sieltä löytyvät muun muassa Suojeluskunnan paraatin ”vapaussodan”

¹ Kääriäinen 2002, 47–50

² mt., 50

³ Aarnio 1998a, 10–11; Aarnio 1998b, 66

⁴ K. Pekonen 1995, 27

⁵ P. Lappalainen 2006, 264

⁶ Kaihovaara 1991, 47–53

⁷ Kääriäinen 2002, 47, 51

muistopäivänä vastaanottanut, lapuanliikettä vastaan taistellut ja Suomea sotaan Saksan rinnalle vienyt Tanner¹. Kaikkia nämä teot – ja etenkin niihin liittyvä symboliikka – ovat Kääriäisen syväidentiteettikäsityksen mukaan SDP:n johdon resurssivarastossa. Keskimmäistä Tanneria voisi hyvin käyttää oman puolueen yhtenäistämiseen, kun taas kaksi muuta ovat oivaa käyttötavaraa luotaessa kansallisen yhtenäisyyden tunnetta esimerkiksi sodanvalmisteluissa. SYP puolestaan käsitti Tannerin enimmäkseen jälkimmäisessä mielessä ja siten erottautumisen kohteena.

Vakiintuneilla puolueilla, kuten SDP:llä tai Kääriäisen tutkimalla Maalaisliitto/keskustalla, onkin hallussaan laaja valikoima keinoja, joilla päätöksiänsä perustella. Vain kymmenisen vuotta toimineen SYP:n kannalta tilanne on toinen, eihän sellaiselle puolueelle voinut muodostua pitkäaikaisia ja – Kääriäisen termein – syvälläkyntäviä omia traditioita. Syväidentiteettiä ei siis ole hyödyllistä käyttää SYP:n johtajien tekemien strategisten ratkaisujen selittäjänä. Sen sijaan sovellan tuota käsitettä perustoiltaan vahvan puolueen kuvaajana, eräänlaisena ideaalityyppinä. Syväidentiteetin käsite palvelee siten tässä tutkimuksessa apuvälineenä SYP:ltä löytämäni ja toimivalta puolueelta odotetun identiteetin laadun vertailussa. Tämän lisäksi käsittelen puolueen identiteettiä aiemmin esittämistäni näkökulmista. Pasi Saukkosen termistön mukaisesti tämä tarkoittaa kolmea identiteettiä konstituovaa ulottuvuutta, jotka ovat: puolueen sisäinen yhtenäisyys, erottautuminen muista puolueista ja historiankäsitysten ja tulevaisuusperspektiivien luoma ajallinen jatkuvuus².

Etsin tällä tutkimuksella SYP:n identiteettiä. Suuren kysymyksenäni voisi siten muotoilla yleisten identiteettikäsitysten mukaan seuraavasti: ”Mikä oli SYP?” Tähän löytyy vastaus seuraavien tarkempien kysymysten kautta: Miten SYP rakensi identiteettiään erottautumalla muista työväenpuolueista ja mikä SYP:tä näihin puolueisiin mahdollisesti myös yhdisti? Miten SYP toimi käytännössä osana SKDL:ää ja mitä vaikutuksia tällä yhteistoiminnalla oli puolueen identifikaatioprosessille? Kuinka vahvaksi SYP:n identiteetti lopulta osoittautui? Vastaamalla näihin kysymyksiin tutkielma täyttää myös toisen tehtävänsä ja esittää tähän mennessä kattavimman yleiskuvan SYP:stä osana aikansa suomalaista työväenliikettä.

¹ Tuomioja 1982, 91; Paavolainen 1989, 17; Jokipii 1988, 536

² Saukkonen 1999, 50–51

2.3. Työväenpuolueiden käsitteistä ja tämän tutkimuksen SYP:stä

Nykypäivän lukijoille on syytä vielä hieman selvittää tutkimuksessa toistuvaa keskeistä SKDL:ään liittyvää termistöä, onhan tämä tutkimuskohde jo monille vaipunut historian unhoon. Kuten jo tuli selville, SKDL oli eräänlainen katto-organisaatio. Tähän yhteistyöjärjestöön kuuluivat puolueista niin SYP kuin SKP:kin. Näiden lisäksi SKDL:ssä oli huomattava määrä kumpaankaan puolueeseen kuulumattomia jäseniä. Kirjoittaessani ”SKDL:stä” tai ”kansandemokraateista” viittaan siis yhteistyöjärjestön molempiin puolueisiin ja näihin ”puolueettomiin” jäseniin (ja vielä muihinkin SKDL:n järjestöihin, joihin ei ole tässä syytä perehtyä sen tarkemmin). SKDL:n sisällä noudatan puolestaan klassista jakoa kommunistien ja sosialistien välillä. Kommunistit olivat järjestäytyneet myös puolueena SKP:hen ja SKP:ksi. Tästä ei ole epäselvyyttä. Liiton sosialistit ovat puolestaan hieman vaikeammin määriteltävissä. SYP edusti sosialisteja puolueena, mutta yleisesti tätä ryhmää on pidetty jo puolueen toiminta-aikana huomattavasti laajempänä, jähän sosialisteista suuri(n) osa molempien puolueiden ulkopuolelle. Kalevi Haikaran jaottelun mukaan kaikki SKDL:n eikommunistit olivat sosialisteja¹. Hyväksyn tämän hieman yksinkertaistavan jaon paremman puutteessa myös tutkielmani pohjaksi. Täsmennän kuitenkin, että olen tutkimusteknisistä syistä pääsääntöisesti varannut nimityksen ”liiton sosialistit” SYP:lle. Jos käsittelen näitä sosialisteja laajempänä SKP:n ulkopuolisena ryhmänä, mainitsen siitä selvin sanoin.

On myös aihetta selvittää tutkimuksen kanta sosialidemokratiaan. Pahoinpitelen siis nykyisiä kielioppisääntöjä käyttäessäni termistä yhden a:n versiota. Tähän on kolme syytä. Ensinnäkin tuo nimitys oli tarkastelemallani ajanjaksolla pätevää kieltä ja yleisessä käytössä. Tämän lisäksi se on SDP:n nimen virallisen kirjoitusasun mukainen. Kolmantena perusteluna tarjoan vielä sen, että SDP:n nykyisetkin jäsenet kirjoittavat yhä puolueensa nimen vanhaan malliin – tämä senkin uhalla, että joku ylitulkitsee asian ja identifioi minut tuon puolueen jäseneksi. Ylimääräisen a-kirjaimen sana saa tässä työssä vain niissä tapauksissa, kun käsittelen sosia(a)lidemokratiaa kansainvälisenä aatteena. Kuvatessani toisen maailmansodan jälkeistä aikaa en kuitenkaan kutsu SDP:tä ”sosialidemokraateiksi”. Teen sen tuon murrosvaiheen kummallisen tilanteen aiheuttamien mahdollisten sekaannusten välttämiseksi: liittyihän moni sosialidemokraatiksi itsensä identifioinut silloin SKDL:ään ja lopulta myös SYP:hen. Kuvatessani mainitun ajanjakson SDP:tä käytän puolueesta siten joko tuota lyhennettä tai vaihtoehtoisesti pidempää versiota ”sosialidemokraattinen puolue”.

¹ Haikara 1975, 11

Usein puoluetutkimuksissa katse kohdistuu jäsenjoukkojen sijasta enimmäkseen puolueiden johtohahmoihin. Näin on tälläkin kertaa. Perinteisiä työväenpuolueita käsiteltäessä tämä on toisaalta varsin paradoksaalista, perustuihan niiden toiminta alkujaan suurelta osin juuri suurten joukkojen osallistumiseen¹. Siitä huolimatta näihinkin puolueisiin keskittyvät tutkimukset ovat yleensä huomioineet rivijäsenten sijasta lähinnä puolueiden johtajat tai muut merkittäviksi katsotut persoonat, nuo Suurten linjojen Suurmiehet (tai toisinaan myös -naiset)². SYP ei toisaalta myöhemmin tarkemmin selviävistä syistä muistuttanut organisaationsa ja jäsenpohjansa puolesta juurikaan aikansa muita työväenpuolueita. Siinä mielessä tämän tutkimuksen johtajakeskeisyys on hyvinkin perusteltua, rinnastuuhun se myös SYP:n toimintaan käytännössä. Myös tutkimukseen liittyvät käytännön syyt suosivat tätä rajausta: työni verrattain lyhyt mitta tekee SYP:n sinänsä pienen järjestökentän täyden huomioimisen käytännössä mahdottomaksi.

Tätä tutkimusta varten rakentamani ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen” perusjoukon muodostavat SYP:n puoluetoimikunnassa vuosien mittaan vaikuttaneet parisenkymmentä keskeistä hahmoa. Puoluetoimikunta toimi SYP:n hallituksena ja siihen kuului kerralla 12 jäsentä³. Tämä johtoryhmä tapasi suhteellisen säännöllisesti pitäen noin 5–10 kokousta vuodessa. Vielä suuremman huomioni saa kuitenkin SYP:n ylin johto, mikä vielä entisestäänkin korostaa tutkimuksen ”elitististä” kuvaa. Puheenjohtajistosta pääsevät eniten esille puoluetta seitsemän vuotta luotsannut Atos Wirtanen ja viitisen vuotta hänen varapuheenjohtajanaan toiminut Ensio Hiitonen. Tämän kaksikon keskeinen tutkimuksellinen asema johtuu osaltaan jo siitä, että he johtivat SYP:tä suurimman osan puolueen SKDL-urasta. Juuri he jos ketkä antoivat SYP:lle kasvot. Toinen syy on käytännöllisempi: toisin kuin puoluetoimikunnan enemmistöltä tai muilta SYP:n johtajilta Wirtaselta ja Hiitoselta löytyy aineistostaan runsaasti puoluettaan käsittelevää materiaalia. SYP:ssä määrältään ja merkitykseltään vähäisiksi jääneet paikallisosastot saavat tässä tutkimuksessa pääosin samanlaisen statistin roolin kuin mikä niillä oli puolueessakin. Aivan osattomiksi en näitä kuitenkaan jätä. Vaikka SYP oli niin käytännön toiminnassaan kuin tämänkin tutkimuksen esitystavan puitteissa ”ylätason” projekti, oli myös maaseudun yhdistyksillä eräissä puolueelle kriittisissä vaiheissa merkittävä rooli. Jo tämänkin vuoksi päästän toisinaan ääneen myös SYP:n rivijäseniä.

¹ Mickelsson 2007, 34–35

² Rentola 1994, 17

³ SYP 1947

3. AINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄ

3.1. Aineisto

Käsillä saattaa olla viimeinen SYP:stä tehtävä tutkielma, mutta aivan ensimmäinen tämä ei sentään ole. Tietääkseni ajatus tästä puolueesta tehtävästä tutkimuksesta oli ensimmäisen kerran esillä jo kesäkuussa 1953. SYP:n entinen jäsen Jouko Saarto kysyi silloin puolueen arkistoa käyttöönsä ja pyysi samassa yhteydessä myös 15 000 markan lahjoitusta.¹ SYP ei kuitenkaan ollut valmis myöntämään hänelle kumpaakaan, mikä ei aiemmat tapahtumat huomioon ottaen ollut lainkaan yllättävää². Myöhemmin tämä tutkimus kertoo hyvät syyt puolueen kielteisyydelle Saartoa kohtaan. Tämän jälkeen kesti vielä 15 vuotta ennen kuin ensimmäinen – ja tähän mennessä ilmeisesti ainoa – varsinaisesti SYP:hen keskittyvä vähänkin laajempi tutkimus näki päivänvalon. Aila Sirniön puolueesta vuonna 1968 kirjoittamassa pro gradussa on kuitenkin omat vakavat puutteensa. Hänen työnsä kärsii ennen kaikkea melko varhaisen tekoaikansa asettamista rajoitteista: esimerkiksi SYP:n arkisto oli silloin vielä Ensio Hiitosen hallussa, joten Sirniö joutui turvautumaan työssään pitkälti lehtimateriaaliin³. Tämänkaltaisen alkuperäisaineistoon perustuvan tutkimuksen tekeminen olisi ollut tuolloin mahdotonta.

Tutkimuksen aineiston ydin koostuu vasemmistolaiseen työväenliikkeeseen keskittyvän Kansan Arkiston kokoelmista. SYP:n aineistosta erityisen tärkeällä sijalla ovat puolueen kokouspöytäkirjat, ohjelmajulistukset ja kirjeenvaihto. Näiden ohella hyödynnän myös SKDL:n ja liittokumppani SKP:n kokousten pöytäkirjoja tuodessani koko yhteistyöjärjestöä laajemmin esille. Kansan Arkiston henkilöaineistosta kävin läpi SYP:n puheenjohtajistoon kuuluneiden J. W. Kedon, Kusti Kulon ja Atos Wirtasen puolueeseen liittyvät kansiot, joiden sisältö ei tosin valtaosaltaan sovi tämän tutkielman teemaan. Näiden lisäksi otin mukaan puolueen ulkopuolista näkökulmaa Raoul Palmgrenin ja etenkin Hertta Kuusisen kirjeenvaihdosta. Kansallisarkistosta säilytettävät Yrjö Ruudun päiväkirjat ja Ensio Hiitosen moninaiset kansiot olivat erinomaisen hyödyllisiä SYP:n johtoryhmän ajattelun jäljille pääsemisessä. Varsinkin Hiitonen teki keskustelumuistiinpanoillaan korvaamattoman palveluksen historiankirjoittajille. Työväen Arkiston niukanpuoleinen SYP-materiaali täydentää vielä tutkimusta alkuperäisaineiston osalta.

¹ Jouko Saarron kirje SYP:n toimistolle 6.6.1953, SYP-11, KansA. Sama kirje oli merkitty jaetuksi myös SDP:lle, SKP:lle ja SKDL:lle.

² SYP:n puoluetuomikunta ptk 13.8.1953, SYP-8, KansA

³ Sirniö 1968, 1–2

Aila Sirniön SYP:stä tekemä poliittisen historian pro gradu oli jo erityislaatuisuutensa vuoksi tälle työlle tärkeä. SYP:n ideologisia perustoja lähelle osuvista tutkimuksista sopii erityisesti mainita Heikki Mikko Viitalan vuonna 1969 julkaisema kirja rauhanoppositiosta. Jostain syystä ihan viimeisimpinä vuosikymmeninä ei aiheeseen liittyviä uusia tutkimuksia ole juuri tehty. Varsinaisen SYP-tutkimuksen puutteen aiheuttamaa aukkoa ovat siten tilkitsemässä 1940- ja 50-lukujen työväenliikkeeseen laajemmin kohdistetut tutkimukset, sikäli kun ne jollain tapaa SYP:tä sivuavat. Tuon aikakauden kommunistisesta liikkeestä ovat kirjoittaneet muun muassa Veli-Pekka Leppänen, Jukka Paastela ja Kimmo Rentola. Heidän teoksiaan hyödynsin taustoittaessani SKP:tä. SKDL:stä ei valitettavasti ole vielä kirjoitettu laajamittaista, tieteellisen tutkimuksen standardit läpäisevää historiateosta. Lähimpänä sellaista on yhä Kalevi Haikaran vuonna 1975 julkaisema liiton 30-vuotisteos, jota olenkin hyödyntänyt tähän tutkimukseen.

Näiden lisäksi olen käyttänyt apuna myös SYP:n jäsenistä ja tai heidän lähipiiriinsä kuuluneista ihmisistä kirjoitetut elämäkertoja. Ehkä tärkein sellainen oli Erkki Tuomiojan tutkimus K. H. Wiikistä (1982), joka kuvaa samalla myös kuutosten ja muun sosialidemokraattisen opposition taustaa ja kehitystä. Myös Timo Soikkasen kirja Yrjö Ruudusta (1991) oli hyödyllinen. Eräistä muistakin SYP:läisistä, kuten Sylvi-Kyllikki Kilvestä (1992), Väinö Meltistä (1998) ja Niilo Wälläristä (1978) on kyllä tehty tutkimuksia, mutta puolue on usein niissä lähes täysin taka-alalla. Esimerkiksi Taisto Sinisalon ja Olli Korjuksen Meltistä laatima tutkielma sisältää vain puolen sivun mittaisen luvun SYP:stä. Tarpeen mukaan olen kuitenkin myös näitä käyttänyt.

Muistelmista olivat tutkimukselle oleellisimpia SYP:n pitkäaikaisimman puheenjohtajan Atos Wirtasen teokset. Aivan erityisen tärkeä näistä oli jälkimmäinen, suureksi osaksi SYP:n toiminta-aikaan sijoittuva osa. SKDL:n ulkopuolista aikalaismäkeläystä valaisemaan käytin 1980-luvulla julkaistuja Juho Kusti Paasikiven presidenttikausien päiväkirjoja. Paasikiven merkinnät ovat tutkimuksen kannalta kiinnostavia siksi, että hän tapaili silloin tällöin myös rauhanoppositio ajoilta tuttuja Wirtasta ja Hiitosta. Näissä kahden kesken käydyissä keskusteluissa SYP-johtajat saattoivat esittää ajatuksiaan suoremmin kuin virallisissa tilaisuuksissa. Vaikka presidentin muistiinpanot ovatkin erinomainen tutkimuslähde, on niihin syytä suhtautua kriittisesti. Paasikivi ja hänen lähipiirinsä nimittäin muokkasivat 1950-luvulla näitä päiväkirjoja tulevan muistelmakirjaa varten. Siten ainakin hänen 1940-luvun merkinnöissään on mukana myös aimo annos jälkiviisautta.¹ Kenen tahansa päiväkirjamerkinnät tai myöhemmät muistelut ovat tietysti luonteeltaan usein hyvin subjektiivisia, eikä Paasikivi vaikuta olleen tässä ainakaan poikkeus. Esimerkiksi elokuussa 1946

¹ Paakkunainen 1986, 145–146

hän kertoo puhuneensa työläislähetystölle ”asiallisesti ja ystävällisesti”. Tapaamisen toisen osapuolen käsitys ei vastannut tätä kuvaa lainkaan. Erään kuvauksen mukaan Paasikivi oli ollut heitä kohtaan pikemminkin ynseä ja kielteinen. Presidentti ei siten vaikuttanut lähetystön mukaan asialliselta saati ystävälliseltä, vaan sen sijaan oli heidän mielestään hänen ”käytöksensä valtion päämiehelle täysin sopimaton”.¹ Koska Paasikiven käsitys vastapuolestaan SKDL:ssä oli tuossa vaiheessa jo hyvin kielteinen, vaikuttaa jälkimmäinen arvio todenmukaisemmalta. Samalla se asettaa myös hänen SYP:tä koskevat keskustelumerkinnät hieman kyseenalaisiksi: kuvaako Paasikiven kynän kautta suodattunut teksti enemmän hänen ennakkokäsityksiään kuin itse SYP:tä? Lähdekritiikki on siten paikallaan.

Johtuen aineistoni primäärisestä luonteesta kuuluu historiantutkimukselle ominainen lähdekritiikki työhöni itsestään selvästi muutenkin. Lähteitä arvioidaan sekä ulkoisen että sisäisen kritiikin avulla. Havainnollistan näitä tarkastelutapoja SYP:n varapuheenjohtajana toimineen Ensio Hiitosen aineistolla. Ulkoisen kritiikin ensisijainen tarkoitus on selvittää lähteen aitous. Tämän lisäksi tulisi esimerkiksi asiakirjan tekijä ja laatimisaika saada selville.² Hiitonen kirjoitti vuosien mittaan parille tuhannelle pienelle lapulle muistiinpanoja satojen ihmisten kanssa käymistään keskusteluista ja heidän muista puheistaan. Käsialan perusteella voin todeta merkintöjen olevan todella Hiitosen – tai erittäin hyvän väärentäjän – laatimia. Ainakaan kaikkien näiden muistiinpanojen väärentämistä ei tässä tapauksessa ole aihetta vakavasti epäillä. Tuskin kukaan näkisi vaivaa niin paljon, että kirjoittaisi siinä tarkoituksessa tuollaisen määrän sisällöltään osin hyvinkin triviaalia tekstiä. Päiväysten aitoutta on hieman vaikeampi pitävästi todistaa. Kaiken järjen mukaan ne ovat kuitenkin todenmukaiset, tuskinpa Hiitonen halusi johdattaa itseään tietoisesti harhaan omaan käyttöönsä tarkoittamillaan muistiinpanoilla – tai nähdä niin paljon vaivaa tulevan historiantutkija-polon harhauttamiseksi. Tämän lisäksi hänen merkintöjensä päivämäärät, siltä osin kun olen niitä tutkinut, sopivat muiden lähteiden rakentamaan kuvaan. Näin minulla on pätevät syyt olettaa Hiitosen merkintöjen täyttävän ulkoisen lähdekritiikin vaatimukset.³

Sisäisellä kritiikillä tarkoitetaan lähteiden sisällön todenmukaisuutta, sitä, että kertovatko lähteiden laatijat totta – tai haluavatko nämä edes kertoa⁴. Hiitosen muistiinpanojen kannalta tämä synnyttää kaksi ongelmaa: puhuivatko hänen kohteensa totta ja kuinka rehellisesti Hiitonen itse raportoi nämä puheet? Mitä ensimmäiseen kohtaan tulee, olisi tietenkin naiivia ja typerää kuvitella kaikkien hänen

¹ Rentola 1986, 101

² J. Lappalainen 2002, 114–117

³ Ensio Hiitosen eri henkilöitä koskevia muistiinpanoja: A–Ö, EH-180–184, KA. Tämän jälkeen merkitsen nämä muistiinpanot lyhyemmässä muodossa tyyliin ”Hiitonen 1.1.1961, EH-181, KA”.

⁴ J. Lappalainen 2002, 117–119

puheillaan olleiden ihmisten puhuneen aina totta tai edes yrittäneen näin tehdä. Suurin ongelma tutkijalle on kuitenkin Hiitosen merkintöjen todenmukaisuus. Jos Hiitonen vääristeli muiden puheita, kertovat merkinnät vain hänen omasta tajunnastaan eivätkä niinkään muistiinpanojen varsinaisten kohteiden ajatusmaailmasta. Tuskin näin kuitenkaan oli. Tähän sopiikin vastaava oletus kuin minkä esitin päiväysmerkinnöistä. Muistiinpanojen luonne Hiitosen henkilökohtaisena apuvälineenä tekee todennäköiseksi sen, että hän pyrki kirjaamaan käymänsä keskustelut mahdollisimman tarkasti ja rehellisesti. Muu olisi ollut häneltä oikeastaan silkkaa itsepetosta. Hiitosen jututettavien puheiden totuusarvo riippui paljolti näiden suhteista häneen ja heidän toimintansa motiiveista. Oletusarvoisesti SYP:n puheenjohtaja Atos Wirtanen puhui Hiitoselle huomattavasti todenmukaisemmin kuin esimerkiksi puolueen asioita sekoittamaan pyrkinyt Jouko Saarto¹. Vastaavanlaisen eron näkee myös Hiitosen 1950-luvun puolivälissä lähettämistä kirjeistä. Hiitosella oli ilmeisen luottamukselliset välit Erkki Valaan, jolle hän tilitti ongelmistaan SDP:ssä hyvin suorasanaisesti. Kokonaan toinen sävy oli Hiitosen kirjeissä eräille hänen entisille SYP:läisille puoluetovereilleen, joita hän taivutteli siirtymään kanssaan tähän uuteen puolueeseensa.² Sisäisellä lähdekritiikillä arvioiden hän kirjoitti tietysti todenmukaisemmin Valalle.

3.2. Kenneth Burken identiteettikäsitteys

Kenneth Burken retoriikkateoria perustuu identifikaation käsitteeseen. Burken mukaan retoriikkaa eri muodoissaan – joko suoranaisena propagandana tai kätkeytyminä valtapyrkimyksinä – esiintyy aina ristiriitatilanteissa. Vain täysin harmonisissa oloissa voisimme saavuttaa ideaalisen, ei-retorisen, kommunikaation tason. Identifioituminen vastinparinsa erottautumisen kanssa tekee puolestaan retoriikan käyttöä vaativat tilanteet ei ainoastaan mahdollisiksi vaan suorastaan välttämättömiksi.³ Kun kuvitteellinen yliopistolainen huudahtaa Tampereen yliopiston ”school-uudistuksen”⁴ innoittamana alakuppilassa, että ”yhteiskuntatieteilijöitä emme ole, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikköön emme tule, olkaamme siis johtamiskorkeakoululaisia!”, hän määrittää itsensä juuri erottautumisen ja toiseuden kokemisen kautta. ”Meihin” ja ”muihin” jakaminen on usein luonteeltaan eksplisiittistä. Länsimaisiin perinteisiin kuuluukin dualistinen ajattelu, johon

¹ Hiitonen: Wirtanen 1945–1961, EH-184; Hiitonen: Saarto 1947–1953, EH-184, KA

² Ensio Hiitosen kirjekonsepti Erkki Valalle 1.1.1957; Ensio Hiitosen kirjekonsepti Uno Palmroosille 25.3.1954, EH-10, KA

³ Burke 1969, 22–23; Summa 1996, 56–57

⁴ Tampereen yliopiston vuosien 2010–11 uudistus, jossa tiedekunnat likvidoitui ”school-järjestelmäksi” kutsuttavan rakennelman alta. Kuvaamani hahmo on täysin fiktiivinen, eihän esimerkiksi valtio-opin yhteiskuntatieteellinen identiteetti murene organisatorisen eronteon myötä?

kolmas vaihtoehto ei mahdu – *tertium non datur*¹. Ehkä selväsanaisin ja yksinkertaisin esimerkki tällaisesta on Yhdysvaltojen presidentti George W. Bushin tekemä jako kahteen: ”Jos et ole meidän puolellamme, olet meitä vastaan”². Bushin kuvaamassa kaksinaisuuden maailmassa ei tunneta kuin meitä ”hyviä” ja muita ”pahoja”. Nämä iskulauseet ovat toisaalta niin selviä, että keskiverto texasilainenkin ne ilman muuta ymmärtää. Siten sellaiset eivät vaadi erityistä tarkastelua.

Jo pelkän arkiymmärryksemme tasolla todellisuus näyttäytyy Burken kuvaamana ristiriitojen ja retoriikan maailmana. Itsensä määrittely on hänen mukaansa jatkuva ilmiö: ihminen tarvitsee oman identiteetin ja rakentaa tätä johonkin samastumalla tai jostakin erottautumalla, vaikkapa kannattamansa puolueen, jalkapallojoukkueen tai ulko- ja turvallisuuspoliittisen kantansa perusteella. Burke näkee siis identiteetin muodostumisen yleisen modernin käsityksen mukaan prosessina. Jos yhteiselomme todella olisi silkkaa retoriikasta vapaata, samassa veneessä soutamisen auvoa, emme tietenkään tarvitsisi edes poliittisia puolueita tai kansanedustuslaitosta. Itse asiassa näennäisen ”epäpoliittinen” väite ”samassa veneessä olemisesta” tai olemattomasta vastakkainasettelusta, etenkin kun sellaisen antaa johtavassa asemassa oleva poliitikko, sisältää Burken tarkastelulle kaikkein kiinnostavinta retoriikan lajia, piilevää ja tiedostamatonta retoriikkaa. Siten se on poliittisuutta puhtaimmillaan. Juuri tällaisten identifikaatioiden paljastaminen on Burken ajattelussa keskeistä.³ Jos esimerkiksi mainittu omista päämääristään ”yhteisinä intresseinä” puhuva auktoriteetti jättää mainitsematta tämän ”yhteisen hyvän” merkitsevän käytännössä liittoutumista yhden intressiryhmän kanssa ja ei-toivotun tilanteen luomista jollekin toiselle, jää hän burkelaisessa tarkastelussa kiinni tämän salakavalan retorisen identifikaation käytöstä.

Identiteetti voi siten olla subjektin itse itselleen määrittelemä tai tälle ulkoapäin määritelty ominaisuus. Usein nämä kaksi käsitystä ovat myös toisistaan poikkeavat. Sosialidemokraattisen oppositiomiehen Karl Harald Wiikin itsemäärittely voidaan tiivistää tunnetusta anekdootista johdettuun sanontaan ”ei bolševikki, ei menševikki, vaan K. H. Wiikki”.⁴ Myöhemmin tässä työssä esiintyy toisenlaisen kuvan Wiikin identiteetistä kehittänyt, hänen puheluaan salakuunnellut Valtiollisen poliisin (Valpo) edustaja. Tämä valpolainen määritteli Wiikin puhelussa käyttämän äänensävyyn ”täysin bolševistiseksi” paljastaen, tai ollen paljastavinaan, Wiikin valtion sensuuritoimintaa kritisoivasta puheesta löytyvän piilevän tuen Neuvostoliitolle ja SDP:stä erotetun Wiikin ”todellisen” bolševistisen identiteetin⁵. Soveltamalla Burken piilevän retoriikan käsitettä

¹ Patomäki 1992, 190

² HS 18.4.2003 Mika Ojakangas. Vieraskynä, ”Irakin sota ensi askel kohti USA:n maailmanhallintaa”

³ Burke 1969, 27–28; Summa 1996, 56–60

⁴ Anekdootin taustaa löytyy esimerkiksi Raoul Palmgrenin pseudonyymillä R. Palomeri (1953, 427) tekemästä kirjasta.

⁵ Tuomioja 1982, 294–295

olisi Wiikin kuulunut moittia Suomen sensoreiden ohella myös Neuvostoliittoa, jolloin salakuuntelijalta olisi saattanut jäädä tämä paljastus tekemättä. Toisin sanoen piilevän retoriikan tutkimisessa on sen implisiittisyyden vuoksi suuri, tahallisen tai tahattoman, väärintulkinnan vaara. Esimerkin valpolaisella saattoi olla vahvat ennakko-odotukset, jotka vaikuttivat ratkaisevasti kuullun tulkintaan ja ilmeisen väärään käsitykseen Wiikistä. Vaikka objektiivisuuteen pyrkivillä tutkijoilla pitäisi tietysti olla tyystin erilaiset edellytykset toimiinsa kuin 1930- ja 40-lukujen Valpon tai Etsivän keskuspoliisin (EK) salakuuntelijoilla – muista eroavaisuuksista nyt puhumattakaan –, yhdistää molempia ammattiryhmiä riski ennakkoasenteiden, liiallisen innokkuuden ja liian vähäisen harkinnan vuoksi tehdyistä virhetulkinnoista. Myös Burken omakin identiteetti oli kiistan aihe. 1930-luvulla Burke kirjoitti marxismista, mutta hänen marxilaisuutensa on myös kyseenalaistettu. Hänen kommunistijohtoisessa Amerikan kirjailijayhdistyksessä pitämän esitelmän sisältö ei juuri auta asian selvittelyssä: yhtäällä Burke käyttää ”me”-retoriikkaa marxismista ja toisaalla hän kertoo selvin sanoin luokakseen pikkuporvariston.¹ Kuka hän siis oli? ”Burke on kommunisti!”, huutaisivat valpolaiset jo esityksen pitopaikan vuoksi kuorossa. Kunnollinen tutkimus ei vielä tähän tyydy.

”Paljastaminen” oli sodanjälkeisen SKDL:n lempisanoja: yleisölle tuli paljastaa Maalaisliiton, oikeistososialidemokraattien ja milloin minkäkin tahon todellinen olemus². Tässä työssä pyrin paljastamaan SYP:n todellisen identiteetin sekä itselleni että yleisölle. Burken ajatukset jatkuvasti ylläpidettävästä identiteetistä ja siihen sisältyvästä retorisesta salakavaluudesta ovat tähän tarkoitukseen hyödyllisiä ja toimivat yhtenä työkalunani. Varsinaista retoriikka-analyysiä en siis ole tekemässä. Identiteetin paljastaminen vaatii kuitenkin pääsemistä sanojen merkitysten taakse, mikä tekee identifikaatioprosessissa käytettävän retoriikan ymmärtämisen välttämättömäksi. Pelkän retoriikan tunteminen ei kuitenkaan vielä riitä. Ilman historiallisen kontekstin tajua tulkintamme voivat mennä yhtä pahasti metsään kuin esittämälläni valpolaisella. Esimerkiksi sanojen merkityksen vastakkaiseksi kääntävä ironian tyylikeino, jota Burke pitää yhtenä perustroopeistaan, voi silloin tuottaa ongelmia³. Koska omankin ajan teksteissä viljeltyä ironiaa voi olla vaikeata tajuta, on tämä kielikuva erityisen pulmallinen vanhemmassa aineistossa. Esimerkiksi Antti Eskolan kirjassaan *Vasen laita lavea* esittämä *Raamatun* lauseisiin pohjautuva Neuvostoliiton ylistys tulkitaan usein väärin ja hänen hyvin härski ironiansa käännetään päälaelleen ”suomettuneisuuden” ilmentäjäksi.⁴ Vastaavan välttämiseksi historian tutkimuksen menetelmät ovat tarpeen, eihän vanhoja tekstejä voida tulkita – ainakaan rehellisesti – nykypäivän ennakkoluulojen antamilla merkityksillä.

¹ Summa 1996, 53; Simons & Melia 1989, 272–273

² Haikara 1975, 74

³ Burke 1989, 247, 255–259. Muut Burken perustroopit eli kielikuvat ovat metafora, metonymia ja synekdokee.

⁴ Eskola 1969, 91–97

3.3. Ei kuitenkaan pelkkää retoriikkaa: historiantutkimuksellinen näkökulma

”Sanotteko sitä tosiaan epäterveeksi menetelmäksi?” kysyin minä, rantaan katsellen. 'Ehdottomasti', hän huudahti kiivaasti, 'ettekö te?'... 'Sehän ei ole menetelmä ensinkään', vastasin hetken kuluttua mumisten. 'Juuri niin', johtaja riemuitsi.”¹

Valtio-oppi ja historia ovat tieteenaloina varsin lähellä toisiaan, joten on syytä välttää keinotekoisien erojen hakemista näiden välille. Joitakin melko selvinä pidettyjä eroavaisuuksia kuitenkin löytyy. Siinä missä historiantutkijat korostavat kunkin tapahtuman erityisyyttä ja ainutlaatuisuutta, pyrkivät politiikantutkijat tekemään näiden pohjalta yleistyksiä. Historiantutkimus *individualisoi*, kun taas valtio-oppi *generalisoi*. Tämän vuoksi myös alojen menetelmissä nähdään eroja. Valtio-opille ominainen yleistettävyyys perustuu systemaattiseen ja usein myös teoreettiseen tutkimusotteeseen.² Historiantutkijat puolestaan tapaavat kaihtaa metodisointeja tai teoreettisia viitekehyksiä. Jorma Kalela vastustaa tällaista valtio-oppimaiselta kuulostavaa yleistystä tieteenalastaan. Hänen näkemyksensä perusteella esitin edellä vain aste-eroja: yksilöivä ote ei suinkaan tee yleistettävyyttä mahdottomaksi.³ Historiantutkimus ei myöskään ole niin metodi-vihamielistä kuin ehkä annoin ymmärtää. Tutkimusala ei pidä mitään teoreettista metodologiaa yleispätevänä, vaan sopivat menetelmät valikoituvat kutakin yksittäistapausta varten⁴. Ympäri käydään ja yhteen tullaan. Samastun Kenneth Burkesta tehtyyn luonnehdintaan ”the man without discipline” – kuriton/oppialaton mies – tämän molemmissa merkityksissä⁵. Siten erojen sijasta on mielestäni hyödyllisempää korostaa tieteenalojen yhtäläisyyksiä. Tämä senkin uhalla, että varsinaisen tieteenalani eli valtio-opin identiteetti olisi jonkun puristin mielestä sellaisen ajattelun vuoksi uhattuna. Valtio-oppi ja historia ovat kuitenkin sisarustieteitä, joiden suhdetta kuvasi hyvin jo Cambridgen yliopiston historianprofessori John Seeley 1800-luvun lopulla. Hänen lanseeraaman mottonsa mukaisesti, vapaasti käännettynä: ”historiantutkimus ilman valtio-oppia on hedelmätöntä, mutta valtio-oppi ilman historiaa on vailla juuria”⁶.

Kuten aiemmassa luvussa on tullut esille, perustuu työni pääosin alkuperäisaineistoon. Jo tämän vuoksi tutkimusotteeni on historiallisesti orientoitunut. Mitä tämä käytännössä tarkoittaa? Klassisen käsityksen mukaan historiantutkimus on vain lähteiden poimimista ja niiden kertoman ”totuuden”

¹ Conrad 1981, 111–112

² Mickelsson 2007, 25; Sulevo 1973, 137–141; Kalela 1976, 39

³ Hietala 2001, 21; Kalela 1976, 40

⁴ J. Lappalainen 2002, 55

⁵ Summa 1996, 53

⁶ Koikkalainen 2005, 216. Seeleyn motto kuuluu alkukielellä: ”History without political science has no fruit; political science without history has no root”.

kirjaamista – antaa lähteiden vain puhua. Tämä ajattelutapa hylättiin 1900-luvulla, jolloin tutkija nostettiin aiempaa merkittävämpään rooliin.¹ Nykyään historiantutkijalla odotetaan olevan jo ennakkotietoa ja -ymmärrystä valitsemastaan aihepiiristä². Esimerkiksi tämän tutkielman tekijän tulee olla selvillä viime vuosisadan alkupuolen Suomen poliittisesta kulttuurista ja työväenliikkeen historiasta. Pitää olla yleiskuva 1940- ja 1950-lukujen työväenpuolueista, näiden käyttämästä termistöstä, puolueiden keskeisistä hahmoista ja niin edelleen – oi aikoja, oi tapoja! Jos nämä edellytykset eivät täyty, on SYP:täkin hyvin vaikeata käsittää. Vajavaisella esiymmärryksellä varustetun tutkijan työ jättäisi SYP:n parhaimmillaankin joksikin yksinäiseksi ja omituiseksi saarekkeeksi poliittisen kentän ulkopuolelle. Tässä suhteessa historiantutkimus – ja mikä ettei myös ainakin kvalitatiivisesti suuntautunut valtio-oppi – poikkeaa ”eksakteista tieteistä”. Jälkimmäisten tapauksessa kokeen tuloksen pitäisi olla riippumaton testajan henkilöllisyydestä ja asenteista. Lähteet eivät puhu itse. Tämän vuoksi historiankirjoitukseen vaikuttaa vääjäämättä myös tutkijan persoona, hänen kokemuksensa ja arvotuksensa – sanalla sanoen sivistys. Jokseenkin vastaavaan tapaan ajatteli myös Erno Paasilinna, jonka mukaan kirjailijaksi ei voinut syntyä. Sen sijaan pitäisi elää ”sellainen elämä, josta syntyy kirjailija”.³ Paasilinnan luoman kirjailijanuran ja yhden pro gradun tekemisen suora vertaaminen olisi tietenkin aivan pätkähullua, enkä siihen lähdekään. Mutta kuitenkin: Jos tämän tutkielman tekisi 92 politiikan tutkijaa täsmälleen samoilla lähteillä, saisimme todennäköisesti yhtä monta keskenään ehkä hyvinkin ristiriitaista lopputulosta.

Nostin edellä tutkijaa jalustalle ehkä liiallisellakin mahtipontisuudella. Nyt täytyykin muistaa, että ”aivopesijän omatkin aivot on pesty”, kuten englantilainen historioitsija E. H. Carr on todennut. Toisin sanoen olemme kaikki oman aikamme tuotteita, koska eihän kukaan voi ajatella yksin.⁴ Hieman tylsästi ilmaisten voisi sanoa, ettei mitään tekstiä ole voitu kirjoittaa missään muussa ajassa kuin missä se on kirjoitettu. Tämä pätee tietenkin niin arkistoista löytyvään alkuperäismateriaaliin kuin sellaisen pohjalta tehtyihin tutkimuksiin. ”Ajan henki”, *zeitgeist*, ohjaakin tutkijoita ainakin kahdella tavalla: aihevalinnoissa ja aiheiden käsittelytavoissa. Esimerkkinä näistä käy Lauri Haatajan kirjoitus vuoden 1993 poliittisen historian oppaassa. Haatajan mukaan aiempien vuosien poliittisen murroksen vuoksi myös historiankirjoitus saisi uuden käänteen. Syksyn 1944 jälkeen esiin nousseet ”uuden suunnan” kulkijat, joihin SYP:kin puolueena kuului, joutuisivat ”uuteen valoon” ja arvoon nostettaisiin Paasikiven hallinnon syrjäyttämät sodanaikaiset johtopoliitikot.⁵

¹ Jerofejev 1979, 95–96

² J. Lappalainen 2002, 111–112, Jerofejev 1979, 96

³ Paasilinna 1984, 9

⁴ Kalela 1976, 17; Boas 1972, 64

⁵ Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993, 134 [kirjan johdannon mukaan tässä käsitelty artikkeli on jälkimmäisen tekemä]

Nämä toteamukset toimivat ehkä paremmin esimerkkeinä 1990-luvun alun tendenssimäisestä kirjoittelusta kuin sodanjälkeisen Suomen historiankirjoituksesta. Haataja on väitteessään sikäli kyllä osittain oikeassa, että kuluneen 20 vuoden aikana suomalaisen historiankirjoituksen painopiste on siirtynyt entistäkin lähemmäksi, sanottakoon kesällä 1941 kohti loppunsa alkua käyneen valkoisen Suomen hegemoniaa kuin syksyllä 1944 alkunsa saaneen niin sanotun toisen tasavallan hieman pluralistisempaa historiantajua. Tuskin onkaan sattumaa, että harvat tutkimukset rauhanopposition tai Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseuran kaltaisista 1940-luvun ”vaihtoehtoliikkeistä” kirjoitettiin juuri hengeltään vasemmistolaisena pidettävällä 1960-luvulla. Myös ainoa SYP:stä löytämäni tutkielma on peräisin tuolta vuosikymmeneltä.¹ Nämä olivat kuitenkin vain eräitä poikkeuksia – tai ajopuita, jos tämä vertaus sallitaan – siinä yleisemmässä kirjavirrassa, joka ei taatusti glorifioinut SYP:läisiä tai muita vuoden 1944 uuden politiikan tekijöitä. Ei heitä siten ollut tarpeen asettaa mihinkään uuteen valoon, tutun kohdelampun allahan he jo enimmäkseen olivat. Päinvastoin, sodanjälkeisen Suomen lähihistorian kirjoitushan synnytti nimenomaan ”vanhaa suuntaa” puolustavia oppeja, kuten esimerkiksi Arvi Korhosen ajopuuteorian ja Lauri Hyvämäen myytin ”vaaran vuosista”.² Yhtenä Suomen historian vaihtoehtoista tulkitsijoista Paavo Haavikko kirjoittikin maamme yleisestä historiantajusta pistävästi ja osuvasti: ”Koska Suomi ei tee virheitä eikä erehdyksiä, ei sillä ole mitään opittavaa historialtaan”.³ Virheet ja tappiot joko unohdetaan tai ne käännetään voitoiksi – tai ainakin torjuntavoitoiksi.

Suomi ei tietenkään ole ainoa kollektiivinen yksikkö, johon Haavikon määrittely pätee. Kuten on jo tullut aiemmin esille, tulevaisuuteen suuntaavan identiteetin rakentamiseksi kuuluu myös menneisyyden olla ehostettu. Identiteetti ja historiankirjoitus kietoutuvat näin yhteen. Aiemmassa luvussa kerroin Vilho Harlen käsityksestä eurooppalaisen identiteetin keinoitekoisuudesta ja ontoudesta. Tämän päivän eurofederalistien ”yhtenäisen Euroopan” unelma ei kuitenkaan ole historiankirjoituksen nykytendensseistä päätellen välttämättä aivan niin heikolla pohjalla kuin Harle kuvaa. Vallankin eurooppalaisten tutkijoiden käsitys Rooman valtakunnasta, tuosta kenties maailmanhistorian kuluneimmasta tutkimuskohteesta, on nimittäin 1980-luvulta alkaen saanut uusia muotoja. Nykyisen *zeitgeistin* mukaan monet tutkijat ovat nyt puhuneet – germaanisten heimojen aiheuttaman tuhon sijaan – roomalaisten ja germaanien rauhanomaisesta mukautumisesta toisiinsa.⁴ Toisin sanoen pakollisen voimakkaan vihollisen ohella on löydetty myös osoituksia menneiden aikojen sisäisestä yhtenäisyydestä. Siinä lepää eurooppalaisen identiteetin pohja!

¹ Karttunen 1966; Viitala 1969; Sirniö 1968

² A. Korhonen 1961; Hyvämäki 1954

³ Haavikko 2006, 35

⁴ Ward-Perkins 2006, 174–176

Haataja jatkaa vuoden 1993 tutkimusoppaassa ulottamalla *zeitgeistin* vaikutuksen myös tutkimusmetodien puolelle ja sitäkin pidemmälle. 1990-alun murroksen vuoksi Karl Marx oli epäsuosiossa ja hänen teksteihinsä perustuvat tutkimusmenetelmät olisivat Haatajan mukaan tulleet tarpeettomiksi. Eivätkä ainoastaan menetelmät, vaan koko kuolleeksi julistettu marxilainen ajattelu, josta ei olisi mitään apua nykyajan ymmärtämisessä. Marxilaisuus pelkistyy Haatajan tekstissä joko uskonkappaleeksi tai ”totalitaaristen diktaattorien” puheeksi. Kolmatta vaihtoehtoa ei ole.¹ Haatajalta esittämäni pääopetukset olivat siis, että historiankirjoittajat toimivat tendenssimäisesti ja että Marx oli 1990-luvulla mahdollisimman epäajanmukainen hahmo. Hannu Taanilan aikalaisarvion mukaan hän olisi sitä yhä vieläkin. Taanila kirjoitti vuonna 1997 Marxin ”kolmesta pahoinpitelystä”, joista ensimmäisestä vastasi Neuvostoliitto. Hänen mukaansa ”Marxista kapitalismi sai Neuvostoliiton avulla saatanansa”. Tämän vuoksi Marx olisikin vielä vuosikymmeniä ideologinen hylkiö ja epähenkilö.² Sitä hän epäilemättä yhä onkin, vaikka syksyllä 2008 alkanut ja nyt jo krooniseksi käynyt talouskriisi tarjosi ainakin alkuvaiheessaan mahdollisuuden uudelle murrokselle ja ajan hengen päivittämiselle. Myöskään kaikki nykyiset opiskelijat eivät enää yhdistä Marxia automaattisesti Neuvostoliiton ”reaalisosialismista” luotuihin käsityksiin.³ Taanilan profetia Haatajan (toive)ajattelun kaltaisen kapeakatseisuuden jatkumisesta on tästä huolimatta lähempänä nykypäivän todellisuutta kuin toisten piirien toivoma ja odottama Marxin paluu laajoissa piireissä uskottavana pidettäväksi yhteiskunnalliseksi ajattelijaksi. Uskomme vaihtoehdottomuuteen.

Miten tämä tutkimus sopii kuvattuun asetelmaan? En tukeudu teorian tai menetelmien suhteen mihinkään marxilaiseksi laskettavaan. Siitä tämä työ on vapaa. Kohteensa perusteella työni on kuitenkin äärimmäisen epäajanmukainen, perustuihan SYP:n toiminta vahvasti Karl Kautskyn marxilaisiin oppeihin⁴. SYP:n perustamisjulistuksen päätavoitteet olivat sosialismin toteuttaminen ja Suomen Neuvostoliitto-suhteiden parantaminen. Nykyisessä tarkastelussa tuollaiset tavoitteet ovat hyvin kyseenalaisia. Sosialismia ei edes ohjelmien perusteella tavoittele yksikään eduskuntapuolue. Mitä taas Venäjää käsittelevään ohjelmakohtaan tulee, olisi idänsuhteiden voimakas painottaminen jo Vilho Harlen ja Sami Moisio osoittaman, Suomen itsenäistymisen aikoihin toimeenpannun ja vielä 2000-luvun alussa voimissaan olleen ”ryssävihalla” rakennetun kansallisen identiteettiprojektin vastaista⁵. Mikäli tuo pakonomaiseen ”syvälliseen erilaisuuteen”

¹ Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993, 137

² Taanila 1997, 30

³ HS 23.9.2008 Tapio Bergholm. Vieraskynä, ”Tekeekö Karl Marx paluuta?”; Libero 1/2013 Tiina Heikkilä, ”Marx-krapulan jälkeen. Marxilainen lähestymistapa kiinnostaa yhä Tampereen yliopistossa”

⁴ Mickelsson 2007, 395

⁵ Harle & Moisio 2002, 180–181

perustuva projekti on yhä elinvoimainen, käy samanaikainen puhuminen hyvistä suhteista tämän erottautumisen kohteen kanssa tietenkin turhanpäiväiseksi. Tämän näkökulman mukaan työni sisältääkin sekä demonisoitua rikin katkua että totalitaarisen diktatuurin makua enemmän kuin hyvä konservatiivinen maku kenties nykyään kestää ja sallii. Vastaväite on tässä kuitenkin paikallaan. Vaikka historiantutkimuksella onkin kiistatta ollut taipumusta tendenssimäisyyteen sekä aihevalinnoissa että aiheiden käsittelytavoissa, ei näin suinkaan *tarvitse* olla. Ajanmukaisuuden paineeseen voi joko mukautua tai olla mukautumatta.

Edellä esiin tulleita ennakkokäsityksiä vahvistaa vielä entisestään hyvälle historiantutkimukselle ominainen kohdettaan ymmärtävä tutkimusote. Tässäkin kohtaa voimme kuitenkin rauhoittua. SYP:n ymmärtäminen ei nimittäin sinällään tarkoita puolueen ja sen päämäärien hyväksymistä tai niihin mukautumista. Käytännössä tämä lähestymistapa tarkoittaa keskittymistä SYP:n omiin näkökulmiin ja niiden mahdollisiin perusteluihin.¹ Näin ollen tuleekin erottaa tutkimuksessa esiintyvät mielipiteet tutkijasta: SYP:läinen maailmankuva saattaa vastata tai olla vastaamatta omaani. Olisi sitä paitsi virheellistä kuvitella, että ymmärtävä ja kriittinen lähestymistapa olisivat toistensa äärimmäisiä vastakohtia. Pikemminkin ymmärryksen voi nähdä kritiikin esteen sijasta sen ehtona. Kulttuurintutkija Johan Fornäs in mukaan epäkriittisiltä vaikuttavat tutkimukset kärsivätkin enemmän liian vähäisestä kuin liiallisesta ymmärryksestä². Tämäkään ei tosin ole mikään tieteellisesti rautainen perustuslaki tai edes peruskirja. Tutkimusperinteessämme SYP:n kommunistisesta liittokumppanista luodusta kuvasta puuttuu usein ymmärrystä, mutta ei niinkään kriittistä asennoitumista. Tätä ajattelua löytyy jo presidentti Paasikiveltä, joka ei Kimmo Rentolan mukaan osannut tai halunnut nähdä kommunisteja ”lihallisena” tämänpuoleisena sisäpoliittisena voimana.³ Osana tätä paasikiveläistä jatkumoa ja jo toisaalla esittämäni Suomen kansallista identiteettiprojektia on käsitys SKP:stä ollutkin tutkimuksissa tavallisesti niin kovin alkeellinen. Sen sijaan, että SKP:tä käsiteltäisiin niissä ”tavallisena puolueena”, ovat kommunistit usein jääneet tuonpuoleiseksi ja selittämättömäksi pahaksi ”toiseksi”. Ja pahuus on – kuten Vilho Harle osoittaa – jätteen tavoin poistettava terveestä yhteisöstä. Se ei saa tulla liian lähelle, ettemme joutuisi sen vaikutuspiiriin – tietämättömyys on tällaisissa tapauksissa voimaa.⁴ Koska tämän tutkimuksen varsinainen kohde on SYP, edustaa SKP tälläkin kertaa toiseutta. Pysin kuitenkin siitä huolimatta näkemään myös tuon puolueen toimet aivan järjellisessä valossa. Onhan SYP:n historia sitä paitsi omalla tavallaan myös osa SKDL:n ja SKP:n historiaa, aivan kuten SKDL:n ja SKP:n tarinat

¹ J. Lappalainen 2002, 114; P. Raatikainen 2004, 86–87

² Fornäs 1998, 28

³ Rentola 1986, 93

⁴ Harle 1991, 17

nivoutuvat SYP:n tarinaan.

En kuitenkaan voi edes teeskennellä tarjoavani tällä työllä ”faktoja” kenties kyseenalaisena pidettävästä kohteestani. Tämä ei kuitenkaan tarkoita varsinaisesti sitä, että ”faktat ovat typerä”, kuten Yhdysvaltojen 40. presidentti Ronald Reagan eräässä puheessaan virheellisesti lausui¹. Kuten edellä jo osoitin, ei ”totuuden” kertominen ole historian tutkimuksen varsinainen tehtävä. Tämä johtuu siitä, että saatavilla olevien lähteiden perusteella rakentuva kuva on aina enemmän tai vähemmän puutteellinen. Niiden pohjalta ei ole mahdollista tehdä rekonstruktiota menneisyydestä.² Olisi tietenkin virheellistä kuvitella, että saisimme objektiivisen totuuden maailmasta myöskään esimerkiksi tämän päivän tiedotusvälineistä. Kyynisen ja siten varsin realistisen journalistisen sanonnan mukaan sanomalehti – oli sen nimi sitten *Pravda*, *Washington Post* tai *Helsingin Sanomat* – sisältää kolmentasoisia juttuja: totuuksia, puolitotuuksia ja suoranaisia valheita. Ensimmäiseen ryhmään kuuluisivat urheilutulokset, toiseen sääennusteet ja kolmanteen kaikki muu. Ottelutulokset ovat puhdasta ja epäpoliittista numerotietoa, joten niistä on vaikeata tehdä kiistanaihetta. Haka voitti HJK:n maalein 3–0 eikä se muuksi muutu. Samaten vain täydellinen ”änkyrä” kyseenalaistaisi esimerkiksi sitä, että SYP todella erosi SKDL:stä 13.3.1955. Erimielisyyksiä voi kuitenkin syntyä siitä, että *miten* tai *miksi* näin oli tapahtunut. Hakan kannattajien pelistä paikallisessa Mama's Barissa tekemä rekonstruktioyritys poikkeaa todennäköisesti huomattavasti helsinkiläisten vastaavista analyyseistä ravintola Elmossa. Aivan samoin tutkijat voivat olla hyvinkin erimielisiä siitä, mitä tapahtui ennen tuota SYP:lle kohtalokasta maaliskuista päivää. Kutsunkin tämän työn lopputulosta pikemminkin *osittaiseksi rekonstruktioksi*; tarkoitukseni on päästä mahdollisimman pitkälle menneeseen, sinne kuitenkaan täysin saapumatta. Siten Dave Lindholmin sanojen mukaisesti ”menneisyys elää taas” – tai ainakin vaillinaisen rekonstruktio siitä³.

¹ Oxford Academic 2013. Reaganin puheeseen oli kirjoitettu ”facts are stubborn”, jonka hän lausui muodossa ”facts are stupid”. Reagan korjasi virheensä välittömästi, mutta tämä ei estänyt puheen ilmeisen tahallista väärintulkintaa. Onhan toki sekin mahdollista, että hänelle sattui niin sanottu freudilainen lipsahdus.

² Lappalainen 2002, 9–10; Hietala 2001, 21

³ Laamanen 2001, 239

4. ERILLISYYDESTÄ TAKAISIN YHTENÄISYYTEEN: SYP:N TAUSTA

4.1. Vuosien 1940–44 oppositioliikkeitä

4.1.1. Kuutoset

Vuonna 1940 sosialidemokraattisessa puolueessa oli oppositioliikkeitä tutkineen Heikki Mikko Viitalan mukaan kolme oppositiolinjaa, joista kahdella ensin mainitulla oli pitkät perinteet:

1. Marxilaiset teoreetikot, jotka hyökkäsivät marxilaisen teorian pohjalta sekä kommunisteja että puoluejohdon enemmistöä vastaan (J. W. Keto ja K. H. Wiik)
2. Pasifistinen rauhanlinja (Väinö Voionmaa)
3. Uuden sodan seuraamuksia pelänneet (Mauno Pekkala)¹

Heistä Karl Harald Wiik oli ensimmäinen, jonka ympärille kerääntyi järjestäytynyttä oppositiota. Syntyi kuutosina tunnettu ryhmä. Sosialidemokraattien johdon omaksuma politiikka oli ryhmän mielestä vääränlaista, koska puolue sitoutui vielä talvella käydyn sodan jälkeenkin maassa jatkettuun sensuuriin ja yksimielisyyspolitiikkaan. Wiikille tämä SDP:n linja edusti porvareille alistumista. Puolueen vääräksi katsottu politiikka henkilöityi erityisesti Väinö Tanneriin, hänen toimiinsa ennen sotaa ja etenkin sodan aikana ulkoministerinä.²

Opposition asema SDP:ssä oli varsin tukala jo ennen toista maailmansotaa, etenkin sananvapauden osalta. Puolueen pää-äänenkannattaja *Suomen Sosialidemokraatti* ei antanut mahdollisuutta kriittisille näkökulmille. Tämän vuoksi Wiik oli jo syksyllä 1939 harkinnut muiden SDP:n oppositiokansanedustajien kanssa oman lehden julkaisemista. Kevään 1940 tilanteessa lehtihanke tuli entistä ajankohtaisemmaksi, ja viimein *Vapaa Sana* perustettiin Wiikin ryhmän äänenkannattajaksi. SDP:n johdon monimuotoisesta vastustuksesta huolimatta ensimmäinen *Vapaan Sanan* numero julkaistiin lopulta 24.7.1940. Lehden toimitusneuvostossa oli viisi sosialidemokraattisen opposition kansanedustajaa (Mikko Ampuja, Kaisu-Mirjami Rydberg, Yrjö Räisänen, Cay Sundström ja K. H. Wiik – helmikuussa 1941 eduskuntaan päässyt Väinö Meltti täydensi ryhmän sittemmin kuutosiksi) ja eduskunnan ulkopuolelta Helsingin apulaiskaupunginjohtaja Johan Helo. Heidän lisäksi lehteen kirjoittivat myös muun muassa

¹ Viitala 1969, 18

² Tuomioja 1982, 283

Raoul Palmgren, Arvo Turtiainen ja Helmer Adler.¹ *Vapaalle Sanalle* olikin tilausta, ja lehden painos nousi lopulta 25 000:een eli selvästi *Suomen Sosialidemokraattia* suuremmaksi. Vastassaan sillä oli kuitenkin nyt kotoisen sosialidemokraattisen sensuurin ja vastustuksen lisäksi vielä valtavammat voimat: valtiolliset sensorit ja Valpon tietien toiminut Aseveliliitto. Valtion sensuurista huolimatta *Vapaan Sanan* sanomaa ja olemusta oppositiolehtenä ei pystytty kokonaan häivyttämään. Valtiovallan ratkaisuna tähän oli koko julkaisun lakkauttaminen, mihin pyrittiin sulkemalla maan kaikki kirjapainot lehden käytöstä. Lokakuun 1940 alkuun mennessä tämä tavoite toteutuikin. Sen jälkeen lehdestä ilmestyi enää yksi Ruotsissa painettu numero keväällä 1941.²

Kuutosten tavoitteena ei kuitenkaan ollut sosialidemokraattisen puolueen hajottaminen. Vielä toukokuussa 1940 Wiik moitti kirjeessään puolueesta eronnutta E. V. Fågelbärjiä – joka liittyi myöhemmin SYP:hen – asettumisesta eroamisellaan toiminnan ulkopuolelle. Wiik kirjoitti hänelle myös, että ”on vielä mahdollista saada tästä puolueesta kelpollinen, sillä muutakaan ratkaisua en näe ja johonkin täytyy kuitenkin uskoa”. Omasta asemastaan puolueessa Wiik totesi, ettei usko tulevaisuutta ainakaan kovin nopeasti, ”vaikka mahdollista onkin että näin vielä käy”. Näin kävi lopulta melko pian, kun ongelmallisiksi katsotut kuutoset erotettiin SDP:stä 27.9.1940.³ Kuutosten eduskuntaryhmään helmikuussa 1941 liittynyt Meltti koki saman kohtalon 23.5.1941⁴.

Ryhmän toiminta oli tehty niin vaikeaksi, että huhtikuussa 1941 oli Wiikin mukaan ”eduskunnan puhujalava enää ainoa esiintymiskanavamme”⁵. Tämäkin oli ilmeisesti liikaa, kun sosialidemokraattien ja Suomen valtiollisen johdon suhtautuminen ryhmään jyrkkeni entisestään kesäkuun 1941 lopulla aloitetun sodan myötä. Puoluetovereista pisimmälle meni Väinö Tanner, joka asetti heinäkuussa 1941 asiat tärkeysjärjestykseen: ”Työväenliikkeen tärkein tehtävä on nyt hävittää kommunistit ja nämä opposition 'kuutoset'. Ne on murskattava”. *Suomen Sosialidemokraatti* puolestaan rinnasti kuutosten tavoitteet samoiksi kuin ”Molotovilla Tiltuineen ja Suomen kommunisteineen”. Lopulta erittäin luovan – suorastaan näytösmäisen – oikeudenkäyntiprosessin jälkeen kuutoset tuomittiin maanpetoksesta kuritushuoneeseen; Sundström kuudeksi, Wiik viideksi ja loput kolmeksi vuodeksi. Yksi ”maanpetoksellisista” järjestöistä, joihin kaikkien heistä väitettiin kuuluneen, oli Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seura (SNS).⁶

¹ Tuomioja 1982, 283–289; Viitala 1969, 52

² Tuomioja 1982, 289–291

³ mt., 284, 308

⁴ Viitala 1969, 45

⁵ Tuomioja 1982, 311

⁶ mt., 326–333. Ensio Hiitonen (1953, 441–477) on kirjoittanut kuutosjutusta perusteellisen selvityksen.

4.1.2. Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seura ja Mauri Ryömä

Hertta Kuusisen kauhukakaraksi nimittävä – ja myöhemmin vieläkin kyseenalaisempaa mainetta niittänyt – Mauri Ryömä valittiin eduskuntaan sosialidemokraattien riveissä jo 1930-luvun puolivälissä. Vuonna 1911 syntyneenä hän oli yksi aikansa nuorimmista kansanedustajista. Ryömän ura SDP:ssä jäi kuitenkin lyhyeksi, kun hänet erotettiin värikkäiden vaiheiden jälkeen puolueesta vuoden 1937 vasemmisto-opposition ”puhdistuksessa”. Samana vuonna hän joutui luopumaan myös eduskuntapaikastaan tultuaan kutsutuksi asepalvelukseen.¹ Tanneria kovin sanoin kritisoinut kirje ja Valpon väitteet yhteydenottohalukkuudesta Terijoen hallitukseen veivät Ryömän puolestaan ensimmäistä kertaa vankilaan tammikuussa 1940². Vapuksi 1940 ”turvasäilöstä” vapautettu Ryömä oli jo 22.5.1940 perustamassa SNS:ää ja päätyi itse tämän puheenjohtajaksi³.

Nimensä mukaisesti SNS pyrki julistuksissaan parantamaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteita, minkä lisäksi se kritisoi samalla kärjekkäästi suhteille vahingollisiksi katsomiaan poliitikkoja. SNS:n olemuksesta ja sen jäsenten poliittisesta suuntautumisesta on tutkijoilla selviä erimielisyyksiä. Kimmo Rentola käsittelee SNS:ää ystävyysseuraksi naamioituna puolueena, jonkinlaisena laillisen SKP:n esiasteena, jolle osuvampi nimi olisi perustajajoukon koostumuksen vuoksi ollut ”Espanjan entisen tasavallan ystävät”. Idea seuran perustamiseen tulikin tietävästi espanjalaisesta Neuvostoliiton ystävyysseurasta.⁴ Liki puolet seuran perustavan kokouksen osallistujista edustivat illegaalia, vailla toimintaoikeuksia ollutta SKP:tä, joten yhteydet puolueeseen olivatkin kiistattomat⁵. Heikki Mikko Viitala pitää kuitenkin SNS:n samastamista kommunisteihin virheellisenä seuran jäsenkunnan laajan jakauman vuoksi, koska sosialidemokraattisen vasemmiston lisäksi mukana oli vielä porvareitakin. Vasta valtiovallan väliintulon jälkeen seura jäi enemmän ”maanalaiseen” toimintaan tottuneiden kommunistien haltuun.⁶

Sensuurin vuoksi SNS:n oli aluksi vaikeata saada julkisuutta. Ottaen huomioon etenkin nämä vaikeat olosuhteet oli seura huomattava menestys. Joutuessaan lakkautetuksi vuoden 1940 lopussa sen jäsenmäärä oli jo lähemmäs 40 000⁷. Vuoden 1940 suomalaisessa mielipideilmastossa olikin

¹ Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 1.6.1945, HK-3a, KansA; Tuomioja 1982, 189–193

² Karttunen 1966, 30–35

³ Tuomioja 1982, 293

⁴ Rentola 1994, 218–219

⁵ Karttunen 1966, 37

⁶ Viitala 1969, 20–23

⁷ Karttunen 1966, 53

kaksi kansallisen yhteishengen illuusion varsin tehokasta rikkojaa: kuutoset ja heidän *Vapaa Sanansa* sekä SNS. Hallituksen vastaus SNS:n ja kuutosten esittämään kansallisen yksimielisyysajattelun tuottamisen kritiikkiin oli näiden vaientaminen 1.8. annetun kokousasetuksen muodossa: uusi asetus vaati yli 30 hengen valtiollisia asioita käsitteleville kokouksille lääninhallituksen luvan. Heinä–elokuussa konfliktit SNS:n ja virkavallan välillä syvenivät poliisin hajotettua seuran tilaisuuden 29.7. ja pidätettyä Ryömän ja varapuheenjohtaja Lauri Vileniuksen. Seurauksena näistä tapahtumista olivat elokuun alun katumellakat muun muassa Helsingissä ja Turussa. Lopulta SNS lakkautettiin 23.12.1940, ja puheenjohtaja Ryömä sai 12 vuoden kuritushuonetuomion hallituksenvastaisina pidetyistä toimistaan.¹ Sodan jälkeen ”sosialidemokraatiksi naamioitunut kommunisti” Ryömä, kuten Jörn Donner häntä kuvailee, liittyi laillistettuun SKP:hen. Ryömällä tuskin olisi ollut mitään Donnerin arviota vastaan. Virallistaessaan hakemuksella puoluejäsenyytensä hän ilmoitti työskennelleensä SKP:n johdolla jo vuodesta 1934 lähtien.²

Syksyn 1941 kuutosoikeudenkäynneissä yksi keskeinen syyte ryhmää vastaan oli juuri SNS:n jäsenyys³. Kuutosten välittömät yhteydet SNS:ään rajoittuivat kuitenkin Helon ja Ampujan seuran tilaisuudessa pitämään esitelmään ja Meltin kääntämään kirjaseen, eikä yksikään kuutosista tiettävästi ollut edes SNS:n jäsen. Etenkin K. H. Wiik piti etäisyyttä seuraan, koska ei luottanut sen johtoon. Kuutoset kuitenkin vastustivat hallituksen jyrkkiä toimia SNS:ää vastaan, eikä Wiik selvästikään ollut tyytyväinen, kun Kaisu-Mirjami Rydberg soitti jouluaattona 1940 ilmoittaen SNS:n lakkauttamisesta ”Suomen ja Neuvostoliiton suhteita häiritseväenä järjestönä”. Wiik vastasi kuultuaan uutisen – Valpon salakuuntelijan mukaan ”täysin bolševistisellä äänellä” – ”Jassoo, vai häirinnyt naapurisopua! Saa nähdä mitä tästäkin tulee”.⁴ Myös tulevan rauhanopposition piirissä ainakin Yrjö Ruutu piti hallituksen toimia Ryömää ja SNS:ää vastaan kohtuuttomina. Ruudun mukaan elokuun mellakat olivat hallituksen provosoimia.⁵ Mahdollisesti ainakin Hakaniemen torilla 6.8.1940 sattunut paljon puhuttu niin sanottu pinonpolttoepisodi saattoi ollakin ulkopuolisen provokaattorin järjestämä⁶.

¹ Tuomioja 1982, 292–297

² Donner 2007, 284; Rentola 1986, 108

³ Viitala 1969, 66–67. Muuta kuutosten maanpetturuutta olivat heidän Sosialistinen eduskuntaryhmänsä ja – Väinö Melttiä lukuun ottamatta – *Vapaa Sana*.

⁴ Tuomioja 1982, 294–295

⁵ T. Soikkanen 1991, 329–331

⁶ Karttunen 1966, 86–88. SNS:n kokouksen estäminen uuden rajoittavan asetuksen vuoksi johti monituhatpäisen yleisön mellakkaan Hakaniemessä. Mellakan aikana syttyivät torin laidassa olleet halkopinot tuleen. SNS:n vastustajat syyttivät seuraa tapauksesta ja nimesivät tämän nyt propagandassaan ”pinonpolttajiksi”. Myöhemmin Wille Saksa -niminen laitatie kulkija myönsi olleensa poliisiupseerin provosoimana teon takana.

Vapaan Sanan ja SNS:n näissä toimintaa rajoittavissakin oloissa saavuttama suosio osoittaa, että sosialidemokraattien piirissä oli huomattava oppositio jo Moskovan rauhan ja jatkosodan välisenä aikana. Erkki Tuomioja pitää todennäköisenä, että suunnilleen vuoden 1945 eduskuntavaalien voimasuhteet, SDP:llä 50 ja SKDL:llä 49 paikkaa, vallitsivat Suomen vasemmistossa jo tuona sotien välisenä aikana. Tällöin Väinö Tannerin politiikka ei välttämättä nauttinut työväenluokan enemmistön kannatusta, kuten myös Wiik vuonna 1940 arveli.¹

4.1.3. Sosialidemokraattinen rauhanoppositio

Saksalaisten joukkojen saavuttua Suomeen syyskuussa 1940 solmitun kauttakulkusopimuksen myötä muotoutui vähitellen uusia, vaikkakin alkuun epäyhtenäisiä oppositioryhmiä sosialidemokraattiseen puolueeseen. Tällaista väkeä olivat monien 1930-luvun radikaalien lisäksi aiemmin kuutosiin kriittisesti suhtautuneet J. W. Keto ja Atos Wirtanen, joista SYP sai myöhemmin puheenjohtajansa. Wirtasen ohella muutkin ruotsinkieliset sosialidemokraatit olivat ylipäättään keskeisesti mukana rauhanoppositiossa.² Ennen jatkosodan syttymistä olivat SDP:n jäljelle jääneestä eduskuntaryhmästä Wirtasen ohella kuutosia erityisen lähellä Reinhold Svento, Kauko Andersson ja K. J. Wenman³. Kuutosten erottamisen aikoihin oli ryhmässä kansanedustaja Uno Raatikaisen kertoman mukaan kaikkiaan 13–15 heitä ”tietystä määrin ymmärtänyttä” jäsentä⁴.

Vaikka Keto ei vielä ollut missään avoimessa oppositiossa, oli jo vuoden 1939 lopulla havaittu hänen radiopuheessaan ainakin orastavaa kritiikkiä puolueen virallista linjaa kohtaan. Keto sai tämän johdosta nimimerkin takaa laaditun kirjeen, jossa hänen väitettiin puhuneen sopimattomasti ”tänä kansamme suurena sovinnaisuuden ja yksimielisyyden vakavana aikana”.⁵ Koko 1930-luvun Väinö Tanneria kannattanut Wirtanen koki ratkaisevaksi kuvaamansa poliittisen käänteen Tannerin 60-vuotispäivillä 13.3.1941. Heidän keskustellessaan päivänpolitiikasta Wirtanen esitti arvion, että Saksa hyökkäisi kesällä Neuvostoliittoon, mikä merkitsisi Britannian, Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton sotilaallista yhteistyötä. Saksan tappio sodassa olisi siten väistämätön. Tähän Tanner vastasi, että ”Sehän nyt vielä puuttuisi!”, ja lopetti keskustelun siihen. Wirtanen ei voinut kuin

¹ Tuomioja 1982, 312–318. Vaalien jälkeen sosialidemokraattisen opposition Atos Wirtanen ja Sylvi-Kyllikki Kilpi siirtyivät vielä SKDL:ään ja SYP:hen, jolloin suhde kääntyi SKDL:n eduksi luvuin 51–48.

² Viitala 1969, 70–71

³ Tuomioja 1982, 314

⁴ Paasivirta 1992, 481

⁵ Nimimerkin ”Joukko työläisiä” kirje J. W. Kedolle 31.12.1939, JK-1, KansA. Nimimerkki panee epäilemään, että kyseessä tuskin oli joukko, eikä varsinkaan työläisistä koostunut joukko.

todeta, että ”asia on selvä, joudumme taas sotaan, kun jopa Tanner uskoo Saksan voittoon” ja lähteä paikalta.¹ Uuden sosialidemokraattisen opposition, kuten kuutostenkin, vastustus henkilöityi erityisesti puolueen tosiasialliseksi johtajaksi koettuun Tanneriin, jonka katsottiin olleen nyt sodanvalmistelussa ”koko sielullaan mukana”². Yrjö Ruutu ilmaisee tämän asenteen päiväkirjassaan: ”kohtalo varjeltiin meitä sellaisista 'valtiomiehistä' kuin Tanner”³.

Kuutosten *Vapaan Sanan* vaihtamisen jälkeen edistyspuolueen oppositiosta SDP:hen siirtynyt Ensio Hiitonen yritti tammikuussa 1941 saada uutta vaihtoehtoista ääntä kuuluville *Vapaa Pohjola* -lehtensä kanssa. Tässä *Vapaan Pohjolan* ensimmäisessä versiossa – myöhemmin lehti sai uuden elämän SYP:n äänenkannattajana – vaikuttivat muun muassa Yrjö Ruutu, Elmer Diktonius, Pentti Haanpää, Yrjö Kallinen ja Atos Wirtanen. Lehti oli *Vapaata Sanaa* maltillisempi ja toimituskunnaltaan laaja-alaisempi eikä siten saavuttanut samanlaista radikaalimman vasemmiston suosiota. Sensuurin oloissa sana oli kuitenkin jokseenkin yhtä vapaa kuin *Vapaalla Sanalla* aiemmin, ja *Vapaa Pohjola* jouduttiin lopulta lakkauttamaan ennen kesäisen sodan syttymistä.⁴ SDP:n oppositiomieliset kokivat itsensä vielä tuossa vaiheessa liian heikoiksi vaikuttaakseen asioiden kulkuun. Puolueen kansanedustajien enemmistö asettui yhtenäisyyttä painottaneen Tannerin kannalle ja hyväksyi siten myös tulevan sodan. Oppositio tyytyi siinä vaiheessa eräisiin heidän vaihtoehtoista näkemystään esitteleviin muodollisuuksiin, kuten lehdistölle annettavaan julkilausumaan ja presidentin puheilla käyvään lähetystöön. Wirtanen nimitti näitä vain ”tyhjäksi eleeksi”.⁵ Väinö Voionmaan toteamus tiivistää SDP:n opposition sotaa edeltäneen voimattomuuden osuvasti. Hän kirjoittaa pojalleen noin viikko ennen sotaa: ”[A]rpa on heitetty. Olemme siis akselivaltio, vieläpä mobilisoidut hyökkäystä varten”⁶.

Vaikuttavan puolueopposition kehittymisen kannalta merkittävimmät tapahtumat olivat Moskovan rauhaa edeltäneen rajan ylittäminen ja marsalkka Mannerheimin 11.7.1941 tätä valloituspolitiikkaa – tai Raoul Palmgrenin termein lilliputti-imperialismia – tukeva kuuluisa ”miekantuppipäiväkäskey”, jossa jo ”Karjalan vapaus ja suuri Suomi väikky edessämme”⁷. Mannerheimin julistus antoi puolustuksellisenä markkinoidulle sodalle uudet kasvot ja liitti sen samalla osaksi ”vapaussodasta” alkanutta jatkumoa, mikä oli tietysti sekin sosialidemokraattien enemmistölle hyvin loukkaavaa.

¹ Wirtanen 1964, 163–164

² Voionmaa 1971, 38

³ T. Soikkanen 1991, 332

⁴ Viitala 1969, 52–53

⁵ Jokipii 1988, 535–536

⁶ Voionmaa 1971, 38

⁷ US 11.7.1941, ”Karjalan vapaus ja suuri Suomi väikky edessämme”

Tässä vaiheessa puolueessa olikin jo selvä oppositio, mutta osin J. W. Kedon haluttomuuden vuoksi se ei ollut vielä järjestäytynyt. Tähän saattoi vaikuttaa se, että korkeammalta ja virallisemmalta taholta SDP:ssä myös kannatettiin Itä-Karjalan ”vapautuspolitiikkaa”. Eduskunnan puhemies Väinö Hakkila oli julkisesti puoltanut tätä toimintaa¹, minkä johdosta rauhanoppositioon kuulunut RKP:n kansanedustaja C. O. Frietsch nimitti häntä suorastaan ”kansalliskiihkon apostoliksi”.² Keto toimi tulevana syksynä aiempaa julkisemmin puolueettansa vastaan. Tämän huomasi myös vankilassa istunut Yrjö Räisänen, joka kirjoittikin Kedon kulkevan nyt hänen viitoittamaa tietään, ”[t]osin kyllä aivan liian myöhään, mutta kuitenkin”³.

Syksyllä 1942 oli sosialidemokraattinen rauhanoppositio jo järjestäytynyt. Heikki Mikko Viitalan tulkinnan mukaan oppositio toimi alkuvaiheessa kahdella tasolla. Tärkeimmät opposition edustajat J. W. Keto, Mauno Pekkala, Yrjö Ruutu, Väinö Voionmaa, Atos Wirtanen, Niilo Wälläri ja Laurin Zilliacus muodostivat ”ylärenkaan”. Tämän lisäksi Keton veti vielä ”perheneuvotteluihin”⁴ kokoontunutta laajempaa keskustelupiiriä.⁵ Kedon ”ylätason” oppositioryhmästä erillään syntyi vielä vuoden 1943 alkupuolella Sulo Winterin johtama ammattiyhdistyspohjainen oppositio, jossa vaikutti hänen kommunistiyhteyksiensä kautta myös radikaalimpaa vasemmistoa. Jyrkemmän linjansa vuoksi tämä ryhmä alkuun jopa salattiin Kedolta, Pekkalta ja Ruudulta, ja ammattiyhdistystaustaisten Winterin ja Kusti Kulon läsnäoloon perheneuvotteluissa suhtauduttiin ylipäättään varauksellisesti.⁶ Lopulta myös tästä sosialidemokraattien laitavasemmistosta tuli osa järjestäytynyttä oppositiota⁷. Elokuussa 1943 koko rauhanoppositio esiintyi viimein julkisesti niin sanotun ryhmä ”33”:n kirjelmän myötä. Tällä vetoomuksella haluttiin nopeuttaa Suomen irrottamista sodasta. Ryhmän varsinainen tavoite ei toteutunut, mutta kirjelmän myötä tulivat ensimmäistä kertaa esille Suomen poliittisen johdon erimielisyydet maan politiikan suunnasta.⁸ Erimielisyyksiä oli tosin myös tämän oppositionkin sisällä. Ainakin allekirjoittajajoukon ulkopuolelle jätetty Hiitonen olisi halunnut vetoomuksesta tiukkasanaanisemman. Tämän lisäksi hän oli pettynyt muun oppositioryhmän asennoitumiseen häntä kohtaan.⁹

¹ Myös tunnettu pasifisti Väinö Voionmaa puhui eduskunnassa (29.11.1941) Itä-Karjalan retken puolesta. Voionmaa perusteli sanomisiaan ilmoittaen kannattaneensa puheessaan Tarton rauhansopimukseen pohjautuvaa Itä-Karjalan alueellisen itsemääräysoikeuden kehittämistä. Tätä näkökantaa hän piti vastapainona ”hölynpölynä” pitämälleen viralliselle propagandalle paremmista, ”strategisista rajoista”. (Voionmaa 1971, 87.)

² Viitala 1969, 71–72

³ Yrjö Räisäsen kirje J. W. Kedolle 9.11.1941, JK-15, KansA

⁴ Valpon tekemän tarkkailun vuoksi rauhanoppositio saattoi laajemmin tavata lähinnä erilaisten perhetapahtumien yhteydessä.

⁵ Viitala 1969, 91–92

⁶ mt., 105

⁷ Sirniö 1968, 22

⁸ Viitala 1969, 120–121, 148–149

⁹ Ensio Hiitosen kirje J. W. Kedolle 16.8.1943, JK-16, KansA

4.2. Oppositioista yhtenäisyyspuolueeksi

4.2.1. SYP:n perustaminen

Sosialidemokraattisesta rauhanoppositiosta muodostui keväällä 1944 oma kiinteä ryhmänsä, joka sai puheenjohtajakseen J. W. Kedon ja sihteerikseen Ensio Hiitosen ja Sulo Winterin. Kokoonpanon muut jäsenet olivat Johannes Hämäläinen, Santeri Jacobson, Yrjö Kallinen, Sylvi-Kyllikki Kilpi, Kusti Kulo, Väinö Laine, Mauno Pekkala, Einari Peuranen, Yrjö Ruutu, Reinhold Svento, Atos Wirtanen, Väinö Voionmaa ja Niilo Wälläri. Aselevon jälkeen olot vapautuvat ja ryhmä herätti ennen sotaa kuopatun *Vapaan Pohjolan* uudelleen henkiin äänenkannattajakseen ja otti viralliseksi nimekseen ”Sos.dem. opposition keskustoimikunta”.¹ Vuoden 1944 lopulla perustettiin vielä merkittävämpi uusi yhteenliittymä, Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL), johon puoluetta vailla olleet, sodan jälkeen vankilasta vapautuneet kuutoset heidän monien kommunististen sellitovereidensa tapaan liittyivät². Yhteistyö SKDL:n kanssa houkutteli SDP:hen jäljelle jäänyttä oppositioryhmää, joka halusi puolueensa liittoutuvan tulevissa eduskuntavaaleissa tämän kanssa. SDP:n puolueoimikunta ei kuitenkaan ollut ajatukselle suosiollinen, vaan äänesti vaaliliittoa vastaan mahdollisimman niukalla enemmistöllä, luvuin 5–4 – tappiollisella kannalla olivat Fagerholm, Keto, Pekkala ja Wuori³.

Suurimmalle osalle oppositiota SKDL-yhteistyö oli kuitenkin muodostunut kynnyskysymykseksi, ja he päättivät liittyä tähän yhteisrintamaan ilman puoluettaan. SDP ratkaisi kiistan erottamalla nämä niskoittelijat. Tässä vaiheessa aiemmasta oppositioryhmästä olivat poistuneet Kallinen, Kilpi, Winter, Wirtanen ja Voionmaa, jotka jäivät vielä SDP:hen jatkamaan puoluejohtonsa vastustamista.⁴ Loput Kedon oppositiosta löysivät uuden kotinsa nyt kuutosten rinnalta SKDL:n riveistä. Kuten SDP:hen vielä jääneen opposition, ei heidänkään alkuperäisenä tarkoituksena ollut jättää puoluetta, vaan korjata sen oikeistolaistuvana pidettyä suuntaa. Tähän pyrittiin aluksi hyvinkin epärealistisin keinoin: sosialidemokraattinen oppositio pyysi lokakuussa 1944 SKP:ltä puolueensa valtaamiseksi peräti parinkymmenen tuhannen kommunistin solutusavustusta. Tämä varmasti herätti kummastusta SKP:ssä, jonka koko jäsenistössä oli sodan jälkeen vain kymmenesosa tuosta halutusta

¹ Sirniö 1968, 11–12

² Kuutosten, SKP:n ja Toveriseuran kesken pidetty, ”laajalle demokraattiselle pohjalle rakentuvan yhteistyöjärjestön perustamisesta neuvotteleva kokous” 29.10.1944, mf 31, KansA

³ H. Soikkanen 1991, 44

⁴ Sirniö 1968, 17–19

apujoukosta.¹ Vuodenvaihteessa Kedon ryhmän haavekuvat tuollaisesta suorasta toiminnasta olivat haihtuneet ja ryhmä tyytyi vain passiivisesti odottamaan puolue toimikuntansa vaaliliittokantaa. SKP:n puolue toimikuntaa tämä yli kuukauden jatkunut vetkuttelu jo vähitellen hermostutti, SDP:n ei ajateltu muuta kuin taktikoivan koko kysymyksellä ja siten viivyttävän oppositionsa siirtymistä SKDL:ään. Tammikuun lopulla oli kommunistien sävy jo vaativa: ”Sos. dem. opposition vihdoin tehtävä ratkaisu vaaliliitosta”.² Lopulta vääjäämätön tapahtui ja SKDL:n kanssa liittoutuneet jäsenet vapautettiin puolue neuvoston päätöksellä SDP:stä 15.2.1945³.

Jos SDP:n puolue toimikunta todella yritti tahallaan viivyttaa Kedon opposition siirtymistä SKDL:ään vaaliliittoasian varjolla, kuten SYP:n *Vapaa Pohjola* -lehti kommunistien ohella väittää, oli se tältä varsin onnistunut veto. Kedon ja kumppaneiden jäätyä pallottelemaan eri vaihtoehtojen välillä ehtivät kuutoset tekemään SKP:n kanssa sopimuksen sekalistoista tulevaisuudessa vaaleissa. Käytännössä tämä merkitsi SKDL:n sosialidemokraateille suhteellisen alhaista paikkamäärää. ”Nimenomaan kuutoset joutuivat sekalistoillaan auttamaan lävitse monia kommunisteja”, kuten SYP:n äänenkannattajassa jälkikäteen hieman katkerasti todetaan.⁴ Kuutosten henkilökohtaisen suosion tuoma vetoapu olisi varmasti sopinut Kedon ryhmällekin, joka sai omin voimin vain neljä ehdokastaan läpi eduskuntaan. Kuutosten listoilta valittiin kaikkiaan seitsemän kansanedustajaa, kun taas kommunisteista kokonaiset 38 kelpuutettiin Arkadianmäelle. SKDL-historioitsija Kalevi Haikaran mukaan maaliskuun vaaleista 1945 alkoikin – tahattomasti tai tahallisesti – SKP:n yliedustus SKDL:n eduskuntaryhmässä.⁵ Todennäköisesti ryhmän korkea kommunistipitoisuus oli myös SDP:n johdon mieleen, esittiväthän nämä muutenkin SKDL:n pelkkänä kommunistijärjestönä, eikä tuollainen vaalituloksikin ainakaan vähentänyt näitä propagandamahdollisuuksia.

Kuutoset ja Kedon ryhmä suunnittelivat uuden puolueen perustamista SKDL:n sisälle jo samana keväänä. Suurimpana syynä tähän pidettiin eduskuntatyön käytännön ongelmia. Siinä missä kommunistit tulivat kokouksiin aina hyvin valmistautuneina, ei näillä SKDL:n vähemmistöryhmillä ollut mielestään siihen mahdollisuutta ilman omaa puoluettaan. Kommunistit eivät pitäneet kuutosten ja Kedon puoluetta lainkaan tarpeellisenä. Sen sijaan näiden mielestä yhteyttä liiton sosialisteihin piti lujittaa ja kuutoset lopulta integroida SKP:n jäseniksi.⁶ SKP saikin

¹ Hentilä 1986, 118

² SKP:n puolue toimikunta ptk 19.12.1944, 28.12.1944, 2.1.1945, 9.1.1945, 23.1.1945, mf 58, KansA

³ Sirniö 1968, 18–19

⁴ VP 25.7.1946, ”Hieman selvittelyä SKDL:stä”

⁵ Haikara 1975, 31; Tuomioja 1982, 359. Kuutosista Ampuja ja Meltti jäivät valitsematta eduskuntaan. Heidän listoiltaan kaksi muuta kansanedustajaksi päässyttä ei-kommunistia olivat Eino Pekkala ja Anna Nevalainen.

⁶ SKP:n puolue toimikunta ptk 23.4.1945, mf 58, KansA

puoluehankkeen väliaikaisesti pois päiväjärjestyksestä. Epäilyt jäivät vielä kuitenkin elämään, ja Hertta Kuusinen arveli Kedon yhä kaikessa hiljaisuudessa hautovan tuollaista uutta välipuoluetta.¹ Hän oli tässä osittain oikeassa. Puoluesuunnitelmista ei luovuttu, mutta Keto oli niissä enemmänkin passiivinen tekijä. Toteutunut yhtenäisyyspuolue oli hänen mukaansa Väinö Meltin idea.²

Tämä vuoden päivät ilmassa roikkunut puolueajatus johti viimein 22.3.1946 konkreettiseen tulokseen. Sosialidemokraattisen opposition keskustoimikunta piti tuolloin edustajakokoukseensa, jossa päätettiin perustaa SKDL:n yhteydessä toimiva puolue. Kokouksen harvoja kiistakysymyksiä oli tämän uuden puolueen nimi. Pekka Astikainen ehdotti nimeksi ”Sosialidemokraattinen Vasemmistopuolue” ja Meltti oli ”Sosialidemokraattisen Yhtenäisyyspuolueen” kannalla. Koska yksimielisyyttä ei saavutettu, meni asia menettelytapavaliokunnan käsiteltäväksi. Valiokunta esitti nyt nimeksi ”Sosialistista Puolueryhmää”, joka ei kokousväelle kelvannut. Uuden pohdinnan jälkeen Keto esitti valiokunnan ehdotuksena ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen”. Tämä meni läpi, ja kokous voitiin muutaman nimityskysymyksen ja Niilo Wällärin loppupuheiden jälkeen päättää yhteisesti laulettuun Kansainväliseen. SYP oli syntynyt.³

Tällä välin kommunisteista ainakin Hertta Kuusinen oli alkanut ajatella SKDL:n sosialistien puuhaamasta puoluehankkeesta hieman aiempaa myönteisemmin. Isälleen helmikuussa 1946 lähettämässään kirjeessään hän esitti, että kommunistien ”tulisi kaikin keinoin auttaa vasemmistoa onnistumaan ja sitoa se samalla itseemme”. Keinoista tämän taka-ajatuksen toteuttamiseksi hän ei kuitenkaan ollut vielä aivan varma. SYP:n kaltainen puolue näytti silloisessa tilanteessa joka tapauksessa helpoimmalta vaihtoehdolta, eikä kuluneen vuoden yhteistyöstäkään ollut pahaa sanottavaa: ”Siihen on jo olemassa siemen Kedon oppositiossa, joka muuten toimii täysin lojaalisti SKDL:ssä”. Vielä parempana vaihtoehtona Kuusinen piti kuitenkin laajempaa yhtenäisyyspuoluetta, joka hänen suunnitelmissaan ilmeisesti korvaisi koko SKDL:n. Tähän asiaan hän palasi vielä myöhemmin.⁴ Vaikka kommunistien asennetta uuden liittolaispuolueen perustamiseen voi torjuvan alun jälkeen kuvata ehkä parhaiten välinpitämättömäksi, väitti *Suomen Sosialidemokraatin* pakinoitsija Mustemaalari SYP:n perustamisen olleen osa kommunistien suunnitelmia. Koska hän ylipäätään samasti ”Kedon ja Hiitosen ryhmän” kommunisteihin, ei muuten olisi oikeastaan voinutkaan olla.⁵ Samalla tavalla asian esitti SDP:n *Vapaus*-lehti, joka otsikoi SYP:n perustamisen

¹ Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 1.6.1945, HK-3a, KansA

² Ensio Hiitosen muistiinpanot: Keto 29.3.1946, EH-181, KA

³ Sosialidemokraattisen opposition keskustoimikunta 22.3.1946, KansA

⁴ Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 6.2.1946, HK-3a, KansA

⁵ SS 24.3.1946, ”Mustemaalari”

jälkeen, että nyt olisi ”[k]olmas kommunistipuolue perustettu Suomeen”¹. Näinhän SDP laajemminkin SKDL:n ymmärsi tai halusi ymmärtää. Huomattavasti hienosyisemmin ja tarkkanäköisemmin puoluekentän oikealta laidalta kirjoitti kokoomuslainen *Uusi Suomi*, joka kutsui SYP:tä aseveljiään vaatimattomammin vain kolmanneksi vasemmistopuolueeksi. Lehti pahoitteli SYP:n ministeriryhmänsä vuoksi saamaa ansaitsematonta julkisuutta. Tämäkään ei kuitenkaan auttaisi. Lehden rujojen agraaristen kielikuvien mukaan SYP jäisi liitossa vahvemman kumppaninsa SKP:n varjoon, joten ”uuden puolueen pitäisi sen perustajienkin silmissä olla jokseenkin tarpeeton lisä poliittisen elämämme kasvustossa. [...] Välipuolueilla on yleensä taipumus jauhautua tomuksi kahden myllynkiven välissä”.²

4.2.2. Oppositioista yli laitojen

Suurin osa toisen maailmansodan aikaisista sosialidemokraattisen puolueen keskeisistä oppositiovaikuttajista löysi uuden poliittisen kotinsa SKDL:stä ja sieltä nimenomaan SYP:stä. Merkittävin SYP:n ulkopuolelle jäänyt SKDL:n sosialisti oli liiton ensimmäisenä puheenjohtajana toiminut K. H. Wiik, jolle SYP:n perustaminen merkitsi työväenliikkeen järjestöllisen hajaannuksen kasvamista entisestään. Maaliskuussa 1946 hän lausuikin hyvin enteellisesti alkaneensa puolueettomana ja epäilevänsä myös lopettavansakin puolueettomana. Sanat saivat katetta, kun 63-vuotias sydänvaivainen Wiik kuoli kesällä 1946 – vain kolmisen kuukautta SYP:n perustavan kokouksen jälkeen.³ Wiikiä ja SKP:hen päätynyttä Kaisu-Mirjami Rydbergiä lukuun ottamatta muu kuutosryhmä liittyi SYP:hen, ainakin nimellisesti.

Osa SYP:n havittelemista SDP:n asevelisiiven kanssa riitaantuneen opposition ministeritason keulahahmoista vetäytyi kokonaan päivänpolitiikasta. Vuonna 1945 Lontoon suurlähettilääksi päätynyt Eero A. Wuori pysyi uransa loppuun asti varsinaisen puoluepoliittisen toiminnan ulkopuolella, vaikka hän säilyttikin SDP:n jäsenkirjan. SDP:n hylkimä Wuori oli toisaalta jonkin aikaa enemmän SKDL:n kuin hänen oman puolueensa suosiossa. Hän nautti kansandemokraattien kannatusta esimerkiksi vuosien 1946 ja 1947 pääministerikysymyksissä.⁴ Myös SYP:lle, tai ainakin Wuorelle kirjoittaneelle Ensio Hiitoselle, hän olisi vielä kesällä 1947 kelvannut puolueen

¹ Vapaus 23.3.1946, ”Kolmas kommunistipuolue perustettu Suomeen”

² US 28.3.1946, ”Kolmas vasemmistopuolue”

³ Tuomioja 1982, 366–369; Hiitonen: Wiik 3.3.1946, EH-184, KA

⁴ Nevakivi 1992, 268–272

puheenjohtajaksi. Hiitonen tuntui myöhemmin selitettävistä syistä etsineen silloin SYP:lle uutta johtajaa, johon tehtävään Wuori olisi Suomeen palatessaan ollut hänen mielestään ”kuin luotu”.¹ Wuori ei kuitenkaan saapunut Suomeen näinä aikoina, eikä hänen reagoimisestaan Hiitosen ajatukseen ole ylipäättäen tietoa.

Mauno Pekkalan vuosien 1946–48 hallituksen puolustusministeri Yrjö Kallinen ei suostunut asettumaan ehdokkaaksi enää vuoden 1948 eduskuntavaaleihin ajaututtuaan ilmeisen sovittamattomiin erimielisyyksiin SDP:n silloisen puoluesihteerin Unto Varjosen kanssa. Kallisen kertoman mukaan heidän suhteensa huipentui, ja hänen kohtalonsa sinetöityi, erääseen kiivassanaiseen puheluun ja sen päättäneeseen toivotukseen ”[h]aista sinä Varjonen paska!”². Lähimmät yhteistyökumppanit parlamentaarisessa työssä hän löysikin kansandemokraateista³. Mielenkiintoisena erona moniin muihin oppositiolaisiin Kallinen oli ystävällisissä väleissä Väinö Tannerin kanssa. SDP-johtajaan häntä yhdisti ainakin osuustoimintaharrastus⁴. J. W. Keto arvelikin, ettei hän laittanut opposition julistukseen nimeään, koska ei halunnut rikkoa välejään Tanneriin⁵. Kallisen suhteet Ketoon eivät puolestaan olleet syystä tai toisesta parhaat mahdolliset: yksi hänen ja muiden SDP:hen vielä jääneen opposition ehdoista SYP:hen liittymiselle oli Kedon syrjäyttäminen puolueen johdosta⁶. Kallisen myöhemmän haastattelun mukaan hän piti SDKL:ää alun alkaen pelkkänä kommunistien suojaverhona, minkä vuoksi hän ei ”enemmän tai vähemmän SYP:n linjalle” siirtyneestä oppositiosta ”ehkä ainoana” lopulta liittynyt puolueeseen⁷. Tuossa lausunnossa on enemmän kuin ripaus jälkiviisautta, mutta, jos pitäisi ennustaa, olisi omapäisyyttään korostanut Kallinen SYP:hen liittyttyäänkin todennäköisesti eronnut puolueesta vuoden 1948 kiristyneen tilanteen paikkeilla. Hänen terveisensä olisi vain saanut silloin joku muu kuin Varjonen, kenties vain hieman diplomaattisemmassa muodossa. Kallinen jäikin pois puoluepoliittisesta toiminnasta. Syyn tähän Kallinen tiivistää itse parhaiten kirjeessään hengenheimolaiselleen Raoul Palmgrenille: ”vuoden 1918 tapahtumista lähtien [jolloin Kallinen tuomittiin kuolemaan useamman kerran – TM] en ole totellut ketään ainakaan poliittisissa asioissa⁸.”

Tätä ennen Kallinen oli vielä valittu talvella 1945 Kedon ryhmän lähdön jälkeen SDP:hen jäljelle jääneen oppositioryhmän puheenjohtajaksi. Ensimmäinen vaihtoehto tähän tehtävään oli tosin

¹ Ensio Hiitosen kirjekonsepti E. A. Wuorelle 7.6.1947, EH-10, KA

² M. Salminen 2011, 187–189

³ Ensio Hiitosen muistiinpano 8.11.1945, EH-37, KA

⁴ M. Salminen 2011, 145–149

⁵ Hiitonen: Keto: 28.10.1945, EH-181, KA

⁶ Hiitonen: Kulo: 20.6.1946, EH-182, KA

⁷ M. Salminen 2011, 182

⁸ Yrjö Kallisen kirje Raoul Palmgrenille 19.10.1963, RP-3, KansA

Väinö Voionmaa. Voionmaa oli kuitenkin jo tuolloin jättäytymässä poliittisesta toiminnasta syrjään ja kieltäytyi tuosta tehtävästä korkeaan ikäänsä ja terveydentilaansa vedoten: ”pitääkö minun hankkia lääkärintodistus”, hän tiuski kyselijöille.¹ Onkin ilmeistä, ettei yli 75-vuotiaalla Voionmaalla ollut viimeisinä vuosinaan juuri puoluepoliittisia kunnianhimoja. Selostaessaan puolueensa tilaa helmikuussa 1946 hän vaikuttaa jo enemmänkin ulkopuoliselta tarkkailijalta.² Ensio Hiitosen muistiinpanon mukaan hän sanoikin olevansa jo liian vanha enää puoluetta vaihtamaan³. Toisaalta Voionmaa tunsikin, ehkä jo yhteisen taustan vuoksi, hengenheimolaisuutta SYP:läisten kanssa ja otti osaa ainakin yhteen puolueen tilaisuuteen Pispalassa⁴. SKDL:n kommunistien kanssa Voionmaa oli puolestaan ratkaisevasti eri linjoilla syksyn 1946 Pariisin rauhanneuvotteluissa, puolisen vuotta ennen kuolemaansa⁵. Nämä suhteet eivät koskaan ehtineet parantua, joten hänen spekulatiivinen puolueen vaihtonsa oli sikälikin hyvin epätodennäköinen.

SDP:n opposition nimekkäimmistä osasta oikeastaan vain K.-A. Fagerholm jäi aktiivisesti vaikuttamaan puolueessa. Muistelmissaan Fagerholm ilmoittaa yksinkertaisesti, ”ettei halunnut jättää puoluetta, jossa oli kasvanut”⁶. Tämä perustelu ei ole sinällään aivan tyydyttävä, tekiväthän monet häntä huomattavasti kokeneemmat työväenliikkeen veteraanit tuona murroksen aikana juuri mainitun tempun. Yksi syy Fagerholmin lojaalille päätökselle saattaa juontua puhtaasti henkilösuhteista: hänen välinsä toiseen opposition keskustoimikunnan voimakkaaseen hahmoon, Atos Wirtaseen, olivat erittäin huonot. Fagerholm ei suorastaan voinut sietää Wirtasta.⁷ Kaksikon ongelmallinen suhde näkyy selvänä myös heidän muistelmissaan: Wirtanen syyttää kirjassaan Fagerholmia puoluejohdon aseveljien kanssa vehkeilystä ja Fagerholm käsittelee Wirtasta varsin ylimieliseen sävyyn omassaan⁸. Myös presidentti Paasikiven kanssa käymissään keskusteluissa Wirtasen ”synnynnäiseksi opportunistiksi” moittima Fagerholm puhui kiistakumppanistaan toistuvasti epäedulliseen sävyyn⁹.

¹ Kalemaa 1992, 223

² Voionmaa 1971, 430–432

³ Hiitonen: V. Voionmaa 18.12.1946, EH-184, KA

⁴ Hannes Pekosen haastattelu 1972, TA

⁵ Halila 1969, 344

⁶ Fagerholm 1977, 292

⁷ Tuomioja 2007, 335; Helsing 2012, 177, 191

⁸ Wirtanen 1972, 99–100; Fagerholm 1977, 300–301

⁹ Esim. Blomstedt & Klinge 1985, 408, 439; Saarela 2006, 152

4.2.3. Maailma ja me: yleiskuva 1940- ja 50-lukujen suomalaisesta työväenliikkeestä

SYP:n suhde SDP:hen toimi kahdella tasolla. Virallisesti SYP pyrki, nimensä mukaisesti, yhdistämään työväenliikkeen toimimalla eräänlaisena siltana tämän kahden pääsuuntauksen edustajien, sosialidemokraattien ja kommunistien, välillä. Toisaalta jo oikeuttaakseen olemassaolonsa puolue kävi myös kilpailua juuri SDP:n kanssa potentiaalisista jäsenistä ja äänestäjistä.¹ Esimerkkinä tästä vähemmän harmonisesta kanssakäymisestä olivat syksyn 1946 epäviralliset neuvottelut SDP:hen jäljelle jääneen opposition kanssa, joiden tuloksena Atos Wirtanen ja Sylvi-Kyllikki Kilpi lopulta liittyivät SYP:hen². Näin he siirtyivät, Väinö Leskisen mukaan, ”todellisten toimeksiantajiensa” riveihin³.

Nämä Leskisen tarkoittamat ”toimeksiantajat”, hänen mielestään tietenkin kommunistit, olivat sodanjälkeisen SDP:n retoriikassa erityisen pahoja, suoranaisia perivihollisia. Tähän näytelmään oli SYP:lle varattu yleensä jonkinlainen vihollisen houkutteleman, toisinaan sinänsä mitättömän ja väheksyttävän aisaparin tai aseenkantajan, SKP:n apurin rooli, jos sitäkään. Juuri väheksyntä, jota ilmentää esimerkiksi pakinoitsija Mustemaalarin tekemä typistys SYP:stä ”Kedon ja Hiitosen kuppikuntana”, oli yleinen SDP:n käyttämä puolueiden suhteita määrittävä retorinen keino alusta alkaen⁴. Väinö Tanner puolestaan asetti jo vuonna 1944 SDP:n päätunnukseksi tuleviin vaaleihin taistelun kommunisteja vastaan. Suorana jatkumona tästä olivat vuosien 1947 ja 1948 ”Jo riittää”- ja ”Taisteleva sosialidemokratia” -kampanjat, jotka virallistivat ja sementtoivat kommunistien aseman SDP:n päävastustajina⁵. Tannerin ideologinen linja SDP:ssä sai jatkajia Leskisen ja Yrjö Kilpeläisen kaltaisista asevelisocialisteista. Kilpeläinen muisteli Tannerin antaneen erääksi ohjeeksi, että ”[ä]lä koskaan luota ihmiseen, joka kerran on ollut kommunisti”⁶. Oppi sisäistettiin hyvin ja tämä asenne leimasikin SDP:n suhteita kommunisteihin tulevina vuosikymmeninä. Toisaalta puolue ei suhtautunut SYP:läisiin ”luopioihin” käytännön politiikassaan sen myötämielisemmin.

Kommunistien nousu maan alta asetti SDP:n uuteen tilanteeseen, koska puolueella ei enää ollut yksinoikeutta olla työväenliikkeen ainoa laillinen edustaja Suomessa. Tämä näkyi myös täyskäännöksenä suhtautumisessa liikkeen yhtenäisyyteen. Vielä vuoden 1940 kuutosjutun aikaan

¹ Sirniö 1968, 31–32

² mt., 44

³ Majander 2004, 241

⁴ SS 24.3.1946, ”Mustemaalari”

⁵ Haikara 1975, 32

⁶ Kurjensaari 1960, 102. Kilpeläinen kertoi Matti Kurjensaarelle, että näitä Tannerin perusohjeita oli kolme. Toinen oli se, ettei Tannerin mukaan Maalaisliitto ollut mikään puolue. Kolmatta ohjetta Kurjensaari ei muista.

sosialidemokraattinen lehdistö peräänkuulutti voimakkaasti koko työväenliikkeen eheyttä, ei siis vain heidän oman puolueensa¹. Puolueen menetettyä tämän ainoan vaihtoehdon privilegionsa sitä ei enää näyttänyt kiinnostavan eheytystehtävä, vaan yhteisrintaman tavoittelu jäi sen kansandemokraattisten päävastustajien asiaksi. Tämä työväenliikkeen vastakkainasetteluun tähtäävä asennoituminen näkyy erittäin voimakkaana vuosien 1946–55 *Sosialistisen Aikakauslehden* sivuilla². Ero on suorastaan räikeä, kun tarkastelee saman ajan SKP:n aikakauslehteä *Kommunistia* ja siinä esitettyjä yhteistyöajatuksia³. Toisin sanoen SYP:llä ei nimestään huolimatta ollut työväen yhtenäisyyden tavoittelemisen – tai edes siitä haaveilemisen – monopolia.

Kokonaan toinen asia oli tietenkin kaikkien näiden pyrkimysten vilpittömyys. SKDL:n historiategoksessa Kalevi Haikara toteaa 1940-luvun loppupuolen olleen työväenliikkeessä ”vuoroin aitoa yhteistyön hakemista, vuoroin lapselliselta vaikuttavaa taktiikkapeliä”⁴. Erinomainen esimerkki taktikoinnista oli SDP:n Unto Varjosen ja Aleksi Aaltosen aloite yhteistoiminnasta vuoden 1945 kunnallisvaaleissa. Tällä he halusivat varsinaisesti lujittaa oman puolueensa sisäistä yhtenäisyyttä näyttämällä jäljelle jääneelle oppositiolle, ettei yhteistyö SKDL:n kanssa kannattaisi. Toiseksi tämä kaikki tapahtui SKDL:n omin ase-in: tuo näennäinen tarjous riisui SKDL:ltä sillä kertaa roolin työväen yhtenäisyyden rakentajana.⁵ Vaaliliitto syntyikin. Vaalit myös sujuivat SDP:n oikeiston toivomalla tavalla eli heidän puolueelleen tappiollisesti, joten sikäläkin voidaan puhua suuresta menestyksestä heille. Taktinen voitto tämä oli ennen kaikkea siksi, että vaalien pettymys todella yhdisti SDP:tä sisäisesti ja vahvisti sen oikeistolaisen johdon asemaa. Samalla opposition halut olla yhteistoiminnassa SKDL:n kanssa vähenivät.⁶ Toiselta puolelta katsottuna tämä kehitys myös vahvisti SKP:n puoluetoimikunnan edellisen kevään synkkää näkemystä SDP:stä yhtenä Suomen taantumuksellisimmista puolueista. Tuolloin kommunistit totesivat, että edes SDP:n ”remontteeraaminen ei voi tulla kysymykseen”, vaan puolueen parhaat osat oli saatava siitä eroamaan.⁷

¹ Sosialisti 23.8.1940, ”Työväenliikkeen voima sisäisessä eheydessä”; SS 29.8.1940, ”Sisäinen eheys vai repiminen?”

² SA 1946–55. Lehti sisälsi tuona aikana tuskin ainoatakaan työväenliikkeen yhtenäisyyttä ja vastaavia aiheita ainakaan myönteisessä mielessä käsitteleviä tekstejä. Sitä vastoin esillä ovat voimakkaasti eri linjoja erottelevat teemat ja kansainvälisiä mittoja tavoitteleva antikommunismi. Esim. Janne Hakulisen ”Mikä erottaa” (SA 7/1948) ja ”Kommunistit ennen ja nyt” (SA 3/1950 ja 4/1950) sekä Aaro Mäkelän ”Kommunistien yhteistyötarjoukset” (SA 10/1952) ja nimettömät artikkelit ”Maan alla tapahtuu” (SA 4/1952) ja ”Vieläkin Valposta” (10/1952).

³ Kommunisti 1946–55. Jokainen vuosikerta sisälsi joitakin yhtenäisyyttä käsitteleviä artikkeleja. Vuoden 1954 lehdissä oli vieläpä erillinen ”Toimintayhtenäisyys”-teema. Kritiikki SDP:tä kohtaan oli puolestaan suunnattu lähinnä puolueen oikeistoon.

⁴ Haikara 1975, 34–37

⁵ H. Soikkanen 1991, 91

⁶ mt., 96

⁷ SKP:n puoluetoimikunta ptk 23.3.1945, mf 58, KansA

SDP:n kanta SKDL:n ja SYP:n erilaisiin yhteistyötarjouksiin oli tämän jälkeen kautta linjan jyrkän kielteinen. Puolueen SYP-politiikkaa kuvaa hyvin sen menettelytapa SKDL:n esittämään työväenjärjestöjen julkiseen yhteistyövetoomukseen kesällä 1946: SDP ei kelpuuttanut SYP:tä tai muitakaan liiton sosialisteja asiassa edes neuvottelukumppaniksi, vaan antoi oman vastaehdotuksensa vain ”toiselle johtavalle työväenpuolueelle” eli SKP:lle.¹ Tämä oli tietysti tarkoituksenmukaista toimintaa sosialidemokraattiselta puolueelta etenkin siksi, että se oli taktisesti leimannut SKDL:n alusta asti pelkäksi kommunistien apujärjestöksi. SKDL:n ottaminen mukaan neuvotteluihin olisi merkinnyt samalla tunnustuksen antamista yhteistyöjärjestölle. Nämä väitteet koko SKDL:n kommunistisuudesta ja SDP:n yleinen yhteistyöhaluttomuus turhauttivatkin liiton SYP:läistä puheenjohtaja J. W. Keta SKDL:n ensimmäisessä liittokokouksessa². Tässä suhteessa ei parempaakaan ollut luvassa, vaan SDP oli kylmä myös SYP:n myöhemmille, huomattavasti vaatimattomammille ehdotuksille, kuten yhteisille vaalitulaisuuksille³. Toiveet suurisuuntaisesta yhteistoiminnasta sosialidemokraattisen puolueen kanssa olivat haihtuneet kommunisteiltakin 1950-luvun alkuun mennessä. Tämä ajattelunmuutos näkyi hyvin kesällä 1953, jolloin SKP:n poliittinen toimikunta pohti suhtautumista SDP:n epäviralliseen yhteydenottoon. Ville Pessi pyöritteli varovaisesti, että ”[o]lisi ehkä soitettava Skogille ja sanottava, että haluttaisiin keskustella ja kuulla miten tähän suhtaudutaan”.⁴ Aiemmat näyttävät ja suurisuuntaiset julkiset yhteistyöjulistukset olivat vaihtuneet arkailuun siitä, että voisiko ”toverille” edes soittaa ja neuvotella pienemmistä päivänpoliittisista kysymyksistä.

Laillisen tuomintoikeuden saanutta Suomen Kommunistista Puoluetta johti tulevan kahden vuosikymmenen ajan enimmäkseen Neuvostoliitossa (ja ”Tammisaaren yliopistossa”)⁵ puoluekoulutuksensa saanut ja Suomen vankiloissa kouliintunut, Kimmo Rentolan ”suomalaisen bolševismin *hardcoreksi*” kutsuma ryhmä⁶. Atos Wirtasen mukaan SKP:n ensimmäisiä maanpäällisiä vuosia leimasi kuitenkin hämmästyttävä maltillisuus ja revanssihengen vähäisyys, joka näkyi esimerkiksi lähinnä symbolisiin tuomioihin supistuneessa sotasyllisyyskysymyksessä. Tämän lisäksi kommunistit olivat 1920-luvusta poiketen sitoutuneet myös eduskuntatyöhön.⁷ Myös

¹ Sirniö 1968, 32–33

² SKDL:n liittokokous ptk 23–25.3.1946, mf 31, KansA

³ SYP:n puolue-toimikunta ptk 30.1.1951, 21.2.1951, SYP-8, KansA

⁴ SKP:n poliittinen toimikunta ptk 25.6.1953, mf 60, KansA

⁵ Tammisaaren yliopistoksi kutsuttiin paikkakunnalla maailmansotien välisenä aikana toiminutta vankileiriä, johon sijoitettiin ihmisiä lähinnä poliittisin perustein. Nimitys juontuu vankien ylläpitämästä opiskeluharrastuksesta, joka tietämyksen kartuttamisen lisäksi oli käytännössä omiaan myös vahvistamaan heidän aiemmin omaksumia, yleensä kommunistisia vakaumuksiaan. Vangin kuvaus paikan oloista löytyy esimerkiksi Nestori Parkkarin (1961, 96–100) kirjasta *Väkivallan vuodet*.

⁶ Leppänen 1994, 26

⁷ Wirtanen 1972, 132–133

Ensio Hiitonen saattoi keväällä 1946, ilmeisen vilpittömästi, hälventää epäilyjä vastaperustetun SYP:n ja SKP:n välisistä oletetuista ristiriidoista suhtautumisessa edustukselliseen demokratiaan. Hiitosen mukaan kommunistit olivat nyt ”tiukasti demokratian ja parlamentaaristen menetelmien kannalla”.¹

Katetta käsityksille maltillistuneista kommunisteista antoi myös puoluejohdon omaksuma kielteinen kanta lakkoiluun vuoden 1945 menestyksellisten eduskuntavaalien jälkeen. SKP:n johto alkoi tarkastella asioita tutkija Veli-Pekka Leppäsen sanoin ”vallassaolijan silmin, likimain valtioedun kautta”.² Erityisen tärkeä syy lakkoilun hillitsemiselle oli sotakorvausten sujuvan maksamisen varmistaminen. Johdon uudessa asemassaan tuntema vastuu ei aina ulottunut kentälle saakka, ja pääsihteeri Ville Pessi joutui paimentamaan ammattiyhdistysväkeään kovin sanoin tuomitsemalla lakkoon lähtemisen ”suoranaiseksi rikokseksi”. Pessin sanoista huolimatta maassa lakkoiltiin ahkerasti, erityisesti ennätyksellisenä vuotena 1947, mutta mistään järjestelmällisestä ja keskusjohtoisesta liikehdinnästä ei silloinkaan voinut puhua.³ Jopa presidentti Paasikivi ilmaisi päiväkirjassaan tyytyväisyyttään kommunistien parlamentaariseen sitoutumiseen ja ministerien Yrjö Leino ja Yrjö Murto toimiin lakkoasioissa. Veturinkuljettajien lakon torpedoimisesta⁴ Paasikivi kirjoittaa 30.9.1945: ”On erinomaista, että tätä asiaa on hoidettu sosialidemokraatti Hiltusen ja kommunisti Murron kautta. Porvarilliset eivät olisi ollenkaan voineet asiaa hoitaa”.⁵ Kuten myöhemmin näemme, Paasikiven verrattain myönteinen käsitys kommunisteista ja kansandemokraattisesta liikkeestä muuttui sittemmin huomattavasti kielteisemmäksi.

Kauhista maltillisen suuntauksen edustajille aiheuttivat myös puolueen liepeillä toimineet radikaalit pienryhmät. Yksi esimerkki tällaisista pienten piirien harrastuksista oli August Holmbergin vetämänä helmikuussa 1945 perustettu Pakilan punakaarti. Tämän kaartin, jonka perustavaan kokoukseen osallistui ”noin 10 henkilöä”, tavoitteena oli Holmbergin mukaan saada ”omat miehet aseisiin ja oma hallitus”. Parlamentaarinen vaikuttaminen ei häntä juuri kiinnostanut, ja jos kevään eduskuntavaalien tulos olisi epäedullinen, kaarti ”panisi töpinäksi”. Kaartin johtajaksi valittiin eräs punaupseeri Leino.⁶ Tällainen aseellinen toiminta ei kuitenkaan saanut edes

¹ VP 28.3.1946 E. Hiitonen, ”Vähäväkisten yhteisrintama vahvistuu”

² Leppänen 1994, 74–76

³ Nevakivi 1992, 232

⁴ Hallitus tukahdutti lakon, mutta suostui veturimiehille lupaamaansa palkankorotukseen (Heikkilä 1965, 112–113).

⁵ Blomstedt & Klinge 1985, 145, 223

⁶ Kommunistista liikettä tutkineen Veli-Pekka Leppäsen mukaan kyseinen punaupseeri lienee ollut ”tunnettu työmies” Kössi Leino. Käsittelenkin tässä tutkimuksessa punaupseeri Leinoa ja SYP:n jäsen Kössi Leinoa samana henkilönä. Tätä olettamusta vahvistaa Yrjö Leinon (1991, 180–182) muistelmissaan julkaisema K. Leinon kirjoittama kirje.

mainittavaa alueellista kannatusta, ja Holmbergin projekti päättyi jo varhaisessa vaiheessa¹. Pakilan kaartilaiset Holmberg ja Leino päätyivät myöhemmin SYP:hen, mitä voi pitää näiden tapahtumien valossa vallan käsittämättömänä – äkkiseltään kuvittelisi, että toimintansa parlamentaarisuutta korostanut puolue olisi ollut heille aivan viimeisiä sijoittumispaikkoja.

Toisaalta nämä kolme puoluetta tekivät – tai ehkä paremminkin joutuivat tekemään – alkuaikoina konkreettista yhteistyötä valtakunnan korkeimmalla mahdollisella tasolla, olivathan ne kaikki mukana SYP:n Mauno Pekkalan vetämässä niin sanotussa kolmen suuren (SDP, SKDL ja Maalaisliitto) hallituksessa vuosina 1946–1948. Hallituksen toimintakykyä osaltaan auttoi sosialidemokraattien asevelisiiven jättäminen sen ulkopuolelle: SDP:n ministerit edustivat joko puolueen oppositiota (Eero A. Wuori, Yrjö Kallinen ja Eino Kilpi) tai maltillista enemmistöä (Onni Hiltunen ja Uuno Takki).² Tilanne ei miellyttänyt aseveljien miehittämää puoluejohtoa, joka omaksui oppositioasenteen Pekkalan hallitusta kohtaan. Puolueena SDP pyrkin edustamansa hallituksen kaatamiseen, tässä kuitenkin onnistumatta³. Myös SKP vaikutti ulkoparlamentaarisien toimintansa vuoksi olleen paikoin samaan aikaan sekä vallassa että oppositiossa⁴. Samalla nämä puolueet joutuivat vielä tasapainoilemaan porvarillisen Maalaisliiton kanssa. Tämä Maalaisliitolla maustettu työväenpuolueiden ensimmäinen yhteistyöharjoitus ei siis ollut kitkoja vailla. Liittoutuneiden valvontakomission Andrei Ždanov ihmettelikin hallituksen toimintaa Hertta Kuusiselle: ”miksi se on enemmän tappelun luontoista kuin neuvottelevaa”⁵. Näihin aikoihin Neuvostoliiton, Yhdysvaltojen ja Britannian sodanaikainen liitto oli tosin jo käytännössä jäänyt historiaan. Tarkalleen ottaen ensiksi mainittu oli pudotettu tästä liitosta pois. Tämä tapahtui viimeistään Fultonissa maaliskuussa 1946, jolloin Winston Churchill puhui Stettinin ja Triesten välillä Eurooppaa jakavasta rautaesiripusta⁶. Näin Neuvostoliitto sai uuden aseman entisten ”taistelutovereidensa” vihollisena ja kylmä sota oli alkanut.⁷ Tällainen oli maailma, johon SYP perustettiin Suomen työväenliikettä yhdistämään.

¹ Leppänen 1994, 87–88

² Wirtanen 1972, 83

³ H. Soikkanen 1991, 195–200

⁴ Rentola 1986, 99

⁵ SKDL:n liittotoimikunta ptk 18.2.1947, mf 426, KansA

⁶ New World Encyclopedia 2008. Rautaesirippu ei suinkaan ollut käsitteenä Churchillin luomus, vaikka sen rakentaminen on usein hänen nimiinsä pantu. Vastaavassa neuvosto-Venäjää/Neuvostoliittoa eristävässä tarkoituksessa sanaa käytettiin jo 1920-luvun alussa. Toisen maailmansodan aikana toinen merkittävä herra, natsi-Saksan propagandaministeri Joseph Goebbels, kuvasi niin ikään vihollistaan Neuvostoliittoa tuon käsitteen avulla. Siirryttäessä kuumasta sodasta kylmään Churchill sitten lainasi rautaesirippua ja popularisoi sen uuteen aikaan sopivaksi.

⁷ Rentola 1986, 98

4.3. Syväidentiteetti SYP:n taustalla

4.3.1. Ideologiset juuret: valikoitua sosialidemokratiaa

Uuden puolueen perustamiseen kuuluva identiteetin rakentaminen teki tietenkin välttämättömäksi tapahtuman legitimoinnin, ”perustamiskertomuksen”. SYP:lle tämä merkitsi erityisesti pesäeron tekemistä sodanjälkeiseen SDP:hen, lähes jokaisen SYP:läisen poliittiseen alkukotiin. SYP:n SDP-suhde voidaan tiivistää kahteen varhaiseen puolueen syntyä ja olemassaoloa perustelevaan julkilausumaan: ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen esihistoria ja sen perustamisen syyt” ja ”Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue entisten hyvien perinteiden jatkaja”.¹

SDP:tä on näiden julistusten mukaan vaivannut yleinen poroporvarillistuminen, jota on ilmennyt erityisesti itsetyytyväisissä ja tavoitteitaan laimentaneissa ”vihreälle oksalle” päässeissä johtopiireissä. Erityisen kovaa kritiikkiä saavat sotapolitiikan tukijoiksi kutsutut johtajat – nimeltä mainittuina Väinö Tanner, Väinö Hakkila, Väinö Salovaara ja Aleksi Aaltonen – ja puolueen uusi oikeistosiipi, jonka vahvistunut asema antaa kuvan haaksirikkoon ajautuneen sodanaikaisen politiikan hyväksymisestä. Toisaalta julistuksissa ei leimata koko puoluetta sotapolitiikan tukijaksi, vaan syytökset rajataan nimenomaisesti kohdistumaan sen johtajiin.² Tämä tarkoin oikeistoon suunnattu kritiikki oli ilmeisen harkittua myös SYP:n puoluetoimikunnan myöhemmän toiminnan valossa: julkilausumia suunniteltaessa painotettiin yleisestä, koko sosialidemokraattiselle puolueelle annettavasta kritiikistä pidättäytymistä³. SDP:n johto esiintyy usein näissä lausunnoissa pahansuopana ja epäkelpona, kun taas muu jäsenistö oli sitä vastoin hyväntahtoisen mutta harhaanjohdetun uhrin asemassa⁴.

Mainittu SYP:n ”esihistorian” selvitys mainitsee ratkaisevaksi tekijäksi SDP:stä irtautumiselle puolueessa vuoden 1944 puoluekokouksen jälkeen vahvistuneen oikeistolaisuuden. Sama teksti ounastelee tämän kehityksen jatkuvan myös kesäkuun 1946 puoluekokouksessa.⁵ Ennustus kävi

¹ Näiden Kansan Arkiston SYP-kokoelmasta löytyvien julkilausumien laatimisajasta tai julkaisupaikasta ei ole tarkkaa tietoa (sisällöstä päätellen kumpikin on kirjoitettu viimeistään vuonna 1947). Oleellista tämän tutkimuksen kannalta on lausumien yleistettävyyden verrattaessa niitä SYP:n muihin vastaaviin teksteihin sekä niiden puolueen olemassaoloa legitimoiva luonne.

² ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen esihistoria ja sen perustamisen syyt”, SYP-9, KansA

³ Esim. SYP:n puoluetoimikunta ptk 2.8.1948, 15.2.1949, SYP-8, KansA

⁴ Esim. VS 28.6.1951, ”Sosialismin puolesta – kapitalismia vastaan! Vetoamus sosialidemokraattiselle työväestölle”. Vaali-ilmoituksessaan SYP vetoaa ”kaikkiin todellisiin sosialisteihin”, joiden toiveisiin eivät SDP:n nykyiset, sosialismin ja rauhantyön hylänneet johtajat kykenisi vastaamaan.

⁵ ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen esihistoria ja sen perustamisen syyt”, SYP-9, KansA

toteen, ja oikeisto otti kokouksessa haltuunsa entistäkin suuremman osan keskeisistä tehtävistä SDP:ssä¹. Vuoden 1946 puoluekokous, jossa Atos Wirtasen mukaan ”aseveliitto voitti ja sosialidemokratia kärsi tappion”, jättikin opposition nyt vaille puolutoimikuntapaikkoja.² Wirtanen koki SDP:n asevelijohdon, nimeltä mainiten Väinö Leskisen ja Unto Varjosen, toimineen ”kuin oppositiota ei olisikaan”. Saman johtokaksikon menettelytavat saivat ainakin jälkikäteen tuomion myös vielä tuossa kokouksessa nimellisesti oppositiota edustaneelta K.-A. Fagerholmilta, joka luonnehti heidän toimintansa olleen ”niin hiuksia nostattavan lapsellista, ettei tiennyt pitäisikö nauraa vai itkeä”³. Kuten Atos Wirtanen mainitsi, aseveljien johtama SDP omaksui uudenlaisen suhtautumisen puolueensa oppositioon. Kun SDP:n edellisten vuosikymmenten oppositiot pyrittiin usein integroimaan puolueeseen erilaisin myönnytyksin, oli nyt strategiana toisinajattelijoiden eristäminen ja tukahduttaminen⁴.

Wirtanen toteaa muistelmissaan ”jopa äärioikeiston edustajien kanssa veljestyneiden” Leskisen ja Varjosen edustaneen sosialidemokraatteina sellaista lajia, jota hän ei ollut aiemmin tavannut⁵. Nämä asevelisocialisteiksi kutsutut SDP:n jäsenet totisesti edustivatkin uutta traditiota puolueessaan: kuuluivathan he elokuussa 1940 perustettuun Suomen aseveljien liittoon, jonka poliittis-ideologinen päätehtävä oli toimia kansallisen yksimielisyyden aatteen ilmaisijana ja tuottajana. Pääosa tämän kenraalimajuri Paavo Talvelan johtaman järjestön jäsenistöstä oli puoluetalustaan kokoomuslaisia tai sosialidemokraatteja. SDP:n jäsenillä oli siten keskeinen rooli Aseveliliitossa, jonka liittotoimikunnassa esimerkiksi Leskinen, Kalle Lehmus ja Veikko Helle edustivat puoluetta.⁶ Aseveliliiton liepeille perustettiin myös salainen urkinta- ja propagandajärjestö, Suomen Aseveljien Työjärjestö (SAT). Tämä kansanomaisesti ”satiaisina” tunnettu yksikkö harjoitti näiden ydintehtäviensä ohella myös suoraa toimintaa toisinajattelihoita vastaan. Esimerkki SAT:n jälkimmäisestä tehtäväkentästä on kuutosten *Vapaata Sanaa* painaneisiin kirjepainoihin kohdistettu uhkailu, joka lopulta tukahdutti koko lehden.⁷ Oma lukunsa yksimielisyyssajattelun tuottamista järjestöistä oli toimeliaan Lehmuksen johtama Raivaajat-niminen⁸ ”socialidemokraattinen uudistusseura”. Tämä ”uussocialidemokraattinen” seura ottikin kunnolla etäisyyttä puolueensa perinteiseen linjaan perustamisjulistuksessaan, jossa se kehotti ”suhtautumaan ennakkoluulottomasti

¹ Sirniö 1968, 32

² Wirtanen 1972, 39

³ Fagerholm 1977, 297

⁴ Sirniö 1968, 14

⁵ Wirtanen 1972, 39

⁶ J. Salminen 1996, 22

⁷ Tuomioja 1982, 278, 290–291

⁸ Myöhemmin rauhanoppositioon liittynyt Eero A. Wuori teki sodan aikana melkoisen täyskäännöksen: ennen oppositioaikaansa Wuori osallistui Raivaajien tilaisuuksiin muun muassa puhujana. Lisäksi hän toimi aktiivisesti ”satiaisissa”. (Apunen & Wolff 2009, 88–90.)

Saksan ja Italian kansojen suorittamaan kansalliseen uudistustyöhön”.¹ Lehmusta onkin kutsuttu aatteiltaan ainakin natsimieliseksi². Sodan loputtua näitä aseveljiä odotti uusi toimintaympäristö. Kuten eversti U. A. Käkönen muisteli, jäi sodan jälkeen Aseveliliiton henki elämään vahvasti SDP:ssä, jossa suuri osa aseveljistä pääsi puolueessa merkittäviin tehtäviin³.

Näitä taustoja vasten on hyvin ymmärrettävissä SDP:n haltuun ottaneen asevelisiiven ja puolueesta irtaantuneen opposition kokemat syvät ideologiset vastakkaisuudet. Atos Wirtanen käsittikin aseveljet enemmän Saksaan päin suuntautuneiksi nationalisteiksi kuin pohjoismaisiksi sosialidemokraateiksi, mikä sai kansandemokraattien ja kommunistien kanssa yhteistyössä olevat vanhat puoluetoverit tuntumaan hänestä läheisemmiltä⁴. Mauno Pekkala puki samat ajatukset seuraaviksi sanoiksi: ”Olen kyllä sosialidemokraatti, olen ollut jo kauan ja aina pysyn [...] mutta en tietenkään palaa puolueeseen nykyisten tyyppien aikana”⁵. Wirtaselle nämä Pekkalan tarkoittamat ”tyypit” eivät olleet edes ”varsinaisia sosialidemokraatteja”⁶.

Kadotetusta kulta-ajasta kertovat ”entiset hyvät perinteet” viittaavat kansalaissotaa edeltäneeseen yhtenäiseen sosialidemokraattiseen puolueeseen ja työväenliikkeen vanhaan sosialismia tavoittelevaan ohjelmaan. Nykyinen SDP on sen sijaan SYP:n mukaan eräänlainen työväenliikettä hajottava väärennös, joka yhtäältä sanoutuu irti vuotta 1918 edeltäneestä puolueesta ja ilmoittaa luovansa kokonaan uutta, mutta toisaalta kuitenkin väittää edustavansa ”vanhaa koeteltua sosialidemokratiaa.”⁷ SYP esiintyi monissa yhteyksissä juuri työväenliikkeen vanhan ohjelman todellisenä toteuttajana, jollainen ohjelman tavoitteet hylännyt SDP ei enää olisi ollut. SYP identifioitui vahvasti sosialidemokraattisiin perinteisiin – oikeiksi katsomiinsa sellaisiin – julistamalla, että puolueen jäsenet ”ovat olleet ja ovat edelleenkin demokraatteja” ja parlamentaaristen menetelmien kannattajia. Samalla puolue teki vähintään implisiittisen eron kommunistien maanlaiseen perinteeseen. Suurin erottautumisen tarve oli kuitenkin nimenomaan pääkilpailijaksi koetusta SDP:stä. Esimerkkinä tästä puolue ilmoitti perinteistään huolimatta jättäneensä käyttämättä nimessään ”viime aikoina meillä yhä huonomman kaiun saanutta nimitystä ’socialidemokraattinen’”, jonka sijasta sana ”sosialistinen” katsottiin sopivammaksi.⁸ SYP:n perustavassa kokouksessa hylättiin kaikki nimiehdotukset, joissa oli tuo vanhaan puolueeseen

¹ Tuomioja 1982, 279–280

² Kalemaa 1992, 170

³ Rislakki 1982, 323–324

⁴ Wirtanen 1972, 100–101

⁵ Heikkilä 1965, 210

⁶ Wirtanen 1972, 15

⁷ ”SYP entisten hyvien perinteiden jatkaja”, SYP-9, KansA

⁸ ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen esihistoria ja sen perustamisen syyt”, SYP-9, KansA

viittaava etuliite. Sosialismin korostaminen nimessä johtui varmasti myös siitä, että SDP:n katsottiin jo luopuneen siitä tavoitteestaan. Juuri sosialismin päämäärään kiteytyy SYP:läisten näkemä ero heidän ja vanhan työväenliikkeen aatteet hylänneen SDP:n välillä¹.

4.3.2. Johtohenkilöiden taustaa

Atos Wirtanen esittää muistelmissaan SYP:n laaja-alaisena sosialidemokraattisena yhteenliittymänä, johon kuului jäseniä läpi SDP:n vasemmisto-oikeisto-akselin. Tällä hän halusi erityisesti karistaa mielikuvia SYP:stä pelkästään radikaalien sosialidemokraattien kotina. Wirtanen luettelee esimerkkinä puolueensa laitavasemmistolaisista Cay Sundströmin ja oikeistosta hän poimii J. W. Kedon. Näiden välille ideologiseen keskustaan hän asettaa Sylvi-Kyllikki Kilven ja Yrjö Räisäsen.² Räisänen ja Keto olisivat omasta mielestään olleet ehkä valmiita vaihtamaan paikkoja tässä Wirtasen identifikaatiopaletissa, mutta hänen arvionsa kertoo silti melko hyvin SYP:n jäsenistön ainakin pintapuolisesta monimuotoisuudesta³. Puolueen syntyyn välittömästi vaikuttaneet sodanaikaiset liikehdinnät tulivat jo pääpiirteissään selville. SYP:n puoluetoimikunnan värikkään koostumuksen tarkentamiseksi on kuitenkin syytä käväistä vielä vähän tuota alkuräjähdystä kauempana menneisyydessä.

Jos tarkastelemme asiaa puhtaan päämäärärationaalisesti, kulkivat SYP:n johtohenkilöt 1920-luvun alusta lähtien tulevaa puoluettaan kohti pääosin kolmea reittiä pitkin, jotka toisinaan kulkivat keskenään ristiin:

1. Olemalla alusta asti oppositiotiellä SDP:ssä (Ampuja, Helo, Svento)
2. ”Hoipertelemalla” SSTP:ssä ja vasemmistoryhmässä yhteistyötä kommunistien ja SDP:n välillä hakien (Ahokanta, Kulo, Eino Pekkala, Wälläri)
3. Siirtymällä sotapolitiikan vuoksi enemmän tai vähemmän lojaalista tannerilaisuudesta puoluejohtoa vastaan (Jacobson, Keto, Sylvi-Kyllikki ja Eino Kilpi, Mauno Pekkala, Wirtanen)

Ryhmistä kaksi ensimmäistä olivat politiikassaan johdonmukaisesti olleet SDP:n päälinjasta

¹ Esim. VP 25.4.1946 E. Hiitonen, ”Mikä erottaa ja mikä yhdistää”; VP 29.1.1948, ”Vanha sos.dem. puolueemme – kuka jatkaa sen työtä?”; VP 12.2.1948, ”Kannattaako sos.dem. puolue sosialismia vai ko kapitalismia?”; VP 6.5.1948, ”Vappu ilman sosialismia”

² Wirtanen 1972, 68

³ Tuomioja 1982, 51, 157

vasemmalla. Toista maailmansotaa edeltäneet sosialidemokraattiset oppositioliikkeet hakivat, melko puhtaasti henkilökysymyksiin liittynyttä ”huplilaisuutta”¹ lukuun ottamatta, ylipäättään uutta suuntaa vasemmalta. Ensimmäinen tällaisista oli vuoden 1920 niin sanotusta keskustajulistuksesta alkanut liikehdintä. Tämä SDP:n toimintaa vahvistamaan ja samalla koko työväenliikettä yhdistämään pyrkinyt julistus oli pääosin Johan Helon ja Reinhold Sventon käsialaa². Yhtenä sen allekirjoittajista oli Mikko Ampuja. Tämä kolmikko löysi toisensa uudestaan oppositiohankkeissa vuonna 1937 puolustaessaan sillä kertaa puolueesta erotettuja nuorempia, Raoul Palmgrenin, Mauri Ryömän ja Erkki Valan kaltaisia radikaaleja. Samassa yhteydessä Svento puhui myös puolueesta erotettavien listalla niin ikään olleiden Kusti Kulon ja Niilo Wällärin puolesta.³

Ennen SDP-visiittiään olivat Kulo ja Wälläri jo edellisellä vuosikymmenellä kunnostautuneet Suomen Sosialistisessa Työväenpuolueessa (SSTP)⁴, jossa vuosina 1922–23 Wälläri toimi puheenjohtajana ja Kulo puoluesihteerinä. Tälle puolueelle antoi oman keskeisen panoksensa myös sitä perustamassa ollut Eino Pekkala.⁵ SSTP:n johtokaksikko yritti saada puoluettaan yhteisrintamaan SDP:n kanssa. Siihen pyrkinessään he olivat kaikessa myöntäväisyydessään eri linjoilla kuin puolueen sisällä vaikuttanut maanalainen SKP. Tätä yhteistyötä eivät kuitenkaan kommunistit katkaisseet – eikä edes sosialidemokraattinen puolue –, vaan ratkaisevin vaikutus oli Turun hovioikeuden päätöksellä lakkauttaa puolue. Samalla vangittiin lukuisia SSTP:n jäseniä, jolloin myös Kulo ja Wälläri pääsivät tekemään seuraa jo aiemmin samaan majataloon päätyneelle Pekkalle.⁶ Pian vapautteen pääsemisensä jälkeen heidän suhteensa SKP:hen kiristyi entisestään – kommunistit lukivat nyt Kulon ja Wällärin yksiksi ammattijärjestö SAJ:n pahimmista ”oikeistolaisista” ja Pekkalanikin tähän suuntaan kehittyväksi. Yhteistoiminnan muututtua vaikeaksi perusti tämä ”hoipertelijoiksi” haukuttu fraktio vuonna 1929 Suomen Työväen Vasemmistoryhmä - nimisen organisaationsa, jonka kritiikin kärki kohdistui SKP:n äkkijyrkkinä pidettyihin ”huitojiin”. Aiemmin tutun kolmikon lisäksi vasemmistoryhmässä vaikutti SYP:n puoluettoimikunnan tulevista jäsenistä myös ryhmän sihteeriksi valittu Hugo Ahokanta.⁷ Myös puolipakollinen vankilakomennus yhdisti häntä tähän SYP:n taustalla olleeseen vähemmän salonkikelpoiseen traditioon. Syyt Ahokannan tuomioon olivat tosin hieman monisäikeisemmät kuin hänen ”kanssavaltiopettureillaan”

¹ Väinö Hupliin henkilöitynyt 1920-luvun puolivälin SDP:läinen oppositio, jonka kritiikki kohdistui Väinö Tanneriin.

² Ampuja 1947, 174–175

³ Sirniö 1968, 4–6; Tuomioja 1982, 184–1986

⁴ SSTP käsitetään yleisesti SKP:n parlamentaariseksi, maanpäälliseksi osaksi. Käytännössä asia ei ollut aivan näin yksinkertainen, koska puolueessa vaikutti myös SDP:hen pettyneitä sosialisteja (Mickelsson 2007, 85–86). Niilo Wällärin (1967, 52–53) mukaan vain harva SSTP:n jäsen kuului samaan aikaan myös SKP:hen, joten puolueen samastaminen kommunisteihin oli virheellistä.

⁵ Saarela 1996, 159, 328

⁶ mt., 330, 355–356

⁷ Saarela 2008, 737–742

yleensä. Häntä nimittäin epäiltiin osallisuudesta erään EK:n kätyriksi paljastuneen kommunistin surmaan vuonna 1921, eikä tutkija Teemu Keskisarjan mukaan aivan aiheetta. Lopulta Ahokantaa vastaan ei löytynyt tarpeeksi todisteita surmatyöhön, mikä oli toisaalta varsin triviaali seikka, koska hän sai joka tapauksessa perinteisen mallin mukaisen rangaistuksen valtiopetoksesta.¹

Kolmas ryhmä vastaa jotakuinkin aiemmassa luvussa esitettyä Heikki Mikko Viitalan uutta sotaa pelänneeksi kutsumaa SDP:n osaa. Viitala luokitteli J. W. Kedon puoluejohdon ja kommunistien marxilaiseksi kriticoksi, mutta Sakari Kiurun mukaan hänen teoreettispohjainen arvostelunsa kohdistui käytännössä lähinnä jälkimmäisiin. Kiuru kuvaa Ketoa – ennen hänet vasemmalle vienyttä SKDL-uraansa – usein Tannerin linjoilla kulkeneeksi oikeistososialidemokraatiksi. Keto ei tosin itse hyväksynyt esimerkiksi 1920-luvun keskustaopposition tekemiä oikeistolaisuussyttöksiä.² Toisin kuin hänen kommunistien kanssa yhteistyötä tehnyt Eino-veljensä Mauno Pekkala oli vuoteen 1940 asti vankkumaton tannerilainen³. Verrattain lähellä häntä oli myös Atos Wirtanen, joka kuvaa 1920- ja 30-lukujen suhdettaan SDP:n vasemmistoon ongelmalliseksi. Hänen varhainen haaveensa oli saada työväki yhtenäiseksi, mutta siitä huolimatta hän siirtyi sosialidemokraattisessa nuorisoliikkeessä käytännössä kohti tannerilaista ajatusmaailmaa ja vaati selvää erontekoa kommunisteista. Vielä vuonna 1940 Wirtanen arvosteli Wiikiä ja kuutosryhmää kärkevästi, mitä tekoa hän myöhemmin katui.⁴ 1930-luvulla yksi Wirtasen aatetovereista oli Sylvi-Kyllikki Kilpi, jonka suuntautumisen takana oli erityisesti hänen miehensä Eino, joka oli Tannerin suoranainen luottomies⁵. Heidän reittinsä puolueen oppositioon kuitenkin erosivat melkoisesti: kun Wirtanen kertoi Tannerin 60-vuotispäivien maaliskuussa 1941 olleen hänen oppositiotaipaleensa käynnistänyt tapahtuma, merkitsivät samat juhlat Kilvella ”kansalaissodan haavojen umpeen ompelemista”, osoittivathan työväenjohtajalle kunnioitustaan myös presidentti Rydin ja muiden hallituksen edustajien kaltaiset vieraat. Vielä sodan voittoisassa alkuvaiheessa aseveljeyttä ”sivistyskansaa” Saksan kanssa puolustanut Kilpikin muutti sittemmin näkemystään ja identifioi itsensä marraskuussa 1943 päiväkirjalleen viimein ”oppositiolaiseksi”.⁶

Parhaiten pakinoitsija Sasu Punasena tunnettu Yrjö Räisänen ei sovi oikein kunnolla mihinkään kolmesta kategoriasta. Hänen pitkäaikainen Tanner-vastaisuutensa pohjautui enemmän henkilökohtaisiin kuin ideologisiin ristiriitoihin. Räisänen ei kaihtanut yleisesti solvaavina

¹ Keskisarja 2010, 217, 226–228

² Kiuru 1968, 207–210, 227; Tuomioja 1982, 51

³ H. Soikkanen 2006

⁴ Wirtanen 1964, 140–142

⁵ Kalemaa 1992, 140–141

⁶ mt., 170, 181, 199

pidettyjen nimitysten käyttämistä itsestään – erona moniin muihin samoin sanoin moitittuihin hän identifioi itsensä siekailematta ”noskelaiseksi oikeistososialidemokraatiksi”.¹ Tämä erottikin hänet aiempien oppositioiden ajatusmaailmasta. Myös pääosin vasemmistolaisesti suuntautuneissa kuutosissa Räisänen oli melkoinen kummajainen. Yhteistä hänellä ei muun ryhmän kanssa ollut oikeastaan kuin Tannerin ja sittemmin SDP:n sodanjälkeisen asevelijohdon vastustaminen. Hän oli jo 1920-luvulta lähtien niittänyt mainetta kommunistienvastaisilla pakinoillaan, joten Hertta Kuusisen liittokumppanistaan tekemä arvio ei ihmetytä: ”Räisänen näyttää suoranaiselta puolueemme vihamieheltä. Pyörii mukana koska ei muuten pääse pinnalle”.² Samalla Kuusinen kertoi oleellisimman. Sasun tie vei SKDL:ään ja SYP:hen, koska muutakaan vaihtoehtoa ei ollut – näin hänen epäloogiselta näyttävä valintansa saa päällensä ainakin rationaalisuuden kaavun.

Täysin oma lukunsa ovat vielä sellaiset SDP:hen vasta 1930-luvun lopulla varsinaisten työväenpuolueiden ulkopuolelta liittyneet, mutta pian uudesta puolueestaan itsensä oppositiosta löytäneet ”uus-sosialidemokraatit” kuin Ensio Hiitonen ja Yrjö Ruutu. Hiitonen oli tätä ennen kuulunut porvarilliseen edistyspuolueeseen, jonka laitavasemmistossa hän oli sosiaaliliberaalilla linjallaan ollut jo valmiiksi lähellä tuon ajan sosialidemokraatteja³. Hiitosella oli ollut yhteyksiä puolueeseen jo edellisellä vuosikymmenellä, jolloin hän osallistui taajaan SDP:n liepeillä toimineen opiskelijajärjestö Akateemisen Sosialistiseuran (ASS) kokouksiin. ASS:ssä vaikuttivat tuolloin muun muassa Sylvi-Kyllikki Kilpi sekä tulevat kuutoset Meltti, Rydberg ja Sundström, joista jälkimmäiseen kanssa Hiitonen kävi 1920-luvun puolivälistä alkaen säännöllistä kirjeenvaihtoa.⁴ Myöhempi siirtyminen SDP:hen oli siten lopulta melko luonteva teko häneltä, vaikka toteutuikin toisessa puolueessa tehdyn mutkan kautta.

Aiemmin muun muassa jääkäriliikkeessä ja omassa kansallissosialistisessa⁵ puolueessaan vaikuttaneelle Ruudulle oli puolestaan ratkaisevinta SDP:ssä 1930-luvun mittaan tapahtunut kehitys. Hän käsitti jyrkästä luokkataistelusta luopuneen puolueen sopineen silloin myös kaltaiselleen entiselle valkoiselle.⁶ Juuri kansallisen eheyden korostaminen luokkataisteluopin sijasta erotti Ruudun omintakeisen kansallissosialismin marxilaisuudesta ja yhdisti hänen näkemyksiään 1930-luvun Saksan ja Italian malleihin. Suuret erot Mussoliniin ja etenkin Hitleriin syntyivät taas siinä, että ruutulaisesta ajattelusta puuttui täysin näiden suosima militarismi ja

¹ Tuomioja 1982, 106, 157, 160

² Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 1.6.1945, HK-3a, KansA; Tuomioja 1982, 286, 365

³ Kolumäki 2013, 81, 158

⁴ Kilpi 1965, 159–161; Cay Sundströmin kirjeet Ensio Hiitoselle 1926–1958, EH-7, KA

⁵ Asiasta tarkemmin Timo Soikkasen (1991, 278–286) Ruutu-elämäkerrassa.

⁶ Kangaspuro 1999, 207–208

saksalainen rotuoppi. SDP:n muuttuessa oli myös Ruudun oma ajattelutapa siirtynyt lähemmäksi sosialidemokratiaa, mihin todennäköisesti vaikuttivat hänen perinteisesti hyvät välinsä eräisiin puolueen jäseniin. Mikä hänen SDP-kontakteissaan oli ehkä mielenkiintoisinta ja tulevaisuuden kannalta hyvin enteellistä oli se, että monet heistä edustivat puolueen oppositioita. Ruudun vanhoja tuttavuuksia SDP:ssä olivat muun muassa Svento, Räisänen ja Sundström, jotka jatkoivat myös SYP:hen. Puolueeseen liittymättömistä häntä lähellä olivat Wiik, Kallinen ja Mauri Ryömä.¹ Ruutu näki keväällä 1946 siihenastisen taistelunsa hyvin johdonmukaisena: ”Koko elämäni olen kulkenut oikealta vasemmalle”, hän maalaili päiväkirjassaan. Ulkomaailma ei kuitenkaan tuntunut olleen valmis hyväksymään hänen tietään: ”Kun tulin matkani päähän huomasin olevani yksinäni, sillä kaikki olivat lähteneet oikealle. Minä huusin tyhjyyteen: olen sosialisti, ja kaiku vastasi: olet taantumusporvarin kätyri, työväen vihollinen, et ymmärrä työväen sivistystarvetta. Alas taantumus kouluhallituksesta!”²

Lukuisten muiden tehtäviensä ohella kouluhallituksen pääjohtajana toiminut valtiotieteilijä Ruutu ei tohtorin koulutuksellaan ollut akateemisena ihmisenä mikään poikkeus SYP:n johtajistossa. Vastaava oppiarvo löytyi lakitieteen puolelta Hiitoselta, joka oli myös filosofian kandidaatti. Myös Eino Pekkala, Helo ja Svento olivat lainoppineita. Helo oli hankkinut itselleen myös filosofian lisensiaatin tutkinnon. Filosofian kandidaatin koulutus oli Hiitosen lisäksi Sylvi-Kyllikki Kilvellä, Helsingin apulaiskaupunginjohtajalla Kedolla, Metsähallituksen pääjohtajalla Mauno Pekkalla ja Valkeakosken ja Kotkan työväenopistojen johtajana ja sittemmin Uudenmaan maaherrana toimineella Väinö Meltillä. Cay Sundström oli puolestaan odontologian kandidaatti.³ SYP:n keulakuvien enemmistöä yhdistää siten heidän varsin korkea yhteiskunnallinen asema ja koulutustaso.

Wirtanen poikkesi näistä SYP:n ”herroista” merkittävästi siinä mielessä, että hänen muodolliset opintonsa jäivät perheen toimeentulovaikeuksien vuoksi kansakoulun tasolle. Hän jatkoi kuitenkin myöhemmin opiskelua kirjeopistossa ja julkaisi muun muassa useita elitistis-filosofisia aforismikokoelmia. Jos perisuomalaisen fraasin mukaan vaatimattomuus kaunistaa, oli Ahvenanmaalla syntynyt omanarvontuntoinen Wirtanen tässä suhteessa toista maata. Julkisen tunnustuksen kyvyistään hän sai viimein elämänsä loppupuolella, jolloin hänelle myönnettiin filosofian kunniatohtorin arvonimi.⁴ SSTP:n ja muiden kommunistiyhteyksien kautta lopulta

¹ T. Soikkanen 1991, 282–283, 306

² Yrjö Ruudun päiväkirja 28.4.1946, YR-3, KA

³ Sirniö 1968, 21–22; Kalemaa 1992, 68; Sinisalo & Korjus 1998, 36–40; Kiuru 1968, 201; Kekkonen 2004

⁴ Palmgren 1984, 194–197; Karjalainen 2013, 92; Tuomioja 2011

SYP:hen päätynyt ammattiyhdistystaustainen ”hoipertelijaryhmä” eroaa puolueen muista osista tässä suhteessa selvästi. Heistä vain Pekkalalla oli akateeminen koulutus ja ura. Kulo sen sijaan työskenteli rautateillä asemamiehenä, Elannossa mainospiirtäjänä ja lopulta VR:llä huoltopäälikköinä. Merimies-Unionin johtotehtävistä parhaiten tunnettu Wälläri sai syndikalismin oppinsa työväenopistossa Yhdysvalloissa ja teki välillä myös toimittajan töitä.¹ Santeri Jacobson oli pelkkänä ylioppilaana niin ikään SYP-johdossa ”alikoulutettu”. Edelliseen ryhmään hänet yhdistää telkien takana vietetty aika. Osan vankeusajastaan hän vietti karkotettuna Siperiaan, samoilla sijoilla kuin tunnetumpi kumouksellisuudesta tuomittu Lenin. Kotiin vallankumouksen vuonna 1917 palattuaan Jacobsonista ei kuitenkaan tullut bolševikkia, vaan monien muiden SYP:läisten tapaan hän kävi ennen oppositiotaivaltaan tannerilaisen sosialidemokraatin tien. Lauritsalan kauppalanjohtajana hän saavutti myös melko korkean yhteiskunnallisen aseman, kuten suuri osa muustakin SYP:n johdosta.²

4.3.3. Rooli ja toimintakulttuuri

SYP:n puheenjohtaja J. W. Keto esitti *Vapaassa Pohjolassa* tuoreeltaan SYP:n perustamisen jälkeen puolueen järjestölliseksi päämääräksi koko työväenliikkeen kokoamisen jälleen yhden lipun alle. Hän varoi kuitenkin astumasta kommunistien varpaille ja rajasi SYP:n osaksi tässä yhtenäistämistehtävässä valistustyön tekemisen lähinnä SDP:hen päin. Kommunistien tehtävänä olisi saada oma järjestöväkensä saman ajatuksen taakse.³ Samassa lehdessä julkaistussa artikkelissaan Hiitonen esittää Kedon tavoittelemien pehmeiden ja opettavaisten keinojen sijaan suoria toiveita SDP:n mahdollisista uusista lohkeamista, joista SYP voisi saada osansa⁴. Tässä ilmeneekin heidän ajattelunsa olennainen ero: Hiitonen halusi tehdä SYP:stä työväenliikkeelle tyypillisen laajapohjaisen joukkopuolueen, kun taas Kedolla oli aluksi mielessään tavanomaisen puolueen sijasta jonkinlainen englantilaisen Fabian Societyn⁵ tapainen ideologinen työryhmä⁶. Kedon kanssa samoilla linjoilla oli ainakin Kusti Kulo, jolle olisi riittänyt vastaavan pienimuotoisen ryhmän perustaminen⁷.

¹ Hanski 2005; Bergholm 2007

² Tarkka 2010 11–12. Jukka Tarkka ei mainitse kuvauksessaan Jacobsonista lainkaan hänen aikaansa SKDL:ssä, SYP:stä puhumattakaan. Jälkimmäinen seikka kertonee eniten puolueen tuntemattomuudesta.

³ VP 28.3.1946 J. W. Keto, ”Sosialistinen yhtenäisyyspuolue perustettu”

⁴ VP 28.3.1946 E. Hiitonen, ”Vähäväkisten yhteisrintama vahvistuu”

⁵ Labour-puolueen liepeillä toiminut lukeneiston suosima ryhmä, joka oli merkittävimmillään 1800- ja 1900-lukujen taitteessa.

⁶ Yhteisrintama 5/1952, ”SYP:n pyrkimys ja tehtävä”; SA 10/1953 E. Hiitonen, ”Karvaita kokemuksia”; Sirniö 1968, 26

⁷ Hiitonen: Kulo 29.3.1946, EH-182, KA

Lopulta Hiitosen, Meltin ja muiden yhtenäisyyspuoluetta ajaneiden kanta voitti. Keto päätyi alkuun vastustamansa puolueen puheenjohtajaksi ja toisesta vastentahtoisesta, Kulosta, SYP sai ensimmäisen varapuheenjohtajansa. Johtokaksikosta Keto kääntyi pian Hiitosen kannalle.¹ Varhainen ajatus joukkopuolueesta näkyy selvänä Kedon ja Hiitosen SYP:tä esittelevissä kirjoituksissa. Kedon mukaan tällainen puolue voisi toimia järjestöllisenä kattona SKDL:n siinä vaiheessa noin 60 000:lle varsinaiseen puolueeseen kuulumattomalle jäsenelle. Samalla oma puolueorganisaatio yhdistäisi nämä irrallaan olleet jäsenet Ketoon ja muihin SKDL:n johtaviin sosialisteihin, jotka olivat olleet tähän mennessä ”kenraaleja ilman joukkoja”.² Tätä ilmeisesti Kedon ensiksi käyttämää vertausta lainasivat sittemmin myös SYP:n vastustajat kuvatessaan puoluetta. Kuten odottaa saattaa, halusi myös Hiitonen SYP:n SKDL:n järjestöllisille apajille. Häinkin havitteli puolueeseen, SDP:n opposition ohella, yhteistoimintajärjestön SKP:hen kuulumattomia jäseniä. Suuren puolueen kaipuu näkyy Hiitosen tekstistä hänen puheenjohtajaansa selvemmin. Hän ei esitä Kedon tapaan massojen puoluetta ensisijaisesti organisatorisena, SKDL:n rakennetta selventävänä järjestelynä, vaan joukkovoima oli Hiitoselle suorastaan SYP:n tavoitteiden toteuttamisen välttämätön edellytys.³

Varhainen SYP oli kuitenkin kaikkea muuta kuin yksimielinen kysymyksessä puolueen jäsenpohjan laajentamisesta. Puoluetoimikunnasta Kulo, Eino Pekkala ja Santeri Jacobson halusivat välttää mahdollisia konflikteja SKP:n kanssa ja vastustivat jäsenhankintaa SKDL:n piiristä. Kedonkin mukaan värväyksen pääkohteina olisivat SDP:stä eronneet jäsenet, jotka puoluetustansa vuoksi kuuluisivat SYP:lle. Tähän näkemykseen Pekkala ja Jacobson pystyivät yhtymään. Kulo sitä vastoin oli varovainen silläkin laajennussuunnalla: oppositiomieliset sosialidemokraatit liittyisivät hänen mukaansa kuitenkin yleensä suoraan SKDL:ään, eikä näitä olisi siten tarpeen saada SYP:n jäseniksi. Hänelle yhteistyöjärjestön sisäinen yhtenäisyys oli SYP:n järjestöllistä voimaa tärkeämpi asia.⁴ Puoluejohdon päättämättömyys näkyy hyvin siinä, ettei asia ollut edistynyt syksyyn 1946 mennessä käytännössä lainkaan: vielä puolisen vuotta SYP:n perustamisen jälkeen puolueen keskustoimikunta yritti edelleen sopia SKDL:ssä tehtävän valistustyön aloittamisesta⁵.

SYP:n alkuaikoja leimasi siten epätietoisuus sekä puoluetulokkaan tosiasiallisesta roolista työväenliikkeen muiden puolueiden välillä että puolueen omasta järjestöllisestä olemuksesta. Käytännössä nämä kysymykset nivoutuivat yhteen. Jos SYP todella mieli varsinkin Hiitosen

¹ Hiitonen: Keto 29.3.1946, EH-181, KA

² VP 28.3.1946 J. W. Keto, ”Sosialistinen yhtenäisyyspuolue perustettu”

³ VP 28.3.1946 E. Hiitonen, ”Vähäväkisten yhteisrintama vahvistuu”

⁴ Hiitonen: Jacobson, Keto, Kulo, E. Pekkala 29.3.1946, EH-181–183, KA

⁵ SYP:n keskustoimikunta ptk 22.10.1946, EH-37, KA

tarkoittamaksi laajojen joukkojen puolueeksi, eivät jäsenhankinnat sosialidemokraattisesta puolueesta riittäisi vaan SYP:n tulisi silloin värvätä väkeä myös SKDL:n sisältä, olihan suuri osa puolueen potentiaalista jäsenistöstä jo valmiiksi liittynyt sinne. Samalla tällainen pyrkimys olisi kuitenkin selvässä ristiriidassa puolueen esittämien koko työväen yhtenäistämispyrkimysten kanssa. SYP:n kasvattaminen kolmanneksi suureksi työväenpuolueeksi olisi merkinnyt juuri sitä järjestöllisen hajaannuksen kasvattamista, jonka takia K. H. Wiik ei puolueeseen suostunut liittymään. Kuten edellä selvisi, oli puolue alusta asti kaikkea muuta kuin yhtenäinen näissä asioissa.

Ranskalainen politologi Maurice Duverger teki 1950-luvun alussa klassisen, yhä käytössä olevan jaottelun eri puoluetyyppien tendenssien välillä: valtaosa puolueista oli rakenteiltaan ja toimintatavoiltaan joko kaaderi- tai joukkopuolueita, joiden lisäksi kolmanteen pienempään ryhmään kuuluivat integraatiopuolueet. Kaaderipuolueilla on vain vähän jäseniä, joiden roolina on ottaa osaa puolueen toimintaan lähinnä vain vaalien kaltaisissa tilapäistapauksissa. Muun ajan nämä puolueet nojaavat johtonsa arvovaltaan. Perinteisesti kaaderipuolueet ovat olleet poliittisen kentän porvarilliselta puolelta. SDP, kuten aatesuuntansa puolueet yleensäkin, oli tyypillinen joukkopuolue. Sosialidemokraattisella puolueella oli laaja ja aktiivinen jäsenistö sekä vahva organisaatio. Kommunistit järjestäytyivät Duvergerin mukaan yleensä integraatiopuolueisiin, joiden piirteisiin kuului valikoitu mutta sitäkin aktiivisempi ja yhteyksiltään kiinteämpi jäsenistö.¹ SKP:n osalta tämä piti paikkansa ainakin puolueen maanalaisena kautena, tuskin muukaan Duvergerin mallin mukainen järjestys olisi sille ollut niissä oloissa mahdollinenkaan. Laillisuuden saavuttaessaan suomalaiset kommunistit suuntautuivat varsin nopeasti kohti jonkinlaisen joukkopuolueen mallia. Aluksi puheenjohtaja Aimo Aaltonen ja puoluesihteerit Ville Pessi tosin vielä vastustivat koko ajatusta illegaaliselta ajalta periytyvillä näkemyksillään. Suurta puoluetta olisi vaikeata hallita, eikä SKP:hen sitä paitsi uskottu heti juurikaan väkeä edes liittyvän. Muiden maiden veljespuolueet tarjosivat kuitenkin päinvastaisesta hyviä esimerkkejä, joten myös SKP helpotti jäseneksi pääsyn ehtoja jo marraskuussa 1944.² Tämä SKP:n ratkaisu varmaankin mietitytti suuntaansa vielä jostakin joukko- ja kaaderipuolueen väliltä hakeneessa SYP:ssä, tai ainakin sen olisi pitänyt. Rakennettaessa yhteistyötä SKDL:n kaltaisessa laajapohjaisessa, jo vuoden 1946 lopulla 75 000 jäsenen³ vahvuuden saavuttaneessa yhteistyöjärjestössä ei ollut lainkaan yhdentekevää, minkälainen järjestöllinen rakenne liiton toisella puolueella oli.

¹ Duverger 1961, 63–71; Mickelsson 2007, 34–35

² Rentola 1986, 88–89, 93

³ Haikara 1975, 40

5. SOSIALISTISTA YHTENÄISYYTTÄ RAKENTAMASSA: SYP:N TAIVAL 1946–55

5.1. 1946–48: Yhteistyön kausi

5.1.1. Hallitusyhtenäisyyttä?

Kuten Atos Wirtanen kevään 1955 aivan erilaisissa tunnelmissa aikakautta kuvasi, merkitsivät vuodet 1945–48 varsin onnistunutta yhteistyön kautta kommunistien ja SKDL:n sosialistien välillä. SKP ja SYP tietenkin ajoivat myös omia etujaan, mutta vain ”tavanomaisen puolueitsekkyyden” keinoin.¹ Tärkein yhteistyön areena oli SYP:läisen Mauno Pekkalan johtama kolmen suuren puolueen hallitus, jonka Wirtanen – yhdessä sitä edeltäneen samoin koostuneen Paasikiven hallituksen kanssa – nosti jälkikäteen yhdeksi 1900-luvun parhaista uudistushallituksista. Samoin Pekkalan hallituksella on hyvä jälkimaine koko SKDL:n piirissä, mikä näkyy esimerkiksi Kalevi Haikaran historiikissa.² Pekkalaan ja hänen hallitukseensa liitetyt aikalaisarviot eivät kuitenkaan ole aivan yhdensuuntaisia myöhempien mainesanojen kanssa. Pekkala oli kompromissivalinta pääministeriksi, eikä oikeastaan kukaan ollut häneen aivan tyytyväinen. Kaikkein parhaiten Pekkala taisi kelvata yhteiskunnallisia uudistuksia vastustaneille porvarillisille piireille, jotka panivat toivonsa uuden pääministerin heikkona pidettyyn luonteeseen. Hänen uskottiin ainakin jarruttavan tulevia muutoksia. ”Meidän on nieltävä Pekkala”, kuten Urho Kekkonen asian muotoili.³

Pääministerin ohella SYP:n edustajina hallituksessa istuivat hänen veljensä Eino Pekkala oikeusministerinä ja Reinhold Svento ulkoministerinä. Pääministerin sihtööri Toivo Heikkilän mukaan nämä kolme ministeriä muodostivat hallituksen sisärenkaan. Tämä vastaa täysin myös Sventon ja Eino Pekkalan puheita tuoreeltaan hallituksen eroamisen jälkeen.⁴ Kolmikon keskeinen asema juonsi merkittävältä osaltaan juurensa pääministeri Pekkalan ja Sventon sodanaikaisen rauhanopposition ajoilta periytyneistä luottamuksellisista suhteista presidentti Paasikiveen, minkä johdosta Paasikivi vaati heidät mukaan myös hallitukseensa.⁵ Sventosta tulikin yksi Paasikiven presidenttiajan tärkeimmistä neuvonantajista⁶. Käsitystä pääministeristään Paasikivi sen sijaan

¹ VPosti 7.5.1955 Atos Wirtanen, ”Ryömäläisyys ja sen vaikutus maan politiikassa”

² Wirtanen 1972, 83; Haikara 1975, 50–51

³ Tuikka 2013, 491; Heikkilä 1965, 207

⁴ Heikkilä 1965, 211–212; Hiitonen: Svento 26.7.1948, EH-184; Hiitonen: E. Pekkala 19.12.1948, EH-183, KA

⁵ Viitala 1969, 117–118

⁶ Esim. Blomstedt & Klinge 1986, 287

joutui tarkastamaan yhteistyösuhteen aikana useampaan kertaan, vaikka ei sinänsä kyseenalaistanutkaan tämän perimmäisiä motiiveja¹. Hyvän presidenttisuhteen ja pääministerin paikan ohella SYP:n ministerien yliote etenkin hallituksen kommunisteihin nähden perustui osaltaan myös jälkimmäisten heikkouteen. SKP:n kolmesta ministeristä Yrjö Murto ja Matti Janhunen olivat sihteerit Heikkilän mukaan maltillisia ”pikkuparannusten harrastajia ja iloitsivat, milloin luulivat saaneensa jotakin aikaan”. Yrjö Leino halusikin vaihtaa heidät edustavampiin tovereihinsa, mihin Paasikivi ei suostunut.²

Hallitusaikanaan SYP:ssä oli kaksi erilaista pääsuuntausta: ministeriryhmän ja puolueen ylimmän johdon linjat. Kolmantena tekijänä Ensio Hiitosen toimittama pää-äänenkannattaja *Vapaa Pohjola* luovi vielä näiden päälinjojen välissä esimerkiksi joukkoliikkeiden ja niin sanottujen korpilakkojen suhteen³. Kun Kössi Leino arvosteli vuoden 1947 puoluekokouksessa puolueen äänenkannattajan esittämiä ristiriitaisia näkemyksiä korpilakkokysymyksessä, ilmoitti pääministeri Pekkala olleensa ”koko ajan sellaista järjestettyä ay-liikettä hajottavaa ja omaa hallitusta kohtaan epäsoveliaista toimintaa vastaan”⁴. Pekkalan jyrkän kannan korpilakkoja vastaan selitti siten erityisesti hänen asemansa pääministerinä. Häntä huomattavasti ymmärtäväisemmin kommunistien joukkotoimintaan ja lakkoiluun suhtautuivat etenkin puheenjohtaja Keto ja Yrjö Ruutu⁵. Yksityisesti Pekkala suhtautui erittäin epäluuloisesti kommunisteihin leimaten nämä Paasikiven kanssa käymissään keskusteluissa muun muassa epäluotettaviksi ja parlamentarismia ymmärtämättömiksi⁶. Vielä vahvemmin puolueen johdosta erillään esiintyi ulkoministeri Svento, jonka Atos Wirtanen leimasi ennemminkin ammattiministeriksi kuin SYP:n edustajaksi tämän ”anarkistista individualismia lähentelevän” itsepintaisen oman itsenäisyyden korostamisen tarpeen vuoksi⁷.

Jos Pekkalan hallituksen toiminta Ždanovin sanojen mukaisesti muistutti tappelemista, ei SKDL:n ministeriryhmäkään sisäinen yhtenäisyys ansaitse juuri kehuja. Siinä missä SYP:n ministerit eivät juuri pitäneet yhteyttä omaan puolueeseensa, eivät he myöskään olleet juuri tekemisissä hallituksen kommunististen kumppaneidensa kanssa. Mauno Pekkala ylenkatsoi kaikkia muita paitsi Sventoa ja veljeään, eivätkä he Sventon mukaan tärkeissä asioissa huomioineet muita hallituksen jäseniä, vaan sopivat asiat aina keskenään⁸. Heistä etenkin Svento halusi ilmeisesti pysytellä SKP:stä täysin

¹ Blomstedt & Klinge 1985, 223, 436

² Heikkilä 1965, 208

³ Sirniö 1968, 47–52

⁴ SYP:n puoluekokous 19.10.1947, SYP-8, KansA

⁵ Hiitonen: Keto 9.8.1946, 22.10.1946, EH-181, KA; Hiitonen: Ruutu 3.6.1946, 23.10.1946, EH-183, KA

⁶ Blomstedt & Klinge 1985, 435, 461

⁷ Wirtanen 1972, 83

⁸ Heikkilä 1965, 215; Hiitonen: Svento 11.4.1947, EH-184, KA

erossa. Jo pelkästään se, että Pekkala toisinaan keskusteli Yrjö Leinon kanssa näytti hermostuttaneen häntä¹. Jo niinkin varhain kuin toukokuussa 1946 Svento puhui Paasikivelle, että kommunistit, etenkin Leino, olivat tulleet liian röyhkeiksi, joten näiden ”siivet oli leikattava”. Kesällä hänen mielestään SYP:n piti jo saada niin itsenäinen asema, ettei se enää lainkaan vastaisi liittolaistensa teoista.² Svento näki luonteellensa ominaisesti SYP:n, SKP:n ja SKDL:n kaikki erillisinä tahoina, jolloin SYP:n paikka ei voisi olla SKDL:n eduskuntaryhmässä. Hän kieltäytyi myös kategorisesti yhteistoimintajärjestönsä puhetilaisuuksiin ja neuvotteluihin osallistumisesta. Sventolle SKDL:n piti siten ilmeisesti olla vain jonkinlainen vaaliliitto eikä mikään kiinteä yhteenliittymä omine elimineen, joissa myös SYP:llä oli tietenkin oma edustuksensa.³ Käytännössä tämä ajattelu ei voinut johtaa muuhun kuin eroon SKDL:stä, joko SYP:n tai Sventon itsensä.

Pekkala puolestaan vaikutti täysin tympääntyneeltä oloonsa pääministerinä. Loppuvuodesta 1946 hän oli saanut tarpeekseen kommunistien ohella myös epälojaaleista hallituskumppaneista SDP:stä ja Maalaisliitosta. Hiitoselle hän taas tilitti ”ukon”, siis Paasikiven, tulleen ”jo aivan vanhaksi ja hulluksi”.⁴ Paasikivi puolestaan tulistui silloin tällöin Pekkalle ja nimitti häntä päiväkirjassaan muun muassa ”kekkuliksi”.⁵ Presidentti suuttui myös pääministerin elämäntapojen vuoksi: ”Hän vaan istuu Angleterressä ja juo”, muistelee Svento Paasikiven hänelle tilittäneen. Usein presidentti lähtikin etsimään kadoksissa ollutta pääministeriään tämän kantaravintolasta. Näistä tuntemuksista huolimatta Pekkalan hallitus jatkoi, tämän tutkimuksen aihepiiriin varsinaisesti kuulumattomien moninaisten vaiheiden kautta aina kesän 1948 vaaleihin asti SYP:n miesten komennossa. Svento antaa kirjassaan hieman nähtyä harmonisemman kuvan presidenttinsä ja pääministerinsä kanssakäymisestä. Vaikka sananvaihto oli heidän välillään usein kiivasta, pitivät Paasikivi ja Pekkala kuitenkin toisistaan, ja kahden temperamenttisen poliitikon riidat olivat lopulta vain pintapuolisia.⁶ Mikä kuitenkin tämän tutkielman kannalta on tärkeintä, oli Pekkalan hallituksen ”SYP-diktatuurilla” oma merkityksensä puolueen SKP-suhteisiin jo ennen vuoden 1948 omituisia tapahtumia. Tätä ennen katsaus SYP:n sisäisiin asioihin on paikallaan.

¹ Hiitonen: Svento 10.12.1947, EH-184, KA

² Blomstedt & Klinge 1985, 312; Hiitonen: Svento 17.7.1946, 31.8.1946, EH-184, KA

³ Hiitonen: Svento 3.9.1946, 23.9.1946, 12.2.1947, 21.9.1947, 30.12.1951, EH-184, KA

⁴ Hiitonen: M. Pekkala 23.10.1946, EH-183, KA

⁵ Blomstedt & Klinge 1985, 223

⁶ Svento 1960, 28–29

5.1.2. Varhaisia sisäisiä ongelmia

Ministeriryhmän ohella kuutoset olivat SYP:n tunnetuimpia jäseniä. Käytännössä näiden vaikutus puolueessa jäi kuitenkin varsin vähäiseksi. Cay Sundström ja Johan Helo siirtyivät jo ennen SYP:n perustamista lähetystötehtäviin, Sundström Moskovaan ja Helo Pariisiin, joten heidän merkityksensä puolueelle oli enemmän symbolista kuin käytännöllistä laatua¹. Muistelmiensa mukaan Helo halusi vetäytyä Ranskaan turhauduttuaan Suomen poliittisiin oloihin. Hän ei halunnut rikkoa välejäan kommunisteihin, joiden kanssa tehty yhteistyö ei ollut enää niin kitkatonta kuin aluksi. Kehitys ei ollut hänestä suotuisaa SDP:ssäkään, joka ei ollut osoittanut minkäänlaisia oireita uuden poliittisen suunnan hyväksymisestä.² Helon jäsenyys SYP:ssä oli hieman kiistanalainen: *Vapaa Pohjola* ilmoitti keväällä 1946 hänen olevan jo liittymässä puolueeseen, mutta myöhemmin, ehkä taktisistakin syistä, SYP kiisti koko asian³. Tällainen epätietoisuus kertonee kuitenkin enemmän SYP:n organisatorisesta väljyydestä kuin mistään muusta. Puolueen toiminnan kannaltahan Pariisissa vaikuttaneen Helon asialla ei ollut ylipäätään juuri merkitystä. Mikko Ampuja ja Yrjö Räisänen puolestaan kuolivat jo SYP:n kahden ensimmäisen toimintavuoden aikana. Varhaista SYP:tä vaivasi siten tietynlainen ylätasen jäsenkato. Kuutosista vain Väinö Meltti vaikutti puolueessa vuoden 1948 jälkeen, ja hänkin omistautui enemmän muille asioille, kuten työlleen Uudenmaan maaherrana ja toimilleen Rauhanpuolustajissa⁴. Kuutosten tärkein rooli SYP:ssä oli oikeastaan olla osana puoluetta legitimoivaa nimelistaa: jo pelkällä heidän olemassaolollaan pyrittiin lisäämään puolueen arvovaltaa liittämällä se osaksi perinteistä työväenliikettä ja tekemällä se samalla myös uskottavaksi tulevaisuuden toimijaksi. Esitellessään itseään potentiaalisille jäsenille ja kannattajille SYP vetosikin juuri kuutosten, Pekkaloitten ja kumppaneitten suosioon⁵.

Jos SYP:tä vaivasi pieni kato johtajistossa, osoitti myös puolueen ohut organisaatio heikkoutensa jo varhaisessa vaiheessa. Puoluesihtööri Kalle Lähteenoja jäi jo ensimmäisenä syksynä lavantaudin vuoksi kuukausiksi sivuun, jolloin Hiitonen yritti paikata häntä muiden toimiensa ohella⁶.

¹ Sirniö 1968, 26–27

² Helo 1965, 117–118

³ VP 17.4.1946, ”Helo liittynyt SYP:hen”; HS 5.9.1953, ”SYP selittää”. Puolueelle oli tietysti silloin taktisestikin edullista kieltää eli ”dementoida” Helon jäsenyys. Toisaalta tämä käsitys saattoi olla aito, eihän Pariisissa työskennellyt Helo olisi jäsenenäkään voinut juuri vaikuttaa puolueessa. Saman ajan kirjeessään Hiitoselle (29.8.1953, EH-37, KA) Helo tunnustaa kyllä jäsenyytensä SKDL:ssä ja liiton alkuperäisen tarpeellisuuden, mutta SYP:tä hän ei mainitse sanallakaan – dementia vaikuttaa siis molemminpuoliselta.

⁴ Hiitonen: Meltti 29.9.1953, EH-183, KA

⁵ Esim. SYP:n toimiston kirje Toivo Heiskaselle 16.1.1947, SYP-13, KansA

⁶ Ensio Hiitosen kirje Jalmari Tähdelle 27.12.1946, SYP-13, KansA

Tervehdyttyään Lähteenoja lähti Ruotsiin opintomatkalle ja hänen tilalleen valittiin Lauri Rahikainen. Historia toisti itseään: ”Sama vika Rahikaisella” ja keuhkotautiparantola kutsui uutta puoluesihteeria. Jälleen Hiitonen sai vastattavakseen SYP:n juoksevat asiat.¹ Tämä poikkeustila päättyi vasta vuodenvaihteessa 1947–48 SYP:n saadessa Veikko Vainikaisen puoluesihteeriksi². Vahinko oli kuitenkin ehtinyt jo tapahtua. Kahden ensimmäisen vuoden ajan SYP oli suureksi osaksi vailla toimihenkilöitä ja siten organisatorisesti tuuliajolla – ja juuri silloinhan sen olisi pitänyt rakentaa kunnolliset puitteet tulevalle toiminnalleen. Epäonnella oli tietenkin osansa näissä alkuvaikeuksissa, mutta rouva Fortunaa enemmän SYP:n oli kyllä syyttämisen itseään liian haavoittuvasen puoluekoneiston luomisesta tai ehkä paremminkin sellaisen puuttumisesta.

Muitakin ongelmia ilmaantui, joiden hoitamiseen edellä mainitut heikkoudet eivät ainakaan auttaneet. Kesällä 1947 puolueen rahatilanne oli jo niin huono, että se näytti asettavan SYP:n puoluetoimikunnan joko/tai-tilanteeseen: lehti vai järjestötyö. Hiitonen asettui voimakkaasti lehdensä puolelle ja sai tukea lähinnä Ampujalta, jonka mukaan lehden lopettaminen olisi tyhmä ja häpeällinen päätös: ”jos *Vapaa Pohjola* loppuu, loppuu SYP:kin”³. Hiitonen näki Kedon ja eräiden muiden olleen jo valmiina asettumaan ”eräänlaiseksi *Vapaan Sanan* ja samalla SKDL:n pelkäksi anneksiksi”. Samoin hän piti lehden lopettamista ainakin lopun alkuna SYP:lle. Kirjeessään Ville Niskaselle Hiitonen kertoo estäneensä tämän suunnitelman ensiksi osin omavaltaisesti, kunnes sai apua muun muassa Atos Wirtaselta. Näin *Vapaa Pohjola* sai vielä säilyä.⁴ Aiemmin hän kertasi Niskaselle SYP:n perusongelmaa: kaikupohjaa olisi, mutta se vaatisi työvoiman lisäksi rahaa⁵. Kuitenkin valinnassa järjestökentän vahvistamisen ja lehden jatkamisen välillä hän kääntyi, hieman oireellisesti, jälkimmäisen kannalle, aivan kuten tämänkertainen taloudellinen pelastaja Wirtanenkin teki hieman myöhemmin puolueen puheenjohtajana.

Rahaongelmien ja toimitsijapuljan ohella SYP:n alkuaikoja vaivasivat myös erimielisyydet sekä linja- että henkilökysymyksissä. Oikeastaan nämä molemmat henkilöityivät puheenjohtaja Ketoon, hänen suhtautumiseensa SKDL-yhteistyöhön ja ilmeisesti osin myös hänen persoonaansa. SYP:n puoluetoimikunnasta ainakin Hiitonen oli sitä mieltä, että Kedon samanaikainen asema sekä SKDL:n että SYP:n puheenjohtajana oli haitaksi SYP:n kehitykselle ja uskottavuudelle itsenäisenä puolueena. Sellainen ”personaaliunioni” on organisatorinen anomalia”, kuten hän Mauno

¹ Kalle Lähteenojan kirje M. Paulamiehelle 28.3.1947, SYP-13, KansA; Ensio Hiitosen kirjekonsepti Hjalmar Mehrille 9.9.1947, EH-10, KA

² Ensio Hiitosen kirje Aatto Manniselle 21.1.1948, SYP-13, KansA

³ Hiitonen: Ampuja 24.7.1947, EH-180, KA

⁴ Ensio Hiitosen kirjekonsepti Ville Niskaselle 31.8.1947, EH-10, KA

⁵ Ensio Hiitosen kirjekonsepti Ville Niskaselle 27.7.1947, EH-10, KA

Pekkalalle jo kesällä 1946 kirjoitti.¹ Keto ja Kulo osallistuivat aktiivisesti SKDL:n toimintaan, minkä vuoksi Hiitonen ilmeisesti käsitti heidän asettavan yhteistoimintajärjestön puolueensa edelle. Ylipäätään tämä johtokaksikko oli hänen mukaansa liian myöntyväinen SKP:lle². Oma lukunsa oli jälleen Svento, joka suuttui Kedolle jo siitä, että tämä antoi SKDL:n onnitella Ruotsin kommunistista puoluetta. Hänen suhtautuminen puheenjohtajaansa samoin kuin koko SKDL:ään, oli ehdottoman kielteinen: Kedon kanssa ei voinut olla tekemisissä, eikä esimerkiksi puhuminen samassa tilaisuudessa hänen kanssaan tullut kysymyksenkään.³ Maltillisempaa tukea SYP:n SKDL:stä erillisemmälle linjalle Hiitonen sai puoluetoimikunnasta ilmeisesti lähinnä häntä lehtikysymyksessään kannattaneelta Ampujalta⁴.

SYP:n ja muun SKDL:n suhde ei kuitenkaan ollut mikään merkittävä kysymys vielä ennen syksyä 1947. Ainakin yksi pieni separatistinen osasto SYP:ssä oli kuitenkin jo ennen sitä. Syyskuussa 1946 puolueeseen liittynyt, koko toiminta-aikansa kymmenisen jäsentä käsittänyt Pakilan Sosialistinen Työväenyhdistys nimittäin päätti jo toisessa kokouksessaan, ettei se hyväksy SKDL:n ja kommunistien politiikkaa. Yhdistyksen mielestä SYP:n tulisi kulkea omaa itsenäistä luokkataistelun tietään⁵. Hämmästyttää vain, että miksi SKDL:stä ilmiselvästi jo periaatteen vuoksi eroon pyrkivä osasto liittyi juuri tuossa liitossa toimivaan puolueeseen? Ehkä heillä ei ollut muutakaan paikkaa mihin mennä. Yksi mahdollinen vaihtoehto on myös tahallinen vahingonteko, josta SKP:n keskuskomitea syytti myöhemmin tätä osastoa johtanutta Pakilan kaartilaista August Holmbergiä⁶. Pientä varhaista skismaa ilmeni myös tämän osaston järjestämässä yleisötilaisuudessa, jossa Pakilan SKDL pöytäkirjan mukaan parjasi alustuksen pitänyttä Hiitosta ja puheenjohtaja Holmbergiä⁷. Ilmeisesti tämän johdosta Hiitonen antoi puoluesihteerin Rahikaiselle tehtäväksi ottaa selvää SKDL:n ja SKP:n mahdollisesta epäsolidaarisesta suhtautumisesta SYP:tä kohtaan muuallakin. Pari sellaista tapausta ilmoitettiin maakunnista. Sinällään näitä ongelmia pidettiin kuitenkin soviteltavina ja lähinnä toimihenkilöiden taitamattomuudesta ja ajattelemattomuudesta johtuneina.⁸ Näin tuntui Hiitonenkin silloin ajatelleen. Hänen mukaansa kommunistit tiesivät kyllä SYP:n tarpeellisuuden ja olivat siksi valmiita sovitteluihin, ”joskin joskus vähän happamasti hymyillen”. Vaikka Hiitonen olikin tyytymätön puolueensa johdon toimiin, ei hänenkään mielestään ollut

¹ Ensio Hiitosen kirjekonsepti Mauno Pekkalalle 31.8.1946, EH-10, KA

² Ensio Hiitosen kirjekonsepti Ville Niskaselle ja Hebelille 10.11.1947, EH-10, KA

³ Hiitonen: Svento 19.9.1946, 11.4.1947, EH-184, KA

⁴ Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 8.9.1947, HK-3a, KansA

⁵ Pakilan Sosialistisen Työväenyhdistyksen kokous ptk 15.9.1946, KansA

⁶ SKP:n keskuskomitea ptk 10–11.10.1953, mf 47, KansA

⁷ Pakilan Sosialistisen Työväenyhdistyksen kokous ptk 23.2.1947, KansA

⁸ Nimetön kirje Edvard Laineelle 21.5.1947; Nimetön kirje J. W. Kedolle 27.5.1947, SYP-13, KansA. Kirjeen mukaan epäsolidaarisuutta oli ilmennyt Polvijärvellä 22.12.1946 ja Jämsässä 12.5.1947, joiden lisäksi Laine vielä mainitsee vastaavia kokemuksia Vaasasta.

SKDL:ssä pahempia ristiriitoja ilmennyt.¹ Enemmän kuin SKDL:n ongelmista kertoo tilanne SYP:n sisäisistä ristivedoista: toimivan SKDL-yhteistyön mahdollisti juurikin SYP:n yleisesti hyvin myönteinen suhtautuminen yhteistyöjärjestöönsä. Sitä pitivät niin SYP:n ylin johto kuin puolueesta SKDL:n liittotoimikuntaan valitut edustajat Hiitosen vastustuksesta huolimatta ohjenuoranaan.

5.1.3. Suhde kommunisteihin mutkistuu

Jo lähes vuoden junnanneet neuvottelut Atos Wirtasen ja SDP:stä eronneiden ruotsinkielisten järjestöjen kanssa käynnistyivät kunnolla vasta keväällä 1947. Näillä ”prospektijäsenillä” oli kuitenkin eräitä merkittäviä ehtoja SYP:hen liittymiselle: Keto ei saisi jäädä SYP:n puheenjohtajaksi ja puolueen kommunisteihin viittaavaksi väitetty nimikin olisi vaihdettava.² Kedon vastustamisessa ei ollut mitään uutta, mutta nimenmuutosesitys oli käsittääkseni ensimmäinen – vaan ei viimeinen – laatuaan. Paremmiin sosialidemokraatteja tavoittelevaksi uudeksi nimeksi ruotsinkieliset ehdottivat esimerkiksi Sosialistista Kansanpuoluetta. Keto tuntui olleen ensisijainen ongelma juuri Wirtaselle, joka piti tätä kaikista tuntemistaan henkilöistä ”toimintaa tappavimpana”. Hän antoi kuitenkin lopulta pienen myönnytyksen. Syksyllä 1946 Wirtanen sanoi, ettei suostuisi lähtemään mihinkään, jossa Keto on puheenjohtajana. Tasan vuoden kuluttua hän kaikesta Ketoa kohtaan tuntemastaan vastenmielisyydestä huolimatta oli valmis hyväksymään tämän sentään puolueen johtokuntaan.³ Keto olikin valmis harkitsemaan SYP:n puheenjohtajan tehtävien jättämistä⁴. Samaan aikaan Hiitonen kartoitti kaikesta päätellen puheenjohtajansa selän takana hänelle jo seuraajaa. Vuoden 1947 kesällä hän tiedusteli ainakin E. A. Wuoren halukkuudesta astua SYP:n johtoon⁵. Lopullista päätöstä tehtävästään luopumisesta Keto ei varmaankaan ehtinyt tehdä, vaan kohtalo puuttui peliin toisella tavalla ja hän menehtyi konferenssimatkallaan Kööpenhaminassa seuraavana syksynä. Samalla SYP:n johtajuuskysymys sai traagisen ratkaisunsa. Kööpenhamina oli tämän jälkeen aivan kuten ennen, mutta samaa ei voida sanoa SYP:stä, jonka johto siirtyi Kedolta kohti Wirtasen käsiä.

Nyt kaikki oli selvää? Kaikkeaa muuta. Itse asiassa koko silloisen SKDL:n tulevaisuus oli loppuvuonna 1947 hämärän peitossa. Tämä ei niinkään johtunut puheenjohtaja Kedon poistumisesta

¹ Ensio Hiitosen kirjekonsepti E. A. Wuorelle 7.6.1947, EH-10, KA

² Hiitonen: Wirtanen 18.6.1946, 28.3.1947, 23.5.1947, EH-184, KA

³ Hiitonen: Wirtanen 23.5.1947, 21.9.1946, 21.9.1947, EH-184, KA

⁴ Hiitonen: Keto 1.1.1947, EH-181, KA

⁵ Ensio Hiitosen kirjekonsepti E. A. Wuorelle 7.6.1947, EH-10, KA

tai SYP:stä ylipäättään, vaan SKDL:n kaksoisorganisaatiosta, jota etenkin Hertta Kuusinen olisi halunnut keventää. Ilmeisesti hän tavoitteli sen tilalle yhden suuren puolueen mallia, eräänlaista ”laajaa SYP:tä”, johon olisivat kuuluneet kaikki SKDL:n ryhmät¹. Ei tässä ollut varsinaisesti mitään uutta, sillä vastaavanlaisen ”työväen yhtenäisen puolueen” perustamista hän pohti jo helmikuussa 1946, siis ennen SYP:n perustamista². Marraskuussa 1947 aika vaikutti olleen kypsä tämän asian nostamiseksi uudelleen esille. SYP:n pienehkö merkitys tähän oli siinä, että Kuusisen luottamus puolueeseen näytti nyt vähentyneen. SYP oli hänen mukaansa ”alkanut niskoitella”. ”Kunnon sosialidemokraatin perikuvan” Kedon kuolema oli myös melkoinen isku SKDL:lle, jonka lisäksi hyvänä SYP:läisenä Kuusinen mainitsee nimeltä enää vain Kulon. Epäluottamus SYP:tä kohtaan kasvoi Wirtasen ruotsalaisjärjestöineen liittyttyä puolueeseen. Tämän vuoksi oli Kuusisen mielestä ”yritettävä ottaa se puoluepahanen käsiimme”.³

Johtavista kommunisteista ainakin alkuperäisen skeptisyytensä voittanut Ville Pessi asettui tämän puoluehankkeen kannalle⁴. Hertta Kuusinen sai suunnitelmalleen kuitenkin isältään täystyrmäyksen. O. W. Kuusinen ei voinut hyväksyä SKP:n hävittämistä, jota tämän uuden puolueen perustaminen olisi hänelle käytännössä merkinnyt. Kun puolueen johtoon vielä näytettiin ajatellun Pekkalan veljeksiä, Kilpiä, Wirtasta ja muuta Kuusisen nimittämää ”sekalaista seurakuntaa”, murtuisi siinä leniniläisen teorian mukainen kommunistisen puolueen asema työväen etujoukkona. Näin hänen mukaansa ”siitä tulee vain puuroa, kelvotonta puuroa (siinäkin tapauksessa, vaikka sitä puuroa nimitettäisiin uudeksi puolueeksi)”. Nykyisen SYP:n ongelmallisiin jäseniin hän kehotti suhtautumaan tiukemmin. ”Viholliset” piti ajaa pois puolueen johdosta tai tarpeen vaatiessa koko SYP piti saada ulos SKDL:stä: ”[S]en lopettaminen on tuhat kertaa pienempi paha, kuin edes ajatellakaan SKP:n syrjäyttämistä. Eiköhän sinustakin siltä tunnu”.⁵ Isä-Kuusisen sanat tyttärelleen olivat siis hyvin selvät. Näin yhden sosialistisen yhtenäisyyspuolueen malli ei syrjäyttänyt SKP:tä, SKDL:ää – eikä Sosialistista Yhtenäisyyspuoluetta. Vaikka kommunistiperhe näytti olleen tarvittaessa valmis äärimmäisiinkin toimiin aiempaa vaikeammaksi kumppaniksi käynnyttä SYP:tä vastaan, ei sellaisiin lopulta ollut aihetta – ainakaan vielä.

Näissä Kuusisten arvioissa tiivistyy joka tapauksessa SKP:n kriittisemmäksi muuttunut asenne SYP:tä kohtaan. Varsinkin Hertan jyrkkiä sanoja ruotsalaisjärjestöistä on mahdotonta käsittää

¹ Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 1.11.1947, HK-3a, KansA

² SKP:n puoluetoimikunta ptk 8.2.1946, mf 58, KansA; Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 6.2.1946, HK-3a, KansA

³ Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 1.11.1947, HK-3a, KansA

⁴ Paastela 1991, 28–29

⁵ O. W. Kuusisen kirje Hertta Kuusiselle 13.1.1947, HK-3, KansA

tietämättä taustoista. Jonkinlainen selitys löytyy SYP:n puoluetoimikunnan kokouksesta syyskuulta 1947, jolloin näiden järjestöjen liittymistä käsiteltiin. Kokouksessa kävi ilmi, että ruotsinkielinen oppositio halusi ottaa etäisyyttä kommunisteihin. Yksi näistä yhdistyksistä halusi vieläpä erota koko SKDL:stä. Tämän vuoksi piti heidän mielestään harkita jopa uuden puolueen perustamista.¹ On melko varmaa, että tieto tästä kantautui – todennäköisesti ainakin luotetun Kulon kautta – myös Hertta Kuusiselle. Hän näytti tuoneen asian esille lokakuussa pidetyssä SYP:n ja SKP:n johdon yhteiskokouksessa, jossa olivat paikalla Kulo, Wirtanen, Sylvi-Kyllikki Kilpi ja Hiitonen SYP:stä sekä Kuusinen, Leino ja Pessi SKP:stä. Tämän kokouksen tarkoitus oli selvästikin pohjustaa sittemmin kuopattua laajaa yhtenäisyyspuoluetta. Kommunisteista pariskunta Kuusinen-Leino esiintyi kriittisimmin ja suorasanaisimmin. Viitaten ruotsalaisjärjestöihin Kuusinen esitti, että vaikkei SYP:n voimistuminen vahingoita SKDL:ää, merkitsee puolueen nykyinen suuntaus vain eristäytymistä. SYP:tä hän ei nyt kunnallisvaalien alla pitänytkaan yhdistävänä, vaan ennemminkin potentiaalisesti hajottavana ryhmänä. Puolueen rakentavan roolin, ja samalla koko oikeutuksen, kyseenalaisti selvin sanoin myös Leino. Pessi oli heitä hieman diplomaattisempi, vaikka esittikin samanlaisen näkemyksen ruotsalaisten lisäämästä hajanaisuudesta. Hänen puheissaan kuului toisaalta pettymys SYP:n heikkouteen, koska puolue ei ollut tähän asti onnistunut houkuttelemaan sosialidemokraatteja.² Olikin hyvin ironista, että nyt kun SYP viimeinkin täytti tehtäviään ja sai jonkinlaista vahvistusta riveihinsä, näytti se olevan enemmän haitaksi kuin hyödyksi SKDL:n vaikutusvallalle ja yhtenäisyydelle.

Kulo ja Wirtanen ymmärsivät kommunistien näkemyksiä ja näyttivät puhuvan enemmän SKDL:n kuin varsinaisen puolueensa edusta. Kuloa ei tuntunut kiinnostavan SYP:n asema puolueena lainkaan, vaan hän rajasi sen tehtäväksi ainoastaan sosialidemokraattien houkuttelemisen SKDL:ään. Kommunistien tapaan Wirtanen ei antanut nykyiselle SYP:lle juuri mahdollisuuksia, puoluetta oli joko kehitettävä tai se oli lopetettava. Juuri nyt ei kuitenkaan olisi eduksi hävittää sen paremmin SKP:tä kuin SYP:täkään, kuten Kuusisen suunnitelma edellytti, vaan tämä oli tehtävissä vasta SKDL:n ryhmien saavutettua tarpeeksi suuren enemmistön. Kokouksen jälkeen Wirtanen vaikutti melkein yhtä hämmästyneeltä Hertta Kuusisen suunnitelmasta hävittää nykyiset puolueet kuin mitä O. W. Kuusinen oli: ”kuinka SKP voi olettaakaan, että vanhat poliitikot jäisivät ilman omaa järjestöään”.³ Anniltaan tämä kokous oli joka tapauksessa hyvin paljastava. Viimeistään silloin johtaville SYP:läisille selvisi – tai ainakin olisi pitänyt selvitä – SKP:ssä heitä kohtaan kasvanut kriittisyys. Samalla SYP:lle erillisempää suuntausta hakenut Hiitonen sai vahvistusta sekä

¹ Ensio Hiitosen muistiinpanot SYP:n puoluetoimikunnan kokouksesta 12.9.1947, EH-37, KA

² Hiitonen: S.-K. Kilpi, Kulo, Kuusinen, Leino, Pessi, Wirtanen 17.10.1947, EH-181–184

³ Hiitonen: Wirtanen 17.10.1947, EH-184

puolueen nykyisen varapuheenjohtajan Kulon että sen tulevan puheenjohtajan Wirtasen käsityksistä – eivätkä ne varmasti olleet hänen mieleensä. On toisaalta huomattava, että vaikka Wirtanen pitikin SKDL:ää suuressa arvossa ja jopa työväen yhtenäisyyden symbolina, oli hänen mukaansa tämän lisäksi SYP:lle saatava aiempaa itsenäisempi asema ainakin sikäli, että sillä tuli olla eri puheenjohtaja kuin SKDL:llä¹. Tämän vuoksi hän olikin Hiitoselle läheisempi yhteistyökumppani kuin edeltäjänsä Keto.

Läheskään kaikki tiedot kommunistien piirissä kasvaneesta epäluulosta SYP:tä kohtaan eivät kantautuneet sen jäsenille. O. W. Kuusinen kirjoitti kiertelemättä jopa vihollisista SYP:n sisällä. Keitä he voisivat olla? Ensisijaisesti hän taisi tarkoittaa SYP:n ministereitä, jotka, kuten edellä on todettu, pelasivat enimmäkseen omaan pussiinsa. Kommunistien käsitys heistä heikkeni asteittain. Ottaen huomioon Sventon jo edellä esiin tulleen asenteen, ei ollut suuri yllätys, että suurin arvostelu kohdistui juuri häneen. Alkuvuodesta 1946 Hertta Kuusinen arvostelikin vain Sventoa, joka ”käyttäytyy salaperäisesti kuin sfinksi” ja pääministeriharhoissaan neuvottelee Paasikiven kanssa unohtaen olevansa kansandemokraatti. Pekkalat vaikuttivat hänestä tuolloin vielä mukavilta miehiltä – vaikkakin aiemman perusteella saamattomilta – ja Eino melko luotettavaltakin.² Syyskuussa 1946 Svento näytti jo Kuusisen mukaan pelaavan pelkästään Paasikiven kanssa mädistä kompromisseista³. Alkuvuoteen 1948 mennessä koko SKP:n johto, maltillisesta Raoul Palmgrenista jyrkän linjan Mauri Ryömään tuntui pitäneen Sventoa pelkkänä yhteistyökyvyttömänä riippana. Palmgrenin mukaan ”Svento on ympäröinyt persoonansa sellaisella ylhäisyydellä, että lehdistöllä ei käytännöllisesti katsoen ole minkäänlaisia suhteita häneen”.⁴ Tapansa mukaan Ryömä meni kuitenkin arvostelussaan pisimmälle. Analysoidessaan joulukuun 1947 kunnallisvaaleja hän totesi, että joidenkin SKDL:n ministerien, nimeltä mainittuina Sventon ja Pekkaloitten, ”esiintyminen hallituksessa lähentelee petturuutta”.⁵ Samoihin aikoihin myös Hertta Kuusinen menetti luottamuksensa Pekkalan veljeksiin. Maunoa hän vertasi vätysmäisyydessään perässä laahattavaan jauhosäkkiin, kun taas Eino oli kehittynyt anglosaksisine sympatioineen ja heikkoine selkärangoineen huonoon suuntaan – jo Kekkonenkin vaikutti häneen verrattuna hyvältä oikeusministeriltä.⁶ Jälkimmäisen kommentin taustalla oli ennen kaikkea sotasyyllisenä vangitun Henrik Ramsayn ennenaikainen vapauttaminen jo joulukuun 1947 kotiin.

¹ Hiitonen: Wirtanen 20.10.1947, 18.2.1948, EH-184, KA

² Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 1.6.1945, 6.2.1946, HK-3a, KansA;

³ Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 10.9.1946, HK-3a, KansA

⁴ SKP:n puolueoimikunta ptk 28.4.1947, mf 58, KansA; SKDL:n liittotoimikunta 2.3.1948, mf 426, KansA

⁵ Leppänen 1994, 341

⁶ Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 1.11.1947, HK-3a, KansA

Myös Ensio Hiitonen laittoi lusikkansa tähän soppaan toimittamassaan *Vapaassa Pohjolassa*, jonka artikkeli puolusteli Ramsayn sodanaikaisia toimia ja toivotti tämän tervetulleeksi vapauteen, kunhan hän vain käyttäytyisi kunnolla. Tästä hän saikin Hertta Kuusisen moitteet. Hiitosen kantaa vastaan protestoi SYP:n sisällä ainakin Atos Wirtanen, jonka mukaan vasemmisto oli alusta alkaen toiminut pikemminkin liian pehmeästi sotasyllisyysasiassa.¹ Hiitonen oli kuullut Sventolta kommunistien epäluuloista häntä kohtaan jo syksyllä 1946. Syynä tähän olivat Hiitosen perheen väitetyt englantilaiset yhteydet, etenkin hänen vaimonsa katsottiin toimivan saarivaltion palveluksessa.² Olettaen, että Hiitonen halusi vähentää näitä epäluuloja, oli Ramsayn puolustuspuhe sikälikin häneltä harkitsematon teko. Ehkä olo SYP:ssä ja SKDL:ssä oli tätä ennen ollut Hiitoselle liiankin sujuvaa ja helppoa, vääränlaiseen turvallisuudentunteeseen tuodittavaa. Tämän vaikutelman ainakin saa tarkastellessa hänen edesottamuksiaan vuonna 1947.

Yksi tämän pettävän tunteen aiheuttajista oli pienehkö, mutta siltikin varsin kiusallinen paikallisyhdistystason välikohtaus. Elokuussa 1947 SYP:n Helsingin Sosialistisen Työn Yhdistys astui omille SYP:stä – ja muusta SKDL:stä nyt puhumattakaan – eroaville poluilleen, kun se julkaisi porvarillisessa ja sosialidemokraattisessa lehdistössä korpilakkoja ja palkkasäännöstelyn purkamista jyrkästi vastustavan julkilausumansa. Tämän SKP:n käytännöllisen ja virallisen politiikan tuomitsevan lausuman takana olivat muun muassa Kössi Leino ja August Holmberg. Kaksi vuotta aiemmin aseisiin parlamentarismiin sijasta luottanut Holmberg esiintyi nyt mitä tiukimpana korpilakkojen kaltaisen epäsovinnaisen toiminnan vastustajana!³ Hertta Kuusinen piti lausumaa pahana ja ikävänä, vaikka SKDL ei koskaan ollut korpilakkoja varsinaisesti kannattanutkaan. Sinänsä tämä oli kuitenkin sivuseikka, koska lausuman julkaisseet lehdet yhdistivät SKDL:n virallisesta kannasta riippumatta tuollaiset lakot poikkeuksesta juuri kansandemokraatteihin. Tämän vuoksi lausuman kärki oli vähintään implisiittisesti kohdistettu heihin. Tuollaisen epälojaalin toiminnan vuoksi, mahdollisten vanhojen tekojen ohella, kommunistit eivät halunneet Leinoa ja Holmbergiä SKDL:n kunnallisvaaliehdokkaiksi. Hiitonen ajoi kuitenkin tiukasti heidän ehdokkuuttaan ja saikin tahtonsa läpi, kuten hänellä oli kirjeidensä mukaan tuohon aikaan kommunistien kanssa yleensäkin tapana. Hertta Kuusinen saikin epämieluisan tehtävän kertoa SYP:lle Pakilan kaksikon vaalikelpoisuudesta, minkä hän teki varmaankin juuri Hiitosen

¹ VP 8.1.1948, ”Ramsay vapaaksi”; Hiitonen: Kuusinen 19.3.1948, EH-183; Hiitonen: Wirtanen 14.2.1948, EH-184, KA

² Hiitonen: Svento 23.9.1946, EH-184, KA. Svento kertoi Yrjö Leinon puhuneen tästä. Sisäministerinä saamiensa tietojen vuoksi Leinon sana oli asiassa tietenkin varsin painava. Mielenkiintoista on, ettei Hiitonen muistiinpanoissaan kiistä asiaa, kuten hän usein perättöminä pitämiensä väitteiden kanssa teki. Tämän tutkimuksen kannalta on tietenkin sivuseikka, tekivätkö Hiitonen ja hänen vaimonsa Englannin ”tiedustelulle” palveluksia – tärkeintä on se, että heidän ainakin luultiin näin tehneen.

³ Leppänen 1994, 327–328

kuvaillemalla tavalla happaman hymyn saattelemana.¹

SKP ei halunnut riitoja SYP:n kanssa ja piti siksi mölyt mahassaan. Tämän vuoksi kommunistit sallivat puolueen jyrkkää linjaa edustaneen Kauko Heikkilän mukaan nyt nuo pakilalaisetkin yhteiseen vaaliliittoon, ”mutta emme voi kaikkea hyväksyä”, hän lisäsi. Tämän lisäksi SYP vaikutti Helsingin SKP:n näkökulmasta muutenkin vastahakoiselta ”vaalityökumppanilta”. Paikallinen kommunisti Yrjö Hasa kysyikin Heikkilältä: ”Emme suinkaan yritä enää heitä kumppaniksi?” Vastaus tähän oli lyhykäisyydessään varmastikin helpottava: ”Ei tarvitse”.² SYP:n yhteistyöhaluttomuutta osoitti kommunisteille varmaan myös se, ettei heiltä herunut markkaakaan vaalirahastoon³. SYP:n huonon rahatilanteen vuoksi tuo saattoi tosin olla enemmänkin tahaton sosialistisen solidaarisuuden puutteen osoitus. Vaikka avoimia erimielisyyksiä ei mainitun julkilausuman ohella juuri ollutkaan, ei SKDL:n puolueiden yhteistyötä näissä ensimmäisissä yhteisissä vaaleissa voida kuitenkaan kuvata millään juhlapuheiden fraaseilla.

5.1.4. Kohti vaali-ilveilyä vuoden 1948 malliin

SYP:n tilanne puhutti kommunistien ohella tietenkin myös puolueen omaa jäsenistöä. Lokakuussa 1947 pidetyssä toisessa perustavassa puoluekokouksessa puolueeseen äskettäin yhdessä eräiden ruotsinkielisten järjestöjen kanssa liittynyt Atos Wirtanen piti varsin epätavallisen avauspuheenvuoron. Hänen mukaansa SYP ei ollut antanut vaikutelmaa ”eteenpäin menevästä puolueesta”, jonka vuoksi hänen ja muun sosialidemokraattisen opposition liittyminen SYP:hen oli viivästynyt. Wirtasta vielä paljon kriittisemmin esiintyi Helsingin Sosialistisen Työn Yhdistyksen August Raatikainen, joka näki puolueensa olevan jo ”syvällä kuopassa” sen passiivisuuden ja hallitukselle lojaalin politiikan vuoksi.⁴ Maaliskuun 1948 ylimääräisessä puoluekokouksessa Raatikaisen yhdistys ehdotti jopa eroa SKDL:stä ”taktiikkakysymyksenä”. Yhdistys jäi kuitenkin siinä yksin. Puoluetoimikunnan edustajista Ensio Hiitonen piti toimimista SKDL:n kanssa välttämättömänä, ja Niilo Wälläri kehui yhteistyötä siellä hyväksi.⁵ Hiitonen näki SKDL-suhteen erityisen myönteisessä valossa myös edellisen vuoden puoluekokouksessa pitäen vasemmiston

¹ Hiitonen: Kuusinen 22.8.1947, EH-183, KA; Ensio Hiitosen kirjekonsepti E. A. Wuorelle 7.6.1947; Ensio Hiitosen kirjekonsepti Ville Niskaselle 31.8.1947, EH-10, KA

² Leppänen 1994, 327

³ SKP:n H:gin piiritoimikunta ptk 10.12.1947, KansA

⁴ SYP:n puoluekokous ptk 17.10.1947, SYP-8, KansA

⁵ SYP:n puoluekokous ptk 20.3.1948, SYP-8, KansA

poliittisia ristiriitoja silloin vähäisinä ja neuvottelumahdollisuuksia hyvinä. Vielä vuonna 1948 SYP:n puoluetoimikunta vaikuttikin varsin tyytyväiseltä yhteiseloonsa kommunistien kanssa, lähinnä SKDL:n käyttämän propagandan laatu herätti keskustelua siellä¹. Kevään 1948 puoluekokouksen SYP:n kannalta kauaskantoisin päätös koski puolueen johtajavalintoja. Kedon kuoltua ja varapuheenjohtaja Kulon perittyä hänen paikkansa yhteistyöjärjestön puheenjohtajana piti Hiitosen moittimasta SKDL-personaaliunionista luopuneen SYP:n uusia siten koko ylin johtonsa. Eino Pekkalan kieltäytyttyä tehtävästä valittiin puolueen johtoon Wirtanen ja varalle Hiitonen. Sääntömuutoksen vuoksi valittiin vielä toiseksi varapuheenjohtajaksi Santeri Jacobson, joka kuitenkin vetäytyi melko pian koko puolueesta. Johtotandem Wirtanen-Hiitonen osoittautui sen sijaan kestävämmäksi ja veti SYP:tä seuraavat viisi vuotta.²

Yksi ylimääräisen puoluekokouksen muista tärkeistä aiheista oli Neuvostoliiton kanssa solmittavana ollut ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus (YYA). Tässäkin kysymyksessä Raatikainen esiintyi yksinäisenä oppositiona koko muun edustajiston ollessa sopimuksen kannalla. Puoluetoimikunnan yhtenäiseen esiintymiseen vaikutti sen jo aiemmin asiaan ottama myönteinen kanta.³ Koko johtajisto ei kuitenkaan ollut yhtä suurella innolla sopimusta rakentamassa. Yrjö Ruudulle YYA oli sydämen asia, olihan hän suunnitellut vastaavaa sopimusta jo pitkään⁴. Hän oli valmis tekemään asiasta jopa hallituskysymyksen. Ruutu sai kuitenkin pettyä eräiden tovereidensa asenteisiin. Pekkalat ja Hiitonen hänen mukaansa joko vastustivat koko sopimuksen laatimista tai ainakin vähättelivät sopimusneuvottelujen merkitystä. Puoluetoimikunnassa Hiitonen ja Wälläri pitivätkin tulevia vaaleja sopimusta tärkeämpänä, kun taas Wirtanen piti kantansa, jos sellaista oli, omana tietonaan. Tukea Ruutu tunsu saaneensa Kilveltä, Kulolta, Peuraselta ja Jacobsonilta.⁵ Tässäkin näkyi SYP:n johdossa kulkeva selvä jakolinja: yhtäällä olivat muusta SKDL:stä mielipiteiltään poikkeavat ministerit ja Hiitonen ja toisaalla SKDL:n linjoilla ollut puoluetoimikunnan hienoinen enemmistö. Ei liene sattumaa, että Kilven, Kulon ja Peurasen kantaan vaikutti osaltaan heidän voimakas kiinnittymisensä liittoon, kuuluihan jokainen heistä Ruudun ja Wirtasen ohella SKDL:n liittotoimikuntaan, Kulo vieläpä tuoreena liiton puheenjohtajana. Kilpi oli puolestaan myös SNS:n puheenjohtaja, joten Neuvostoliiton kanssa solmittavan sopimuksen kannattaminen oli häneltä sikälikin odotettavaa.

Kesän 1948 eduskuntavaalien ehdokasvalinnat olivat Ruudulle vielä suurempi pettymys.

¹ SYP:n puoluetoimikunta ptk 6.10.1948, SYP-8, KansA

² SYP:n puoluekokous ptk 20.3.1948, SYP-8, KansA

³ mts.; SYP:n puoluetoimikunta ptk 6.2.1948, SYP-8, KansA

⁴ T. Soikkanen 1991, 466–468

⁵ Yrjö Ruudun päiväkirja 6.2.1948, 17.4.1948, YR-3, KA

Päiväkirjansa perusteella hän otti asian hyvin raskaasti. Kukaan ei nimittäin ollut pyytänyt häntä, joka oli sentään mielestään ollut ”1920-luvun alusta tämän maan ehkä tietoisin sosialisti” ehdokkaaksi. Sen sijaan nuo pikkusielut olivat ottaneet ”useita marionetteja ja mitättömyyksiä” ajettavikseen eduskuntaan.¹ Tämä kokemus, ehkä yhdessä seuraavien vaalien tuloksen kanssa, näyttää passivoittaneen Ruudun. Hän otti tulevina vuosina hyvin harvoin osaa SYP:n kokouksiin eikä silloin juurikaan kirjoitellut edes päiväkirjoihinsa puolueensa tai muun kansandemokraattisen liikkeen asioista².

Vaikka talven kunnallisvaalit olivatkin SKDL:lle pettymys, ei se vähentänyt kommunistien optimistisia odotuksia eduskuntavaaleja kohtaan. SKDL julisti nyt suurin toivein siirtyvänsä puolustuksesta hyökkäykseen.³ Liittokumppani SYP oli sen sijaan epäilevämpi, ehkä Atos Wirtasta lukuun ottamatta. Hänen mukaansa SYP:n ehdokkaat saisivat jo hyvän sijoittelunsakin vuoksi ainakin 14 paikkaa nykyisen vajaan kymmenen sijaan.⁴ Paremminkin tuon ajan tunnelmia kuvaa SYP:n Rutalahden yhdistyksen kirje kevättalvelta 1948. Yhdistyksen mukaan SKDL:ää odottaisi vaaleissa tappio: ”nyt on olemassa aikahuomattava kommunismikammo, varsinkin maaseudulla”. Tähän voisi lisätä, että tuota kammaa oli siellä nimenomaan tietoisesti tuotettu. Tätä osoittavat Kusti Kulon puheet kansandemokraatteja vastaan kohdistetusta järjestelmällisestä propagandatyöstä, johon kuului myös ovelta ovelle tehtyä joukkojen järjestämistä kokouskäskyineen kaikkineen.⁵

SKDL:n vastustajat, joihin tuossa vaiheessa kuuluivat käytännössä Suomen kaikki muut poliittiset voimat, onnistuivat luomaan kevääksi 1948 maahan pelon ilmapiirin. Eikä tässä vielä kaikki: propagandatyön varsinainen mestarinäyte, vallankaappaushuhut, oli tuossa vaiheessa vielä näkemättä. Tämän huhukampanjan mukaan kommunistit eivät tyytyisi mitään vaaleja edes odottamaan, vaan nämä kaappaisivat huhtikuun lopulla vallan.⁶ Valitettavasti tuon mielenkiintoisen, ”vaaran vuodet” -myytin kiteyttävän tapahtuman – tai oikeammin epä tapahtuman – tarkempi käsittely menisi tämän tutkimuksen teemasta ohitse, aivan kuten kaikki muu kuin lisää pelkoa tuottava puhe menee tähän tilaan lietsotusta ihmisestä. Ensio Hiitonen olikin pahasti väärässä halutessaan SKDL:ltä positiivista vaalipropagandaa⁷. Juuri sellaista liitto tekikin siinä mielessä, että Pekkalan hallitus, tai paremminkin hallituksessa istuva SKDL, sai Neuvostoliiton kanssa sovittua –

¹ Yrjö Ruudun päiväkirja 17.4.1948, YR-3, KA

² SYP:n puolutoimikunta ptk 1949–1952, SYP-8, KansA; Yrjö Ruudun päiväkirja 1949–1952, YR-3, KA

³ SKDL:n liittoneuvosto ptk 7.–8.2.1948, mf 34, KansA

⁴ Hiitonen: Wirtanen 26.6.1948, EH-184, KA; SKDL liittotoimikunta 28.4.1948, KansA

⁵ SYP:n Rutalahden yhdistyksen kirje 14.3.1948, SYP-11; SKDL liittotoimikunta 6.4.1948, KansA

⁶ Rentola 1986, 102–104

⁷ SKDL:n liittoneuvosto ptk 7.–8.2.1948, mf 34, KansA

vaaleja varten, tietysti – Suomen maksamien sotakorvausten huomattavasta alentamisesta¹. Vaalien tulos osoitti kuitenkin nimenomaan negatiivisen kampanjoinnin voiman. Tällä kertaa yleisesti epärealistisena haihattelijana pidetyn Atos Wirtasen käsitys olikin hieman yllättäen hänen maanläheisempää puoluetoveriaan todenmukaisempi. Wirtanen esitti vallankaappaushuhujen jälkimainingeissa SKDL:n liittotoimikunnassa kyynis-realistisen ja juuri siksi paikkansapitävän journalismikäsitöksensä: ”Silloin kun ollaan vähemmistönä, niin pienikin valhe saattaa kostaa satakertaisesti, enemmistönä ollen voi valehdella niin paljon kuin tahtoo”². Tällä hän viittasi varmasti ainakin *Suomen Sosialidemokraatin* taannoiseen kirjoitteluun, olihan juuri tuo lehti huhujen alullepanija³. Tuskin kenelläkään, ainakaan SKDL:n piirissä, oli epäselvyyttä siitä, ketkä olivat tuon ajan Suomessa enemmistössä ja ketkä vähemmistössä.

5.1.5. Alhaisia ystäviä korkeilla paikoilla

SKDL:n vastustajiin tämän jakson lopulla on epäilemättä luettava myös presidentti Paasikivi. Hänen ja kommunistien varhainen verrattain myönteinen suhde kylmeni nopeasti. Vuoden 1945 vapun tienoilla presidentti kehuu päiväkirjalleen Yrjö Leinoa hyväksi mieheksi ja arvostaa SKP:n parlamentaarista työtä. Vieläpä hieman naiivisti hän antoi kommunisteille tunnustusta siitä, että nämä osallistuivat valtiopäivien jumalanpalvelukseen – tuoko oli onnellisen kanssakäymisen mittari?⁴ Ei mennyt kuin noin vuosi, kun hän jo kävi Sventon kanssa keskustelun kommunistien siipien leikkaamisesta ja arvioi yhteistyön näiden kanssa tulevan vaikeaksi⁵. Tämän käänteen takana olivat kommunistien vaatimukset virkakoneiston puhdistamisesta ja tätä varten suunniteltu joukkoliikehdintä. Näissä puhdistusvaatimuksissa ei ollut sinänsä mitään uutta, sisältyiväthän ne hallituspuolueiden sopimukseen. Johdonmukaisesti osana hallitusrintamaa myös SYP:n *Vapaa Pohjola* oli näiden toimien kannalla.⁶ Hanke ei kuitenkaan edennyt. Vanhan hallinnon purkaminen ei ymmärrettävästi kiinnostanut siihen kiinnittyneitä Maalaisliittoa ja SDP:tä, Paasikivestä nyt puhumattakaan. Kun sisäministeri Leinokaan ei alkuun pitänyt kiirettä asian hoitamisessa, saattoivat nämä hallituskumppanit olla tyytyväisiä.

¹ Haikara 1975, 49

² SKDL:n liittotoimikunta ptk 28.4.1948, mf 426, KansA

³ Rislakki 1982, 331–332; Hentilä 1986, 115–116

⁴ Blomstedt & Klinge 1985, 145

⁵ mt., 312, 316

⁶ Haikara 1975, 51; VP 21.3.1948, ”Puhdistuksia on jatkettava”

Paine puhdistushankkeiden toteuttamiseen kasvoi SKP:ssä keväällä 1946 sekä sisäisistä että ulkoisista syistä johtuen, jotka nousivat esille ilmeisesti saman tapahtuman vuoksi. Oikeistolaisten ylioppilaiden hyökkäys työväen vappukulkuetta vastaan herätti keskustelua SKP:n puoluetoimikunnassa. Kulkue ei vastannut väkivaltaan väkivallalla vaan jäi tapauksessa passiivisena täysin ottavaksi osapuoleksi. Puoluetoimikunnan mukaan tämä toisaalta osoitti joukkojen kurinalaisuutta, sillä ohjeiden mukaan heidän tulikin olla provosoitumatta.¹ SKP:n johdon tähänastiset hillityt otteet ja tehottomalta vaikuttanut – ja esimerkiksi virkakoneiston uudistusten suhteen aivan reaalisesistekin tehoton – parlamentaarinen työ yhdistettynä järjestöiltä vaadittuun pidättyväsyyteen oli toisaalta aiheuttanut jäsenistössä jo levottomuutta. Haluttiin konkreettisia toimia ja näkyviä tuloksia.² Tuon viimeisimmän tapauksen leväperäisen selvittämisen vuoksi piti Leinon mukaan nyt vaatia poliisipäällikkö Pohjanpaloa eroamaan. Aimo Aaltonen meni vaatimuksillaan pidemmälle: kun taantumus esiintyi näin avoimena, piti muun muassa virkamiehistön erottamattomuus kumota ja oikeuslaitos puhdistaa. Myös liittoutuneiden valvontakomissio reagoi vapun tapahtumiin, mikä todennäköisesti vauhditti SKP:n toimintaa. Tältä pohjalta puoluetoimikunta tuli siihen tulokseen, että ”[d]emokraattisten järjestöjen itsepuolustus fasistisia aineksia vastaan on järjestettävä”.³ Käytännössä tämä merkitsi hallituksen sopiman virkamiehistön puhdistuksen edistämistä joukkotoiminnan keinoin⁴. SKP:n kannalta tällä menettelyllä oli siten hyvin kätevästi sekä välineen että päämäärän merkitystä: näin vappuna henkisesti ja fyysisesti selkäänsä saaneet joukot piristyisivät ja ehkä yksi ohjelmallinen tavoitekin samalla toteutettaisiin.

Alkukesän 1946 joukkotoiminta huipentui tai sai antikliimaksinsa eduskuntatalon edessä 7.6. järjestetyssä mielenosoituksessa. SKP jäi silloin puhdistusvaatimuksineen yksin, tukea ei tullut sen enempää SDP:ltä, Maalaisliitolta kuin pääministeri Pekkalta. Pekkala vesitti tapahtuman lopullisesti ilmoittamalla pitävänsä asiasta radiossa puheen. Näin mielenosoittajat hajaantuivat radiovastaanottimien ääreen kuuntelemaan pääministerin ympäripyöreätä puhetta. Muita välittömiä toimenpiteitä joukkoliike ei aiheuttanut.⁵ Tapahtuman epäsuorat vaikutukset olivat sitä vastoin suuremmat. Kommunisteille se oli oiva osoitus hallituskumppaneiden, vätystelevä SYP:läinen pääministeri mukaan lukien, epäluotettavuudesta⁶. Puoluekokoukseen valmistautuvan SDP:n

¹ SKP:n puoluetoimikunta ptk 6.5.1946, mf 58, KansA

² Rentola 1986, 95–96

³ SKP:n puoluetoimikunta ptk 6.5.1946, mf 58, KansA; Rentola 1986, 94–97. Kimmo Rentola mainitsee vielä SKP:n politijaoston 12.5.1946 käsittelemän vaillinaisia puhdistuksia arvostelleen kirjeen, jonka hän arvelee laaditun NKP:n keskustoimikunnan nimissä.

⁴ SKP:n puoluetoimikunta ptk 20.5.1946, 3.6.1946, mf 58, KansA

⁵ Rentola 1986, 99

⁶ mt., 100; SKP:n Helsingin piiritoimikunta ptk 5.8.1948, KansA

asevelijohdolle SKP:n tuollainen ulkoparlamentaarinen toiminta oli puolestaan tervetullut propagandavaltti, antoihan se yhden argumentin lisää, jolla tehdä eroa kommunisteihin ja suunnata puolueen identiteettiä entistäkin enemmän oikealla. Samalla jyrkempi eronteko päävastustaja SKP:hen, ja siinä sivussa tietenkin myös koko SKDL:ään, lisäsi SDP:n sisäistä yhtenäisyyttä. Oleellisinta koko valtakunnan tasolla oli kuitenkin presidentti Paasikiven tästä lähtien omaksuma johdonmukaisen negatiivinen asenne SKDL:ään ja erityisesti liiton kommunisteihin.

Paasikiven asenteessa näkyi perinteinen ”viholliseni vihollinen on ystäväni” -ajattelu. Hän toimi kulisseyksissä SDP:n hyväksi ja kommunisteja vastaan jo SAK:n vuoden 1947 vaaleissa¹. Nämä vaalit järjestettiin SKP:n 1940-luvun puolivälin naiivin, kömpelön ja taktisesti epäkypsän toiminnan vuoksi. Kommunistit olivat jo voittaneet edellisenä vuonna järjestetyt SAK:n vaalit, mutta perääntyivät SDP:n uhkailujen ja todennäköisen vaalivilppibluffin edessä lykkäämään äänestystä kokonaisella vuodella. Johtui se Paasikiven panoksesta tai ei, olivat nämä uusintavaalit SDP:lle suuri menestys.² SAK:n hallinta jäi puolueelle samoin kuin tästä seuraava lakko-oikeuksien määrittelijän asema. Samasta vuodesta alkaen Paasikivi vaikutti myös hyvin halukkaalta keskustelemaan SDP:n johtajien kanssa näiden kommunisteista levittämistä huhuista. SDP:läisten kertomusten mukaan kommunistit olivat aina milloinkin tekemässä vallankaappausta tai toimivat muuten epäilyttävästi. Etenkin Fagerholm hakeutui usein presidentin puheille. Näissä juttutuokioissa nousivat silloin tällöin puheenaiheeksi myös epäilyt ”venäläismielisyydessään” kommunistien tapaan kirjoittavaa Atos Wirtasta kohtaan.³ Paasikiven julkaistuissa päiväkirjoissa on keväältä 1948 selviä aukkoja, eikä niistä selviä hänen rooliaan sen kertaistessa ”vallankaappaushölmöilyssä”, kuten tuossa näytelmässä itseään korkeintaan vastentahtoisena statistina pitänyt Tuure Lehén tapahtumaa nimittää⁴. Koska presidentti kuitenkin oli selvästi jo päättänyt, kenen joukoissa – tai ainakin joukkojen takana piilossa – seistä, toimi hän myös kaappaushuhujen täyttämistä huhtikuun 1948 päivinä enemmän tai vähemmän aktiivisesti SDP:n hyväksi⁵. Kesän edellä Paasikivi jo kirjoittaakin päiväkirjassaan, että sosialidemokraattisesta puolueesta ”riippuu maan tulevaisuuden turvaaminen”⁶. Burkelaisittain tarkastellen tuollainen liittolaisuuden osoitus yhden tahon kanssa merkitsee samalla implisiittisesti asettumista toista vastaan. Tässä tapauksessa se ”toinen” oli SKDL, joka jäi nyt yksin, tai ainakin niin yksin kuin

¹ Hentilä 1986, 130

² mt., 127–129

³ Blomstedt & Klinge 1985, 408, 430, 477, 585, 598–600

⁴ Paakkunainen 1986, 146; Lehén 1972, 44–48

⁵ Rentola 1997, 49

⁶ Blomstedt & Klinge 1985, 619. Jo aiemmin totesin, että Paasikivi muokkasi 1940-luvun päiväkirjojaan muistelmiensa kirjoittamista varten. Juuri tuollaisen ”profetian” esittäminen saattaa hyvinkin olla myöhemmin kirjoitettu. Lähdekritiikki on siis tässä enemmän kuin paikallaan.

kahden puolueen ja muutaman järjestön liitto vain olla voi.

5.1.6. Identiteetin rakennuspuita I

SYP:n suhde SKDL:ään oli vuosien 1946–48 aikana varsin toimiva, mikä edesauttoi monien puolueen johtavien jäsenten kiinnittymistä yhteistoimintajärjestöön. Tuon henkisen yhteyden ohella SYP oli vahvasti kiinni SKDL:ssä myös puhtaiden numeroiden valossa, olihan puolueella näinä vuosina SKP:n kanssa periaatteessa yhtäläinen asema SKDL:n liittotoimikunnassa. Tässä johtoelimessä SYP:tä edustivat Keto, Kulo, Peuranen, Meltti, Ampuja, Ruutu, Wirtanen, Sylvi-Kyllikki Kilpi ja Pekkalan veljekset¹. Toisin sanoen merkittävä osa SYP:n puoluetolimikunnasta oli samaan aikaan myös SKDL:n johtotehtävissä. Toisaalta tällaisten kaksoisroolien omaksuminen hämärsi SYP:n omaa identiteettiä. Sopivimpien sosialistien integroiminen yhteistoiminnan kautta SKP:hen vaikuttaa olleen kommunistien tarkoituskin, havittelihan Hertta Kuusinen alkujaan kuutosia jopa puolueensa jäseniksi. SYP:n kaltaiselle nuorelle puolueelle tämä tilanne oli sikäläkin ongelmallinen, ettei sillä tuossa vaiheessa voinut vielä vahvaa kollektiivista identiteettiä ollakaan. Puolue oli rakentamisvaiheessa, niin ideologisesti kuin organisatorisestikin.

Jos ajattelemme identifikaatiota SKDL:n ja SYP:n välillä janana, miten SYP:n johto asemoi itsensä siinä? Yksi tapa lähestyä asiaa on tarkastella puolueen ”eliittiryhmän” osallistumisaktiivisuutta SYP:n ja SKDL:n johtotoimikuntien kokouksissa. Tilastot eivät koskaan paljasta kaikkea, mutta ne tarjoavat kuitenkin hyvän lähtökohdan. Ensimmäisenä ryhmänä janan keskelle asettuvat Keto, Ampuja, Peuranen, Ruutu ja Wirtanen, jotka osallistuivat aktiivisesti sekä SYP:n että SKDL:n kokouksiin. Tämän perusteella he samastuivat vahvasti kumpaankin. Kedolla painoivat tietysti aivan erityisesti molempien toimikuntien puheenjohtajuudet. Hiitosen mukaan Keto oli tosin keskittynyt enemmän rooliinsa SKDL:ssä, jonka asiat todennäköisesti veivätkin suuremman osan hänen ajastaan kuin pienen SYP:n johtaminen. Meltti ja Eino Pekkala sijoittuvat arvotuksissaan lähelle edellistä ryhmää, mutta olivat heitä kaikkiaan hieman passiivisempia osallistujia ja suosivat hienokseltaan SKDL:ää SYP:n sijaan. Kilpi ja Kulo olivat ainoat, jotka suuntautuivat selvästi kohti SKDL:ää, jonka kokouksiin he osallistuivat säännöllisesti. SYP:n tilaisuuksissa he sen sijaan kävivät varsin satunnaisesti. Mauno Pekkala oli tässä suhteessa suuri yksinäinen, koska hän kiersi kaukaa molemmat toimikunnat. Pääministerin tehtävien aiheuttamat kiireet olivat varmaankin yksi

¹ SKDL:n liittotoimikunta ptk 1946–49, mf 31, KansA

syy tällaiselle käytökselle. Pekkanen tavoin myöskään ulkoministeri Svento ei kunnioittanut läsnäolollaan näitä kokouksia, vaan hänen jäsenyytensä SYP:n puoluetolimikunnassa oli lähinnä symbolinen, ja SKDL:n liittotoimikuntaan hän ei edes halunnut kuulua. Hiitosellakaan ei ollut mielenkiintoa SKDL:n elimiä kohtaan, mutta SYP:n asioissa hän oli ensimmäisen ryhmän tavoin äärimmäisen aktiivinen.¹

Tässä mielessä SYP oli siis kaikkea muuta kuin yhtenäinen. Esitetystä ryhmästä täysin ”puhdasta” SYP:läisyyttä edusti oikeastaan vain Hiitonen, joka sai ajamalleen erillisemmälle suuntaukselle alkuvaiheessa ymmärrystä lähinnä häntä muun muassa lehtiasiaassa tukeneelta Ampujalta ja SKDL:ään – oman puolueensa lisäksi – nopeasti kyllästyneeltä Sventolta. Hiitonen piti SKDL-yhteistyötä hieman epämääräisesti vain ”[i]tsenäisyytemme täydennyksenä”². Muut sen sijaan asettivat kokousaktiivisuutensa perusteella SKDL:n vähintään yhtä tärkeälle sijalle kuin SYP:n, mikä ei äkkiseltään kuulosta puolueen identiteetin rakentamisen ja rakentumisen kannalta kovin hyvältä. Asia ei kuitenkaan ole aivan näin yksinkertainen: oikeastaan voimakas panostaminen yhteistoimintaan SKDL:n sisällä edustaa juuri SYP:läistä identiteettiä puhtaimmillaan, perustelihan puolue olemassaoloon nimenomaan yhteistyön rakentajana. Mikä ilmentäisikään tätä paremmin kuin julistusten vieminen konkretian tasolle? Näin kuvittelisi SKDL:n liittotoimikunnan kokouksiin pääosin aktiivisesti osallistuneiden SYP:n jäsentenkin ajatelleen. Samalla tässä näkyy kuitenkin yksi SYP:n identiteetin pääongelmista: samastamalla yhteistyöjärjestönsä liian voimakkaasti myöntäisi puolue samalla oman tarpeettomuutensa.

Suhtautumisessa SKDL:ään oli myös laadullisia eroja, mikä näkyy hyvin SYP:n edustajien puheenvuoroissaan esittämissä identifikaation kohteissa. Liittotoimikunnan kokouksissa heistä oikeastaan vain Wirtanen samastui selvästi SYP:hen ja ajoi välillä puolueensa asiaa. Hänen lisäksi Hiitonen puhui SYP:n nimissä SKDL:n liittoneuvostossa.³ Nämä SKDL:n tilaisuudet eivät toisaalta olleet luonteeltaan varsinaisesti puoluepoliittisia, vaan niissä korostettiin yhteistyöjärjestön merkitystä. Tämän vuoksi kommunistitkaan eivät esiintyneet niissä ensisijaisesti SKP:n edustajina vaan he puhuivat yleensä koko SKDL:n nimissä. Siten suorasanaisesti ilmaistu SYP:läisyyskään ei ollut yhteistyöjärjestön kokouksissa odotettavaa saati toivottavaa. Tärkeintä SYP:n identiteetin kannalta on kuitenkin se, että nämä kaksi erottuivat kokouksissa muista puoluetovereistaan esiintymällä toisinaan selväsanaisesti puolueensa miehinä. Alkuaikojen SYP:ssä Hiitonen vastusti puolueen johtokaksikko Keto-Kulon SKDL-suuntausta ja näiden liiallisena pitämäänsä

¹ SKDL:n liittotoimikunta ptk 1946–49, mf 31; SYP:n puoluetolimikunta ptk 1947–48, SYP-8, KansA

² Ensio Hiitosen kirjekonsepti E. A. Wuorelle 7.6.1947, EH-10, KA

³ SKDL:n liittotoimikunta ptk 1946–49, mf 31; SKDL:n liittoneuvosto ptk 7.–8.2.1948, mf 34, KansA

myöntyväisyyttä kommunistien edessä. Hiitosen mielestä SYP:n linja varmasti parani vuoden 1948 alussa, kun Wirtanen ja hän itse asettuivat puolueen johtoon. Näin SYP siirtyi pari askelta ”SKDL-suuntauksesta” kohti Hiitosen ”itsenäisempää” mallia.

Mitä alkuvaiheen SYP:läisyys itse asiassa merkitsi? Yhtenäistä SYP:n identiteettiä on ainakin vaikeata löytää. Puolueesta löytyi niin SKDL:n kannattajia kuin sen vastustajiakin, joista jälkimmäiset toki olivat selvässä vähemmistössä. Varapuheenjohtaja Kulo puolestaan tuntui pitäneen SKDL:ää selvästi omaa puoluettaan tärkeämpänä. SYP:n ministeriryhmästä vain Eino Pekkala panosti työhön puolueitoimikunnassa, kun taas hänen veljeään ja Sventoa eivät sellaiset asiat tuntuneet kiinnostaneen. Enemmän kuin hyvin harjoitellutta ja roolinsa sisäistänyttä jalkapallojoukkuetta Argentiinan vuoden 1990 ryhmän malliin varhainen SYP muistutti omaan näppäryyteensä kaatuvaa joukkoa yksilöitä, jotka kaikki halusivat pukea päällensä paidan numerolla 10 ja laittaa hihaansa vielä kapteenin nauhan. SYP:n johtajistosta puhuttiin yleisesti ei edes kapteeneina vaan suorastaan joukottomana kenraalikuntana. Tämä sotaisampi vertaus on sekin varsin osuva. Hieman tieteellisemmin voisi sanoa, että SYP:n varhainen identiteetti rakentui pääosin negatiivisesti, erottautumisen kautta. Identiteetin pohja löytyi lähinnä eronteossa yhteiseksi vastustajaksi koetusta SDP:n oikeistosta.

5.2. 1949–52: Haarautuvaa yhtenäisyyttä

5.2.1. Uusi aika on täällä

Kesän 1948 eduskuntavaalitulos löi alkutahdit koko Suomen tulevien vuosien poliittiselle kehitykselle. Nämä vaalit olivat koko SKDL:lle paha pettymys, sillä 51 kansanedustajan yhteisrintama kutistui 38 edustajan ryhmäksi. Suhteellisesti ottaen SYP:n tappio oli erityisen raskas, ja Atos Wirtasen kuvittelemasta 14 kansanedustajan määrästä sai ottaa ensimmäisen numeron pois: eduskunnassa oli nyt jäljellä enää neljä SYP:läiseksi laskettavaa (Wirtanen, Mauno Pekkala, Sylvi-Kyllicki Kilpi ja Eino Kilpi, jonka asema puolueessa tosin oli vähintään epäselvä).¹ Muistelmissaan

¹ Sirniö 1968, 45. Eino Kilven suhde SYP:hen oli mielenkiintoinen. Yleensä häntä ei lasketa kuuluneeksi puolueeseen. Vuoden 1955 puoluekokouksessa pitämässään puheessa Atos Wirtanen kutsui Kilpeä ”SYP:n ja SKDL:n yhteiseksi edustajaksi” eduskunnassa. Wirtasen muistelmien mukaan Kilpi ei kuulunut missään vaiheessa virallisesti SYP:hen (Wirtanen 1972, 159). Aila Sirniön tutkielman mukaan Kilpi liittyi SYP:hen keväällä 1948, mutta ei – Sylvi-Kyllicki Kilveltä saadun haastattelutiedon mukaan – osallistunut juuri lainkaan puolueen toimintaan, vaikka olikin SYP:n ehdokkaana eduskuntavaaleissa.

Wirtanen tunnustaakin juuri vuoden 1948 eduskuntavaalien olleen hänen pahin Suomen vaaleihin liittyvä poliittinen virhearvionsa¹. Äänimäärien tarkastelu paljastaa SKDL:n vastustajien propagandan tehokkuuden: vaikka liitto menetti yli kymmenen edustajanpaikkaa, ei sen absoluuttinen kannatus pudonnut kuin yhden pienehkön tehdaspaikkakunnallisen verran – tappiota vuoden 1945 eduskuntavaaleihin verrattuna tuli noin 25 000 äänen verran². Toisin sanoen muut puolueet saivat koko SKDL:ään liitetyllä ”kommunismikammolla” peloteltua paljon sellaisia ”epäpoliittisia” ihmisiä uurnille, jotka normaalisti olisivat jääneet koteihinsa lukemaan Koskenniemeä.

SYP:n puoluetuomikunta otti kokouspöytäkirjansa valossa vaalitappion vastaan varsin rauhallisesti. 6.7. pidetyn ensimmäisen vaalien jälkeisen kokouksen ainoa päätös oli vain se, ettei puolue lähtisi vähäisillä paikoilla hallitukseen, vaikka kommunistit sellaiseen suostuisivatkin³. Päivää tätä ennen SKP puolestaan kritisoi ankarasti omia laiminlyöntejään. Yksi näistä oli vääränlaiseksi katsottu suhtautuminen yhteistyökumppaniin. Ville Pessin mukaan kommunistit olivat antaneet erityisesti hallituksessa SYP:lle liiaksi perään. Yrjö Enne oli samaa mieltä näiden suhteiden korjaamisesta: SYP oli ”saatettava sen todellista merkitystä vastaavaan asemaan”. Huomattavasti enemmän SKP:n ja koko SKDL:n lähivuosien kehitykseen vaikutti kuitenkin toinen kokouksessa esiin noussut uusi asia, Jugoslavian kysymys. Tuon marsalkka Titon johtaman valtion suhteet Neuvostoliittoon olivat juuri menneet poikki, joten myös suomalaiset kommunistit – tai ainakin valtaosa heidän johtajistaan – katsoivat asiakseen Titon tuomitsemisen. Puoluetuomikunnan jäsenistä *Vapaan Sanan* päätoimittaja Raoul Palmgren oli ollut kirjoituksineen poikkeus tästä linjasta. Palmgren tunsii itsensä syntipukiksi ja jäi yksin puolustamaan lehtensä linjaa: ”hänelle ei mikään ole 'jumalan sanaa', ei edes Neuvostoliiton politiikka”.⁴ Vielä tällä erää keskustelu oli kuitenkin sävyiltään varsin maltillista ja pysyi asiallisuuden rajoissa. Tässä nähtiin kuitenkin vain kalpea aavistus seuraavan neljän vuoden aikana tapahtuvasta hitaasta mutta varmasta kehityksestä.

Vaalien jälkeen muodostettiin K.-A. Fagerholmin vetämä SDP:n vähemmistöhallitus, johon kelpasivat aiemmista Paasikiven ja Pekkalan hallituksista poiketen nyt myös puolueen asevelisiiven edustajat. SKDL:ää tämä ei tietenkään miellyttänyt. SKP:n Lauri Vilenius nimitti Fagerholmin kabinettia ”työväen jallitukseksi”, kun taas Wirtaselle sama kokoonpano oli työväenhallituksen irvikuva⁵. Väittäessään hallituksen mahdollisuuksia epäilleelle Wirtaselle ”Venäjän ja Suomen

¹ Wirtanen 1972, 114–115

² Haikara 1975, 73

³ SYP:n puoluetuomikunta ptk 6.7.1948, SYP-8, KansA

⁴ SKP:n puoluetuomikunta ptk 5.7.1948, mf 58, KansA

⁵ SKDL:n liittokokous ptk 28.6.–1.7.1949, mf 31, KansA; Miettinen 1971, 246–248

tulevan viihtymään keskenään kuin kaksi kukkaa kämmenellä”, erehtyi presidentti Paasikivi puolestaan pahasti¹. SKP:lle muuttunut sisäpoliittinen tilanne merkitsi selvää linjan tarkistusta. Puolueen toimintatapojen kannalta tämä merkitsi tiukan keskusjohtoisen kauden alkua. Uudelle sisäänpäinkääntyneelle linjalle esitettiin perusteeksi ”konspiraatioiden estäminen”. Tälle maanalaiselta ajalta periytyvälle varsin vainoharhaiselle ajattelulle löytyi toisaalta myös reaalista katetta, palasihan aiemmassa hallituksessa Valtiollista poliisia kontrolloinut puolue nyt ”normaalitilanteeseensa” ohranan – tällä kertaa Valpon tilalle perustetun Suojelupoliisin – kontrolloinnin kohteeksi.²

Etenkin sisäministerin menettäminen oli kommunisteille kova paikka. Vaalien jälkeen Yrjö Murto esitti hyvin alhaisen kuvan SDP:stä. Hänen mukaansa sitä ja Maalaisliittoa hillitsi Pekkalan hallituksessa ainoastaan SKDL:n vaikutus, muuten ne olisivat käyneet lakkolaisten kimppuun³. Perin vainoharhainen kuva toisesta työväenpuolueesta! Tai ei oikeastaan. Tulevana syksynä Arabian tehtaalla kävi nimittäin juuri hänen kuvaamallaan tavalla, ja lakkoliikkeen voimatoimin murskannut uusi sisäministeri Simonen ansaitsi lisänimekseen ”Sapeli”. Tämä politiikka oli SDP:ltä tietoista, koska puolue haki kannatusta nimenomaan oikealta⁴. Jos uudet SDP:n johtohenkilöt olivat Wirtasen mielestä täysin uutta lajia puolueessaan ja tuskin edes sosialidemokraatteja, edusti tämä Arabian tapaus puolestaan aivan uudentlaisesta työväen kanssakäymisen muotoa. Wirtasen mukaan silloinen meno muistutti jo lapuanliikkeen kulta-aikoja⁵. Tässä hän saattaa liioitella hitusen, mutta ratsupoliisien käyttäminen lakonmurtamisessa sisälsi kiistatonta symboliikkaa, jonka tunnistivat niin lakkolaiset kuin vastapuolikin: molemmille nämä edustivat luokkakaartia, pahassa tai hyvässä. Vasemmistolaisissa tällainen toiminta aiheutti tietenkin Wirtasen esittämiä vihansävyttämiä mielikuvia. Vastapuolella heräsi sen sijaan myönteisempiä muistumia, joista äärimmäisenä esimerkkinä käy pohjanmaalainen Maalaisliiton *Lalli*-lehti, joka innostui jo väläyttelemään sotaväen tai talonpoikaismarssin lähettämällä asiaa hoitamaan.⁶ Fagerholmin hallituksen taktiikka siis toimi, ja SDP:n ministerit saivat toimilleen tarvittavan tuen. Hertta Kuusisen mukaan eräs kokoomuslainen hakikin osuvan vertauksen eläinkunnasta vertaamalla tätä hallitusta ”aasiin, mutta

¹ Wirtanen 1972, 120; H. Soikkanen 1991, 278–280

² Paastela 1992, 338

³ SKDL:n liittotoimikunta ptk 28.7.1948, mf 426, KansA

⁴ Haikara 1975, 82; Hautala 1977, 83; Salomaa 1964, 168–169

⁵ Wirtanen 1972, 122–123

⁶ Leppänen 1994, 567–568, 575. Veli-Pekka Leppänen toteaa porvarilehtien väittäneen *Lallin* kirjoituksen olleen huumoria, jonka selvittäminen ”pohjalaisista puhuen oli vaikea tehtävä”. Tässä yhteydessä on kuitenkin oikeastaan sama, oliko tuo kirjoitus esimerkki pohjalaisesta ironiasta vai ei. Tärkeintä on, ettei tuollainen tapahtumia rinnastava kirjoitus, oli se huumoria tai ei, voinut syntyä muuta kuin tietynlaisen maailmankuvan ja sitä kautta saatavan miellelyhtymän kautta.

'käyttökelpoiseen aasiin'"¹.

5.2.2. Presidentin miehet

Vaikka SYP päättikin virallisesti ottaa Fagerholmin hallituksen toimien arvostelussa odottavan kannan, kritisoida tätä ”tekojen mukaan”, veti tästä huolimatta puheenjohtaja Wirtanen itse kynänsä tupesta hyvin pian. Jo loppukesästä hän kirjoitti *Ny Tidissä* hallitusta vastaan presidentti Paasikiveä hermostuttavalla tavalla. Tämän hän taisi tehdä vieläpä tahallaan osoittaakseen Fagerholmin hallituksen nimittämisen Paasikiven virheeksi. Presidentti leimasi Wirtasen tekstin lempiadjektiivillaan ”hirmuiseksi epäisänmaallisuudeksi”.² Toista se oli Neuvostoliitossa, jossa *Izvestija*-lehti siteerasi mielellään Wirtasen artikkelia³. Loppuvuodesta hänen välinsä Paasikiven kanssa huononivat vielä lisää. Wirtasen presidentin itsenäisyyspäivän puhetta arvostellut ”sopimaton” kirjoitus sai Paasikiven sydämistyneenä tilittämään päiväkirjalleen Wirtasen jo ”tulleen aivan huligaaniksi”⁴. Vuosi 1949 alkoi SYP:n presidentillisissä suhteissa samoissa merkeissä kuin missä edellinen oli päättynyt: Paasikivi suuttui tällä kertaa Ensio Hiitosen hallituksenvastaisesta kirjoituksesta *Vapaassa Pohjolassa*. Presidentti ei säästellyt sanojaan: ”Tämä on hirmuista epäisänmaallisuutta ja lurjusmaisuuutta – suomalaisen taholta ja vieläpä yliopistosivistyksen saaneelta. Kyllä on Hiitonen suuri lurjus”⁵ Ainakin päiväkirjansa perusteella presidentti vaikutti siis kommunistien ohella jo täysin tympääntyneeltä myös SYP:n johtajiin.

Näinä aikoina SDP:n Paasikiven silmissä saavuttama suosio näkyy hänen merkinnöissään entistäkin selvempänä. Hän vakuuttelee toistuvasti tyytyväisyyttään puolueeseen: ”Kommunisteja vastaan eivät porvarilliset puolueet voi taistella tehokkaasti”, mutta SDP voi.⁶ Erityisen paljon presidentti tuntui luottaneen Fagerholmiin, joka näytti esittävän kommunistit vielä puolueensa muuta johtoa huonommassa valossa. Esimerkiksi *Sosialistisen Aikakauslehden* juttu kommunistien yhä harjoittamasta maanalaisesta toiminnasta oli Emil Skogin ja R. H. Oittisen mielestä liioiteltu, mutta Fagerholmin mielestä tuokin artikkeli osui oikeaan⁷. Paasikivi antoi Kemin syyskesän 1949

¹ Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 8.4.1949, HK-3a, KansA

² SYP:n puoluetoimikunta ptk 2.8.1948, SYP-8, KansA; Hiitonen: Wirtanen 22.8.1948, EH-184, KA; Blomstedt & Klinge 1985, 646

³ Rautkallio 1979, 272–273

⁴ Blomstedt & Klinge 1985, 681

⁵ mt., 694

⁶ Blomstedt & Klinge 1986, 30, 305

⁷ mt., 279

rettelöistä ensin itsellensä epätyypillisen myönnytyksen poliittisille vastustajilleen, tosin toki ehdollisessa ja lievennetyssä muodossa. Hänen arvionsa mukaan kahden ihmisen kuolemiin johtaneisiin tapahtumiin olisivat olleet ”työnantajat kenties jossain määrin syypäinä”. Fagerholmin tiedettyä kertoa nyt, että kommunistit olisivatkin ampuneet siellä poliisia, palasi Paasikivi jälleen normaaleille urilleen siunaamaan pääministerinsä puolueen hyödyllisyyttä. Tuskin onkaan sattumaa, että juuri Fagerholmissa henkilöityi hänelle ”kommunistien vastainen voima”.¹

Paasikiven pään sisälle on tietenkin mahdotonta täysin päästä, mutta jotain hyvin inhimillistä hänen ajattelussaan joka tapauksessa on. Tuntuu, että tuossa vaiheessa, puolensa jo valittuaan, hän kuuli kommunisteista sen, minkä halusikin kuulla – ja tätä ajatustuotetta osasi Fagerholm hänelle parhaiten tarjota. SKDL:n toiminnalle heidän liittoutumisensa oli joka tapauksessa vahingoksi. Oma pieni SYP:läinen kuriositeettinsa tässä yhteydessä on Wirtasen ja Fagerholmin välirikko, joka osaltaan pitivät puoluetta poissa päätöksiä tekevien piirien vieripöydistäkin – ja niiden altakin. Hella Wuolijoen mukaan Hertta Kuusisen ratkaiseva virhe oli ottaa Fagerholmin vihaama Wirtanen mukaan vuoden 1948 hallitusneuvotteluihin. Tämän vuoksi SKDL ei olisi kelvannut hallituskumppaniksi.² Ei kai Fagerholm sentään niin pikkumainen ollut, että olisi antanut tuollaisen henkilökysymyksen vaikuttaa hallituskokoonpanoon? Laajemmassa kuvassa SYP tai Fagerholmin ja Wirtasen mitkä hyvänsä mahdolliset henkilökohtaiset antipatiat eivät tietenkään paljoa merkinneet, vaan avainasemassa olivat kommunistit tai paremminkin Paasikiven suhtautuminen heihin.

Olisivatko SYP:n tai SKDL:n presidenttisuhteet voineet kehittyä toisin? Nyt täytyy muistaa, että Paasikivi oli porvari ja kokoomustaustaisena nimenomaan vielä konservatiivinen porvari. Entiseen puolueeseensa hänellä oli presidenttikausiensa aikana etäiset välit. Suhteita ei ainakaan parantanut se, että kokoomuksen eduskuntaryhmä kaivoi ennen vuoden 1948 eduskuntavaaleja hihasta kolmen vuoden takaisen asian, joka johti lopulta sisäministeri Yrjö Leinon erottamiseen. Kommunistisen sisäministerin suistanut Kokoomuksen välikysymys koski sittemmin ”Leinon vangeiksi” kutsuttujen Neuvostoliiton kansalaisten palauttamista kotimaahansa, jota päätöstä muuten Paasikivi itsekin oli pääministerinä ollut hyväksymässä. Siten ”hirmuisinta” tässä taisi olla Paasikiven vanhan puolueen epälojaali käyttäytyminen nimenomaan häntä kohtaan, ei niinkään Leinon syrjäyttäminen. Paasikivi kyseenalaistikin kokoomuksen perinteisen aseman ”yhteiskuntaa säilyttävänä puolueena”. Tämän vuoksi hän meni vielä pidemmälle ja kiisti vielä koko puolueen olemassaolon edellytykset:

¹ Blomstedt & Klinge 1986, 26, 29–30, 292

² Tuomioja 2007, 335

”Turha sellaista puoluetta on ylläpitää”.¹ Paasikivi näytti tehneen samanlaisen analyysin modernista SDP:stä kuin SKDL: sosialidemokraattinen puolue näyttäytyi hänellekin nyt todellisena säilyttävänä voimana. Tässä yhteydessä on myös otettava huomioon eduskunnan kokoonpano: SKDL ja SDP vastasivat lähes joka toisesta kansanedustajan paikasta. Toimivan hallituksen aikaansaamiseksi tuli presidentin melkein väkisinkin olla yhteistyössä jommankumman puolueen kanssa. Kaikki tämä teki SDP:n hänelle varsin luonnolliseksi liittolaiseksi – ja SKDL:n vastustettavaksi. Tässä valossa ei ollut tarpeen kysyä, että miksi Paasikiven ja SKDL:n välit mahdollisesti rikkoutuisivat. Ainoa tarpeellinen kysymys on ”milloin?”, ja siihen vastaus jo saatiinkin.

5.2.3. SKDL löytää tyykinsä

SKDL:n kesän 1949 liittokokouksessa nousivat uudestaan esille vanhat erimielisyydet yhteistyöjärjestön kommunistien ja sosialistien välillä. Jo ennen SKDL:n perustamista sai K. H. Wiik tehtäväkseen laatia alustavan luonnoksen liiton ohjelmaksi, joka kuitenkin hylättiin ”liiankin sosialistisena” laajojen kansalaispiirien – toisin sanoen liiton havittelemien ”edistysellisten porvareiden” – hyväksyttäväksi². Wiikin olikin vaikeata käsittää, kuinka kommunistit ”noin vain heittivät sosialismin syrjään muutamista porvarien äänistä”³. Tällä kertaa SYP:n puoluettoimikunta tarjosi SKDL:n sääntöihin lisäystä, jonka mukaan ”[l]iiton tarkoituksena on pyrkiä sosialistiseen yhteiskuntaan” palaten näin Wiikin vanhoille linjoille⁴. Puoluettoimikunta joutui kuitenkin toteamaan, ettei sen esitystä huomioitu lainkaan liittokokouksessa⁵. Samassa kokouksessa hyväksytty SKDL:n ensimmäinen periaateohjelmakaan ei maininnut sosialismia tavoitteenaan, eikä se siten ollut sisällöltään avoimesti sosialistinen⁶. Hengeltään kokous oli kuitenkin aiempaan tapaan vielä keskusteleva, erimielinenkin. Kalevi Haikaran mukaan tällainen SKDL:n avoimen pluralistinen tyyli unohdettiin kokouksen jälkeen vuosiksi. Kommunistit tiukensivat otettaan liitosta, ja paine yhdenmukaisuuteen kasvoi.⁷ Samana vuonna SDP kasvatti sisäistä yhtenäisyyttään kieltämällä järjestöiltään yhteiset vappujuhlat kansandemokraattien kanssa⁸. Tällainen

¹ Blomstedt & Klinge 1985, 618; Nevakivi 1986, 172; Paakkunainen 1986, 153; Haikara 1975, 69–70

² Borg 1965, 43

³ Sirniö 1968, 24–26

⁴ SYP:n puoluettoimikunta ptk 14.6.49, SYP-8, KansA

⁵ SYP:n puoluettoimikunta ptk 20.8.49, SYP-8, KansA

⁶ Borg 1965, 44

⁷ Haikara 1975, 79

⁸ mt., 36

koteloituminen kentän molemmin puolin ei ainakaan auttanut SYP:n asiaa.

Kun katsoo SKDL:n rakennetta ja vuoden 1948 vaaleihin huipentunutta tietoista ja sattumanvaraista kehitystä, näyttää kommunistien vaikutusvallan kasvaminen olleen oikeastaan aiempien tapahtumien loogista seurausta. Liiton toimitsijapaikat olivat kaiken aikaa olleet lähes kokonaan kommunistien hallussa. Tämä johtui heidän aktiivisuutensa ohella siitä, ettei näihin huonopalkkaisiin toimiin ollut käytännössä muita tarjolla. Asiaan ei siis sisälly mitään varsinaisia pimeitä tarkoituksia tai muita salaliittohankkeita. SYP:läisten ja muiden SKDL:n sosialistien vaikutusvalta heikkeni ensimmäisten vuosien aikana myös luonnollista tietä. Kuolema korjasi useita tunnettuja sosialisteja, kuten Wiikin, Kedon, Ampujan ja Räisäsen. Edellä esitetyt hullun vuoden 1948 tapahtumat vallankaappausuhuineen pitivät puolestaan maltillisempia aineksia erossa SKDL:stä, minkä seurauksena liitto kärsi jäsenkadosta.¹ SKDL ei enää ollut houkutteleva vaihtoehto muille kuin ehkä kommunisteille. Ajatus laajasta kansanrintamasta oli enää kaukainen haave vain. Tämä suhdannemuutos koski tietenkin myös SYP:tä, jota vaivasivat lisäksi omatekoisetkin heikkoudet. Vuonna 1948 puolueen järjestöverkosto käsitti parisenkymmentä yhdistystä, joiden jäsenmäärä oli Ensio Hiitosen mukaan noin 1 200². Tällöin SYP lienee ollut lähestulkoon suurimmillaan, sillä uusia osastoja puolue ei tämän jälkeen enää juurikaan perustanut. SYP:n toimistollakaan ei enää alkuvuodesta 1949 uskottu uusiin laajennuksiin SDP:n kustannuksella tai jaksettu juurikaan valaa joukkoihin parempaa mielialaa. Lauritsalalaiselle Uno Palmroosille lähetetyn kirjeen tilanneanalyysi kuvaa inhorealistisesti SYP:n mahdollisuuksia tuon ajan oloissa: ”Paatuneista sos.demeistä ei enää lohkea jäseniä, vaikka Simonen rupeaisi ahkeramminkin heiluttamaan pamppuaan”³. Ottaen huomioon samojen aikojen SKDL:n noin 1 500 yhdistyksen ja 60 000 jäsenen massan ja SKP:n noin 20 prosentin osuuden näissä, ei SYP:n rooli ollut yhteisessä liitossa numerojen valossa kovin merkittävä⁴. Vaalien jälkeen SYP menetti myös erityisasemansa pääministeripuolueena. Puolueen muutaman kansanedustajan osaksi jäi nyt olla vain pienenä vähemmistönä SKDL:n eduskuntaryhmässä. Tältä pohjalta katsottuna SKP:n kokouksessa esitetyt puheet SYP:n asettamisesta sen todellista merkitystä vastaavaan asemaan kuulostavat puolueen tulevaisuuden kannalta hyvin pahaenteisiltä.

¹ Haikara 1975, 40–42

² Ensio Hiitosen kirjekonsepti Z. Höglundille 1.5.1948, EH-10, KA. Edellisenä vuonna Hiitonen ilmoitti kirjeessään Hjalmar Mehrille (9.9.1947, EH-10, KA) puolueessa olleen parisen tuhatta jäsentä. Vastaavanlaiseen määrään päätyi myös Wirtanen (1972, 68) muistelmissaan. Sirniölle (1968, 82) antamassaan haastattelussa hän kertoi hieman epämääräisemmin, ettei puolueen jäsenmäärä korkeimmillaankaan ylittänyt tuota maagista 2 000:ta. Arvioisin Hiitosen Höglundille antaman luvun kuvanneen parhaiten SYP:n järjestöllistä zeniittiä. Vielä siinä vaiheessa eivät SKDL:n samana keväänä kokemat vastoinkäymiset ehtineet juurikaan karkottaa sosialisteja liitosta. Puheet noin kahdesta tuhannesta jäsenestä sen sijaan lienevät lähinnä varsinkin Wirtaselle ominaista toiveajattelua.

³ SYP:n toimiston kirje Uno Palmroosille 12.1.1949, SYP-13, KansA

⁴ Haikara 1975, 99

Kommunistit ottivat ensimmäistä kertaa esille tosiasiallinen johtavan roolinsa SKDL:ssä¹ käsitellessään marsalkka Titon kysymystä heinäkuussa 1948. Hertta Kuusisen mukaan SKDL oli liitto, jonka ”puolueet eivät enää saaneet olla 'erikseen' ja jota SKP johti ja ohjasi kommunististen puolueiden periaatteiden mukaisesti”. Todennäköisesti hän viittasi tässä Raoul Palmgrenin *Vapaan Sanan* kirjoitteluun, joka myönteisyydellään Titoa kohtaan poikkesi Kominternin linjasta. Enemmän kuin suhteesta SYP:hen oli kyse siis SKP:n ja koko kommunistisen liikkeen sisäisestä keskustelusta. Samalla Kuusinen tuli kuitenkin myös osoittaneeksi SYP:n uuden paikan osana aiempaa yhtenäisempää, kommunistijohtoista SKDL:ää. Kuin kaikuna isänsä hylkäämästä ”laajasta SYP:stä” hän käsitti SKDL:n todellisen kansanrintaman sijasta joukkopuolueen korvikkeena. Kommunistien johtajuutta siinä ei kuitenkaan olisi ollut syytä liikaa korostaa. Pikemminkin Kuusinen halusi kiertää koko kysymyksen: koska he kuitenkin tekevät SKDL:ssä päätyön, ei ”puolueen johtavasta osuudesta puhuminen ole tärkeätä, tärkeätä on johtaminen”.²

SYP:lle, SKDL:n toisena osapuolena, kommunistien uusi ilme oli tietenkin epämieluisa. Suuria välittömiä vaikutuksia tällä suunnanmuutoksella ei kuitenkaan ollut. Tapaamisessaan Paasikiven kanssa keväällä 1949 Hiitonen moitti yleistä väärää asennoitumista kommunisteihin, jotka ”eivät ole epäluotettavia suurimmaksi osaksi”.³ Samoihin aikoihin kävi myös Atos Wirtanen tapaamassa presidenttiä. Wirtanen suhtautui kommunisteihin hieman varauksellisemmin, äänessään aavistus uudenlaista epäluuloa. Nämä voitaisiin hänen mukaansa kyllä vielä saada maltilliselle linjalle ajan kanssa, mutta juuri nyt ”osa kommunisteista alkaa yhä enemmän harkita vallankumouksen aikaansaamista ja kohdistavat kaikki pyrkimyksensä siihen”.⁴ Tässä vaiheessa epäilyt SKP:tä kohtaan näyttivät kohdistuvan puolueen radikaalin osan – ainakin oletettuihin – tavoitteisiin, ei niinkään puolueen toimintatapoihin SKDL:n sisällä. Seuraavana syksynä Hiitonenkin näki osan kommunisteista jo pettyneen parlamentaariseen toimintaan ja vain fatalistisesti odottavan vallankumouksellista tilannetta ja Neuvostoliiton apua.⁵ Hiitosen kanssa käymiensä keskustelujen mukaan Wirtanen tuntui vuoden 1949 mittaan pohtineen toistuvasti omaa poliittista identiteettiään. Mietintöjen lopputulemana hän korosti omaa sosialidemokraattisuuttaan ja piti kommunistiksi tulemistä kaikissa oloissa mahdottomana.⁶ Mielenkiintoisesti tämä näyttää kietoutuvan Wirtasen kokemaan laajempaan ajattelun muutokseen. Muistelmissaan hän kertoo omaksuneensa samoihin

¹ SKDL:n vastustajathan nimittivät liittoa läpeensä kommunistiseksi alusta alkaen. Tuollainen anakronismi vaikuttikin nyt täysin todelliselta muuallakin kuin SKDL:n ulkopuolella. Joskus väitteet tai ennusteet toteuttavat itse itsensä.

² Haikara 1975, 86–87; SKP:n puoluetoimikunta ptk 5.7.1948, mf 58, KansA

³ Blomstedt & Klinge 1985, 713

⁴ Blomstedt & Klinge 1986, 14

⁵ Ensio Hiitosen kirjekonsepti Hjalmar Mehrille 13.11.1949, EH-10, KA

⁶ Hiitonen: Wirtanen 11.5.1949, 4.9.1949, EH-184, KA

aikoihin, heinäkuussa 1949, aiempaa kriittisemmän filosofisen asenteen, joka lopulta johti SYP:n eroon SKDL:stä ja vei hänet itsensä pois puoluepolitiikasta filosofisen harrastuksensa ja muun kirjoitustyönsä pariin.¹ Tuskin tuollainen tulevaisuus näyttäytyi Wirtaselle näinä heinäkuun päivinä aivan niin kirkkaana kuin hän myöhemmin antaa ymmärtää. Kasvaneet epäilyt SKP:n motiiveja kohtaan kuitenkin todennäköisesti vaikuttivat osaltaan tuollaiseen ajattelun tarkastukseen.

Myös SKP:n menettelytavat näyttivät herättävän aiempaa enemmän tyytymättömyyttä SYP:n johdossa vielä samana vuonna. Eero A. Wuori tapasi loppukesästä 1949 Kulon, Wirtasen ja Meltin. Presidentti Paasikivi kirjasi tapaamisestaan Wuoren kanssa seuraavaa: ”He [SYP:läiset – TM] eivät tuntuneet olevan oikein tyytyväisiä oloonsa SKDL:ssä. Heiltä ei kysytä mitään, vaan kommunistit määräävät kaiken”.² Tämä tieto kulki parinkin välikäden kautta Paasikiven muistivihkoon, joten siihen on syytä suhtautua hyvin kriittisesti, etenkin kun aivan näin jyrkkiä puheita ei esimerkiksi Hiitosen muistiinpanoista tuolta ajalta löydy. Ei ole kuitenkaan aihetta kyseenalaistaa SYP-johdon kasvanutta tyytymättömyyttä SKP:hen. Ilmeisesti ainakin SYP:n äskettäinen sivuuttaminen sosialismi-kysymyksessä herätti heissä närää tuossa vaiheessa. Tämän lisäksi Wirtanen moitti kommunisteja usein liian kiukkuisiksi ja kiihtyneiksi ja kokemattomuuttaan virheitä tekeviksi. SKP:n toimet Kemin lakon hoidossa syyskesällä 1949 olivat hänelle esimerkki juuri tällaisesta kypsymättömyydestä.³ Toisaalta Arabian pamput konetuliaseisiin vaihtaneen vastapuolen ”virheet” olivat Kemissä paljon kohtalokkaampia⁴. Päättellen Wirtasen tunteikkaasta suhtautumisesta asiaan vielä muistelmissaankin, parikymmentä vuotta tuon onnettoman tapahtuman jälkeen, kahden mielenosoittajan hengen vienyt niin sanottu Kemin veritorstai tuntui vaikuttaneen häneen voimakkaasti⁵. Jos Fagerholmin hallituksen teot eivät välttämättä lähentäneet häntä enää SKDL:ään, niin ne ainakin erottivat entisestään SDP:stä. Syndikalisti Niilo Wälläri puolestaan etäännyi hiljalleen SYP:stä ja muusta puoluepolitiikasta Kemin tapauksen jälkeen⁶.

¹ Wirtanen 1972, 134–136

² Blomstedt & Klinge 1986, 32

³ Hiitonen: Wirtanen 16.9.1949, 26.9.1949, EH-184, KA

⁴ Kemppinen 1987, 356–367

⁵ Wirtanen 1972, 122–125

⁶ Hiitonen: Wälläri 26.9.1949; Hiitonen: Wirtanen 22.10.1952, EH-184, KA; Porkkala 1999, 84

5.2.4. He tekevät sen itse

Vuoden 1949 merkittävimmät SYP:n tulevaisuuteen vaikuttaneet muutokset eivät kuitenkaan olleet kommunistien tekoa, vaan ne tapahtuivat puolueen sisällä. Alkuvuonna puolueen toimitsijatilanne oli poikkeuksellisen hyvä. Edellisenä syksynä ”kaikkia edeltäjiään parempi” Tauno Siimes oli korvannut Veikko Vainikaisen puoluesihteerinä. Yhteys jäsenyhdistyksiin näyttikin toimeliaan Siimeksen aikana parantuneen. Hänen lisäksi SYP palkkasi vuoden alusta järjestösihteerikseen Martti Peltosen tätä yhteydenpitoa entisestään parantamaan. Uuden postin avaaminen Peltoselle oli tulevaisuuteen tähtäävä tietoinen riski, johon ei sillä hetkellä katsottu olleen edes varsinaisia taloudellisia edellytyksiä.¹ Tässä poliittisesti kunnianhimoisessa mutta taloudellisesti hyvin epärealistisessa ratkaisussa näkyy vahvana Wirtasen kädenjälki. Päätöksen kummallisuutta lisää se, että jo parisen vuotta pahoista taloudellisista vaikeuksista kärsinyttä äänenkannattaja *Vapaata Pohjolaa* ei ollut tuossa vaiheessa enää varaa julkaista kuin ohuina tuplanumeroina. Nyt SYP pelasi upporikasta tai rutiköyhää. Kuten usein, köyhästä tulikin rutiköyhä, eikä SYP:llä ollut loppuvuodesta varaa työllistää enää sen enempää Siimestä kuin Peltostakaan². *Vapaan Pohjolan* viimeinen numero tuli painosta ulos 22.12.1949. Näin SYP aloitti uuden vuosikymmenen ilman vakituisia toimitsijoita tai äänenkannattajaa.

Vaikka SYP:llä olikin vuonna 1949 ollut ainutkertaisen vahva toimitsijakaarti, se ei silti pystynyt huolehtimaan eräistä puolueen organisoinnin perusasioistakaan. Seuraavan vuoden alussa tehdyssä puolue toiminnan ”uudestijärjestelyssä” havaittiin, ettei useilta jäsenyhdistykseltä ollut peritty jäsenmaksuja edellisenä vuonna lainkaan, olipa Urjalan yhdistykseltä rästissä vielä vuoden 1948 saatavatkin³. Kuvaavaa SYP:n keskusta-periferia-suhteille on myös se, että kun puolue seuraavana vuonna, tyypillisen kaaderipuolueen tapaan tulevia eduskuntavaaleja silmälläpitäen, valjasti käyttöönsä yli vuoden tauon jälkeen puolue toimiston, ei tällä toimistolla ollut hallussaan edes paikallisyhdistysten jäsenluetteloja tai tietoja näiden toimihenkilöistä⁴. Työväenliikkeen yhtenäistäminen ei ilmeisesti jättänyt aikaa puolueen rakentamiselle.

SYP:ssä oli alusta asti vahvoja kaaderipuolueen tendenssejä. Vuodesta 1950 eteenpäin nämä piirteet vain vahvistuivat ja puolueen käytännön toiminta lankesi lähinnä – ihmisenä mitä

¹ Nimetön kirje Reinhold Sventolle 18.9.1948; Tauno Siimeksen kirje SYP:n jäsenyhdistyksille 1.2.1949; Tauno Siimeksen kirje Lauri Holopaiselle 15.3.1949, SYP-13, KansA

² SYP:n puolue toimikunta ptk 23.11.1949, SYP-8, KansA

³ SYP:n toimiston kirje Helsingin Sosialistiselle Yhdistykselle, Helsingin Sosialistisearalle, K. A. Kankarille, Yrjö Oksaselle ja Heikki Heinoselle 2.2.1950, SYP-13, KansA

⁴ SYP:n kiertokirje N:o 2/1951, SYP-13, KansA

epäkäytännöllisimmän – puheenjohtaja Wirtasen ja varapuheenjohtaja Hiitosen harteille. Puoluetoimikuntakin kokoontui tuona vuonna vain muutaman kerran, ja koko puolue tuntui viettäneen kaikinpuolista hiljaiseloa. SYP oli jo alkuvuodesta 1948, vähän ennen Wirtasen valintaa puheenjohtajaksi ottanut strategiakseen pienten mutta aktiivisten yhdistysten suosimisen joukkovoimaan luottamisen sijaan. ”Parikymmentä toimivaa toveria” voisivat tämän mukaan saada enemmän aikaan kuin huonommin toimiva suuri yhdistys.¹ Wirtanen halusi lisätä juuri tuollaista pienimuotoisempaa toimintaa kerhotoiminnan avulla. SYP:n vuoden 1950 tilanteessa olivat tavallisia puolueosastoja epämuodollisemmat 5–10 hengen keskustelukerhot varmasti jo vähäisten ylläpitokustannustenkin vuoksi varteenotettavia vaihtoehtoja.² Tuollaiset pienet intellektuellien yhteenliittymät näyttivät sitä paitsi olleen ylipäättäänkin suurten joukkopuolueiden sijasta Wirtaselle ideaalinen toimintamuoto³. Tämänkertaisen hankkeen toteutumisesta ei tosin ole selvyyttä. Muistot mahdollisista keskusteluhetkistä ovat todennäköisesti jääneet kirjaamatta ja hävinneet keskustelijoiden mukana historian hämärään, tutkijoiden ulottumattomiin.

Tällä välillä SYP:ssä kävi myös johtotasolla eräänlainen kato. Enemmän kuin määrällistä se oli kuitenkin henkistä laatua. Suurin osa tunnetuimmista SYP:läisistä oli vielä jatkanut jäsenenä, mutta monet heistä eivät enää juurikaan omistautuneet puolueelleen. Esimerkiksi Sylvi-Kyllikki Kilpi, Eino Pekkala ja Kusti Kulo kävivät vuoden 1948 jälkeen puoluetoimikunnan kokouksissa enää vain parisen kertaa vuodessa⁴. Kulolla painoivat enemmän SKDL:n puheenjohtajan tehtävät ja Kilvellä SNS:n johtaminen. Pekkala passivoitui vuoden 1951 jälkeen täysin ja jäi pois SYP:n toiminnasta. Kun hänen veljensä menehtyi seuraavana vuonna, ei SYP:lle lähinnä symbolisesti tärkeästä ministeriryhmästä ollut puolueessa jäljellä enää ketään. Jo nelisen vuotta tätä ennen oli SYP:hen ja kaikkeen muuhunkin puoluepolitiikkaan jatkuvasti tyytymättömyyttään valittanut Svento vaihtanut alaa ja siirtynyt diplomaatiksi Sveitsiin⁵. Hänen lisäksi vuoden 1948 tienoilla ulkomaille suuntasi myös hetken aikaa SYP:n toisena varapuheenjohtajana toiminut Santeri Jacobson. Sventosta poiketen hän tosin piti vielä tuolloin puolueen jäsenkirjan. Käytännössä Jacobsonin ura SYP:ssä oli kuitenkin siinä vaiheessa ohitse.⁶

Eräiden nimekkäiden keulakuvien vähäinen SYP:lle antama panos turhautti puolueen toimitsijoita. Tyypillisiä paikallisyhdistysten rutiiniasioita puoluetoimiston kanssa oli jonkin tunnetun jäsenen

¹ Nimetön kirje Lielahden työväenyhdistykselle 28.1.1948; Nimetön kirje Väinö Lajuselle 4.2.1948, SYP-13, KansA

² SYP:n puoluetoimikunta ptk 28.12.1949, SYP-8; SYP:n puoluetoimikunnan päiväämätön kiertokirje, SYP-13, KansA

³ Hiitonen: Wirtanen 15.12.1951, EH-184, KA

⁴ SYP:n puoluetoimikunta ptk 1949–1952, SYP-8, KansA

⁵ VP 6.5.1948, ”Svento lähti”

⁶ SYP:n puoluetoimikunta ptk 14.1.1949, SYP-8, KansA; Hiitonen: Jacobson 1946–1953, EH-181, KA

pyytäminen juhlapuhujaksi – ja vielä tyypillisempää oli, ettei kukaan heistä joutanut lähtemään. Mauno Pekkala ja Kilpien pariskunta olivat halutuimpia puhujia. Usein Sylvi-Kyllikki Kilpi oli juuri silloin SNS:n tehtävien vuoksi matkoilla¹. Pekkala oli puolestaan niin haluton lähtemään mihinkään, että Siimeksen mukaan häntä oli turha edes pyytää. Häntä oli vaikeata saada pitämään paria vaalipuhetta edes omassa piirissään. Sihteerinsä Toivo Heikkilän mukaan Pekkala yritti saada häntäkin lähtemään puolestaan puhujamatkalle.² Tavallinen tarina oli, että joku puoluetoimikunnan rivijäsen tai vielä yleisemmin puheenjohtaja Wirtanen itse sai lähteä maakuntamatkalle. Siimes purkikin turhautumistaan hämmästyttävän avoimesti jälleen kerran Pekkalaan turhaan kysyneelle Maarian Valo-yhdistykselle: Hän [Wirtanen – TM] on SYP:n edustajista ainoa, vilpittömästi, joka hosuu ja heiluu puolueen hyväksi [alleviivaus Siimeksen]”³. Kun SYP:llä ei vuonna 1950 ollut enää toimitsijakuntaakaan, tunsu johtokaksikko Wirtanen-Hiitonen varmasti olonsa orvoksi. Hiitonen joutuikin toteamaan, ettei SYP:n muu johtajisto ollut aikoihin tehnyt juuri mitään. ”Pelkästään aatteellista työtä tekevät nykyisin enää tuskin muut kuin Atoksen ja minun kaltaiset hupsut”, kuten hän Johan Helolle tunnoistansa kertoi.⁴

Hiitosen mainitsemalle aatteelliselle työnteolle olikin ideologiaaltaan epäselvässä SKDL:ssä tarvetta. Tämän asian nimissä Wirtanen pyrki saamaan aikaan keskustelua SYP:n ja SKP:n välille. Tilaisuus tähän koitti vuonna 1950 ”eräänä sunnuntaina”, kuten hän muistelmissaan kirjoittaa. Tarkka paikka ja aika tälle lienee ollut Myllykalliolla 21.5. pidetty SKDL:n liittotoimikunnan kokous, jossa hän otti esille SKDL:n puolueiden ”ideologisen ja periaatteellisen eroavaisuuden”. Tällöin parikymmentä kummankin puolueen edustajaa, Hertta Kuusinen SKP:n ja Wirtanen SYP:n alustuksen pitäjinä, keskustelivat päivän ajan. Wirtasen muistelmien mukaan tämän ystävällisessä hengessä käydyn keskustelun avulla ei kuitenkaan saavutettu minkäänlaista konkreettista tulosta, vaan osapuolet jäivät selostamaan omia periaatteitaan. Myöhempien sanojensa mukaan Wirtanen saikin tästä vahvistusta käsitykselleen, ettei SYP:llä ja SKP:llä ollut silloisessa tilanteessa mahdollisuuksia aatteelliseen keskusteluun. Päivänpoliittisissa asioissa oli yhteisymmärrys kuitenkin ”suurin piirtein” vielä mahdollista saavuttaa. Kokouksen pöytäkirja vahvistaa tätä jälkikäteen annettua näkemystä. Wirtanen ilmoitti kyllä yhtyneensä keskustelussa ilmenneisiin ajatuksiin, jotka ”ovat olleet käytännöllisten asiain esittelyä”, mutta antoi vähintään rivien välistä ymmärtää, ettei hän tätä varsinaisesti tilaisuudelta hakenut. Hänen alustuksestaan päätettiin kyllä tehdä monisteita myöhempää käyttöä varten, mutta ne ilmeisesti hukkuivat SKDL:n

¹ Ensio Hiitosen kirje V. Lehtoselle 13.8.1947, SYP-13, KansA

² Tauno Siimeksen kirje Jalmari Tähdelle 3.8.1948, 24.11.1948, 10.12.1948, SYP-13, KansA; Heikkilä 1965, 242

³ Tauno Siimeksen kirje Jalmari Tähdelle 10.12.1948, SYP-13, KansA

⁴ Hiitosen kirjekonsepti Ville ja Hebe Niskaselle 22.12.1950; Hiitosen kirjekonsepti Johan Helolle 12.2.1951, EH-10, KA

arkistokaappien syövereihin.¹

5.2.5. Oppositiotapaus?

SYP:n maakuntien paikallisyhdistyksiltä oli kantautunut silloin tällöin tietoja ongelmista muiden SKDL:n järjestöjen kanssa. Yleensä nämä olivat pienehköjä skismoja. Esimerkiksi Turussa katsottiin, että SYP:n ehdokasta ei sijoitettu vaaleissa tarpeeksi hyvin. Lahdessa ongelmana oli puolestaan se, ettei SKDL:n piirikokous esitellyt SYP:n paikallisyhdistyksen toimintaa. Helsingissä toimineessa puolueen johtoryhmässä koettiin vielä 1940-luvun lopussa yhteistyön SKDL:ssä olleen niin sujuvaa, ettei pääkaupungin järjestöjen kanssa ollut tuollaisia ongelmia. Kuin korostaakseen näiden suhteiden toimivuutta ja tietenkin myös Helsingin puoluejohdon vaikutusvaltaa pyysikin Hiitonen mainituissa Turun Paavo Aition vaaliasian kaltaisissa tapauksissa kääntymään jatkossa puoluetolimikunnan puoleen.² Paperilla, mutta vain paperilla, SYP:n asema Helsingissä koheni entisestään, kun Jouko Saarto valittiin ensimmäisenä SYP:läisenä SKDL:n Helsingin kunnallistoimikuntaan vuoden 1949 alussa³. Helsingin Sosialistisen Työn yhdistystä edustanut Saarto oli tätä ennen saanut jonkinlaista jalansijaa SYP:ssä ja oli toiminut esimerkiksi vuoden 1948 puoluekokouksessa toisena sihteerinä. Kaikesta päätellen jo varhain, vuoden 1947 loppupuolella ”SYP:n itsenäistä asemaa” korostanut ja mahdollista eroa SKDL:stä väläytellyt Saarto saavutti Hiitosen suosion ja oli hänen valintansa toimikuntaan⁴. Kokonaan toinen asia oli tuollaisen henkilön soveltuvuus mihinkään yhteistyöjärjestön elimeen. Koska Saarron toimet olivat myöhemmin paljon esillä ainakin SDP:n lehdistössä, ja ne liittyvät myös tämän tutkielman teemaan, on syytä hänen edesottamuksiaan hieman selvittää.

Hiitonen selitti myöhemmin, että Saarto nautti muunkin SYP-johdon kannatusta, joten puoluetolimikunta ”suhtautui hänen arvosteluhaluunsa aluksi ymmärtämyksellä”. Pian kuitenkin kävi ilmi, ettei hän pysynyt asiallisuuden rajoissa vaan sotkeutui ”arvostelussaan” epäolennaisuuksiin ja henkilökohtaisuuksiin. Hiitosen mukaan hänen kannattamisensa olisi lopulta johtanut avoimeen sotaan SKP:n kanssa.⁵ Tämä saattoikin olla Saarron toiminnan silloinen päämäärä. Ainakin tuo näkemys tarjoaisi loogisimman selityksen hänen toiminnalleen vuonna 1951,

¹ Wirtanen 1972, 76; SKDL:n liittotoimikunta ptk 21.5.1950, mf 426, KA

² Ensio Hiitosen kirje Jalmari Tähdelle 16.7.1948; Siimeksen kirje Kaarlo Lehtosalolle 21.4.1949, SYP-13, KansA

³ Siimeksen kirje SYP:n jäsenyhdistyksille 3/1949, SYP-13, KansA

⁴ Hiitonen: Saarto 28.12.1947, EH-184; Ensio Hiitosen kirje Jalmari Tähdelle 18.7.1953, EH-37, KA

⁵ Ensio Hiitosen kirje Jalmari Tähdelle 18.7.1953, EH-37, KA

jolloin SYP:n ja SKP:n väliset ristiriidat – tai ainakin oletetut sellaiset – nousivat ensimmäistä kertaa julkisesti esille. *Suomen Sosialidemokraattiin* oli jotakin tietä päätynyt Saarron laatima kommunisteja kitkeräsanaisesti moittiva kirjelmä, jonka lehti julkaisi helmikuun puolivälissä¹. SYP:n puoluetoimikunta sanoutui nopeasti Saarron toiminnasta irti². Hiitonen ja Kusti Kulo epäilivät hänen olleen yhteydessä SDP:hen. Saarto itse väitti SKP:n olleen julkaisun takana.³ Tämän ”paljastuskirjelmän” julkaisun jälkeen hän toimi epämääräisen ”itsenäisyysryhmänsä” kanssa aktiivisesti SYP:n irrottamiseksi SKDL:stä. Saarto lähetti puoluetovereilleen useita kirjelmiä, joiden saaman rahoituksen alkuperää Hiitonen aiheestakin ihmetteli. Tämän lisäksi hän antoi auliisti lausuntoja SDP:n pää-äänenkannattajalle. Saarto ”ryhmineen” olikin *Suomen Sosialidemokraatin* tärkeimpiä SKDL:n vastaisia propagandavaltteja vuoden 1951 eduskuntavaaleissa, mikä toisaalta osoittaa lehdeltä melkoista mielikuvituksen köyhyyttä, jos ei muuta, verrattuna edellisten vaalien täkynä olleisiin vallankaappauspelotteluihin.⁴

Tämän tutkimuksen varsinaisen aiheen, SYP:n identiteetin, kannalta on aiheellista esittää Saarron toimista vain yksi kysymys: edustiko hän aitoa oppositiota puolueessa? Siihen nähden, kuinka mielellään Saarto esiintyi julkisuudessa, ei hänen ”ryhmästään” ole juurikaan tietoa. Siksi voisikin väittää, että sellainen esiintyi korkeintaan hänen mielikuvituksessaan. Toisaalta yksi toinenkin nimi on sentään tiedossa. Vuoden 1951 syksyllä SDP:n nostattaman vaalikohun jo laannuttua *Helsingin Sanomat* kertoi vielä SYP:n ”itsenäisyysliikkeestä”, jolla olisi toimeenpaneva komiteakin. Tämän komitean johtajaksi mainittiin jo aiemmin monista yhteyksistä tuttu pakilalainen August Holmberg, muita nimiä ei tuokaan lehti osannut mainita.⁵ Jos ryhmästä tai liikkeestä puhuminen edellyttää enemmän kuin yhden jäsenen, täytyisi näin tämä kriteeri. Päättellen heidän aiemmista kannoistaan olisivat Holmbergin ohella Saarron mahdollisia hengenheimolaisia olleet myös hänen paikallisosastoonsa kuuluneet, SKDL-yhteistyötä jo varhain vastustaneet August Raatikainen ja Kössi Leino. Kaikkiaan tuo SKDL:stä eroa tavoitellut ”oppositio” vaikuttaa siten tosiasiallisesti parin tai korkeintaan muutaman henkilön puuhailulta. Noustakseen todellisuudessa vaikuttaviksi projekteiksi vaatisivat tällaiset keinotekoisesti luodut hankkeet tuekseen yleensä ulkopuolista rahoitusta ja propagandaa. Jos SYP:n johdon epäilyt pitävät paikkaansa oli Saarto kumpakin apua SDP:ltä jossain määrin saanut⁶. SDP:n kiinnostus Saartoa kohtaan näytti kuitenkin rajoittuvan

¹ SS 15.2.1951, ”Kun SKP tarvitsee maaherran rouvan palveluksia, niin luokkataistelulinja kulkee silloin mutkalla”

² VS 17.2.1951, ”Jouko Saarron kirjelmä pelkkä henkilökohtainen purkaus”

³ SYP:n puoluetoimikunta ptk 20.4.1951; SYP:n puoluekokous ptk 28.–29.4.1951, SYP-8, KansA

⁴ SS 27.5.1951, ”Kapinaa SKP:tä vastaan SKDL:n piirissä”; SS 28.6.1951, ”Suoranaista petkutusta! SKDL:n vaalilistoilla”; 29.6.1951, ”SKDL:n 'ent. sosialidemokraatit' joutuneet vaikeuksiin Saarron jutussa”; Hiitonen: Saarto 15.4.1951, EH-184, KA

⁵ HS 6.10.1951, ”Irti SKP:stä”

⁶ Hiitonen: Saarto n. 29.3.1951, EH-184, KA. Hiitonen merkitsee itse asiassa Saarron tunnustaneen saaneensa tukea

lähinnä hänen hyödyntämiseen vaalipropagandassa, sillä vaalien jälkeen *Suomen Sosialidemokraatti* ei ollut enää juurikaan kiinnostunut hänestä tai koko ”itsenäisyysryhmästä”.

Tutkimuksellisessa mielessä on hyvin kyseenalaista tarkastella asioita tulevaisuuden tapahtumien pohjalta. Koska Saarron menneisyydestä ei ole juurikaan tietoa, on hänen toimiensa motiivien arvioimisessa syytä kuitenkin poiketa tälle arveluttavalle tielle. Jo vuoden 1951 julkinen esiintyminen SKDL:ää vastaan toisen puolueen lehdistössä asetti hänet yhteistyöjärjestön jäsenenä hyvin outoon valoon. Samana keväänä Hiitosella soivat hälytyskellot Saarron ajatuksenjuoksun suhteen muistakin syistä, tai ainakin niiden olisi pitänyt soida. Heidän keskustelussaan Saarto jakoi Hiitoselle sellaistaakin ”varmalta lähteeltä” kuultua tietoa, että muun muassa Atos Wirtanen ja Sylvi-Kyllikki Kilpi kuuluisivatkin SKP:hen¹. Heistä etenkin Wirtasen hyvin tuntevana Hiitonen tuskin pystyi pitämään tuollaista väitettä muuta kuin naurettavana. Tällainen epäluulojen herättäminen oli Saarrolle hyvin tyypillistä. Samaa tehtävää hän toteutti sittemmin ilmeisen aktiivisesti myös kirjallisessa muodossa lähetellen eri tahoille panettelevia kirjeitä, joiden kohteina olivat kommunistien ohella myös eräät SDP:n jäsenet ja SYP:läisistä ainakin Wirtanen, Kilpi ja Hiitonen². Saarto pyrki muun muassa lisäämään kommunistien epäilyksiä Hiitosta kohtaan levittämällä huhuja tämän väitetyistä yhteyksistä Yhdysvaltojen suurlähetystöön³.

Saarron luonteesta vielä enemmän kertovaa ja juoruilua huomattavasti ikävämpää toimintaa olivat hänen muun muassa Hiitosen nimissä eri lehtiin julkaistaviksi lähettämät kirjoitukset. *Kansan Uutisten* päätoimittaja Jorma Simpuran mukaan Saarto olikin 1960-luvun alussa tämän harrastuksensa vuoksi toimittajapiireille jo hyvin tuttu. Simpuran diagnoosin mukaan Saarto oli ”päästään sekaisin”, jolloin hänellä toisin sanoen olisi tuskin voinut olla mitään vakavaa poliittista agenda⁴. Tätä sekopää-argumenttia tukeekin hänen kieltämättä omalaatuinen, usealle taholle suunnattu, ainakin näennäisesti silkkaan kaunaan perustuvalta vaikuttava parjauksen kampanja, josta toki kommunistit näyttivät saaneen suurimman osan. Toinen, ainakin poliittisessa mielessä mielenkiintoisempi vaihtoehto hänen toimilleen on tietoinen provokaattorin rooli. Ottaen huomioon

SDP:ltä, jotka ”ovat luvanneet Saarrolle korkean virkapaikan, jos hän edelleen auttaa heitä”. Vaikka Saartoa epäluotettavampaa lähdettä saa hakea, tuskin hänellä oli tässä asiassa syytä valehdella. Oletusta hänen yhteyksistään SDP:hen tukee myös puoluetta lähellä olevan Työväen Arkiston SYP-kokoelman antama ”evidenssi”: suurin osa arkiston SYP:tä käsittelevästä aineistosta liittyy selvästi Saartoon. Sellaista ovat esimerkiksi hänen käsialallaan tehdyt postituslistat, kiertokirjeet ja muu SS:n juttujen raakamateriaalilta näyttävä propaganda-aineisto.

¹ Hiitonen: Saarto 15.4.1951, EH-184, KA

² Jouko Saarron kirje Atos Wirtaselle 9.10.1953, 4.12.1953, AW-48; Jouko Saarron kirje Atos Wirtaselle 21.6.1955, AW-49, KansA; Olavi Lindblomin kirje Ensio Hiitoselle 12.9.1960 [sisältää kopion Saarron kirjeestä Lindblomille 9.9.1960], EH-6, KA

³ Hiitonen: Siimes 10.9.1951, EH-184, KA

⁴ Jorma Simpuran kirje Raoul Palmgrenille 20.6.1960, RP-2, KansA

sen, kuinka Saarto puhui SKDL:stä eroamisesta jo loppuvuodesta 1947 ja pyrki sittemmin näkyvästi tähän päämäärään, vaikuttavatkin hänen tekemisensä ainakin vuoteen 1951 asti varsin loogisilta. Se, oliko hän tietoinen vai sattumanvarainen myrkynkylväjä, ei ole nyt kuitenkaan edes tarpeellinen kysymys. SYP:n identiteetin kannalta on oleellista se, että nähdyn perusteella tuskin voidaan Saarron tapauksessa puhua mistään aidosta puolueensisäisestä oppositiosta.

5.2.6. Eteenpäin on menty? Vuoden 1951 päätapahtumat

Kesän 1951 eduskuntavaaleja edelsi vielä SYP:n keväinen puoluekokous. Avatessaan kokouksen Atos Wirtanen myönsi suorasanaisesti työväenliikkeen hajanaisen tilan ja SYP:n vähävaraisuuden, mutta palasi tämän jälkeen luontaiseen optimismiinsä julistaen, että ”vaikeuksista huolimatta on menty eteenpäin ja paljon saatu aikaan”. Saarron juttu nousi väkisinkin yhdeksi kokouksen aiheeksi. Niilo Wälläri asetti tämän kuitenkin oikeaan merkitykseensä, eikä hänen mukaansa koko asiaa olisi pitänyt kaikessa mitättömyydessään enempää paisutella. Huomattavasti tärkeämmät keskustelunaiheet löytyivätkin Maarian työväenyhdistys Valon kokoukselle lähettämästä kirjelmästä. Valo esitti ensinnäkin puolueen nimen muuttamisesta ”Suomen Sosialistiseksi Työväenpuolueeksi”. Näin nimikysymys palasi muutaman vuoden tauon jälkeen tapetille. Tällä kertaa nimenmuutosesitys pantiin puoluevaltuuskunnan äänestykseen, jonka tuloksena vanha nimi säilyi melko selvällä enemmistöllä äänin 10–4.¹

Tämän lisäksi Valon esitys sisälsi kritiikkiä SYP:n toiminnasta: puolue oli potenut ”vähäverisyyttä”, ja sen pitäisi yhdistyksen mielestä noudattaa ”itsenäisempää suuntausta”. Heidän mukaansa SYP oli myös eräille työläisille vieras, jonkinlainen ”herrojen puolue”, kun taas toiset ihmettelevät, miksi Suomessa on SKP:n ohella toinenkin kommunistinen puolue. Juuri puolueen saksalaiseen kaimaan² sekoitettava nimi oli Valon mukaan yksi syy tähän tuntemattomuuteen. SYP:n vastustajathan samastivat propagandassaan puolueen alun alkaenkin kommunisteihin, joten Valon kertoma käsitys kommunistisesta SYP:stä lienee ainakin osittain juuri SDP:n ja kumppaneiden tiedotustoiminnan ansiona. Vastauksessaan puolue-toimikunta korosti itsenäisyyttään päätöksenteossa ja kumosi väitteen ”herrapuoluelaisuudesta” ilmoittamalla yli 80 prosentin puolueen jäsenistä kuuluvan ruumiillisen työn tekijöihin – toimikunnasta itsestään tosin vain kirvesmies Einari Peuranen täytti tämän ehdon. Kysymykseen vähäverisyydestä vastattiin puolueen saaneen kyllä runsaasti

¹ SYP:n puoluekokous ptk 28.–29.4.1951, SYP-8, KansA

² Saksan demokraattisen tasavallan Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED).

kannattajia, ”vaikka ei itse puoluetoiminta läheskään aina ole ollut tyydyttävää”. Erona aiempiin kokouksiin tällä kertaa ei kuultu juuri lainkaan soraääniä SKDL-yhteistyöstä. Peuranen ja Kusti Kulo kehuivat sen sijaan vuolaasti yhteistyön tuloksellisuutta. Kulon mukaan vieläpä ”SYP:n merkitys on ollut erittäin suuri, niin yleensä kuin SKDL:n johdossakin”. Aiemmat yhteistoiminnan vastustajat loistivat tässä kokouksessa joko poissaolollaan tai pysyivät enimmäkseen vaiti. Kärjekkäiden puheenvuorojen pitämisen sijasta Saartokin keskittyi lähinnä vain jakelemaan monisteitaan kokousvieraille.¹

Selvitellessään nelisen vuotta myöhemmin SYP:n eron syitä totesi Atos Wirtanen SKP:n jyrkemman suuntauksen olleen hyvin selvästi havaittavissa jo vuoden 1951 eduskuntavaaleissa². Vaikka huhtikuun lopun puoluekokous käytiinkin verrattain myönteisessä hengessä, antoivat tulevien vaalien asetelmat jo silloin aiheita pariin vastalauseeseen. Tunnelma kiristyi mitä lähemmäs heinäkuun vaaleja päästiin. Erityisen tyytymätön SKP:n toimintaan oli tuolloin Niilo Wälläri, joka jo aiemmin samana vuonna oli ajautunut Merimies-Unioninsa ruorissa kommunistien kanssa törmäyskurssille heidän uusien ja vanhojen riitojensa vuoksi. Tämän lisäksi häntä harmitti SYP:n ehdokkaiden sijoittelu vaalilistoilla.³ Kulo vakuutteli ehkä osin jo SKDL:n puheenjohtajan ominaisuudessaan, että vaaliasioissa SYP:n toivomukset on yleensä huomioitu, joskin ”luonnollisesti yhteistoiminta edellyttää myös tinkimistä”⁴. SYP:n puoluetoimikunta kallistui enemmän Wällärin puolelle ja laati kokouksen jälkeen SKDL:n liittotoimikunnalle poikkeuksellisen kovasanaisen kirjeen, jonka mukaan eräissä vaalipiireissä ”jokainen vaaliasioita vähänkin seurannut ymmärtää, että SYP:n kannattajilla ei ole mitään mahdollisuuksia saada haluamiaan henkilöitä eduskuntaan”.⁵

Vaalilistojen ulkopuolelle tällä kertaa jätetty Ensio Hiitonen vaikutti puolestaan erityisen tyytymättömältä henkilökohtaiseen asemaansa, olihan hän vielä ”ennen ehdokkaaksi kelvannut ja jonkun verran hankkinut sentään ääniäkin”⁶. Tavattuaan presidentti Paasikiven kuukausi puoluekokouksen jälkeen otti Hiitonen jälleen vaaliasian puheeksi. Yhteistyökumppanista oli muutakin uutta kerrottavaa. Hiitosen mukaan ”[y]hteistyö kommunistien ja SYP:n välillä ei ole enää niin kitkatonta kuin aikaisemmin. Nyt ei kommunisteilla ole halua vedota meidän piireihin

¹ SYP:n puoluekokous ptk 28.–29.4.1951, SYP-8, KansA

² VPosti 30.4.1955 Atos Wirtanen, ”Mille periaatepohjalle Suomen työväenjärjestöjen yhteistyö?”

³ SYP:n puoluetoimikunta ptk 20.4.51, SYP-8, KansA; Savolainen 1978, 224

⁴ SYP:n puoluekokous ptk 28.–29.4.1951, SYP-8, KansA

⁵ SYP:n puoluetoimikunnan kirje SKDL:n liittotoimikunnan työvaliokunnalle 4.4.1951, SYP-13, KansA. Päiväys lienee virheellinen, koska kirjeessä viitataan vasta kuun lopulla pidetyn puoluekokouksen antamaan ohjeeseen.

⁶ SYP:n puoluekokous ptk 28.–29.4.1951, SYP-8, KansA

[...] Ennen kommunistit ottivat huomioon Pekkalan veljesten ym. sanan, nyt on toisin”. Negatiivinen kehitys johtui Hiitosen mukaan SKP:n jyrkentyneestä linjasta. Tiukemmat kommunistit kuten Aimo Aaltonen, Inkeri Lehtinen ja ”fanaatikko” Mauri Ryömä hallitsivat hänen mukaansa nyt puoluetta maltillisten Yrjö Leinon, Hertta Kuusisen ja Ville Pessin sijaan.¹ Muutama päivä myöhemmin Urho Kekkonen kertoi Paasikivelle kuulleen myös Atos Wirtaselta samanlaisen arvion SKP:n tilasta². Kommunistien jo vuoden 1948 vaalien jälkeen esille ottama uusi peräänantamattomampi suhtautuminen SYP:hen oli viimeistään nyt todellisuutta.

Hiitosen välit SKP:hen olivat nyt katkeamispisteessä. Päättellen hänen muistiinpanoistaan eivät nämä suhteet koskaan kovin läheisiä olleetkaan. Vuoteen 1949 asti hän näytti olleen kommunisteista vain Hertta Kuusisen kanssa suhteellisen säännöllisessä yhteydessä. Ottaen Hiitosen SKP-suhteen yleisen platonisuuden huomioon oli nimenomaan Kuusinen heistä aktiivisempi osapuoli. Vuodesta 1950 Hiitosen kanssakäyminen kommunistien kanssa tiivistyi sikäli, että häneltä löytyy tämän jälkeen useita merkintöjä keskusteluista Yrjö Leinon ja Raoul Palmgrenin kanssa.³ Tuskin on sattumaa, että kumpikin heistä oli tuohon aikaan enemmän tai vähemmän jäänyt syrjään SKP:stä. Puoluejohdon luottamuksen täysin menettänyt Leino oli jo käytännössä poliittinen ruumis, ja Palmgren kulki omaa ”auttamattoman individualistin” tietään aina vain kauemmaksi puolueensa virallisilta linjoilta. Tältä pohjalta on hyvin ymmärrettävää, että aina SKDL:stä ja etenkin sen kommunisteista etäällä ollut Hiitonen samastui heihin. On myös todennäköistä, että hänen Paasikivelle esittämänsä käsitys SKP:n tilanteesta perustui paljolti näiden ”oppositiokommunistien” antamiin tietoihin.

Vaikka SKP:n johdon yleiset asenteet ja menettelytavat taannoisessa vaaliasiassa eivät Hiitosta selvästi miellyttäneetkään, näki hän ilmeisesti tilanteen olleen vielä korjattavissa. Tätä varten hän lähetti pian vaalien jälkeen kaksi kirjettä SKDL:n liittotoimikunnalle, joissa pääsi purkamaan tuntojaan. Samalla Hiitonen yritti perustella sosialistista vakaumustaan hälventääkseen häntä kohtaan tunnettuja epäilyksiä⁴. Kirjeillä ei kuitenkaan ollut sanottavaa vaikutusta. Hiitosen aiempien toimien lisäksi, tai oikeastaan vielä niitä enemmän, kommunisteja tuntui arveluttavan se, mitä hän tulisi tulevaisuudessa tekemään. Kuten edellä on todettu, olivat Hiitosten perheen oletetut englantilaiset yhteydet herättäneet kommunisteissa epäluuloja jo varhain, eikä hän ainakaan omilla tekemisillään ollut ehkäissyt tuollaisten käsitysten syntymistä, pikemminkin päinvastoin. Erään

¹ Blomstedt & Klinge 1986, 222–223

² mt., 224

³ Hiitonen: Kuusinen, Leino, Palmgren 1946–53, EH-182–183, KA

⁴ Ensio Hiitosen kirje SKDL:n liittotoimikunnalle 11.7.1951, 3.9.1951, AW-50, KansA

syyn kommunistien silmissä epäluotettavaan maineeseensa Hiitonen tuli oikeastaan sanoneeksi itse. Suomalais–amerikkalaisen yhdistyksen jäsenenä hän oli pannut merkille, että entiset natsi-Saksakollaboraattorit suuntautuivat nyt kauemmaksi länteen ja hakivat uutta liittolaista Yhdysvalloista. Hänen havaintojensa mukaan aiemmat SS-värvärit ja muut vastaavat ainekset pyrkivät nyt pesiytymään myös hänen yhdistykseensä.¹ Tuskin kommunisteiltakaan jäi näkemättä tämänlaatuinen länsisuuntaus, jolloin Hiitonenkin tuli tahtomattaan kytketyksi osaksi sitä.

Itse asiassa SYP ja SKP suhtautuivat toistensa ”ääriaineisiin” täysin vastaavin tavoin: niiden kanssa pystyi ehkä vielä nyt tulemaan jotakuinkin toimeen, mutta loppuun saakka luotettavia nämä eivät olleet. Sodan tai muun konfliktin tullen he olisivat todennäköisiä pettureita, jolloin Hiitosen ja Eino Pekkalan kaltaiset anglofiilit liittyisivät Neuvostoliiton vihollisiin, kun taas Ryömään henkilöityvät jyrkät kommunistit olisivat lojaalimpia Neuvostoliitolle kuin Suomelle. Tärkeintä ei siis ollut, mitä he nyt tekivät, vaan se, mitä heidän ainakin *luultiin* tietyissä oloissa tekevän. Tietäen, että mitään pelättyä kolmatta maailmansotaa ei silloin syttynyt, saattaa tämän päivän näkökulmasta tuollainen ajattelu kuulostaa, jos ei suorastaan naurettavalta, niin vähintäänkin hyvin vainoharhaiselta. 1940- ja 50-lukujen kylmän sodan maailmassa tuo uhkan tunne oli kuitenkin aivan todellinen². Myöhemmissä muisteluissaan SKP:n poliittisen toimikunnan jäsen Aarne Hulkkonen tuki näitä ajatuksia kertomalla, että ”länsimaalaisittain suuntautunut” Hiitonen oli kommunistien silmissä ”hyvin epäluotettava”. Mikä oli SYP:n tulevaisuuden kannalta vahingollisinta, hänen käsityksensä mukaan sama epäilyksen varjo laskeutui Hiitosen kautta koko puolueen ylle.³

5.2.7. Yhteisrintamaan!

SKDL:n tuoreita menettelyrikkkeitä hieman vähäisempi este suhteiden auvoisuudelle oli liiton lehtien liian räikeäksi katsottu kirjoitustapa⁴. Omaan lehdistötilanteeseensa SYP sai hetkellistä helpotusta, kun puolue julkaisi vuoden 1952 ajan *Yhteisrintama*-nimistä aikakauslehteä, jota liikettä

¹ Ensio Hiitosen kirjekonsepti Ville Niskaselle 28.10.1946, EH-10; Ensio Hiitosen kirjekonsepti Mrs. Nelson Englundille 16.1.1947, EH-10, KA

² Hiitosen muistiinpanot kertovat eräiden SYP:n jäsenten asenteista paljon. Esimerkiksi Atos Wirtaselle tuntui sota – tai ainakin sodan uhka – olleen asia, johon suuri osa hänen ajattelustaan näinä vuosina perustui ja palautui.

³ Aarne Hulkkosen haastattelu 1977–1980, 390–391, KansA. Vuosilukujen ja muiden yksityiskohtien muistaminen ei tainnut olla Hulkkoselle ominaista. SYP:n lähdön hän muisteli tapahtuneen vasta Tšekkoslovakian 1960-luvun tapahtumien vuoksi ja ainakin haastattelun litteroinnissa Hiitosen nimenä on Siitonen. Tästä huolimatta hänen yleisemmän tason muistelunsa esimerkiksi kommunistien suhtautumisesta SYP:hen vaikuttavat varsin luotettavilta.

⁴ SYP:n puoluetoimikunta ptk 27.8.1951, SYP-8, KansA

tuolloin lähellä olleen Jörn Donnerin mukaan ”kukaan ei lukenut”¹. Atos Wirtanen ei lehdestä tosin mitään koko kansan lukupakettia suunnitellutkaan, vaan hänen tarkoituksenaan oli lähinnä jatkaa pyrkimyksiään ideologisen keskustelun aikaansaamiseksi. SYP:n ja etenkin Wirtasen elitistinen luonne tulee hyvin esille siinä, ettei hänen mukaansa tarvinnut välittää kuin valistuneista lukijoista. ”Joukkoja ei tarvita, ne ovat typeriä”, kuten Hiitonen puheenjohtajan näkemyksen tiivistä.² Wirtasen SYP ei ainakaan kosiskellut suuria massoja jäsenikseen. Toisessa *Yhteisrintaman* numerossa ilmoitettiin, että lehti oli otettu vastaan kolmella tavalla: joko paheksuen, vaieten tai hyväksyen. Esimerkkinä ensimmäisestä lähestymistavasta mainitaan *Kauppalehdeltä* saadut moitteet sarkastisesti eräänlaisena mainetodistuksena. Lehdessä jouduttiin kuitenkin valittelevaan, että toinen vaihtoehto oli ollut suosituin.³ Sellaiseksi se jäikin. Donner tietenkin liioitteli näkemyksessään *Yhteisrintaman* suosioista melkoisesti, mutta tosiasia on, että toivotuksi kommunistien kanssa käytävän keskustelun herättäjäksi lehdestä ei ollut. Wirtasen mukaan joukko kommunisteja pystyi kyllä yksityisesti allekirjoittamaan lehdessä esiin tuodut, puolueensa virallisista opeista poikkeavat näkemykset. SKP:n virallista suhtautumista hän taas kuvaa ”jääkylmäksi vaikenemiseksi” – lehti ei ilmestymisaikanaan vuonna 1952 aiheuttanut minkäänlaisia julkisia väitteitä, puolesta tai vastaan, yhteisrintamakumppani kommunisteissa.⁴

Samana olympiavuonna SYP:n puoluetoimikunta kävi puolestaan, ainakin pöytäkirjojensa mukaan, huomattavasti aiempaa enemmän keskustelua puolueen asemasta. Erityisesti suhde SKDL:ään puhutti useasti, mikä ei tietenkään ole toimivan yhteistyön merkki. Pöytäkirjamerkintöjen valossa on toisaalta vaikeata päätellä keskustelujen varsinaista luonnetta: esimerkiksi 18.2. puhuttiin ”vasemmistososialistisen liikkeen mahdollisuuksista ja tehtävistä”, 17.4. ”keskusteltiin yhteistyöstä SKDL:n kanssa” ja 22.10. laadittiin SKDL:lle ”yhteistyötä koskeva kirjelmä”.⁵ Myös puolueen toiminnan katsottiin olevan tehostamisen tarpeessa ja sosialidemokraattiseen leiriin oli suunnattava aktiivisempaa jäsenhankintaa⁶. Puoluetoimikunta tuntui siis viimein vastanneen edellisen vuoden puoluekokouksessa esittämänsä itsekritiikkiin. Seuraavana vuonna puheet SKDL-yhteistyöstä eivät ainakaan laantuneet.

SKDL:n sisällä vuosina 1949–52 tapahtunutta muutosta kuvaavat hyvin puheenjohtaja Kusti Kulon päätöspuheenvuorot liittokokouksissa. Vuonna 1949 hän kehui kokouksen synnyttämiä

¹ E. Saarinen 1987, 199

² Hiitonen: Wirtanen 15.12.1951, EH-184, KA

³ Yhteisrintama 2/1952, ”Yhteisrintama”

⁴ Wirtanen 1972, 73–76

⁵ SYP:n puoluetoimikunta ptk 18.2.1952, 17.4.1952, 22.10.1952, SYP-8, KansA

⁶ SYP:n puoluetoimikunta ptk 8.9.1952, SYP-8, KansA

monipuolisia keskusteluita, kun taas seuraava kokous kolmen vuoden päästä oli Kulon mukaan onnistunut siinä ilmenneen yhtenäisyyden vuoksi¹. Kuten kokouspöytäkirja osoittaa ja SKP:n raportti nimeltäkin mainitsee, oli vuoden 1952 liittokokouksessa vain kaksi tämän yhtenäisyyden rikkojaa: Raoul Palmgren ja – joskin vähäisempänä dissidenttinä – hänen kantaansa tukenut Atos Wirtanen. Palmgren puhui suorasanaisesti SKDL:n julkaisutoiminnan ”alennustilasta”.² Vaikka hän ei varsinaisesti ketään tähän tilaan syylliseksi nimennyt, oli ainakin SKDL:n johdolle selvä, että tämä kritiikki kohdistui Demokraattisen Lehtipalvelun (DLP) johtaja Armas Äikiään³. Kokouksen jälkeen nämä ristiriidat nousivat vielä näyttävämmiin esille. SYP:n vähäinen edustus tässä SKDL:n kolmannessa liittokokouksessa varmaankin kummastutti kommunisteja. SKP:n raportti nimittäin mainitsee, että SYP:lle varatusta kymmenen edustajan kiintiöstä puolue käytti vain puolet⁴. Syytä tähän ei ole tiedossa, mutta mistään kokousboikotista tuskin oli kyse. Todennäköisesti SYP:n heikko tiedotustoiminta yhdistettynä eräiden paikallisyhdistysten hiipuneeseen toimintaan oli syynä puolueen aliedustukseen.

5.2.8. Identiteetin rakennuspuita II

SKDL:n ohella myös SYP:n toimintakulttuuri vakiintui vuosien 1949 ja 1952 välillä. Alkuvaiheessa suuntaansa hakenut puolue muistutti muodoiltaan yhä selvemmin perinteistä kaaderipuoluetta: SYP:n jäsenpohja pysyi pienenä, vakituksia toimitsijoita ei puolueella enää ollut ja sen toiminta aktivoitui kunnolla vasta vaalien edellä. Tämä oli ilmeisesti puheenjohtaja Atos Wirtasen linjan mukaista, suosihan hän jo periaatteessa pienimuotoisia keskustelukerhopohjaisia yhdistyksiä suurten järjestöjen sijasta. Varapuheenjohtaja Ensio Hiitosen kantaa tämä ei vastannut, mutta taloudelliset realiteetit tunteneena ei hänkään voinut enää kuin korkeintaan haaveilla joukkovoimasta SYP:n takana. Suhteessa SKDL:ään tämä oli ongelmallista, perustuihan koko järjestön toiminta juuri laajoihin joukkoihin. Jatkuvasti kuihtuneen SYP:n jäsenmäärä oli vuonna 1952 varovaisesti arvioiden enää noin 500, joka oli vain pisara Mallasvedessä verrattuna SKDL:n 60 000 jäsenen massa⁵. Hiitosen toisessa yhteydessä käyttämiä sanoja lainaten voisi sanoa

¹ SKDL:n liittokokous ptk 28.6.–1.7.1949, 1952, mf 31, KansA

² SKDL:n liittokokous ptk 31.5.–3.6.1952, mf 31; SKP:n poliittinen toimikunta ptk 13.6.1952, mf 60, KansA

³ Dogmaattisena marxilaisena pidetty Armas Äikiä (1904–1965) oli toisen maailmansodan jälkeen tärkeä vaikuttaja SKP:ssä, vaikka hänellä ei ollut Neuvostoliiton kansalaisuutensa vuoksi korkeata muodollista asemaa puolueessaan. DLP:n ja muiden lehtitöidensä ohella Äikiä vaikutti kommunistisessa liikkeessä muun muassa myös kirjailijana.

⁴ SKP:n poliittinen toimikunta ptk 13.6.1952, mf 60, KansA

⁵ ”SYP:n järjestöt ja niiden jäsenmäärät (saatu 15/8-49)”, SKDL:n järjestöjaosto, KansA; Haikara 1975, 99. Puoluesihteri Siimeksen kesällä 1949 antamat tiedot SYP:n jäsenistöstä lienevät viimeiset laatuaan. Hänen ilmoituksensa mukaan SYP:n yhdistyksiin kuului tuolloin kaikkiaan 611 jäsentä, joiden lisäksi puolueella oli tietenkin

kaaderipuolue SYP:n olleen yhteistyöjärjestössään organisatorinen anomalia. Jos SKDL:n edustajistopaikkoihin olisi sovellettu tiukkaa suhteellisuusperiaatetta, olisi SYP:n rooli ollut liitossa toteutunutta vähäisempi. Järjestöllisen heikkoutensa vuoksi puolue eli SKDL:ssä paljolti armopalojen varassa. Toki SYP:n puoluetoimikunta oli tilanteesta ainakin jossain määrin tietoinen. Ennen vuoden 1952 liittokokousta siellä pelättiin, ettei puolue saisi SKDL:n edustusjärjestelmän mukaan välttämättä ainoatakaan järjestöjensä edustajaa kokoukseen¹. Korjatakseen tilanteen sillä kertaa teki SYP SKDL:n kanssa kokousedustajista erillissopimuksen. Kuten edellisestä luvusta näkyy oli tämä sopimus toisaalta melko tarpeeton, koska SYP ei täyttänyt saamaansa kokouskiintiötä kuin puoliksi.

Edellinen esimerkki kertoo myös SKDL:n tarvittaessa joustavasta suhtautumisesta SYP:hen. Toisaalta puolueen piirissä vahvistuneen käsityksen mukaan kommunistiset liittokumppanit olivat kehittymässä huonompaan suuntaan. Toisin sanoen SKP:ssä olivat ”pahat toiset” saamassa lisää vaikutusvaltaa ”hyvien” kustannuksella. Edellisinä tunnuttiin SYP:ssä pidetyn erityisesti ”epäkansallisia”, Neuvostoliitossa oppinsa saaneita kommunisteja kuten Inkeri Lehtistä ja Armas Äikiää tai Mauri Ryömän kaltaista kauhukakaraa. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluivat ”kansalliset” kommunistit kuten Raoul Palmgren ja Yrjö Leino sekä Moskovassa koulutetut mutta maltillisina pidetyt Hertta Kuusinen ja Ville Pessi. Toiseen ryhmään pystyttiin SYP:ssä ainakin jossain määrin samastumaan. Ensimmäisestä ryhmästä haluttiin puolueessa sen sijaan pysytellä etäällä. SKP:ssä tapahtuneet muutokset saivat myös SYP:tä muuttamaan strategiaansa. Koko työväenliikkeen yhtenäisyyttä painottanut retoriikka, johon puolueen identiteetin rakentaminen alkuvaiheessa paljolti pohjautui, sai rinnalleen nimenomaisesti kommunisteihin kohdistetun suuntauksensa. Wirtasen *Yhteisrintama*-lehti oli näkyvä esimerkki tästä. SKP:hen ja muuhun SKDL:ään keskittymiseen vaikutti todennäköisesti myös se, ettei sisäänpäinkääntyneeseen SDP:hen katsottu enää voitavan juuri vaikuttaa. Puheet yhteisrintamasta kuitenkin kaikuivat kuuroille korville, sillä myös SKDL:ää vaivasi sama paine sisäiseen yhdenmukaisuuteen kuin SDP:tä, eikä ideologinen keskustelu ollut siten käytännössä mahdollista.

Jonkinlaista kohtalon pilkkaa on, että myös SYP saavutti näinä vuosina aiempaa korkeamman sisäisen yhtenäisyyden tason. Merkittävä syy tähän oli yhteistyöhaluttomimpien jäsenten karsiutuminen puolueesta. Vuoteen 1952 mennessä SYP:stä olivat poistuneet niin Pekkalan

vielä tarkemmin määrittelemätön joukko yksityisjäseniä. SKDL:n järjestöjaoston mukaan yhdistysten todellinen jäsenmäärä oli tosin vielä ilmoitettua alhaisempi, koska Siimes pyöristi numeroita aina ylöspäin seuraaviin tasalukuihin. Puolueen toiminnan vähäisyyden vuoksi on perusteltua olettaa, että sen jäsenistökin harveni entisestään vuoteen 1952 mennessä.

¹ SYP:n puoluetoimikunta 18.2.1952, SYP-8, KansA

veljekset kuin Reinhold Svento, jotka eivät juuri olleet puolueensa toimintaan osallistuneet. Suurin osa puoluejohdon rivijäsentason vastustajista oli jo jättänyt puolueen. Kun omatekoiset ristiriidat olivat vähissä, oli vaaliton vuosi 1952 tässä mielessä varmasti varsin seesteistä aikaa Wirtaselle ja Hiitoselle SYP:n johdossa. On myös luultavaa, että kommunistien kanssa ilmenneet ongelmat osaltaan yhtenäistivät SYP:tä. Nyt kaikki työväenpuolueet olivat yhtenäisiä, kukin omilla tahoillaan.

Kasvaneesta yhtenäisyydestään huolimatta SYP:tä ei voida pitää identiteetiltään kovin vahvana. Pikemminkin puolue näytti tietoisesti välttäneen oman erityisyytensä korostamista. Minkäänlaista omaa tunnusmerkkiä sillä ei ollut, lipusta puhumattakaan. Kun puoluetöimistöön kevääksi 1951 palkattu Lasse Jaakkola esitti SYP:lle pidettäväksi viisivuotisjuhlia, ei tämäkään innostanut puoluetöimikuntaa. Kokouspöytäkirjaan merkittiin vain kuivasti, että ”[a]sia pantiin pöydälle viideksi vuodeksi”.¹ SYP:n johto ei ilmeisesti halunnut pitää turhaa melua puolueestaan. Puolueen imagon kannalta Pekkaloiden ja Sventon kaltaisten jäsenien menettäminen oli jonkinmoinen takaisku, olivathan heidänlaisensa työväenliikkeen veteraanit jo läsnäolollaan tärkeä osa alkuaikojen SYP:n legitimointia. Kuutostenkin jo kuoltua tai jäätyä puoluetöiminnasta muuten sivuun ei tällaisia tunnettuja ”kunnialliseen historiaan” johdattavia kylttejä puolueessa enää juuri ollut, joten siinäkin mielessä SYP:n alkuperäinen identiteetinluonti oli ajautumassa umpikujaan.

5.3. 1953–55: ”Ryömäläisyyden” vuodet

5.3.1. Palmgren ulos

Vuoden 1952 mittaan Raoul Palmgrenin ja Armas Äikiän ammatilliset välit ja henkilökohtaiset suhteet kehittyivät siihen pisteeseen, ettei minkäänlainen yhteistöiminta SKDL:n lehdistön johdossa ollut heille enää mahdollista. SKP:n oli siten tehtävä valinta heidän välillään. Joskus valintatilanteet voivat olla vaikeita, mutta tällä kertaa päätös oli varmasti helppo tehdä. Jos minkä tahansa puolueen olisi suosittava joko sellaista itsenäistä ja itsepäistä ajattelijaa kuin Palmgren tai Äikiän tapaista dogmaattista ja uskollista puoluetöyntekijää, kallistuisi valinta melko varmasti jälkimmäiseen. Puolueuskollisuuden vaatimuksissaan oli 1950-luvun alun jyrkän antikonspiratiivinen SKP tietenkin vielä aivan oma lukunsa. Itse asiassa Palmgren oli menettänyt *Vapaan Sanan* päätoimittajana

¹ SYP:n puoluetöimikunta ptk 13.3.1951, SYP-8, KansA

puoluejohdon luottamuksen jo vuoden 1952 alussa, enää oli ratkaistavana hänen paikkansa puolueessa. Ainakin Hertta Kuusinen ja hänen mukaansa myös ”eräät muut” näkivät paremmaksi pitää Palmgrenin SKP:n jäsenenä, vaikkei enää suuria toiveita ollutkaan hänen ”kasvattamisestaan” lähemmäs puolueen ajatustapaa. Tämä laajemminkin sivistyneistöön ulotettava kasvatustehtävä tuntui olevan muutenkin Hertta Kuusisen sydäntä lähellä. Osana tätä projektia hän halusi ylläpitää hyviä suhteita myös eräisiin johtaviin SYP:läisiin ja SKDL:n muihin sosialisteihin. Palmgren oli tässäkin mielessä ongelmallinen tapaus, kuten Kuusinen hyvin turhautuneeseen sävyyn isälleen tilanteesta kirjoittaa: ”Pahinta asiassa on, että Kilvet ym. 'liittolaisemme' ovat yleensä P:n kannalla ja arvostavat hänet ylen korkealle lehtimiehenä”. Tästä huolimatta piti hänet nyt erottaa päätoimittajan tehtävistään, mitä varten Kuusinen halusi nyt tukea myös Palmgrenin ”vanhalta antagonistilta” Mauri Ryömältä.¹ Ryömällä oli ollut erimielisyyksiä Palmgrenin kanssa jo 1930-luvulla, joten tämä toive ei ollut aivan turha².

Kuusisen analyysi SYP:läisten asenteista oli täysin oikea. Kun Palmgrenia vuoden 1952 lopulla ajettiin lopulta ulos sekä lehdestään että puolueestaan³, sai erottaminen *Vapaasta Sanasta* vastustusta lähinnä SYP:n piiristä. SKP:stä kovimmin Palmgrenia vastaan puhui, kuten odottaa saattoikin, juuri Äikiä. Erittäin voimakasta taustatukea hän sai myös Ryömältä, joten Kuusisen tavoite hänen valjastamisestaan toteutui hyvin.⁴ Vaikka Kuusinen olikin yksi Palmgren-prosessin alullepanijoista, meni tämä Palmgrenin lopulliseen eroon huipentunut irvokas tapahtumaketju ilmeisesti hänestä liian pitkälle. Näin on ainakin Atos Wirtasen muistelmista pääteltävissä.⁵ SKP:n tehtyä eropäätöksen Kuusinen otti joka tapauksessa tehtäväkseen Wirtasen, Kusti Kulon ja Eino Kilven suostuttelun erottamisen taakse. Kolmikosta Wirtanen ja Kulo puhuivat ensin Palmgrenin puolesta ja käyttivät samoja argumentteja kuin hän, kun taas Kilpi taas antoi päätökselle hiljaisen hyväksyntänsä. Kuusinen päätteli heistä nimenomaan Wirtasen olleen Palmgreniin yhteydessä.⁶ Tapausta käsitelleessä SKDL:n liittotoimikunnan kokouksessa eivät SYP:läiset voineet lopulta juuri muuta kuin valitella tapahtunutta. Aluksi Palmgrenia puolustanut Kulo taipui nyt täysin ja hyväksyi päätöksen. Kantansa säilyttänyt Wirtanen lausui puheenvuoronsa päätteeksi selväsanaisesti mutta voimattomasti: ”Tunnen itseni hyvin pettyneeksi tapahtuman johdosta”. Muistelmiensa perusteella Wirtanen otti asian todella raskaasti ja oli vähällä lähteä kokouksesta ovet paukkuen.⁷ Hän oli hyvin

¹ Hertta Kuusisen kirje O. W. Kuusiselle 30.1.1952, 7.6.1952, HK-3a, KansA

² Tuomioja 1982, 196; Palomeri 1953, 291

³ Virallisesti Palmgren ehti ensin itse irtisanoutua SKP:stä, puolueesta, josta hänen ilkikuristen sanojensa mukaan ”lähdetään vain jalat edellä” (Wirtanen 1972, 139). Asian laajempi käsittely ei kuitenkaan kuulu tähän tutkielmaan.

⁴ SKDL:n liittokokous ptk 31.5.–3.6.1952, mf 31; SKP:n poliittinen toimikunta ptk 13.6.1952, mf 60, KansA

⁵ Wirtanen 1972, 144

⁶ SKP:n poliittinen toimikunta ptk 3.12.1952, 10.12.1952, 12.12.1952, mf 60, KansA

⁷ SKDL:n liittotoimikunta ptk 15.12.1952, mf 427, KansA; Wirtanen 1972, 140

pettynyt myös Kulon esiintymiseen tuossa kokouksessa. Wirtanen tulkitsi Kulon sanoja hyvin burkelaisella tavalla: hänen mukaansa tähän epämieluisaan päätökseen oli ”alistuttava, koska puolue on niin päättänyt”. Wirtasen mukaan Kulo puhui siis SKP:stä kuten omasta puolueestaan.¹

Palmgrenin lähtö vaikutti voimakkaasti SYP:läisten suhtautumiseen yhteistyöjärjestöönsä. Heille tuo tapahtumaketju symbolisoi ennen kaikkea jyrkän linjan voittoa ja maltillisuuden tappiota SKDL:ssä.² Tällä ei kuitenkaan ollut – ainakaan pelkästään – passivoivaa vaikutusta SYP:n toimintaan. Palmgrenin tapaus ja Tšekkoslovakian taannoiset teloituksiin päätyneet oikeudenkäynnit innoittivat parisen viime vuotta käytännössä kokonaan puoluetoiminnasta syrjässä pysynyttä Yrjö Ruutua osallistumaan jälleen puolueensa toimiin. Nyt hänen silmissään siinsi SKDL:stä kokonaan erillinen SYP. Yhtenä osoituksena tästä asennemuutoksestaan Ruutu lähetti Palmgrenille kortin, jossa hän kyllä valitteli erottamista *Vapaasta Sanasta* mutta ei niinkään eroa SKP:stä: ”Onnittelen sinua sen johdosta, että olet jättänyt sen puolueen, jonka johtajista joka toinen todetaan ’vakoilijaksi ja kavaltaajaksi vuodesta 1922 alkaen’”³. Loppuosa viittaa erityisesti Tšekkoslovakian tapahtumiin ja hänen yleiseen pettymiseensä kansainväliseen kommunistiseen liikkeeseen, jonka uskottavuus oli kärsinyt monen johtohenkilön ”paljastuttua” petturiksi⁴.

Palmgren-prosessin ollessa vielä käynnissä oli Ruutu jo pohjustamassa eroasiaa. Wirtasen kanssa käymänsä keskustelun perusteella hän oli merkinnyt puheenjohtajan halunneen nyt ”suurempaa vapautta kuin mitä kommunistit antavat”. SYP:n oli ”aika itsenäistyä”, mikä ei Wirtaselle kuitenkaan tarkoittanut SKP-yhteistyön katkaisemista, vaan ainoastaan SYP:n vaikutusvallan kasvattamista. Tämä oli tarpeellista siksikin, että hänen mukaansa nyt ”[k]ommunistien jyrkkä siipi on Lehénin ja Äikiän ja Aimo Aaltosen käsissä ja se siipi ajattelee Suomea NL:n osana”.⁵ Alkuvuodesta 1953 Palmgrenin tappion myötä Wirtanen tulikin siihen tulokseen, että SKP joutuisi tulevaisuudessa Äikiän käsiin ja siten myös väistämättä ”neuvostoliittolaiselle” linjalle⁶. Loogisena jatkona näille puheille päätti tammikuussa 1953 kokoontunut SYP:n puoluetoimikunta, ilmeisesti Wirtasen kannan mukaisesti, ”tehostaa itsenäisyyttään”. Ruutu olisi mennyt asiassa puheenjohtajaansa pidemmälle ja ehdotti selvin sanoin täydellistä irtaantumista SKDL:stä. Vielä tuolloin hän jäi kuitenkin näkemyksineen yksin.⁷ Alkuvuodesta 1953 kantautui myös presidentti

¹ Hiitonen: Wirtanen 26.12.1952, 27.1.1953, EH-184, KA. Muistelmissaan Wirtanen (1972, 140) täsmensi, ettei Kulo kuitenkaan kuulunut SKP:hen.

² Wirtanen 1972, 77 ja 148–149

³ Yrjö Ruudun kortti Raoul Palmgrenille 31.12.1952, RP-2, KansA

⁴ Yrjö Ruudun päiväkirja 5.1.1953, YR-3, KA

⁵ Yrjö Ruudun päiväkirja 9.11.1952, YR-3, KA

⁶ Hiitonen: Wirtanen 22.1.1953, EH-184, KA

⁷ SYP:n puoluetoimikunta ptk 8.1.1953, SYP-8, KansA; Yrjö Ruudun päiväkirja 8.1.1953, YR-3, KA

Paasikiven korviin Urho Kekkosen välittämänä tietoja ”venäläisten” kommunistien dominoimasta SKP:stä. Kekkosen perusti kertomansa Palmgrenin ja Wirtasen kanssa käymiinsä keskusteluihin. Kaksikon kritiikki henkilöityi nyt erityisesti Mauri Ryömään, jonka vaikutuksesta oli Wirtasen mukaan SKP:ssä ”barrikadilinja nyt täysin voitolla”.¹ Kekkosen puheet vastasivat näin pääosaltaan Ruudun ja Wirtasen aiempaa keskustelua, oleellisena erona oli nyt vain Ryömän ”nostaminen” Äikiän sijaan päävastustajaksi.

Vuoden 1953 alussa Wirtasen siihen asti varsin hyvin toimineet henkilökohtaiset suhteet kommunisteihin kokivat myös ensimmäiset kolauksensa. Hertta Kuusisen mukaan hänen tuon ajan ”puuhailut herättävät oikeutettuja epäilyksiä”. Tällä Kuusinen viittasi todennäköisesti ainakin Wirtasen osallistumiseen ruotsinkielisten oikeistonuorten, Svenska Unghögernin, tilaisuuteen, jossa hän tuomitsi Tšekkoslovakian oikeudenkäynnit. Tämän lisäksi Kuusinen oli torunut Wirtasta hänen asetuttuaan julkisesti tukemaan Palmgrenia². Samoihin aikoihin Wirtanen huomasi hänen kohtelunsa SKDL:n liittotoimikunnassa muuttuneen. Aiemmin yhteistyö SKDL:n johdossa oli ollut kaikkiaan asiallista, mutta nyt hän joutui kuuntelemaan SKP:n Yrjö Enteen saivartelua yhdestä verotusta käsittelevästä lehtiartikkelistaan³. Asia oli sinänsä varsin mitätön, mutta Wirtanen tulkitsi tämän vihjeeksi laajemmasta käänteestä: nyt häntä saisi yleisesti arvostella. Ilmeisesti tämän henkilökohtaisen pettymyksen kiihdyttämänä hän esiintyi eräässä SYP:n kokouksessa helmikuussa 1953 poikkeuksellisen rajusti. Nyt olivat hänen mukaansa välit kommunistien kanssa kireät myös SKDL:n johtotasolla, eikä SYP:lle yhä kylmemmäksi käynyt SKP välittänyt enää mistään. Toimittamaansa *Ny Tid* -lehteäkään ei hän viitsinyt puheidensa mukaan enää edes lukea, koska kommunistit tekevät nyt sielläkin mitä tahtovat.⁴ Wirtasen ja SKP:n suhteet eivät tämän jälkeen tainneet koskaan palata aivan ennalleen, mutta kevääseen mennessä hän ehti kuitenkin jo hieman leppyä.

¹ Blomstedt & Klinge 1986, 323, 325, 334. Vuoden 1953 mittaan presidentti Paasikivi kirjoitti päiväkirjaansa useamman kerran ”fanaattisesta”, ”Sovjetit-Suomen” presidentiksi pyrkivästä Ryömästä. Merkintöjen takana oli Kekkoselle ja Wirtaselle puhunut, Ryömälle erostaan vihainen Palmgren. (M. Korhonen 2006, 49.)

² Hiitonen: Wirtanen 22.1.1953, EH-184, KA

³ SKDL:n liittotoimikunta ptk 22.2.1953, mf 427, KansA

⁴ Hiitonen: Annemarie Hiitonen 24.2.1953, EH-180, KA

5.3.2. Hiitosen vaihtoehdot(tomuus)

Ensio Hiitosen kansandemokraattiselle uralle vuodenvaihte 1952–53 oli ratkaisevaa aikaa. Vielä uudenvuodenpäivänä hän kirjoitti Turkuun Jalmari Tähdelle tavanomaiseen tapaansa SYP:n ”entistä paremmasta kaikupohjasta”¹. Viikko tämän jälkeen SYP:n puolue toimikunnan kokouksessa hän suhtautui puolueen tulevaisuuteen huomattavasti varauksellisemmin. Hiitonen antoi SYP:lle kolme mahdollista vaihtoehtoa: oma tehostetumpi linja SKDL:n sisällä, täysin itsenäinen asema tai ”bevanismi”² SDP:n vasemmalla laidalla. Kaikissa näissä oli merkittäviä ongelmia. Ensimmäisen vaihtoehdon käytännölliset mahdollisuudet olivat pienentyneet. Toinen vaatisi paljon rahaa, jota puolueella ei tietenkään ollut. Kolmannessa oli periaatteellisenä esteenä SDP:n politiikka, ”joka ei enää välitä sosialismista” ja on myös Neuvostoliitolle vihamielistä.³ Tätä kysymystä Hiitonen päähkäili koko alkuvuoden 1953. Lopulta hän kääntyi kolmannen tien kannalle. Hiitosen Alkon esimiehellä K.-A. Fagerholmilla näyttää olleen suuri merkitys tähän ratkaisuun. Heidän ensimmäinen epävirallisuontoinen keskustelu yhteisestä tulevaisuudesta käytiin viimeistään helmikuun alussa. Hiitonen otti tuolloin esille SDP:n lehdistön tilan, johon hän saikin melko tyydyttävän vastauksen. Fagerholmin mukaan hänen puolueessaan olisi kyllä tilaa teoreettiselle debatille ja luultavasti eriäville mielipiteillekin.⁴

Huhtikuussa Hiitosella oli jo virallisempi neuvottelukosketus SDP:hen Väinö Leskisen kanssa. Leskinen lupaili, että siirtyvät kansanedustajat kyllä säilyttäisivät henkilökohtaiset asemansa, ja hän ilmoitti myös hyväksyvänsä ”keskustelun muodossa” esitetyt mielipiteet. Suoranaisena oppositiona esitettäviä eriäviä kantoja ei sen sijaan sallittaisi, eikä SYP voisi tietenkään säilyä SDP:ssä minään erillisenä ryhmänä.⁵ Toisin sanoen Hiitosen esittämän bevanismin toteuttaminen olisi käytännössä mahdotonta. Kuulostaakin siltä, että Hiitosen taka-ajatukset olivat hänen neuvottelukumppanillaan hyvin selvillä. SDP:n tiedustelu olisi siten tehnyt työnsä hyvin, samoin kuin Leskinen kotiläksynsä. Toisaalta tuollaista varovaisuutta pitäisi muutenkin odottaa melkein pä itsestäänselvyytensä poliittisilta taktikoilta, jollainen Leskinen eittämättä oli. Vaikka bevanismin mahdollisuus olikin tuossa keskustelussa tosiasiallisesti kumottu, ei se näyttänyt enää pysäyttävän Hiitosta, joka ryhtyi

¹ Ensio Hiitosen kirje Jalmari Tähdelle 1.1.1953, EH-37, KA. Vuosien mittaan yksi Hiitosen vakiofraaseista oli SYP:n hyvä kaikupohja, jonka hyödyntämiseksi tarvittavat resurssit vain vielä uupuivat.

² Sana bevanismi juontuu walesilaisesta Labour-puolueen vasemmistosiipeä edustaneesta poliitikosta Aneurin Bevanista (1897–1960). Bevan oli keskeinen tekijä niin sanotussa Tribune-ryhmässä, joka oli sotien jälkeen merkittävä vasemmistolainen fraktio puolueessaan. Tällä viikkolehdeeltään nimensä saaneella ryhmällä oli myös oma parlamenttiryhmänsä Labourin ryhmän sisällä. (Paastela 1975, 21, 142)

³ Hiitonen: Ensio Hiitonen 8.1.1953, EH-180, KA

⁴ Hiitonen: Fagerholm 3.2.1953, EH-180, KA

⁵ Hiitonen: Leskinen 11.4.1953, EH-182, KA

nyt suunnittelemaan jo julkilausumaa SYP:n eroamisesta¹. Ilmeisesti hän toimi vielä tuossa vaiheessa yksin tai ainakin vailla puolueensa valtuuksia. Ainakaan Wirtasen kanssa hän ei ollut merkintöjensä mukaan vielä käynyt keskusteluja koko asiasta.²

Hiitosen kevätoffensiivin seuraava vaihe oli SDP-loikkauksen esitleminen SYP:n muulle johdolle ja eräille maakuntien keskeisille puoluetovereille. Eräät puoluetoimikunnan jäsenet, kuten Ruutu, Einari Peuranen ja Sulo Winter yhtyivät kyllä Hiitosen tyytymättömyyteen nykytilanteesta, mutta heistäkin vain Peuranen antoi edes ehdollisen suostumuksen puolueenvaihdon ratkaisuna tähän ongelmaan³. Wirtanen harkitsi asiaa ensin hyvin varovaisesti. Jos SYP ei saisi SKDL:n kanssa sovintoa, voisi se ruveta harkitsemaan liittymistä SDP:hen puolueena, minkä vaihtoehdon Leskinen tosin oli jo tyrmännyt. Vaihtoeitoja punnittuaan hän hylkäsi melko pian koko ajatuksen täysin. SDP ei kuitenkaan antaisi toimintamahdollisuuksia, eivätkä SYP:läiset saisi esiintyä antikommunisteina, jollaiseen roolin he SDP:ssä käytännössä joutuisivat.⁴ Käytyjen keskustelujen pohjalta Hiitonen laati yhteyshenkilölleen Leskiselälle varovaisen toiveikkaan muistion, jossa hän ilmoitti liittymisasian varmistuvan aikaisintaan toukokuu lopulla.⁵

Hiitosen esittämä ajankohta koitti tarkalleen 22.5.1953, jolloin SYP:n puoluetoimikunnassa käsiteltiin pöytäkirjan mukaan salamyhkäisesti ”erästä asiaa, josta toimikunnan jäsenten kesken oli yksityisesti paljon keskusteltu”.⁶ Järjestelyjen konspiraatiivisesta luonteesta kertoo sekin, ettei tapahtuman pitänyt alun perin olla edes varsinainen puoluetoimikunnan kokous, koska se yritettiin pitää Palmgrenin tapauksen kompromettoimalta Kusti Kulolta kokonaan salassa. Häinkin saapui kuitenkin paikalle – Wirtasen vastoin tahtoaan kutsumana – saatuaan sitä ennen tiedon kokouksesta ilmeisesti Felix Rautiolta⁷. Kuten edeltä selvisi, tämä ”eräs asia” oli tietenkin Hiitosen valmisteleva joukkosiirtyminen SDP:hen. Alustuksessaan hän hylkäsi vielä talvella mahdollisina pitämänsä vaihtoehdot SYP:n itsenäisemmästä suuntauksesta. Nyt puolue oli hänen mukaansa kommunistien asenteen vuoksi tilanteessa, jossa kohta ”ei kukaan edes laske seppeltä SYP:n haudalle”. Hiitonen esitti omaa kantaansa kuitenkin selvästi ilmoittamatta puolueelleen tällä kertaa vain kaksi mahdollisuutta: joko kiinteämmän liittymisen ”vasemmalle” tarkoittaen ilmeisesti SKDL:ää tai

¹ ”Voimien tuloksellinen käyttö työväenliikkeen hyväksi” I luonnos 15.4.53”, EH-37, KA. Vastaavanlaisesta tekstistä löytyy tuolta keväältä useita luonnosversioita päiväyksillä 18.4.53, 20.4.53 ja n. 15.5.53. Luonnosten määrästä päätellen Hiitonen ei juuri säästellyt vaivojaan asian tähden.

² Hiitonen: Wirtanen 1953, EH-184, KA

³ Hiitonen: Peuranen 19.4.1953; Hiitonen: Winter 24.4.1953; Hiitonen: Ruutu 27.4.1953, EH-183–184, KA

⁴ Hiitonen: Wirtanen 25.4.1953, 16.5.1953, EH-184, KA

⁵ ”SYP:in järjestöllisen asennoitumisen muutoksesta”, EH-37, KA

⁶ SYP:n puoluetoimikunta ptk 22.5.1953, SYP-8, KansA

⁷ Hiitonen: Wirtanen 23.5.1953, EH-184, KA

bevanismin harjoittamisen SDP:n piirissä. Toisin sanoen hän pyrki todennäköisesti tällä retoriikallaan saamaan puoluevaihdolle kannatusta eräänlaisena ”pienemmän pahan” vaihtoehtona.

Kiihkeäksi käyneessä keskustelussa Hiitosen esitys ei juuri saanut tukea tai ymmärrystä, vaan enemmistö piti SDP:ssä vaikuttamista käytännössä mahdottomana. Wirtanen myönsi kyllä eräät kahnaukset SKDL:ssä, mutta piti silti vielä yhteistyötä kommunistien kanssa mahdollisena ja toimintavapautta liitossa suurempana kuin mitä SDP:ssä voisi ajatellakaan. Ruutu puhui uuden linjansa mukaisesti itsenäisemmän SYP:n puolesta eikä siksikään uskonut bevanismiin, kun taas Peuranen piti Hiitosen ajatusta kyllä periaatteessa kannatettavana, mutta käytännössä mahdottomana SDP:ssä toteutettavaksi, ”Joka liittyy sos.dem. puolueeseen, joutuu sulautumaan siihen”. Vaihtoehtona tuollaiselle pakotetulle yhdenmukaisuudelle Sylvi-Kyllikki Kilpi vakuutteli tyytyväisyyttään puolueensa vapaamieliseen ilmapiiriin, jonka vuoksi SYP:ssä ”[e]i tarvitse olla stalinisti eikä titoisti”. Toisin kuin Hiitonen, näkivät Kulo, Rautio ja Winter syyt SYP:n heikkouteen liittokumppaneiden sijaan puolueessa itsessään ja painottivat hyvän yhteistyön merkitystä SKDL:ssä. Näin Hiitonen jäi ajatuksineen käytännössä yksin. Tämän jälkeen keskustelu sai vielä kireämpiä, henkilökohtaisuuksiin meneviä sävyjä, kun Kulo nosti esille jo liikkeellä olleet huhut Hiitosen aikomuksesta siirtyä SDP:hen. Wirtasen tiedusteltua asiasta Hiitonen kertoi käyneensä ”vain tunnusteluja, ei neuvotteluja” SDP:n kanssa ja otti samalla esille huhut Wirtasen siirtymisestä RKP:hen, jotka tämä puolestaan kiisti.¹

5.3.3. Muutoksen syksy 1953

Hiitosen keväällä mainitsemat ”tunnustelut” johtivat viimein syksyllä 1953 hänen liittymiseensä SDP:hen². Ratkaisevin tekijä tässä ei kuitenkaan ollut niinkään hänen tarpeensa leirinvaihdolle, vaan ainakin Leskisen sanojen perusteella SDP:n sisäinen kehitys. Kaksikon elo–syyskuun erojärjestelyjä viimeistelevissä tapaamisissa Leskinen kertoi, että vasta kesänaikaiset muutokset SDP:ssä lopullisesti mahdollistivat SYP:läisten tulon puolueeseen. Sitä ennen, kaikista aiemmista neuvotteluista huolimatta, olisi heitä tuskin SDP:hen hyväksytty. Nyt oli tarpeen osoittaa, ettei SKP:n ja SDP:n välisille puolueille olisi tilaa, ja sitä varten olisi tärkeintä saada SYP likvidoiduksi.³ Näin SYP:tä käytettäisiin siis varoittavana esimerkkinä SDP:ssä kehittyvän opposition

¹ SYP:n puolueoimikunta ptk 22.5.1953, SYP-8, KansA

² SYP:n puolueoimikunta ptk 3.9.1953, SYP-8, KansA

³ Hiitonen: Leskinen 31.8.1953, 1.9.1953, EH-182, KA

tukahduttamisessa. Kuten SYP:n toukokuisesta kokouksesta voi jo päätellä, joutui Leskinen pahasti pettymään – Hiitosen lähtö ei merkinnyt SYP:n loppua eikä edes merkittävää joukkopakoa puolueesta. Kaikesta päätellen erohankkeesta pyrittiin tekemään mahdollisimman näyttävä. *Suomen Sosialidemokraatti* antoi nyt SYP:lle eniten huomiota sitten vuoden 1951 Saarto-jupakan julkaisemalla muun muassa Hiitosen keväästä asti hioman SDP:hen siirtymistä perustelevan julkilausuman. Lausuman viiden allekirjoittajan lista kertoo projektin onnistumisesta oleellisimman. Listassa ei ole ainoatakaan SYP:n johtoryhmään kuulunutta tai muutenkaan merkittävää jäsentä. Sen sijaan Hiitosen eroavien ”demokraattisten sosialistien” joukon muodostivat hänen lisäksi helsinkiläiset paikallistason vaikuttajat K. J. Eskola ja Yrjö Vuorensola sekä vielä – yllätys, yllätys – kaksikko August Holmberg ja Kössi Leino, nuo ainaiset erimieliset.¹

Hiitosen nelikko ei ilmeisesti kaikessa tuntemattomuudessaan vakuuttanut SDP:n johtoa, ja puolueen pää-äänenkannattaja julkaisikin aikailematta vastoin Hiitosen alkuperäisiä aivoituksia listan nimekkäämmistä SYP:n jäsenistä, joista pääosa oli jättänyt puolueen jo vuosia sitten. SYP:stä tosiasiallisesti vetäytyneiden Niilo Wällärin ja Eino Pekkalan ohella tämän joukon jatkoksi pääsi myös SYP:hen lopulta jäänyt Peuranen.² Hiitosen suunnitelman lässähtäminen eroajien vähäverisyyteen ei kuitenkaan estänyt *Suomen Sosialidemokraattia* kirjoittamasta nyt suurieleisesti ei pelkästään SYP:n, vaan myös koko SKDL:n tarinan loppumisesta³. Luovan lehdistömoraalin ohella SDP:n käsittelytapa kertoo Leskisen aiempien sanojen painoarvosta. SYP todella haluttiin hävittää, mutta se mikä ei aina toteudu ulkoisessa maailmassa saattaa tulla todeksi sentään painetussa sanassa. Hiitosen omaa ajattelua – tai ainakin sen kautta syntynyttä julkista kirjoittelua – leimasi kuluneen vuoden aikana melkoinen revisionismi. *Yhteisrintaman* viimeisessä numerossa marraskuussa 1952 hän vielä korostaa SYP:läiselle ajattelulle ominaisesti kommunistien ja sosialidemokraattien yhteisiä tavoitteita. Samoin hän kiistää jyrkästi SDP:n viljelemät käsitykset kommunisteista muka vain väkivaltaista kumousta tavoittelevina radikaaleina. SDP:n kansandemokraateista saamista käännyännäisistä hän kirjoittaa sattuvammin kuin olisi vuotta myöhemmin ehkä voinut kuvitellakaan: tällaiset olivat olleet harvassa ”ja näistäkin useimmat ovat olleet laadultaan sellaisia, että ovat pelkkänä painolastina mille poliittiselle ryhmälle tahansa”.⁴ Näillä sanoilla Hiitonen viittasi todennäköisesti erityisesti Jouko Saartoon, mutta sama arvio pätee mainiosti myös hänen mukaansa saamiin Holmbergin ja Leinon kaltaisiin kanssakäännyännäisiin seuraavana vuonna.

¹ SS 2.9.1953, ”Irti Suomen Kommunistisen Puolueen holhouksesta”

² SS 3.9.1953, ”Pako SKDL:stä jatkuu edelleen”

³ SS 18.9.1953 Kalle Kauhanen, ”SKDL:n sadun loppu”

⁴ Yhteisrintama 8–9/1952 E. Hiitonen, ”Onko yhteisiä tavoitteita”

Vuonna 1953 julkaisemassaan suomalaista oikeusjärjestelmää ruotivassa kirjassaan *Vääryyttä oikeuden valekaavussa* Hiitonen kirjoitti niin ikään vielä vanhaan tapansa hyvin myöntämielisesti kommunistien ja kansandemokraattien sodanjälkeisestä toiminnasta. Suomen oikeusjärjestyksestä saamiensa aiempien ikävien kokemusten valossa oli hän odottanut, että nämä ”suhtautuisivat paljon vihamielisemmin rauhalliseen, parlamentaariseen kehitykseen ja pyrkisivät innokkaammin käyttämään voimassa olevan oikeuden ulkopuolisia keinoja tavoitteidensa toteuttamiseen”.¹ *Sosialistisen Aikakauslehden* artikkelissa samana vuonna oli ideologinen täyskäännös kuitenkin jo valmis: nyt kommunistit, toimiessaan vielä ”vieraiden voimien avulla” eivät haluaisikaan saada aikaan muutoksia ”muuta kuin väkivaltaisen kumouksen kautta”.² Näin ehdottomalla antikommunismilla Hiitonen liittyi sujuvasti lehden linjalle. Tuollainen kirjoitus oli ylipäätään lähempänä SDP:n leskisläistä valtavirtaa kuin puolueen vasemmistoa, johon Hiitonen ainakin entisille puoluetovereille ilmoitti liittyvänsä. Ehkä hän joutui SYP-taustaisten liittolaisten puuttuessa hakemaan SDP:ssä kannatusta myös oikealta enemmän kuin alun perin halusi? Joka tapauksessa mahdollisuudet bevanismiin osoittautuivat heikoiksi ja myöhemmin Hiitonen tuntuikin unohtaneen koko asian. Ruutu ja Peuranen näyttivät siis olleen oikeassa, mitä tulee SDP:n sulauttavaan vaikutukseen.

Samoihin aikoihin tapahtui SYP:ssä muutakin, mikä ei jäänyt valtakunnan huipultakaan huomaamatta. Urho Kekkonen selosti heinäkuun lopulla jälleen kerran erästä Atos Wirtasen kanssa käymäänsä keskustelua presidentti Paasikivelle. Hän oli Kekkosen mukaan puhunut kommunisteista katkerasti, eikä enää voisi olla yhteistyössä näiden kanssa: ”Sentähden Atos Wirtanen kertoi, että aikovat erota kommunisteista ja perustaa oman lehden. Myös molemmat Kilvet aikovat erota”.³ Kekkosen kertoma vaikuttaa myöhempien tapahtumien valossa, varsinkin SKDL:ään lopulta jääneiden Kilpien osalta hieman liioitellulta. Myöskään Hiitosen merkintöjen mukaan eivät Kilvet pitäneet eroamista SKDL:stä parempien vaihtoehtojen puuttuessa ajankohtaisena.⁴ Lehtiasiasta Wirtanen oli sen sijaan puhunut kiihtyvään tahtiin ainakin yksityiskeskusteluissa Hiitosen kanssa jo keväästä asti.⁵ Syksyn mittaan projekti eteni myös puoluetoimikunnan kokouksissa. Wirtanen esitti joulukuussa 1953 lehdelle perustettavaksi jo valmistelemaa komiteaa, johon kuuluisivat SYP-johdon lisäksi Raoul Palmgren, Aimo Rikka ja Jörn Donner.⁶

¹ Hiitonen 1953, 557

² SA 10/1953 E. Hiitonen, ”Karvaita kokemuksia”

³ Blomstedt & Klinge 1986, 361

⁴ Hiitonen: S.-K. Kilpi 11.5.1953; Hiitonen: E. Kilpi 11.5.1953, EH-181, KA

⁵ Hiitonen: Wirtanen 6.4.1953, 25.4.1953, 5.5.1953, EH-184, KA

⁶ SYP:n puoluetoimikunta ptk 1.12.1953, SYP-8, KansA

Ehkä merkittävintä lehtisuunnitelmassa oli SKDL:stä lähtemään joutuneen Palmgrenin mukanaolo siinä, mitä voi pitää erityisesti SKP:lle suunnattuna SYP:n omapäisyyden osoituksena. Uuden lehden perustaminen olikin Wirtaselle arvovaltakysymys. Hän arveli, että oman lehden avulla voitaisiin painostaa SKP hyväksymään tulevan kevään eduskuntavaaleihin ehdokkaat SYP:n haluamalla tavalla. Wirtasen optimistisella matematiikalla tämä toisi puolueelle 8–10 edustajapaikkaa.¹ Rikan mukaan hanke kuitenkin kariutui, kun Donner ei saanutkaan kauppaamastaan maatilasta luvattuja lehteen sijoitettaviksi suunniteltuja rahoja². Donner on myöhemmin korjannut, ettei hänellä edes ollut mitään maatilaa myytäväksi. Koko silloinen lehtiprojekti oli hänestä vain tarina ”yhdestä utopiasta, joka eli aikansa”.³ Hän oli SYP:n puoluetuomikunnan enemmistön ohella tuolloin menettänyt viimeisenkin luottamuksensa Wirtaseen raha-asoiden hoitajana⁴. Myös muut puheenjohtajan haavekuvat taisivat vaikuttaa aina vain epärealistisemmiltä. Donner kuvaa romaanimuodossa Wirtasen asennetta lehtihankkeeseen suorastaan pakkomielteenomaiseksi. Kaikista edellytyksistä riippumatta oli lehden ilmestyttävä, koska se oli hänelle ”historiallinen välttämättömyys”. Jälkikäteen Donner arvioi etääntyneensä Wirtasesta tämän vajottua entistä syvemmälle tuollaisiin epätodellisiin poliittisiin haaveisiinsa.⁵ Todennäköisesti Donner ei ollut puolueen piiristä ainoa, joka näin ajatteli.

Toinen merkki tällaisista SYP:n profiilinnostamis- ja identiteetinvahvistamispyrkimyksistä on kesällä 1953 Yrjö Ruudun aloitteesta tehty päätös puolueen periaateohjelman laatimisesta. SYP:llähän ei virallista ohjelmaa vielä ollut, eikä sellaisen tekemistä ainakaan puoluetuomikunnan pöytäkirjojen mukaan ollut aiemmin suunniteltukaan.⁶ Päiväkirjassaan Ruutu kehuu tämän ohjelman saaneen SYP:n ohjelmatoimikunnassa lämpimän vastaanoton. Tämä oli Ruudulle mukava yllätys, sisälsiväthän ohjelman 15 pontta hänen mukaansa ”täsmälleen minun 'kansallissosialistisen' ohjelmani 1930-luvulta”.⁷ Ohjelmalle oli kuitenkin käyvä kuten saman syksyn lehtiprojektillekin, eikä se koskaan tullut valmiiksi. Lehden puolesta puhunut Wirtanen ei vaikuttanut kovin innostuneelta koko ohjelmasta tuossa vaiheessa. Ilmeisesti sellainen puolueen ulkoinen tuntomerkki ei hänestä ollut SYP:lle edes tarpeellinen. Samana vuonna hän oli jo lausunut, edeltäjänsä Kedon

¹ Hiitonen: Wirtanen 16.5.1953, EH-184, KA

² Kalemaa 1984, 225

³ Rinne 2006, 220

⁴ Hiitonen: Donner 4.7.1953; Hiitonen: Jaakkola 6.7.1953; Hiitonen: Peuranen 24.8.1953; Hiitonen: Winter 31.8.1953, EH-180–184, KA

⁵ Hiitonen: E. Laine 27.8.1953, EH-182, KA; Donner 1985, 69–70, 175–176. Jörn Donnerin omaelämäkerrallisessa romaanisarjassa Atos Wirtasen *alter ego* on Viking Sund.

⁶ SYP:n puoluetuomikunta ptk 22.5.1953, SYP-8, KansA; Hiitonen: Winter 17.7.1953; Hiitonen: SYP 13.8.1953, EH-184, KA

⁷ Yrjö Ruudun päiväkirjat 5.9.1953, YR-3, KA

varhaisen kannan mukaisesti, että SYP:n pitäisi olla ensi sijassa aatteellinen järjestö eikä puolue¹. Vastaavia, joskin hieman lievempiä, ajatuksiahan hän oli esittänyt jo aiemmin väheksyessään joukkojen merkitystä ja puhuessaan sen sijaan pienimuotoisen kerhotoiminnan puolesta. Oikeastaan tuollainen ”normaalista” puolueesta poikkeavan toimintamuodon suosiminen voidaan nähdä loogisena osana Wirtasen johtaman SYP:n muitakin perinteitä. SYP:n lahtelainen yhdistys oli jo vuoden 1948 puoluekokouksessa ehdottanut toimia sellaistenkin perinteisille työväenpuolueille oleellisesti kuuluneiden symbolien kuin oman lipun ja merkin aikaansaamiseksi. Asia siirrettiin käsiteltäväksi puoluetoimikunnalle, joka näytti siirtäneen sen puolestaan roskakoriin.² Keljon yhdistyksen Kalle Keskisen tiedusteltua lippuasian edistymistä lähes päivälleen kolme vuotta tämän jälkeen ei puoluetoimikunta silloinkaan osoittanut siihen minkäänlaista kiinnostusta³. Ilmeisesti SYP:n pienryhmätoimintaan panostanut johto ei katsonut tarvitsevänsä tuollaisia joukkoja kokoavia merkkejä, joiden tuottaminen ei tietenkään ollut ilmaista sekään – tätä linjavalintaa saattoi siten edesauttaa myös puolueen krooninen rahapula.

Wirtanen oli aloitellessaan lehtihankettansa keväällä 1953 pannut merkille Kekkosen piireissä nauttimansa suosion. Wirtasen mukaan nämä nimittäin tiesivät hänen valmistelevan toimintaa SKP:tä vastaan.⁴ Ehkä hänen Kekkosen kautta Paasikivelle kulkeneet katkerat ja ilmeisen liioitellut puheensa selittyvät juuri tällä? Wirtanen tarvitsi lehteään varten paljon rahaa – ja siten nimenomaan mahdollisimman monia avokätisiä rahoittajia, joten potentiaalisia taustavaikuttajia kannatti myös ruokkia oikeanlaisilla kertomuksilla. Wirtasen ja koko SYP:n kannalta vain oli valitettavaa, että myös kommunistit olivat huomanneet saman asennemuutoksen kuin Kekkonen. SYP oli noussut kuluneen viiden vuoden aikana hyvin harvoin puheenaiheeksi missään kommunistien elimissä, mikä kertonee puolueen vähentyneen merkityksen ohella keskinäisten ongelmien vähäisyydestä. SKP:n poliittisesta toimikunnasta Antero Timonen tuntui erikoistuneen puolueensa SYP-suhteeseen. Vielä vuonna 1952 hän puhui keskuskomitean kokouksessa täysin SYP:läiseen tapaan ja korosti erojen sijaan puolueiden yhtäläisyyksien hakemista⁵. Syksyllä 1953 oli sävy jo toinen. Timonen päätyi SYP:n puoluetoimikunnan taannoisen lehti- ja ohjelmahanketta käsitelleen kokouksen antia esitellessään siihen kekkoslaiseen lopputulokseen, että ”SYP:n toiminnassa näyttää pääasiana olevan miten suunnata toiminta kommunisteja vastaan”⁶.

¹ SYP:n puoluetoimikunta ptk 22.5.1953, SYP-8, KansA. Wirtanen (1972, 152) esitti vastaavia ajatuksia SYP:n roolista myös muistelmissaan.

² SYP:n puoluekokous ptk 20.3.1948, SYP-8, KansA

³ SYP:n puoluetoimikunta ptk 21.3.1951, SYP-8, KansA

⁴ HiiTONEN: Wirtanen 5.5.1953, EH-184, KA. Wirtanen näytti hakeneen rahoittajia todella laajasta piiristä. Saman merkinnän mukaan hän oli väittänyt muun muassa Juuso Waldenin luvanneen tukea tätä SYP:n lehteä.

⁵ SKP:n keskuskomitea ptk 13.1.1952, mf 46, KansA

⁶ SKP:n poliittinen toimikunta ptk 25.9.1953, mf 61, KansA

Syyskuussa 1953 SKP:n poliittinen toimikunta keskusteli Timosen selostuksen perusteella asiasta ”SYP:n ja A. Wirtasen toiminta”, joista kummankaan suhde kommunisteihin ei kokouksen jälkeen ollut enää entisensä. Eniten epäilytti puolueen lehtihanke, jonka perusteella SKP:n vastaisten suunnitelmien päätekijäksi tiedetty Wirtanen menetti nyt kaiken luottamuksensa kommunistijohdon silmissä. Hänen tiedettiin hankkineen lehdelle rahoitusta muun muassa Ruotsin oikeistolaisina pidetyiltä sosiaalidemokraateilta, mikä Ville Pessin mukaan vahvistikin aiempaa, kylmän sodan ajan vainoharhoja heijastelevaa käsitystä Wirtasesta ”ulkolaisten agenttina”.¹ Pessin paranoia ei toisaalta ollut täysin vailla todellista pohjaa. Wirtanen nimittäin kävi kommunisteilta kiellettyjä keskusteluja myös yhdysvaltalaisen diplomaattien kanssa. Ottaen huomioon hänen aiemmat epäilynsä oli Pessi ehkä näistäkin tapaamisista tietoinen. Wirtasen motiivi tuollaisille keskusteluille on hämärän peitossa. Kenties niiden tarkoituksena oli muutaman lisädollarin hankkiminen lehdelle? Saihan SDP:kin rahallista avustusta Atlantin takaa, mistä Wirtanen vaikutti olleen tietoinen². Hän puhui kuitenkin diplomaateille johdonmukaisesti yhteisrintamassa pysymisen puolesta, mikä tekee tuollaiset arvelut hyvin epärealistisiksi – tokihan hän tiesi, ettei Yhdysvallat tuskin missään kuviteltavissa olevissa oloissa voisi tukea kansandemokraattista rintamaa? Tällaisia kanssakäymisen muotoja tutkinut Hannu Rautkallio pitää Wirtasen itsestään yhdysvaltalaisille antamaa kuvaa kummallisena.³ Sitä se varmaan heillekin oli – vastaavalla tavalla asennetut aivot tuntuivat olevan niin Pessillä kuin kylmän sodan rintaman vastapuolellakin. Wirtasen kaltaisella henkilökohtaista riippumattomuuttaan – paikoin hyvinkin naiivisti – korostaneella poliitikolla ei ollut juuri sijaa tuon ajan maailmassa.

SKP otti nyt ensimmäistä kertaa selvästi holhoavan asenteen SYP:hen. Wirtanen tuli eristää puolueen johdosta lyömällä kiilaa varsinkin hänen ja Kilpien ja Ruudun välille⁴. Tulevissa vaaleissa SKP:n pitäisi ohjata kannatusta siten, etteivät SYP:n ”huonot ainekset”, joihin Wirtanen epäilemättä nyt lukeutui, pääsisi eduskuntaan. Vielä paremmaksi katsottiin, jos sellaisten ehdokkuus saataisiin kokonaan estettyä. Tätä ei Wirtasen tapauksessa tosin voinut ajatellakaan, koska Sylvi-Kyllikki Kilpi ilmoitti lähtevänsä vaaleihin vain jos myös Wirtanen on mukana. Pidemmällä tähtäimellä SKP asetti tavoitteeksi uusien sosialidemokraattisten työläisten kasvattamisen SKDL:ään näkyville paikoille. Nämä kommunistien uudet linjaukset olivat siten mahdollisimman kaukana SYP:n havittelemasta itsenäisemmästä asemasta. Hertta Kuusinen oli toisaalta valmis hyväksymään SYP:n puoluetolimikunnan SKDL:lle asettaman tasapuolisuusvaatimuksen, olisihan tämä ultimaatumi

¹ SKP:n poliittinen toimikunta ptk 25.9.1953, mf 61, KansA

² Blomstedt & Klinge 1986, 14; Rajala & Rautkallio 1994, 318–319; Majander 2007, 298–299

³ Rautkallio 1990, 213

⁴ SKP:n poliittinen toimikunta ptk 15.8.1953, 25.9.1953, mf 61, KansA

käytännössä merkinnyt SYP:n aseman heikkenemistä entisestään. SKDL:n elimissä nämä ”ovat saaneet tähän asti paikkoja enemmän kuin voimasuhteet edellyttävät”, kuten Kuusinen kitkerästi huomautti.¹ Tällainen käsitys SYP:n itsenäisyydestä ja uudesta tasapuolisuudesta varmasti kelpasikin kommunisteille tuossa vaiheessa.

5.3.4. Ei-oppikirjamaista yhteistyötä

SYP:läisen ultimaatumin hengessä Atos Wirtanen lausui puoluetoimikunnassa vuoden 1953 lopulla uhmakkaasti: ”Emme halua jatkaa 'yhteistyötä', joka ei ole yhteistyötä. Nyt voimme esiintyä jyrkemmin, koska vaalit ovat tiukat eikä SKDL halua riitaa kanssamme”.² Vaalien ehdokasasettelu ei kuitenkaan sujunut lainkaan SYP:n toivomalla tavalla, vaan Wirtasen myöhemmän kuvauksen mukaan SKDL:n toiminta oli nyt suorastaan ”uskomattoman piittaamaton”.³ Tämän tuloksena SYP sai vaaleihin vain kuusi ehdokasta, minkä johdosta puoluetoimikunta saavutti yksimielisyyden siitä, ”ettei tämäläistä yhteistyötä SKDL:n kanssa voi jatkaa”.⁴

Mainittu jyrkempi esiintyminen auttoi vain sikäli, että SYP sai Lauritsalassa ajettua paikallisen SKP:n kanssa pahasti riitaantuneen johtohahmonsa Uuno Palmroosin ehdokkaaksi kommunistien kovasta vastustuksesta huolimatta⁵. Lauritsalassa oli tuossa vaiheessa ehkä SYP:n vahvin paikallisyhdistys. Muutenkin SYP:llä oli siihen aikaan suhteellisen vahva asema tuolla suunnalla. Puolueen viimeiset uudet osastot perustettiin Lappeenrannassa ja Imatralla vuosina 1952 ja 1953⁶. Palmroosin ohella kommunistit eivät suhtautuneet suopeasti eräisiin näidenkään yhdistysten johtohenkilöihin, koska he olivat Lappeenrannan osaston perustaneen Jussi Ruipon tapaan olleet jo ennestään huonoissa väleissä SKDL:n kanssa. Palmroos oli SKDL:n raportin mukaan toiminut avoimesti koko yhteistyöjärjestöä vastaan.⁷ Ruipon ja eräiden muiden Itä-Suomen ”uus-SYP:läisten” tapauksissa oli taas erityisen raskauttavaa vielä se, että heidät oli aiemmin erotettu SKP:stä syytettynä ohranan kanssa vehkeilystä. Näiden ainesten siirtyminen SYP:hen ei siten ainakaan hälventänyt kommunistien epäluuloja liittolaisensa toiminnan motiiveista.⁸ Pohjaansa

¹ SKP:n poliittinen toimikunta ptk 25.9.1953, mf 61, KansA

² SYP:n puoluetoimikunta ptk 9.12.1953, SYP-8, KansA

³ VPosti 30.4.1955 Atos Wirtanen, ”Mille periaatepohjalle Suomen työväenjärjestöjen yhteistyö?”

⁴ SYP:n puoluetoimikunta ptk 16.2.1954, SYP-8, KansA

⁵ Wirtanen 1972, 152

⁶ SYP:n puoluetoimikunta ptk 29.1.1952, 27.1.1953, SYP-8, KansA

⁷ ”Huomioita Etelä-Saimaan piiristä”, SKDL:n järjestöjaosto, KansA. Päiväämätön muistio, joka sisältönsä perusteella edeltää vuoden 1954 eduskuntavaaleja.

⁸ Santeri Eerolan SKP:n kaaderijaostolle lähettämä muistio ”Ruiponjuttu” 14.5.1953, SKDL:n järjestöjaosto, KansA

SKP-suhteidensa uhallakin laajentamaan pyrkinyt SYP ei ilmeisesti ollut enää aiempaan tapaan kiinnostunut jäsentensä taustoista. Tällaisen sosialistisen yhtenäisyyden pohjalta lähdettiin maaliskuun 1954 eduskuntavaaleihin.

Ei ollutkaan yllättävää, että vaalien tulos oli SYP:n siihenastisen historian heikoin. Puolueen ja sen lähipiirien kansanedustajien määrä puolittui, kun vain Sylvi-Kyllikki Kilpi miehensä Einon ohella selvisi eduskuntaan. Wirtanen kertoo muistelmissaan aikoneensa jättäytyä kirjallisten harrastustensa vuoksi jo vaaleista sivuun, mutta taipuneensa vielä tovereidensa vaatimuksista mukaan. Apua tuli kuitenkin odotetulta taholta: ”Ystäväni kommunistien puolella osoittautuivat kuitenkin auliin suopeiksi. He asetuttivat muutamia kilpailevia ehdokkaita, välttivät mainostusta ja järjestivät vain kaksi vaalitulaisuutta Helsingissä, joten varsinaista vaaraa [valituksi tulemisesta – TM] ei ollut”.¹ SYP:n toiminta lamaanui vaalien jälkeen. Huhtikuun 1954 jälkeen puoluetoimikunta piti seuraavan varsinaisen kokouksensa vasta tammikuussa 1955. Samoihin aikoihin kuin symbolisena tekona SYP-johdaja vetäytyi SKDL:n liittotoimikunnasta. Kevään 1954 kokouksissa yleisesti äänekäs Wirtanen oli jo epätavallisen vaitonainen, ja syksyllä häntä ei enää liittotoimikunnassa edes nähty.² SYP:n katkenneesta suhteesta liittokumppaniinsa kertoo omaa kieltään sekin, että saman syksyn SKP:n edustajakokouksessa SYP, toisin kuin muut SKDL:n ryhmät, ei ollut kutsuvieraiden joukossa, vaan puolue loisti nyt ensimmäistä kertaa tuollaisessa tilaisuudessa poissaolollaan.³

Entistä avoimempaan ja julkisempaan kommunistien vastaiseen rintamaan SYP, tai tarkalleen ottaen puolueen Kymen piiri, oli astunut vuoden 1954 vappujulkaisullaan. Tämä *SYP:n vappu 1954* oli sisällöltään hyvin ristiriitainen. Yhtäällä Wirtanen yritti tavalliseen tapansa valaa toiveita työväen yhtenäisyydestä, uutta oli vain tekstistä tällä kertaa välittyvä hienoinen epätoivo.⁴ Toisaalla lappeenrantalaisen Vilho Kousan kuvitettu artikkeli SYP:n hautauksesta sen sijaan syyttää suorasanaisesti kommunisteja puolueen kuoppaamisesta. Toisin kuin Hiitosen vuodentakaisissa puheissa, SYP saisi jutun mukaan sentään seppeleet haudalleen. SKP:n vainajalle jättämät toverilliset terveiset olisivat: ”Makaa haudassa äläkä koskaan nouse”.⁵ Koska SYP:n nimissä oli näin virallisessakin julkaisussa esitetty tuollaisia näkemyksiä, oli luultavasti kaikille asioista vähänkin perillä oleville selvä, ettei edes nimellinen yhteistyö SKDL:ssä voisi tällä menolla enää kauan jatkua. Eikä siihen kaikilla SYP:ssä ollut enää halujakaan. Lopulta syyskuussa 1954 laadittiin Yrjö Ruudun luona suunnitelma puolueen eroamisesta SKDL:stä. Tätä SYP:lle kohtalokasta

¹ Wirtanen 1972, 151–152

² SKDL:n liittotoimikunta ptk 6.5.1954, 25.5.1954, 21.10.1954, 19.11.1954, mf 427, KansA

³ SKP:n edustajakokous ptk 2–5.10.1954, KansA

⁴ SYP:n vappu 1954, ”Mitä voidaan tehdä?”

⁵ SYP:n vappu 1954, ”SYP:n hautaus”

päätöstä oli tekemässä hyvin pieni piiri. Ruudun itsensä lisäksi paikalla olivat puoluejohdosta vain Wirtanen ja Peuranen, joiden lisäksi tapaamiseen osaa ottivat Itä-Suomesta Palmroos ja Kousa. Jälkimmäiset olivat ilmeisesti Hiitosen vaikutuksesta aluksi SDP:hen liittymisen kannalla, mutta kokouksen johtotroikka näytti saaneen auktoriteetillaan heidät luopumaan tästä ajatuksesta. Sen sijaan muodostettaisiin Ruudun hamuama itsenäinen puolue. Samassa yhteydessä nimikin pantaisiin uuteen uskoon. Saksalaisen puoluemallin mieleen tuovan SYP:n sijaan se olisi nyt ruutulaisen kansallisväritteiseltä kuulostava ”Suomen Sosialistipuolue”. Lauritsalan yhdistyksen tehtäväksi tuli esittää SKDL:stä eroamista SYP:n tulevassa puoluekokouksessa. Sitä ennen kuului koko suunnitelma pitää salassa.¹

SKP onnistuttiinkin pitämään näistä aikomuksista pimennossa ilmeisesti aina helmikuuhun 1955 asti. Aivan salassa SYP:n erosuunnitelmat eivät kuitenkaan pysyneet: Neuvostoliiton Helsingin-suurlähettiläs Viktor Lebedev oli kuullut asiasta ”luottamukselliselta tietolähteeltä SYP:n johdossa”. Lebedevin saamien tietojen mukaan SYP:n johdon enemmistö aikoisi ensin erota SKDL:stä, toimia hetken itsenäisenä puolueena ja liittyä lopulta SDP:hen.² Aiempien puoluetoimikunnan kokousten ja myöhempien tapahtumien valossa vakavat aikomukset SDP:hen liittymiselle vaikuttavat hyvin epätodennäköisiltä. Toimiminen SDP:n vasemmalla laidalla tuomittiin käytännössä mahdottomaksi kevään 1953 kokouksessa³. Edellisenä syksynä Ruudun luonakin päätettiin rajata yhteistyö SDP:n kanssa mahdollisten vaaliliittojen tasolle, eikä Hiitosen keskustelumerkintöjenkään perusteella ollut tapahtunut mitään ratkaisevaa suunnitelmien muutosta⁴. Kuten seuraavassa luvussa näemme, SYP:n ja puolueen johdon myöhemmin kulkemat tiet saavat tämän Lebedevin ”luottamuksellisen tietolähteen” antaman loikkaussuunnitelman kuulostamaan vieläkin epärealistisemmalta. SKP:n johdolle tällaisten heitäkin koskevien suunnitelmien kuuleminen toisen käden tietona Neuvostoliiton lähetystöltä – olipa niiden totuusarvo mikä tahansa – oli tietenkin jo sinällään ikävä ja nöyryyttävä tapaus.

Ennen maaliskuun ratkaisevaa puoluekokousta saatiin vielä yksi välinäytös, kun Lebedev kutsui 28. helmikuuta SYP:n johdosta Wirtasen, Kulon, Meltin ja Ruudun käymään Tehtaankadulla ilmeisenä tarkoituksenaan suostutella heidät jäämään SKDL:n riveihin. Lebedev muun muassa vakuutteli

¹ Yrjö Ruudun päiväkirja 11.9.1954, YR-3, KA

² Rentola 1997, 362. Kimmo Rentolan mukaan tähän ”aktiiviseen taisteluun kommunistista puoluetta vastaan” suunnattuun hankkeeseen kuuluivat myös suunnitelmat Yrjö Leinon muistelmien ja Hertta Kuusisen Leinolle lähettämien kirjeiden julkaisemisesta. Lopulta kommunistisesta liikkeestä irtaantuneen Leinon muistelmat julkaistiin, monien vaiheiden jälkeen, vasta vuonna 1991.

³ SYP:n puoluetoimikunta ptk 22.5.1953, SYP-8, KansA

⁴ Yrjö Ruudun päiväkirja 11.9.1954, YR-3; Hiitonen: Kousa, Palmroos, Peuranen, Ruutu, Wirtanen 1954–1955, EH-180–184, KA

vierailleen, että myös SYP:lle tarjoutuisi vielä merkittävä rooli osana SKDL:ää. Kenties miellyttääkseen kestittäjiään Ruutu esiintyi jopa kommunistina ja lainasi Leniniä maljapuheissaan, täysin epäuskottavasti tosin. Maljojen juonnin lomassa humaltunut Meltti puolestaan syytti SKP:tä Wirtasen tahallista pudottamisesta eduskunnasta.¹ Ruudun päiväkirjamerkinnän mukaan Lebedevin esiintyminen teki vaikutuksen ainakin Melttiin, joka käytti tämän argumentteja eroa vastaan. Ruutu itse oli yhä vakuuttunut suunnitelmistaan ja ajatteli SYP:n pystyvän tekemään erillisenä enemmän rauhan ja yhteisymmärryksen hyväksi kuin olemalla osana SKDL:ää.² Suurlähettilään liitolle tekemä palvelus ei lopulta kantanut hedelmää, vaan SYP:n ero oli enää viimeistelyä vailla – pyörät olivat pyörimässä.

5.3.5. Ulos SKDL:stä

Erosuunnitelma toteutettiin SYP:n 13.3.1955 järjestetyssä puoluekokouksessa, joka asettui SKDL:stä eroamisen kannalle äänin 8–2³. Lauritsalan, Lappeenrannan, Imatran, Jyväskylän ja Turun edustajat puolsivat eroa Keljon ja Lahden osastojen jäädessä altavastajiksi. Toisin sanoen jo SKDL:n vastainen Lauritsalan-akseli takasi äänillään eroon johtaneen tuloksen. SYP:n sääntöjen mukaan puoluetoimikunnan jäsenet eivät olleet äänioikeutettuja. Johtoryhmästä Meltti ja Kulo asettuivat voimakkaimmin SKDL:ään jäämisen kannalle, eivätkä he Raution ja Peurasen ohella seuranneet tuota irtaantumisen tielle lähtenyttä kokousedustajien enemmistöä⁴. Peurasen ajattelunmuutos oli Wirtaselle paha pettymys, olihan hän edellisenä syksynä ollut Ruudun luona tätä eroa suunnittelemassakin. Tämä ei ollut ensimmäinen vastaavanlainen käänös Peuraselta, antoihan hän aiemmin ehdollisen suostumuksensa Hiitosenkin suunnitelmiin – ja aivan kuin silloin, jäi nytkin muutos puolitiehen. Kuloa taas jäivät harmittamaan Wirtasen kokousta pohjustaneet salakähmäiset menettelyt. Puheenjohtaja kierteli hänen mukaansa maakuntien piirijärjestöissä puhumassa eron puolesta ja sivuutti puoluetoimikunnan kokonaan asian käsittelyssä.⁵ Pöytäkirjojen mukaan puoluetoimikunta ei erokysymyksestä ennen puoluekokousta keskustellutkaan⁶.

Wirtasella oli kiistatta läheiset suhteet SYP:n paikallisosastoihin, olihan lähinnä muiden

¹ Rentola 1997, 362–363

² T. Soikkanen 1991, 419

³ Haikara 1975, 123

⁴ SYP:n puoluekokous ptk 13.3.1955, SYP-8, KansA; SKDL liittotoimikunta ptk 14.3.1955, KansA; Yrjö Ruudun päiväkirja 13.3.1955, YR-3, KA

⁵ SKDL:n liittotoimikunta ptk 14.3.1955, mf 427, KansA

⁶ SYP:n puoluetoimikunta ptk 1955, SYP-8, KansA

haluttomuuden vuoksi juuri hänelle langennut jo pitkään suurin osa puhujamatkoista. Tämän vuoksi hänellä oli myös hyvä käsitys maaseudun mielialoista. Toivotun äänestystuloksen varmistamisen kannalta tämä merkitsi myös tietoa siitä, mitä osastoja nimenomaan ei kannattanut kokoukseen kutsua. Juuri siksi esimerkiksi kommunistien johtamaksi epäilty Lielahten yhdistys pidettiin asiasta epätietoisena¹. Aivan kokouksen alla Lielahti katsottiin toisen erohanketta ilmeisesti vastustaneen yhdistyksen, puolueen perustajärjestöihin lukeutuneen Helsingin Eteläisen Yhdistyksen tavoin vielä varmuuden vuoksi eronneeksi SYP:stä. Muodollisena syynä tähän olivat näiden maksurästit. Tietäen puolueen perinteisesti löperön varainkeruupolitiikan olivat nämä yhdistykset tuskin olleet sen maksuongelmaisempia kuin monet niiden ”kokouslegitiimeistä” kumppaneista.² Siinä mielessä Kulon katkeruuden ymmärtää hyvin.

Wirtasen kokoukselle antama laeva alustus oli sävyltään tyystin erilainen kuin hänen edellisessä puoluekokouksessa pitämänsä ”eteenpäin on menty” -puhe. Vuonna 1955 ei puolue enää ollut mennyt eteenpäin, vaan Wirtasen mukaan olivat nyt ”puheet eteenpäinmenosta lapsellista uskottelua ja itsensä pettämistä”. Syyllinen tähän oli väärään suuntaan kehittynyt SKP. Samoin kuin Hiitonen teki aiemmin, löydettiin nytkin siis syyt SYP:n heikkouteen puolueen ulkopuolisissa tekijöissä. Kommunisteista SYP:läiset erosivat Wirtasen mukaan kysymyksissä parlamentarismista ja maan itsenäisyydestä – teemoista, joihin hän palasi vielä eroa ruotivissa kirjoituksissaan samana vuonna ilmestyneessä *Viikon Posti* -lehdessä.³ Näiden lehtikirjoitusten kritiikki henkilöityi Mauri Ryömään ja SKP:ssä vallitsevaan hänen mukaansa nimettyyn suuntaukseen, ”ryömäläisyyteen”⁴. Koska sosialistit eivät halua ”minkäänlaista ulkolaista holhousta”, oli Wirtasen mukaan tietyissä tapauksissa ”baltialaisen ratkaisun” hyväksyvä ryömäläisyys ulkopoliittisesti tuomittavaa⁵. Puoluekokouksen antama julkilausuma erottautuikin hyvin jyrkästi näistä Ryömän nimiin pannuista käsityksistä ja korostaa kansallista itsemääräämisoikeutta. Koetut erot ryömäläisiin tiivistyvät lausuman kohdassa, jonka mukaan SYP nojaa uudistustyössään ”maamme itsenäisyyden, kansamme vapauden ja työväenliikkeen parhaille perinteille”⁶. Samoihin aikoihin laatimassaan SYP:n periaateohjelmaluonnoksessa Wirtanen määritteli yksityiskohtaisemmin kaikkiaan neljä

¹ Lauri Lumion kirje SYP:n toimistolle 9.3.1955, AW-48, KansA; Hiitonen: Wirtanen 27.3.1953, EH-184, KA

² SYP:n puolueoimikunta ptk 12.3.1955, SYP-8, KansA

³ SYP:n puoluekokous ptk 13.3.1955, SYP-8, KansA

⁴ Atos Wirtasen artikkelit *Viikon Postissa* 30.4.1955, 7.5.1955, 14.5.1955. Wirtasen suhtautuminen Ryömään muuttui melkoisesti vuosien saatossa. Jos vielä vuonna 1955 Ryömään lähes yksin henkilöityi SKP:n ”barrikadilinja” ja Raoul Palmgrenin edustaman maltillisuuden tappio kansandemokraattisessa liikkeessä, oli hänellä Wirtasen muistelmissa enää vain hiljaisen sivustakatsojan rooli Palmgrenin tapauksessa (Wirtanen 1972, 144). Toisaalla kirjassaan Wirtanen antaa Ryömälle jopa tunnustusta ihmisenä, jolla oli ”sekä pää että sydän oikealla paikalla” (mt, 141). Ei Ryömän rehabilitaatio ollut tietenkään yksin Wirtasen projekti, vaan vuosien 1956–58 puoluekritiikkivaiheensa ja tapaturmaisen kuolemansa jälkeen hän oli myös SKP:n 1960-luvun uudistajien suosiossa (M. Korhonen 2006, 2).

⁵ VPosti 7.5.1955 Atos Wirtanen, ”Ryömäläisyys ja sen vaikutus maan politiikassa”

⁶ HS 14.3.1955, ”SYP lähti SKDL:n leiristä”

periaatetta yhteistyön pohjaksi. Näihin palaan myöhemmässä puolueiden ohjelmia vertailevassa luvussa.

Vaikka SYP lähtikin omille itsenäisille teilleen, jäi suurin osa puolueen tunnetuimmista nimistä ja pitkäaikaisimmista vaikuttajista – kuten Kulo, Meltti, Peuranen ja Sylvi-Kyllikki Kilpi – mieluummin toimimaan SKDL:n puitteissa. Eroa seuranneessa SKDL:n liittotoimikunnan kokouksessa Kilpi ja Peuranen vieläpä vähätelivät vanhaa puoluettaan ilkikurisesti – muiden suureksi huviksi. Kilpi kertoi kokeneensa SYP:n jäsenenäkin itsensä enemmän Demokraattisten Naisten edustajaksi. SYP oli ollut hänelle lähinnä ”sellainen viimevuosisadan kerho”, jossa ”sai haukkua kaikkia”. Wirtasen uutta lehteänsä varten hankkimia varoja hän epäili tämän mielikuvituksen tuotteeksi, eikä puolueella olisi muutenkaan tulevaisuutta, vaan ”Atos jää yksinäiseksi tallustajaksi ja filosofiksi”. Peuranen piti entisen puheenjohtajansa ilmoittamaa 400–500 puoluejäsenen määrää niin ikään fantasian tuotteena: hänen mukaansa SYP:ssä ”todellisuudessa tuskin on yhtä sataakaan jäsentä”.¹ SKDL:n liittotoimikunnan mukaan SYP:n Helsingin, Lielahden, Lahden, Keljon ja Turun yhdistykset jäivätkin liittoon, joten SYP:n jo ennestään vähäisessä jäsenistössä kävi melkoinen kato – tosin Turun laittaminen tälle listalle vähän kummastuttaa, olivathan paikkakunnan molemmat yhdistykset kokouksessa SYP:n eron kannalla.² Wirtasen mukaan enemmistö järjestöväestä kuitenkin seurasi hänen tiellään ja jäi SYP:hen³. Mitään tilastollista tietoa tästä ei ole, mutta päätellen *Viikon Postissa* julkaistuista kokousilmoituksista ja Wirtasen käymästä kirjeenvaihdosta, hänen jäljelle jääneet liittolaisensa löytyivät lähinnä Turun ja Lauritsalan suunnalta⁴.

Puheenjohtaja Wirtasen ja eroa kaikkein voimakkaimmin ajaneen Ruudun ohella puolueeseen jäikin vanhasta johtoryhmästä oikeastaan vain Sulo Winter. Ruudun aloittama ohjelmatyö jatkui vielä itsenäisessä SYP:ssä hänen 2.4.1955 päivätyn luonnoksensa muodossa, mikä jäi lopulta puolueen viimeiseksi ohjelmayritykseksi. Ehkä mielenkiintoisinta tässä lyhyessä, tuttuun tapaan parlamentarismiin nojaavassa ohjelmaluonnoksessa on puolueen selväsanainen identifioiminen vanhaan traditioon, ”vasemmistososialidemokraattiseksi”. Aiemminhan SYP pidättäytyi rajaamasta aatesuuntaansa näin selvästi. Vaikka puolue näkikin itsensä perinteisesti aidon sosialidemokratian jatkajana, kuului sen rooliin myös esiintyminen työväenliikkeen pääsuuntauksia

¹ SKDL:n liittotoimikunta ptk 14.3.1955, mf 427, KansA

² SKDL:n liittotoimikunta ptk 5.5.1955, mf 427, KansA

³ Wirtanen 1972, 77

⁴ VPosti 7.5.1955 ”Turun Sosialistiseura r.y:n...”; VPosti 28.5.1955, ”Työväenyhdistys Valo ry:n...”; Atos Wirtasen kirje K. E. Nurmireinille 13.5.1957, AW-48, KansA

yhdistävänä, jonkinlaisena avoimena ”yleissosialistisena” puolueena.¹ Yksi mahdollinen syy tälle muutokselle saattoi olla aiemmin mainittu suurlähettiläs Lebedeville kantautunut suunnitelma, jonka mukaan SYP olisi ollut myöhemmin liittymässä SDP:hen. Jos tällainen aikomus todella oli olemassa, olisi SYP – ainakin puoluetoimikunnan kokouksissa käytyjen keskustelujen perusteella – toimiessaan SDP:ssä todennäköisesti pyrkinyt vaikuttamaan juuri ottamalla puolueen vasemman laidan haltuunsa². Tapahtumien kulku puhuu kuitenkin tällaisia suunnitelmia vastaan: suurin osa johtavista SYP:läisistä valitsi mieluummin SKDL:n kuin eroavan puolueensa, eivätkä puolueeseen jääneetkään tätä suunnitelmaa toteuttaneet.

Itsenäisenä puolueena SYP ei enää kauaa toiminutkaan. Viimeinen arkistoitu puoluetoimikunnan pöytäkirja on 29.5.1955 pidetystä kokouksesta. Wirtasen monien yllätykseksi alulle saama lehtiprojekti tuskin herätti luottamusta kenessäkään hänet paremmin tuntevassa. Entinen puoluetoveri Ensio Hiitonen ei uskonut lehden ”kestävän kuin korkeintaan syksyyn, sillä Atos ei ymmärrä mitään taloudellisista asioista eikä hänellä alkuunkaan ollut paljon rahaa”³. *Viikon Postin* ilmestyminen lakkasikin ennenaikaisesti, ei edes syksyllä, vaan jo vuoden 1955 juhannuksen tienoilla, mihin syynä oli tuttu ja odotettu ongelma, rahapula⁴. Hieman Kilven tapaan Hiitonen näki epäkäytännöllisen Wirtasen tulevaisuuden puoluepolitiikan ulkopuolella: ”Atoksen pitäisi vain kirjoitella muille artikkeleita tai kirjoitella filosofis-esteettis-sosiologisia kirjoja, sillä kynää hän kyllä osaa käyttää oivallisesti, kunhan vain malttaa olla hutiloimatta.”⁵ Wirtasen hankkeet SKDL:n ohjaamiseksi linjalleen jatkuivat sittemmin ilman toimivaa puoluetakin SYP:n hengessä. Kertoessaan presidentti Paasikivelle tulevasta Tukholman-matkastaan marraskuussa 1955 hän ilmoitti yrittävänsä saada SKDL:n nyt paremmin mukaan pohjoismaiseen yhteistyöhön⁶. Vielä parisen vuotta SYP:n toiminnan tosiasiallisen lakkaamisen jälkeen hän piti satunnaista yhteyttä etenkin eräiden puolueen turkulaisten jäsenten kanssa. Lojaalein heistä oli kenties K. E. Nurmirta, joka antaa Wirtaselle vielä toukokuussa 1957 murheelliselta kuulostavan tilannekatsauksen SYP:hen kuuluneen Turun Sosialistiseuran toiminnasta. Seuran tilanne ei ole kehuttava, yhtäkään kokousta se ei ollut kahteen vuoteen pitänyt. Myös usko koko puolueeseen oli hupenemassa: ”Meidän jäsenet ovat muuttuneet hyvin epävarmoiksi. Me Hirsikosken kanssa olemme edelleen vankkoja SYP:läisiä. Muut ovat enemmän tai vähemmän epävarmoja.”⁷ Tämä oli mahdollisesti

¹ ”SYP:in ohjelmaluonnos, (2.4.1955 kirj. Y. R.)”, SYP-9, KansA

² SYP:n puoluetoimikunta ptk 22.5.1953, 9.12.1953, SYP-8, KansA

³ Ensio Hiitosen kirjjekonsepti Aaro Köykälle 3.7.1955, EH-6, KA

⁴ Wirtanen 1972, 157

⁵ Ensio Hiitosen kirjjekonsepti Aaro Köykälle 3.7.1955, EH-6, KA

⁶ Blomstedt & Klinge 1986, 516

⁷ K. E. Nurmirtan kirje Atos Wirtaselle 9.5.1957, AW-48, KansA

viimeinen kerta, kun joku identifioitui SYP:n jäseneksi.

SYP:n eroprosessin *primus motor* Yrjö Ruutu vetäytyi puolueesta terveydellisistä syistä jo ennen puoluetoimikunnan viimeistä kokousta¹. Ruudun paikoin hyvinkin katkerien päiväkirjamerkintöjen mukaan hänen viimeisten vuosiansa elämä oli ollut pettymys. SKDL:n jäsenyys vaikeutti Ruudun uraa esimerkiksi Kouluhallituksessa, jossa hänen uudistuspyrkimyksensä kariutuivat puoluetautan vuoksi. Myös hänen menneisyytensä Suomen itsenäisyyspolitiikan keskeisenä vaikuttajana unohdettiin. Vuoden 1954 itsenäisyyspäivän alla Ruutu oli odottanut kutsua juhlallisuuksiin jääkäriliikkeen 40-vuotisjuhlien merkeissä, mutta kutsukirje ei häntä tavoittanut. Päiväkirjalleen Ruutu kirjoittikin: ”Edessä on nykyään nöyryytys nöyryytyksen jälkeen”.² Tämä nöyryytysten sarjakaan ei pitkään SYP:n jälkeen enää jatkunut, vaan ”aasien potkittavana vanhana ja sairaana” elellyt Ruutu kuoli elokuussa 1956. Hänen alakulonsa ei ilmeisesti jäänyt vain päiväkirjan sivuille, vaan ainakin Matti Kurjensaari kuvaa häntä heidän viimeisessä tapaamisessaan yksinäiseksi ja väsyneeksi.³ Toimiminen valtakunnallisena toisinajattelijana SKDL:ssä vaati veronsa. Kysyttäessä kommunistina olemisesta Suomessa Ville Pessi vastasi: ”Se ei ole helppoa, ei ole ollut helppoa tähän saakka eikä tule olemaan helppoa vastaisuudessaakaan”.⁴ Jokseenkin samat sanat sopivat myös SKP:n liittokumppaniin.

5.3.6. Identiteetin rakennuspuita III

Raoul Palmgrenin kaltaisen toisinajattelijan poistuminen SKP:stä yhtenäisti kommunistista puoluetta. SYP:n identifikaatioon hänen erottamisensa *Vapaasta Sanasta* vaikutti ristiriitaisesti. Eräille, kuten Atos Wirtaselle, Yrjö Ruudulle ja Ensio Hiitoselle, Palmgrenin tapaus oli todiste jyrkän linjan voitosta SKP:ssä. Se, mitä aiemmin epäiltiin tapahtuvaksi, oli nyt heille täyttä totta. Vaikka Sylvi-Kyllikki Kilven mukaan SYP oli Palmgrenin asian vuoksi ensimmäistä kertaa koko toiminta-aikanaan yhtenäisesti eri linjalla kuin SKP, ei tätä yksimielisyyttä kauan kestänyt⁵. Aivan kuten ennenkin, SYP:n enemmistöä yhdisti nytkin lähinnä erottautumisen tunne, joka oli nyt vain saanut uuden kohteen: barrikadikommunistit pääsivät oikeistososialidemokraattien rinnalle SYP:n roistokabinettiin. Käytännössä puolueen johto jakautui nyt kolmeen osaan: Ruudun ja Wirtasen

¹ T. Soikkanen 1991, 451

² Yrjö Ruudun päiväkirja 10.6.1948; 6.12.1954, YR-3, KA

³ T. Soikkanen 1991, 450; Kurjensaari 1957, 238

⁴ Pessi, Holopainen, Lehistö & Kautto 1979, 7

⁵ Hiitonen: S.-K. Kilpi 8.1.1953, EH-181 KA

”itsenäisyysryhmään”, Hiitosen SDP-linjaan ja Kuloon henkilöityvään SKDL:lle lojaaliin suuntaukseen. SYP:n identiteetti oli siten pirstoutuneempi ja heikompi kuin koskaan.

Puolueen hajoaminen kolmelle eri taholle kertoo ennen kaikkea sen heikosta identiteetistä. SYP:n johdon enemmistö ei pystynyt tekemään puolueestaan riittävän vahvaa samastumisen kohdetta edes itselleen, jäihän puoluetolimikunnan merkittävin osa lopulta SKDL:ään. Tuskin on sattumaa, että SKDL:n liittotoimikunnan kokouksia SYP:n tilaisuuksia tärkeämpänä pitäneet Kusti Kulo ja Sylvi-Kyllikki Kilpi kallistuivat päätöksessään yhteistoimintajärjestönsä puolelle. Samoin tekivät myös molempiin järjestöihin varsin tasapuolisesti panostaneet Einari Peuranen ja Hjalmar Pihlflyckt. Väinö Meltti ei ollut erityisen aktiivinen kummassakaan, SYP:ssä tai SKDL:ssä, mutta kokousosallistumisensa perusteella oli hänkin tuntenut näistä jälkimmäisen itselleen läheisemmäksi. SKDL:n liittotoimikunnan vuosien 1952–55 SYP:läisistä edustajista vain puolueensa erillisille teille luotsannut Wirtanen jäi pois liitosta. Identifioituminen SKDL:ään näytti siten korreloineen vahvasti liiton toimintaan osallistumisen kanssa.

Mielenkiintoista on, että suuri osa sosialidemokratiaan samastuvista SYP:läisistä jäi 1950-luvun puolivälissä epäedulliseen suuntaan kehittyneeseen kansandemokraattiseen liikkeeseen heidän puolueensa eron jälkeenkin. Itsekkäänä perusteluna SKDL:ään identifioitumiselle on esitetty korkeista henkilökohtaisista asemista kiinnipitämistä. Osa SYP:n johdosta kieltämättä olikin kaikesta huolimatta näille SKDL:n ”vihreille oksille” yltänyt – ylimmäisenä tietenkin liiton puheenjohtaja Kulo¹. Kilven ratkaisussa painoi varmasti myös johtajuus SNS:n, johon järjestöön hän Kalevi Kalemaan mukaan samastui lähes täydellisesti². Eroaminen SYP:n mukana olisi todennäköisesti tehnyt Kilven aseman ystävyysseurassa vaikeaksi. Kalevi Haikaran näkemys 1950-luvun alkupuolen SDP:n ja SKDL:n toimintatapojen yhtäläisestä autoritaarisuudesta, hänen termein ”stalinistisuudesta”³, saattaa kuitenkin olla perustellumpi syy monien SKDL:n sosialistien paikoillaan pysymiseen. Työväentalo ei ollut punaisempi aidan toisellakaan puolella, ja hänen mukaansa ”raivostuttavine vikoineen ja puutteineenkin SKDL oli parempi valinta”.⁴ Tähän näkemykseen yhtyi myös Atos Wirtanen niinkin myöhäisessä vaiheessa kuin keväällä 1953

¹ T. Soikkanen 1991, 419

² Kalemaa 1992, 370

³ Stalinismi on elänyt terminä omaa elämäänsä jo pitkään. Termillä on ainakin kaksi merkitystä. Tieteellisenä käsitteenä tällä voidaan tarkoittaa Stalinin ajan Neuvostoliiton byrokraattisuutta, henkilöpalvontaa, terroria jne. Myöhemmässä tarkoituksessaan sanaa on käytetty yleisenä pilkkanimityksenä, jota ensin sovellettiin kommunistisiin puolueisiin. (Paastela 1975, 134–135; Käyhkö 2005, 131.) Merkityksillä on siten vissi ero eikä tieteelliseen tutkielmaan tuolla sanalla siten ole sijaa ilman sen merkityksen täsmentämistä. Koska Haikara kuvaili 1950-luvun autoritaarisia johtomenetelmiä, hän käsitti termin ilmeisesti ensimmäisessä merkityksessään.

⁴ Haikara 1975, 113–114

todetessaan toimintavapauden SKDL:ssä olleen kaikesta negatiivisesta kehityksestä huolimatta sentään paremman kuin SDP:ssä¹. Wirtasen asenteeseen vaikuttivat varmasti hänen aiemmat kokemuksensa lehtimiehenä, erotettiinhan hänet kahteen otteeseen sosialidemokraattisen *Arbetarbladets* päätoimittajan paikalta². SKDL:n lehdistöön kuuluneessa *Ny Tidissä* Wirtanen ei kokenut vastaavia sananvapauden rajoituksia, vaan sai kirjoittaa oman sosialidemokraattisen vakaumuksensa mukaisesti³. Toisaalta hän joutui myös pettymään, kun SYP:n lehdet eivät onnistuneet tavoitteessaan avata kommunistien kanssa käytävää julkista ideologista keskustelua.

SKDL:ään koetun samastumisen lisäksi on katse kohdistettava myös Ruudun ja Wirtasen tavoittelemaan itsenäiseen, SKDL:stä erilliseen SYP:hen. Kuinka uskottava koko hanke oli? Ensinnäkin heiltä puuttui lähes tyystin sellainen johtajiston arvovaltaan ja maineikkaaseen menneisyyteen nojaava legitimitetti, jolla vielä varhainen SYP saattoi olemassaoloon perustella. Aiempi kenraalikunta oli supistunut kenraaliduoksi. Minkäänlaiseen joukkovoimaankaan he eivät alati kutistuneen puolueensa johdossa voineet vedota. Samaan aikaan myös puolueen ideologia hämärtyi. SYP:n identiteetin ohjelmallisena kulmakivenä pidettävä työväen yhtenäisyysajatuskin vaikutti pelkältä kuorelta, kun toimintaansa tehostamaan pyrkivä puolue piti nyt omaa järjestöllistä itsenäisyyttään käytännössä tärkeämpänä kuin julistamiaan yleviä aatteellisia tavoitteita. Tämän ilmentäjiä olivat esimerkiksi Ruudun tekemä ohjelmatyö ja Wirtasen lehtiprojektit, joilla haluttiin ensisijaisesti tehdä ideologista eroa kommunisteista ja painostaa näitä antamaan SYP:lle paremmat asemat SKDL:ssä.

Uusi aika SKP-suhteissa asetti SYP:n aatteellisen uskottavuuden koetukselle, minkä Wirtanenkin havaitsi. Koska virallisesti työväen yhtenäisyyttä tavoitteleva SYP ei voinut asettua avoimesti kommunisteja vastaan, piti tuota vähemmän harmonista kanssakäymistä harjoittaa enimmäkseen kulisseyssä. Julkisuudessa tällä linjalla sopi esiintyä korkeintaan implisiittisin lausumin.⁴ Siten SYP pelasi ennen eroaan SKDL:stä kaksilla korteilla puhumalla yhtäällä työväenluokan yhtenäisyydestä mutta toimimalla toisaalla myös järjestöllisen ja ideologisen erillisyytensä puolesta. Toisin sanoen Wirtanen ja Ruutu pyrkivät vahvistamaan ja uudistamaan SYP:n identiteettiä saadakseen puolueen siltä osin tarpeeksi kestäväksi toimiakseen muista erillään. Käytännössä he kuitenkin yliarvioivat muiden halun samastua SYP:hen. Jäsenpohjansa hukannut ja alkuperäisen ideansa taka-alalle jättänyt puolue oli enää harvoille missään mielessä varteenotettava vaihtoehto. Varsinkaan Wirtasen

¹ SYP:n puoluetuomikunta ptk 22.5.1953, SYP-8, KansA

² Wirtanen 1972, 91–95

³ mt., 102

⁴ Hiitonen: Wirtanen 16.5.1953, EH-184, KA

suunnitelmia ei enää pidetty uskottavina. Hän ”leijaili liian paljon yläilmoissa”, kuten vaasalainen Edvard Laine puheenjohtajansa ajatuksenjuoksun kiteyttää¹.

Hiitosen tavoittelema joukkosiirtyminen SDP:hen sai vielä vähemmän kannatusta. Yksikään SYP:n puoluetoimikunnan jäsen ei seurannut häntä bevanismin tiellä. Koska SDP:n johdon vastustaminen oli kaiken aikaa ollut puolueen identiteetin keskeisimpiä rakennusaineita, ellei käytännössä niistä jopa keskeisin, ei tässä ollut mitään yllättävää. On myös todennäköistä, että puolueen vaihtajilta vaadittiin järjestelmällisesti ehdotonta suostumusta SDP:stä annettuihin vaatimuksiin, joihin kuului – Hiitosen tapaan – ainakin henkilökohtaisen ”katumuskirjoituksen” julkaiseminen². Nämä seikat yhdessä SDP:n vastenmieliseksi koetun johdon kanssa varmasti hillitsivät potentiaalisen leirinvaihtajan haluja. Eräät Reinhold Sventon kaltaiset SYP:n horjuvimmat³ jäsenet olivat siirtyneet takaisin SDP:hen tai ainakin puolueen liepeille jo ennen Hiitosen hankkeita, mikä myös osaltaan selittää potentiaalisten leirinvaihtajien vähäisyyttä vuonna 1953. Svento oli valmis liittymään SDP:hen jo syksyllä 1947. Hiitosen mukaan hänellä oli kuitenkin liian ruusuinen kuva SDP:n silloisesta tilanteesta, ja Svento peruikin hieman puheitaan. Vastahan hän oli muiden tavoin eronnut sosialidemokraattisesta puolueesta. Mihin SDP:n tällainen vetovoima perustui? Sventon pääargumentteja olivat puolueen kunniakkaat traditiot.⁴ Toisin sanoen hän vetosi SDP:läiseen syväidentiteettiin, johon kytkeytyvät vahvat perinteet saivat hänet unohtamaan nykyisyyteen kuuluvan käsityksen puolueen alennustilasta. Siinä näkyi syväidentiteetin puoluetta koossapitävä voima. Sellaista resurssia SYP:n johdolla ei ollut käytettävissään, ei silloin vuonna 1947 eikä etenkään puolueelle kohtalokkaana vuonna 1955.

¹ Hiitonen: E. Laine 28.7.1953, EH-182, KA

² SA 10/1953 Hiitonen, ”Karvaita kokemuksia”; SS 2.9.1953, ”Irti Suomen Kommunistisen Puolueen holhouksesta”; Kalemaa 1984, 234–235; Leino 1991, 64. Hiitonen julkaisi tällaisen kirjoituksen *Sosialistisessa Aikakauslehdessä*. Tämän lisäksi hän kirjoitti samaan tapaan myös *Suomen Sosialidemokraattiin*. Vastaavanlaista tekoa odotettiin vuonna 1957 samaan lehteen pakinoitsijaksi halutulta Raoul Palmgreniltä. Kertomansa mukaan Palmgren jätti lehtipestin ottamatta SDP:n puheenjohtaja Emil Skogin ”vastenmielisen rehentelyn” vuoksi. Heidän vaiheisiinsa sopii Yrjö Leinon kertomus, jonka mukaan SDP kelpuutti vain puolueen sanelemiin ehtoihin täydellisesti alistuvat leirinvaihtajat.

³ Svento ja Jacobson kirjoittivat eräitä artikkeleja SA:han vuosina 1952–54. Heistä ainakin Svento pistäytyi SDP:ssä myös puoluejäsenenä. Väinö Leskisen mukaan hän kiisti koskaan edes SYP:hen kuuluneensakaan (Hiitonen: Leskinen 17.8.1953, EH-182; Hiitonen: Wuori 26.2.1953, EH-184, KA).

⁴ Hiitonen: Svento 6.10.1947, EH-184, KA

6. ASIAN PERIAATTEELLINEN PUOLI: PUOLUEOHJELMAT VERTAILUSSA

6.1. Ohjelmien taustaa

”Hän on kyllästynyt laillisiin valheisiin, joita vieraat miehet piilottaa puolueohjelmiin.”¹

Atos Wirtanen kutsuttiin keskustelemaan SKDL:n uudesta periaateohjelmaluonnoksesta ravintola Torniin maaliskuussa 1967, lähes päivälleen 12 vuotta sen jälkeen, kun hän oli SYP:n puheenjohtajana johdattanut puolueensa pois tästä yhteistyöjärjestöstä. Mielenkiintoisena kuriositeettina mainittakoon, että tämän Tornin tapaamisen asiakirjoissa hänet yhä merkittiin SYP:n edustajaksi, vaikka puolueen toiminta lakkasi käytännössä välittömästi tuon järjestöllisen eron jälkeen. Nyt Wirtanen ilmaisi tyytyväisyytensä SKDL:n uuteen luonnokseen, joka muistutti hänen vanhan puolueensa ohjelmaa, millä hän ilmeisesti viittaa vuonna 1955 kirjoittamaansa ohjelmaluonnokseen. Hänen mukaansa SYP erosi SKDL:stä aikoinaan juuri siksi, että sen ohjelmavaatimukset jäivät noteeraamatta.² Eräistä SKDL:n kommunistien kanssa koetuista periaatteellisista eroista Wirtanen kertoi jo SYP:n erojulistuksessa, ja samat teemat toistuivat hänen vuoden 1955 luonnoksessaan.

Wirtanen asetti siten puolueohjelmille runsaasti painoarvoa SKDL:ssä tapahtuneen – hänen epäonnistuneeksi kokemansa – yhteistyön määrittäjinä, mikä tekee tuon ajan ohjelmien tutkimisen relevantiksi tässäkin yhteydessä. Koska muut suomalaiset työväenpuolueet vaikuttivat SYP:n identiteetin rakentamiseen merkittävästi, tarkastelen tässä näitä kaikkia. SYP:n ja SKDL:n ohella käsittelen siis myös SKP:n ja SDP:n ohjelmia. Tutkimuksen mielekkyyden kannalta aineiston ajallinen vertailukelpoisuus on oleellista: kaikki paitsi vuonna 1957 ohjelmansa hyväksynyt SKP laativat ohjelmansa SYP:n toiminta-aikana. Perustelen kommunistien ohjelman vertailukelpoisuutta myöhemmin. SYP:n osalta päähuomio on Atos Wirtasen ohjelmaluonnoksessa, jonka lisäksi arvioin Yrjö Ruudun vanhempaa luonnosta sikäli kun se merkittävästi täydentää Wirtasen ohjelmaa.

Tämän osion kysymyksenasettelu tulee melkoisen suoraan Wirtaselta itseltään. SYP:n vuoden 1955

¹ Hector 1978

² ”Keskustelu SKDL:n uudesta periaateohjelmasta ravintola Tornissa 9.3.1967”, SKDL:n hallinnollinen jaosto, ohjelmat, KansA

kohtalokkaassa puoluekokouksessa jaettiin puolueen periaateohjelmaksi tarkoitettu nivaska, jossa Wirtanen esitti neljä periaatetta, joista työväenliikkeen tulisi saavuttaa yhteinen ymmärrys toimivan yhteistyön pohjaksi. Nämä olivat Suomen valtiollinen itsenäisyys, sisäinen poliittinen vapaus, maakysymyksen ratkaiseminen ja suhtautuminen rauhantyöhön.¹ Lisäsin tässä tarkasteltavien kysymysten joukkoon vielä puolueiden näkemyksen sosialismista, jonka rakentaminen oli – ainakin oletettavasti – vielä 1940- ja 50-lukujen työväenpuolueiden keskeinen yhteinen tehtävä. Tältä pohjalta tutkin mainittuja ohjelmia.

Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue ei jättänyt jälkeensä ainuttakaan periaateohjelmaksi luokiteltavaa tekstiä. Julkaistusta materiaalista lähimpänä sellaista on puolueen perustavan kokouksen yhteydessä valmisteltu lyhyt, pääosin lähiaikojen tavoitteisiin keskittyvä ohjelmajulistus. Julistuksen keskeisin sisäpolitiikkaa koskeva lausuma oli, että ”kaikinpuolinen kansanvalta ja sosialismi nopeasti toteutetaan demokraattisin menetelmin”². Tämän vanhaa sosialidemokratiaa noudattavan periaatteen lisäksi puolue liitti itsensä marxilaiseen perinteeseen tavoittelemalla työväenluokan ja pienviljelijöiden yhteistä rintamaa³. Julistuksen kaikki kolme ulkopoliittista tavoitetta liittyivät puolestaan Neuvostoliittoon: tuohon maahan, kuten muihinkin toisen maailmansodan voittajiin, tuli rakentaa aiempaa paremmat suhteet niin kaupan kuin kulttuurinkin alalla.⁴

Kuten edellä on todettu, SYP:n puoluetoimikunnassa varsinaisen periaateohjelman laatiminen nousi puheenaiheeksi vasta keväällä 1953, seitsemän vuotta puolueen perustamisen jälkeen. Ohjelman laatimista vaati Yrjö Ruutu, joka oli tyytymätön puolueensa toiminnan heikkouteen. Oma ohjelma olisi Ruudun mukaan toiminut vahvistuskeinona ja puolueen ideologisen pohjan selvittäjänä. Lopullisena tavoitteena hän piti jo tuolloin SYP:tä itsenäisenä puolueena, jollaisena se kuitenkin ”ei voi vielä toimia”.⁵ Paljon keskustelua Ruudun ajatus ei herättänyt, mutta Sulo Winterin kannattamana hän kuitenkin laati kesän aikana SYP:lle 12-sivuisen ohjelmaluonnoksen⁶. Syyskuussa 1953 asetettiin puoluetoimikunnan kokouksessa toimikunta Ruudun luonnosta tutkimaan⁷. Projekti ei ollut kuitenkaan joulukuun alkuun mennessä sanottavasti edennyt. Silloin puheenjohtaja Wirtanen nimitti ohjelmaehdotusta varten komitean, johon koko hanke sittemmin hautautuikin. Wirtasen mukaan asia ei ollut kiireellinen, vaan ohjelmaan oli palattava vasta

¹ ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen periaateohjelma (13.3.55 SYP:n edustajakokouksessa jaettu)”, KK-17, KansA

² VP 28.3.1946, ”SYP:n ohjelmajulistus”

³ Mickelsson 2007, 164

⁴ VP 28.3.1946, ”SYP:n ohjelmajulistus”

⁵ SYP:n puoluetoimikunta ptk 22.5.1953, SYP-8, KansA

⁶ ”Sosialistisen yhteisrintaman periaateohjelma, luonnos 29.8.1953”, SYP-9, KansA

⁷ Yrjö Ruudun päiväkirjat 5.9.1953, YR-3, KA

seuraavan vuoden eduskuntavaalien jälkeen.¹ SYP:n ohjelmatoimikunnassa saamastaan hyvästä vastaanotosta huolimatta Ruudun ohjelmaa ei missään vaiheessa hyväksytty, eikä ainakaan puoluetoimikunta palannut koko kysymykseen ennen vuotta 1955.

Ajatus periaateohjelmasta oli kuitenkin itänyt myös Atos Wirtasen mielessä, ja hän esitti puoluetoimikunnan kokouksessa 17.1.1955 oman, Ruudun ohjelman pohjalta tehdyn ehdotuksensa. Tämän alkuperäisestä selvästi lyhennetyn ohjelman varsinainen käsittely jätettiin puoluetoimikunnan seuraavaan, SYP:n varsinaista puoluekokousta edeltäneeseen tapaamiseen.² Ruutu ei vaikuttanut aivan tyytyväiseltä Wirtasen ohjelmaversioon ja tulkitsi, että ”ohjelma vetää rajan meidän ja kommunistien välille, mutta ei paljonkaan eroa sos.dem. puolueen periaateohjelmasta”. Tämän johdosta hän myös epäili, ”voidaanko nykyoloissa esiintyä julkisuudessa periaateohjelmalla”.³ Kriitikistä huolimatta puoluetoimikunta hyväksyi Wirtasen luonnoksen⁴. Ohjelman julkaisuajankohdasta sen sijaan ei vielä tehty päätöstä. Wirtanenkin katsoi, ettei Ruudun tarkoittamissa ”nykyoloissa”, siis SKDL:n jäsenenä, periaateohjelman julkaiseminen ollut suotavaa. Maaliskuun puoluekokouksen tulisi hänen mukaansa joka tapauksessa esittää ainakin lyhyt julkilausuma yhteistyöjärjestöstä eroamisesta – SYP:n ero SKDL:stä oli tässä vaiheessa jo käytännössä päätetty.⁵

Maaliskuun 13. päivänä järjestetystä SYP:n tulevaisuuden kannalta kohtalokkaasta puoluekokouksesta ei jäänytkään historiankirjoihin kuin lyhyt puolueen eroa perusteleva julkilausuma – periaateohjelman julkaiseminen siirtyi jälleen kerran hamaan tulevaisuuteen.

Hieman epämääräisessä lausumassaan puolue toteaa seuraavasti:

”Syyttämättä ketään erikoisesti tämän [SKDL:n yhteistoiminta]politiikan heikoista tuloksista Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue toteaa, että rauhallinen ja kaikinpuolin yhteiskunnallinen kehitys voidaan turvata vain kansan syvien rivien sellaisella yhteistyöllä, jonka periaatteet nojautuvat maamme itsenäisyyden, kansamme vapauden ja työväenliikkeen parhaille perinteille.”⁶

Atos Wirtanen palasi myöhemmissä *Viikon Posti* -lehdessä julkaisemissaan kirjoituksissa eron syihin tarkemmin. Myös Wirtasen julkaisematta jääneessä ohjelmassa edellä mainitut yhteistyön periaatteet ovat keskeisellä sijalla. Vielä yksi luku SYP:n periaateohjelmien tarinaan saatiin, kun Wirtasen luonnokseen tyytymätön Yrjö Ruutu yritti vielä kerran tehdä oman ohjelmaversionsa. Ruudun projekti ei kuitenkaan juuri edennyt, vaan tulokseksi jäi vaatimaton kaksisivuinen

¹ SYP:n puoluetoimikunta ptk 9.12.1953, SYP-8, KansA

² SYP:n puoluetoimikunta ptk 17.1.1955, SYP-8, KansA

³ SYP:n puoluetoimikunta ptk 25.2.1955, SYP-8, KansA

⁴ SYP:n puoluekokous ptk 13.3.1955, SYP-8, KansA

⁵ SYP:n puoluetoimikunta ptk 25.2.1955, SYP-8, KansA

⁶ HS 14.3.1955, ”SYP lähti SKDL:n leiristä”

käsinkirjoitettu hahmotelma¹. SYP:n ohjelmahankkeet tulivat käytännössä päätökseensä, kun SYP:n puoluetoimikunta totesi 29.5.1955 Ruudun eronneeksi puolueesta². Samalla myös koko puolueen tarina päättyi.

Suomen Kansan Demokraattisen Liiton ensimmäinen periaateohjelma julkaistiin vuonna 1949, viisi vuotta liiton perustamisen jälkeen. Ohjelman valmisteluvaiheessa sosialidemokraattinen lehdistö kutsuikin ohjelmatonta SKDL:ää samalla periaatteettomaksi. Liittotoimikunnan nimittämässä ohjelmatoimikunnassa istunut Raoul Palmgren vastasi puolestaan ohjelman hyväksyneessä liittokokouksessa tähän piikittelyyn seuraavasti tiivistäen samalla onnistuneesti liittolaistensa tunnot: ”[S]osialidemokraateilla on periaateohjelma 50 vuoden takaa, mutta heillä ei ole periaatteita. Sensijaan pitää paikkansa, että SKDL:llä, joka täyttää 5 vuotta, ei ole ollut periaateohjelmaa, mutta [...] periaateohjelman puutteesta huolimatta meillä on ollut periaatteita.”³ Palmgrenin ohella ohjelmatoimikunnassa toimivat Hertta Kuusinen, K. L. Kulo ja Sylvi-Kyllikki Kilpi⁴. Toisin sanoen SYP:n vaikutus ohjelman laatimisessa oli varsin huomattava, edustivathan Kulo ja Kilpi SKDL:n ohella myös SYP:tä. Palmgren ja Kuusinen kuuluivat puolestaan SKP:hen.

SKDL:n toinen liittokokous hyväksyi jäsenistön tarkastuskierroksen läpikäyneen ohjelman ilman ”sanottavia muutoksia”⁵. Kuten aiemmin todettua, kokous ei huomioinut SYP:n pettymykseksi heidän sääntömuutosesitystään SKDL:n sosialistisista tavoitteista, mikä asenne näkyy myös liiton ohjelmassakin⁶. Tämä tapaus lieneekin ollut Atos Wirtasen mielessä, kun hän ilmaisi vuonna 1967 tyytymättömyyttään SKDL:n aiempaan ohjelmatyöhön. Yksi SKDL:n tuon ajan – muista kuin Palmgrenin tarkoittamista – ”periaatteista” olikin taktinen avoimen sosialistisuuden välttäminen. SKDL ei kirjannut yksiselitteisen sosialistisia pyrkimyksiä sen paremmin sääntöihinsä kuin ensimmäiseen periaateohjelmaansaakaan. SKDL:n ohjelma välttelikin teoretisoimista ja keskittyi lähinnä konkreettisiin ajankohtaisiin kysymyksiin⁷. Tämä ”ideologinen köyhyys” johtui lähinnä kommunistien haluttomuudesta: SKDL:n tuli heidän mukaansa toimia nimenomaan yhteistyöjärjestönä eikä esimerkiksi K. H. Wiikin haluamana marxilaispohjaisena – ja siten mahdollisesti SKP:n kanssa aatteellisesti ristiriitaisena – puolueena⁸. Työväenliikkeen ideologisen tien tuli tietenkin olla kommunistien itsensä viitoittama.

¹ ”SYP:in ohjelmaluonnos, (2.4.1955 kirj. Y. R.)”, SYP-9, KansA

² SYP:n puoluetoimikunta ptk 29.5.1955, SYP-8, KansA

³ SKDL:n liittokokous 28.6.–1.7.1949, mf 31, KansA

⁴ Borg 1965, 44

⁵ mts.

⁶ SYP:n puoluetoimikunta ptk 14.6.1949, 20.8.1949, SYP-8, KansA

⁷ Borg 1965, 46

⁸ Tuomioja 1982, 353

Suomen Kommunistisen Puolueen vuoden 1957 puoluekokouksessa hyväksytty periaateohjelma oli puolueen ensimmäinen yleisohjelmaksi luokiteltava teksti sitten vuoden 1918 perustamislauseen. Ohjelman valmistelu aloitettiin kesällä 1956, jolloin SKP:n poliittinen toimikunta nimitti tehtävää varten ohjelmatoimikunnan. Toimikuntaan kuuluivat Tuure Lehén, Antti Hyvönen, Eino Nevalainen, Mauri Ryömä ja Matti Janhunen. Ohjelma kävi läpi piiri- ja perusjärjestöiden käsittelyn säilyttäen perustansa tärkeimmissä teoreettisissa kysymyksissä ohjelmatoimikunnan esittämässä muodossa.¹ Lehén oli ehkä tärkein ohjelmaan vaikuttanut yksittäinen ideologi. Tämä on pääteltävissä jo siitä, että SKP:n hyväksytty ohjelma vastaa keskeiseltä sisällöltään hänen jo vuonna 1955 *Kommunisti*-lehdessä julkaisemaansa puolueen ohjelmallista perustaa käsittelevää artikkelia².

Tarve uuden ohjelman luomiselle oli siis jo ajallisenkin etäisyyden vuoksi ilmeinen; vuoden 1918 emigranttikommunistien Moskovassa laatima ohjelma ei enää ollut järkevä relevantti 1950-luvun Suomen oloissa. Kansainvälinen vaikutin ohjelmalle oli tietenkin Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 20. puoluekokous vuoden 1956 helmikuussa. Kokouksessa Nikita Hruštšov tunnetusti tuomitsi Josif Stalinin henkilökultin ja toi ensimmäistä kertaa julkisuuteen tietoja tämän hallintokauden terrorista³.

Tämän tutkimuksen kontekstissa onkin huomioitava, että SKP:n ohjelma hyväksyttiin kaksi vuotta SYP:n varsinaisen toiminnan päättymisen jälkeen. Toisaalta kommunistisen puolueen johto oli vielä vuonna 1957 käytännössä sama kuin SYP:n toiminta-aikana. Puolue jatkoi itse asiassa vielä kymmenisen vuotta tuon jälkeenkin vain pienin henkilövaihdoksin jo 1940-luvun puolivälistä asti sitä johtaneen ryhmän hallussa.⁴ On myös varottava Hruštšovin puheen merkityksen liioittelemista SKP:n kehityksessä. Erityisesti tämä saattaa päteä Lehénin tapauksessa. Ainakin Arvo Tuomisen muistelmien perusteella Lehén suhtautui neuvostajohtajaan ja tämän henkilökulttiin jo varhain hyvin kyynisesti ja suorastaan halveksivasti, joten nuo kuolemanjälkeiset paljastukset tuskin aiheuttivat hänelle sanottavaa ideologista kriisiä⁵. Stalinin toimista oli puolueen tulevan puheenjohtajan Aarne Saarisen mukaan muutenkin jo ajan mittaan tihkunut tietoja suomalaisille kommunisteille, joten Hruštšovin vuoden 1956 eivät paljastukset senkään vuoksi päässeet

¹ Borg 1965, 86–87

² *Kommunisti* 9/1955 Tuure Lehén, ”Työväen yhteisrintama ja kommunistien ohjelma”

³ Lewin 2006 301–302

⁴ Leppänen 1994, 26

⁵ Tuominen 1957, 329–331. Arvo ”Poika” Tuominen ei ole kaikkein luotettavimman muistelijan maineessa. Siitä huolimatta hänen sanoillaan on tässä yhteydessä melkoista painoarvoa. Merkitsihän tuollainen kirjoitus siinä vaiheessa, Stalinin tuomitsemisen jälkeen, käytännössä tunnustuksen antamista Lehénille, joka oli yksi SDP:hen siirtyneen Tuomisen merkittävimmistä poliittisista vastustajista.

varsinaisesti šokeeraamaan ainakaan puolueen johtoa¹. Lähestulkoon samoilla linjoilla on myös kommunistista liikettä tutkinut Jukka Paastela, jonka mukaan SKP oli jo jokseenkin tietoinen Stalinin teoista vuonna 1954, vaikkakin Hruštšovin vuoden 1956 puhe vaikutti puolueeseen ”pommin tavoin”².

Hruštšovin asettama pommi oli kuitenkin hitaasti syttyvää mallia, eikä SKP:ssä ollut tapahtunut vielä vuoteen 1957 mennessä oleellisia muutoksia johtohenkilöstön tai ideologian tasoilla³. Kommunistien vuoden 1957 periaateohjelma on siten lievästä ajallisesta etäisyydestään huolimatta vertailukelpoinen SYP:n ohjelmien kanssa. NKP:n puoluekokouksen linjauksilla oli toki liikkeen kansainvälisen luonteen vuoksi eräitä vaikutuksia myös SKP:n ohjelmaan. Puolueen ”radikaali reformiohjelma”, jollaiseksi Olavi Borg tätä eräiltä piirteiltään nimittää, sai vaikutteita NKP:ltä lähinnä kansainvälisiä suhteita koskeviin kohtiin sekä kysymyksessä kansanvaltaiseen sosialismiin siirtymisestä⁴.

Kuten Raoul Palmgren totesi vuonna 1949, oli Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen silloinen periaateohjelma peräisin jo lähes viidenkymmenen vuoden takaa. Samana vuonna Pekka Railo ihmetteli SDP:n puoluekokouksessa ristiriitoja ohjelmien ja käytäntöjen välillä. Hänen mukaansa olikin ”jotain täysin luonnotonta siinä, että meidän puolueemme voimassa oleva periaateohjelma soveltuu erinomaisesti kommunistien käytännöllisen toiminnan ohjeeksi”. SDP:n harjoittama politiikka teki tilanteen vielä perverssimmäksi, asettihan tämä ohjelma puolueen viralliseksi linjaksi ”juuri sen, mitä me kiukkuisimmin arvostamme ja vastustamme kommunistien käytännöllisessä puoluepolitiikassa”.⁵ Palmgren ja Tuure Lehén laskivatkin SDP:n vuoden 1903 ohjelman yhdeksi SKP:n ohjelmallista kulmakivistä sen sosialistisen ja luokkataistelua painottavan luonteen vuoksi⁶. Railon puheet vakuuttivat puolueväen, ja hän sai vedettäväkseen uutta ohjelmaa suunnittelevan komitean, jonka yritys katsottiin kuitenkin epäonnistuneeksi. Tässä hän sai vastaansa erityisesti SDP:n entisen puoluesihteerin Unto Varjosen, jonka mukaan ohjelman tavoittelemassa perinteisessä sosialistisessa retoriikassa oli ”kiilloitetun rokokookaluston” sävyjä⁷. Tämä ei olisi sopivaa käytännön politiikaltaan liberaaleja porvareita muistuttavalle puolueelle, jollaiseksi Varjonen

¹ A. Saarinen 1984, 73–74

² Paastela 2006, 91

³ Leppänen 1999, 74–75

⁴ Borg 1965, 86–88

⁵ Salomaa 1964, 222

⁶ Kommunisti 8/1952 Raoul Palmgren, ”Forssan ohjelmasta Railon kautta Oittiseen”; Kommunisti 9/1955 Tuure Lehén, ”Työväen yhteisrintama ja kommunistien ohjelma”

⁷ H. Soikkanen 1991, 494

silloisen SDP:n käsitti¹.

SDP:ssä ei kuitenkaan paljon aikailtu, ja puolue asetti vuoden 1950 joulukuussa uuden komitean ohjelmaa pohtimaan. Tähän ohjelmakomiteaan kuuluivat R. H. Oittinen (puheenjohtajana), Arvi Hautamäki, Viljo Kuukkanen, Tyyne Leivo-Larsson, Matti Lepistö, Väinö Leskinen, Väinö Liukkonen, Pekko Railo, Nils Nilsson ja Helvi Raatikainen. Komitean laajasta kokoonpanosta huolimatta ohjelma henkilöityy voimakkaasti Oittiseen, jonka käsialaa lopullinen ohjelma enimmäkseen onkin.² Oittisen komitean ehdotus kelpasi Railon ohjelmaa paremmin, ja SDP:n vuoden 1952 puoluekokous hyväksyi ryhmän tuotoksen vain pienin muutoksin. Ainoa merkittävä tekstimuutos oli kommunismin asettaminen sosialidemokratian päävastustajiksi ”jo puolustusasemissa” olevan kapitalismin tilalle. Siksipä kommunistit tuli tuomita selväsanaisesti, mikä johti alkuperäisen ohjelman termin ”äärivasemmisto” korvaamiseen ”kommunisteilla” sekä kansalaisvapauksien rajoittamisen ja poliittisen väkivallan tuomitsevien lausumien lisäämiseen lopulliseen ohjelmaan.³ Alkuperäisiä implisiittisempiä antikommunistisia lausuntoja kovennettiin siis huomattavasti.

Uuden poliittisen päävastustajan konfirmoinnin ohella ohjelma toteaa puolueen edellisen, vuoden 1903 niin sanotun Forssan ohjelman jälkeen muuttuneet olosuhteet. Sosialismi ei olisi enää ”vain teoreettinen oppi tai sana, joka kuvasi talousjärjestelmää”, vaan nykyhetken sosialidemokraateille sana tarkoittaa tietyn talous- tai yhteiskuntajärjestelmän sijasta talouselämän toimintaan sovellettavia periaatteita. Tähän palaan tarkemmin tuonnempana vertaillen puolueiden käsityksiä sosialismista. Uutta on myös muuttuneiden poliittisten olojen tuoma ”avartunut käsitys” demokratiasta, johon vaikutti ennen kaikkea ”valtiollisen kansanvallan” eli eduskuntalaitoksen perustaminen maahan.⁴ Myös puolueen ideologinen pohja oli muuttunut. Ennen kaikkea Karl Marxin osuus keskeisenä vaikuttajana oli aiempaa vähäisempi. Marxismia ei enää käytetty nykypäivän tarkasteluun, eikä ohjelma ollut sisällöltään marxilainen, vaan sen vaikutus näkyi lähinnä sanonnoissa, pintatasolla.⁵ Tämä vastasikin samoihin aikoihin perustetun sosiaalidemokraattisten puolueiden internationaalien linjaa, jota johtaneen Morgan Phillipsin mukaan oli ”Marxin haamu karkotettava” sosiaalidemokraattisista puolueista.⁶ Varjosta mukaillen tämä ohjelma voisi siten esineellistettynä muistuttaa ehostetun rokokoon sijasta vaikkapa uusklassisen

¹ H. Soikkanen 1991, 510

² Borg 1965, 71; Veilahti 1985, 40

³ Borg 1965, 71–72

⁴ SDP 1952

⁵ Borg, 75–76

⁶ Haikara 1975, 83

veistoksen onttoa kopiota. Kaikesta huolimatta vuoden 1952 SDP ilmoittaa olevansa ”perusolemukseltaan nyt sama kuin 1903”¹.

6.2. Maan valtiollinen itsenäisyys

Kuten aiemmin tuli esille, luetteli Atos Wirtanen ohjelmaluonnoksessaan neljä periaatetta, joiden pohjalta työväenliikkeen yhteistyö voisi rakentua. Ensimmäinen tällainen ehto oli yhteisen ymmärryksen saavuttaminen Suomen valtiollisesta itsenäisyydestä. Wirtanen haki puolueen käsityksille ensiksi perusteluja menneisyydestä:

”Suomen työväenluokka ja työväenliike on alusta alkaen tukenut kansamme vapauspyrkimyksiä ja työskennellyt maan valtiollisen itsenäisyyden puolesta. Vanha yhtenäinen työväenliike oli tässä täysin yksimielinen. Yhtenäisen työväenliikkeen ensimmäisenä perusedellytyksenä on pidettävä Suomen itsenäisyyden varaukseton tunnustaminen ja itsenäisyyskäsitteen yksimielinen tulkinta.”²

Teksti ei jätä tulkinnanvaraa. Itsenäisyyskäsitettä ohjelma tarkoittaa toisessa kohdassa seuraavasti: ”Suomen kansa on kaikissa oloissa päätettävä sisäisistä oloistaan omasta tahdosta ja omalla vastuulla. Ei ole olemassa kansanvaltaa ilman itsenäisyyttä, sillä kansalla ei ole valtaa, jos toinen kansa sitä hallitsee.”³ Kansanvalta – käsite, jota seuraavassa luvussa varsinaisesti avataan – ja valtiollinen itsenäisyys ovat siis erottamattomasti yhteydessä toisiinsa. Suomen itsenäisyyttä määrittävät myös suhteet naapurivaltioihin: on yhtäältä tunnustettava ”Suomen ja Neuvostoliiton sopimuksilla määritelty ja vahvistettu ystävyys” sekä toisaalta on ”arvostettava Suomen perinnäistä asemaa pohjoismaisena valtiona”⁴. Vaikka Neuvostoliiton kanssa vuonna 1948 solmittu ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus onkin Suomen itsenäisyyden säilymisen perusta, kuuluisi maa kuitenkin historiallisesti pohjoismaiseen valtioiden yhteisöön. Tämä Wirtasen asettelu on varsin mielenkiintoinen jo siksi, ettei muiden puolueiden ohjelmissa (tai Yrjö Ruudun luonnoksessa) viitata pohjoismaalaisuuteen sanallakaan.

Myös SKDL:n ohjelman itsenäisyyskäsitteys pohjautuu vanhaan työväenliikkeeseen, jonka perinteiden mukaan ”Suomen itsenäisyys on mahdollinen vain uuden vallankumouksellisen Venäjän liitossa ja turvin”. Esteenä tälle oli kuitenkin maan aiempi ulkopolitiikka, jolla ”uhrattiin yksinpä Suomen itsenäisyyden ja riippumattomuudenkin asia, mikä kävi erikoisen selvästi ilmi vuoden 1918 kuningashankkeista ja lopuksi Suomen liittämisessä Hitlerin sotasuunnitelmiin”. Tässä, kuten

¹ SDP 1952

² ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen periaateohjelma (13.3.55 SYP:n edustajakokouksessa jaettu)”, KK-17, KansA

³ mts.

⁴ mts.

monissa muissakin kohdissa, ohjelma keskittyy voimakkaasti entisen politiikan kritisoimiseen. Toisaalta SKDL tarjoaa kysymykseen myös myönteisen ratkaisun: ”Vain laajimman demokratian pohjalla on Suomen itsenäisyys ja työtätekevän kansan lopullinen vapautuminen mahdollinen”.¹

SKDL liittää Suomen itsenäisyyden laajempaan kansainväliseen kuvaan. Koska kaikenlainen imperialismi on tuomittavaa, pitäisi sen vuoksi myös Suomen valtiollisen suvereniteetin olla itsestäänselvyys. Ohjelma korostaa edellisenä vuonna laaditun YYA-sopimuksen merkitystä erityisen voimakkaasti ulkopoliittisen linjan määrittäjänä:

”Suomen Kansan Demokraattinen Liitto on horjumattomasti sillä kannalla, että ulkopoliittikkamme on perustuttava ystävyYTEEN ja yhteistyöhön Neuvostoliiton kanssa sekä kaiken imperialistisen sekaantumisen ehdottomaan torjumiseen ja itsenäisyytemme turvaamiseen.”²

SKP on ohjelmassaan muita puolueita huomattavasti harvasanaisempi. Puolueen kanta itsenäisyyteen on kuitenkin selvä. Ensinnäkin kommunistien mukaan ”yhteiskunnallisten muutosten toteuttamisesta maassamme on Suomen kansan itse päätettävä”. Toiseksi ohjelma ilmoittaa hieman SKDL:n tapaan, että:

”Puolue esiintyy tinkimättä maamme kansallisen riippumattomuuden puolesta, kaikkia sitä vaarantavia pyrkimyksiä vastaan. Se kunnioittaa kaikkien muidenkin kansojen vapautta ja niiden oikeutta kansalliseen riippumattomuuteen sekä puolustaa sorrettujen kansojen vapaustaistelua.”

SKP ei siis liitä YYA-sopimusta tai muitakaan Neuvostoliitto-suhteita Suomen itsenäisyyskysymykseen. Tämä on yllättävää sikäli, että puolue kannatti voimakkaasti tuon sopimuksen solmimista ja painotti muutenkin politiikassaan idänsuhteiden merkitystä. Ehkä kommunistit halusivat hälventää SKP:stä syntynyttä ”epäkansallista” kuvaa ja sivuuttivat siksi Neuvostoliiton tässä kysymyksessä. Vaikka SKP:n ohjelman sisältö vastaakin SKDL:n luomusta muissa kohdin, on puolueen ohjelma muotoilultaan selvästi ehdottomampi kuin SKDL:llä. Itsenäisyys ei enää esiinny vain osana ulkopoliittisten päämäärien luetteloa, vaan muista erikseen korostettuna – ja tietenkin ilman kytköstä Neuvostoliittoon. On huomattava myös esitysjärjestys: SKP mainitsee, SKDL:stä poiketen, Suomen itsenäisyyden ennen kommunistiselle liikkeelle tärkeätä kansainvälistä taistelua imperialismia vastaan.³

Sosialidemokraattinen puolue on muiden tavoin vahvasti itsenäisyyden kannalla. Puolueen ohjelman mukaan vain itsenäisen valtion puitteissa – vain valtiosisäisiä vastustajiaan vastaan – voi työväenluokka toteuttaa tavoitteitaan. Näin SDP on poikkeuksetta itsenäisyyden kannalla, johon tarkoitukseen, muista puolueista poiketen, sosialidemokraatit ilmaisevat varauksettoman tukensa

¹ SKDL 1949

² mts.

³ SKP 1957

myös aseelliselle toiminnalle. SDP:n kannanmäärittely näkyy selvimmän ohjelman perusteluosassa:

”[V]ain vapaan kansan piirissä voi elää todella vapaa työväenluokka, koska se silloin joutuu ponnistelemaan vain omia yhteiskunnallisia vastustajiaan vastaan. [...] Suomen Sosialidemokraattinen Puolue kaikissa vaiheissa antaa täyden tukensa Suomen itsenäisyyden säilyttämiseen ja turvaamiseen tähtääville toimenpiteille. Tästä on tehtävä se johtopäätös, että Sosialidemokraattinen Puolue on periaatteessa valmis tukemaan myös aseellista maanpuolustusta, milloin itsenäisyyttämme uhkaava vaara siihen pakottaa.”¹

6.3. Sisäinen poliittinen vapaus

Atos Wirtasen ohjelma jakaa kansanvallan poliittiseen ja taloudelliseen kategoriaan. Poliittinen kansanvalta – eli kansanedustuslaitos – on työväen historiallisen taistelun arvokas tulos ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen perusta. Työväenliikkeen tehtävänä olisi taloudellisen kansanvallan – sosialismin – kehittäminen poliittisen kansanvallan antamien vapauksien puitteissa.

”Suomen kansa ja erikoisesti työväestö on saavuttanut poliittisen kansanvallan pitkän historiallisen kehityksen ja raskaiden taistelujen kautta. Poliittinen kansalaisvapaus, t.s. kansalaisten turvattu oikeus toimia eri maailman- ja yhteiskuntakatsomustensa mukaisesti erilaisten päämäärien hyväksi on suomalaisen yhteiskunnan perusarvoja. Taloudellinen kansanvalta on luotava luopumatta valtiollisesta kansanvallasta.”

Siispä:

”Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue katsoo, että oikeudellisen kansanvallan, s.o. yleisen, yhtäläisen ja salaisen äänioikeuden, parlamentarismien ja valtiollisen vapauden vallitessa voidaan sekä valmistaa siirtymistä taloudelliseen kansanvaltaan ja myös toteuttaa tämä siirtyminen.”²

SYP korostaa keinovalikoimassaan parlamentaarisia välineitä kehittäessään ”nykyistä porvarillista demokratiaa sosialistista demokratiaa kohti”, kuten ohjelma ilmoittaa jo vuoden 1951 puoluekokouksen periaatejulistuksessaan linjanneen. Myöhemmin Wirtanen näki SYP:n irtaantumisen kansandemokraattisesta liikkeestä alkaneen juuri tuosta julistuksesta³. Mahdollisiin ei-konventionaalisiin vaikutusmuotoihin lukeutuu vain ohjelman viittaus ”kansan välittömään yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen”, jota ei tosin tarkemmin selitetä. Wirtasen luonnoksessa kansanvallan vastustajia ovat nimenomaisesti ”kapitalistiset ryhmät”, jotka pyrkivät rajoittamaan tai poistamaan kansalta sen demokraattiset oikeudet.⁴ Tässä hän lievensi huomattavasti Yrjö Ruudun kantaa kommunisteista: Wirtanen sisällytti versioonsa vain Ruudun lausuman kapitalistien luokkapolitiikasta jättäen pois väitteet kommunistien ”köyhälistön enemmistövallan diktatuurista”⁵.

SKDL asettuu SYP:n kanssa samoille linjoille suhteessaan kansanvallan juuriin:

”Suomen Kansan Demokraattinen Liitto pitää kansanvallan merkittävänä saavutuksena yleistä, yhtäläistä

¹ SDP 1952

² ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen periaateohjelma (13.3.55 SYP:n edustajakokouksessa jaettu)”, KK-17, KansA

³ Wirtanen 1972, 75

⁴ ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen periaateohjelma (13.3.55 SYP:n edustajakokouksessa jaettu)”, KK-17, KansA

⁵ ”Sosialistisen yhteisrintaman periaateohjelma, luonnos 29.8.1953”, SYP-9, KansA

äänioikeutta ja yksikamarista eduskuntaa, jotka työväenliike äänioikeustaistelullaan v. 1906 valloitti ja joita työväenliikkeen muut saavutukset myöhemmin ovat täydentäneet.”

Mutta:

”Suomen Kansan Demokraattinen Liitto toteaa samalla, että suurporvaristo on säilyttämällänsä etuoikeuksilla - tuotanto- ja rahalaitosten monopolilla, hallitsemillaan propagandavälineillä, lehdistöllä ja kustannustoiminnalla, sekä vaikutusvallallaan kouluun, kirkkoon, oikeuslaitokseen, virkakoneistoon ja armeijaan kyennyt suuressa määrin tekemään tyhjiksi yleiseen äänioikeuteen ja parlamentaariseen demokratiaan semmoisinaan kiinnitetyt toiveet.”¹

SYP:n käyttämin sanoin pelkkä poliittinen kansanvalta – SKDL ei tosin ohjelmassaan käytä vastaavaa termistöä eikä siten tee jakoa poliittisen ja taloudellisen kansanvallan välillä – ei riitä tavoitteiden toteuttamiseksi. ”Todellinen kansanvalta” voidaan saavuttaa vain toteuttamalla ”luokkaherruuden riistäminen suurporvaristolta”. Tämän vuoksi tarvitaan myös ulkoparlamentaarisia keinoja ja vapauksia. SYP:n esittämien ”perinteisempien” parlamentaaristen oikeuksien lisäksi SKDL:n ”demokratian peruspiirteisiin” kuuluvat sellaiset välittömän vaikuttamisen muodot kuin mielenosoitus- ja lakko-oikeus, jotka muodostavat vastapainon suurporvariston parlamentaarista demokratiaa kaventaville ulkoparlamentaarisille voimavaroille. Toiminta tapahtuu siis niin ”eduskunnassa ja muissa edustuselimissä kuin myös niiden ulkopuolella”.²

Myös SKP näki työntekijöiden olevan suurpääoman kansanvaltaa rajoittavan harvainvallan ikeen alla – tiede, kirjallisuus ja taide oli alistettu tämän ryhmän luokkaetujen ajamiselle, kapitalistiluokan vähemmistödiktatuurin asialle.

”Sen vuoksi Suomen Kommunistinen Puolue pyrkii edistämään sellaista kansanvaltaista kehitystä, että maassamme pääsevät voitolle kansan suurena enemmistönä olevat työtätekevät väestökerrokset, valtiovalta siirtyy työväenluokan ja sen kanssa liitossa olevien työtätekevien väestökerrosten käsiin ja että eduskunnassakin muodostuu enemmistöryhmittymä, joka työtätekevien joukkovoiman tukemana ryhtyy toteuttamaan sosialistiseen yhteiskuntajärjestelmään johtavia uudistuksia.”³

Samoin kuin SKDL, käsittää myös SKP kansanvallan lähinnä tulevaisuuden tavoitteena, sosialistisena kehityksen tuloksena. Nykyhetken ”poliittiselle kansanvallalle”, jota termiä puolue ei varsinaisesti käytä, eivät kommunistit anna samanlaista itseisarvoa kuin SYP. Eduskunta on vain yksi monista paikoista, joissa kansanvaltaista kehitystä tulisi tapahtua valtiovallan siirtyessä työväenluokan ja sen liittolaisten haltuun. SKDL:n tavoin puolue mainitsee myös palkkatyöläisten lakot yhtenä ulkoparlamentaarisen vaikuttamisen muotona.⁴ SKP pyrkiikin samastamaan kansanvallan ja proletariaatin diktatuurin käsitteet Leninin oppien mukaisesti⁵. Puolueen mukaan ”kansanvalta laajimmassa muodossa” toteutuu kapitalistisen järjestelmän vaihduttua sosialistiseksi.

¹ SKDL 1949

² mts.

³ SKP 1957

⁴ mts.

⁵ Borg 1965, 81

Tätä edeltää kuitenkin siirtymäkauden valtio, joka on perustaltaan ”kapitalistiluokan vähemmistödiktatuurin tilalle voimaansaatettua työväenvaltaa, proletariaatin diktatuuria”.¹

SDP:n käsitys kansanvallan olemuksesta on melko lailla samanlainen kuin SYP:llä. Myös sosialidemokraattinen puolue jakaa kansanvallan valtiolliseen/oikeudelliseen sekä sosiaaliseen ja etenkin taloudelliseen lajiin. Valtiollinen kansanvalta on ollut perusta työväen asian edistämislle näillä muilla kansanvallan sektoreilla.

”Työväenliikkeen ensimmäinen tavoite oli valtiollisten oikeuksien hankkiminen työläisille sekä demokraattisen valtiojärjestelmän kehittäminen ja yleistäminen. Valtiollisen kansanvallan saavuttaminen on tehnyt mahdolliseksi demokratian piirin laajentamisen myös sosiaalisen ja taloudellisen elämän aloilla.”²

Puolue ylevöittää (parlamentaarisen) demokratian ei vain politiikan teon areenaksi, vaan suorastaan elämänmuodon malliksi. Tässä SDP on hieman SYP:n linjoilla, joka tosin kutsui tarkoitamaansa poliittista kansalaisvapautta proosallisemmin vain yhteiskunnan perusarvoksi. SDP esittelee myös pitkän listan demokratiakäsitykseensä kuuluvia perusoikeuksia. Huomionarvoisena erona SKDL:stä ja SKP:stä – ja yhteisenä piirteenä SYP:n kanssa – puolue jättää mainitsematta lakkoiluun tai mielenosoituksiin liittyvät oikeudet:

”Koska demokratia on sekä vapaan ihmisen elämänmuoto että sosialidemokratian välttämätön edellytys, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue vaatii kansanvaltaisten ja parlamentillisten menettelytapojen noudattamista kaikessa poliittisessa toiminnassa. Siksi se myös vaatii, että kansalaisten perusoikeudet, yhdenvertaisuus lain edessä, hengen, kunnian ja henkilökohtaisen vapauden oikeudelliset takeet, yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, salainen äänestystapa sekä vapaa ehdokkaiden asettaminen, lausunto-, paino-, yhdistymis- ja kokoontumisvapaus sekä uskonnonvapaus turvataan ja toteutetaan kansanvaltaisuuden hengen mukaisesti.”³

Erona Atos Wirtasen ohjelmaan nimeävät sosialidemokraatit porvariston ohella kommunistit poliittisiksi vastustajikseen. Vaikka taistelut ”diktatuuripyrkimyksiä” vastaan esitetään menneessä aikamuodossa, olleiksi ja menneiksi, ilmoittaa puolue olevansa taipumaton suhteessaan vastaaviin ilmiöihin jatkossakin. Viimeisen virkkeen litania laadittiin nimenomaan kommunisteista luodun käsityksen perusteella:

”Kansanvaltaista yhteiskunta- ja valtioelämää rakentaessaan oli sosialidemokraattinen työväenliike joutunut taisteluun sekä porvariston että kommunistien diktatuuripyrkimyksiä vastaan. Sosialidemokratia ei ole voinut eikä voi hyväksyä mitään järjestelmää, joka johtaa ihmisoikeuksien kieltämiseen, kansalaisvapauksien mielivaltaiseen rajoittamiseen tai väkivallan käyttöön poliittisen vastustuksen nujertamiseksi.”⁴

¹ SKP 1957

² SDP 1952

³ mts.

⁴ mts.

6.4. Maakysymyksen ratkaisu

Kolmantena tärkeänä kysymyksenä Wirtanen ottaa esille maatalouden, asian jota Ruutu ei omassa luonnoksessaan käsittele lainkaan. Hänen ohjelmaluonnoksensa ilmoittaa kunnioittavansa tässäkin kysymyksessä kansanvaltaisuuden periaatetta ja ”vanhaa talonpoikaisvapautta”. Muista puolueista poiketen ohjelma ei varsinaisesti käsittele maatalouden sosialisointikysymystä. Kielteisestä kannasta sosialisointiin kertoo kuitenkin osuustoiminnan korostaminen maatalouden toivottavana järjestelytapana:

”Maatalouden teknillistäminen on suoritettava ilman että maanviljelijöiden itsemääräämisoikeutta loukataan. Valtion on tällä alalla esiinnyttävä vain auttajan, ei määrääjän osassa. Eräänä lähtökohtana on pidettävä maassamme vapaaehtoisuuden pohjalle kehittynyt monipuolinen osuustoiminta.”¹

SKDL sen sijaan suhtautuu maatalouden sosialisointiin yksiselitteisen kielteisesti:

”Pienyrityksiä, osuustoiminnallista ja kunnallisia yrityksiä enempää kuin maatalouttaakaan SKDL:n esittämä kansallistamisohjelma ei koske, vaan se pyrkii päinvastoin niitä suurpääoman riistopyrkimyksiä vastaan turvaamaan.”²

Kuten monessa muussa asiassa, kritisoi SKDL tässäkin yhteydessä aiempaa politiikkaa. Porvariston toteuttama maareformi synnytti paljon liian pieniä tai muuten kannattamattomia tiloja. Ongelman ratkaisuksi ohjelma esittää pakkoluovutuksia ”ensisijaisesti yhtiöiden, herraskartanoiden, tilakeinottelijain, suurten harrastelijaviljelijäin ja seurakuntain maista, toissijaisesti valtion ja kuntain maista”. SKDL ei kuitenkaan jää SYP:n tapaan vain auttajan rooliin, vaan pyrkii aktiivisesti ohjaamaan maatalouden kehitystä ”lähinnä sellaisilla aloilla, joiden harjoittamiseen maamme luontaiset edellytykset ovat soveliaammat”.³

Myös SKP rajaa ”Sosialismiin johtavan siirtymäkauden ohjelma” -osiossaan maatalouden sosialisointitoimiensa ulkopuolelle. Ohjelman mukaan ”[k]ansallistaminen ei koske pienyrityksiä, talonpoikien maata ja muita työ- ja toimeentulovälineitä”. Tarvitaan kuitenkin ”perusteellinen maanomistusolojen uudistus”, jolla pientilojen oloja kohennetaan SKDL:n mallin mukaisesti tekemällä pakkoluovutuksia ”kapitalististen yhtiöiden, pankkien, maakeinottelijain sekä rappio- ja suurtilojen maista”. SYP:n tapaan kommunistit kehittäisivät maataloutta ”vapaaehtoisuuden periaatteille rakentuvan osuustoiminnan” pohjalta. Valtion tulisi tukea näitä pyrkimyksiä sekä ohjata varoja erityisesti pienviljelmien ja karjatalouden aloille.⁴

Muista puolueista poiketen SDP ei juuri käsittele koko maatalouskysymystä. Sosialisointiin

¹ ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen periaateohjelma (13.3.55 SYP:n edustajakokouksessa jaettu)”, KK-17, KansA

² SKDL 1949

³ mts.

⁴ SKP 1957

löytyy kuitenkin selvä periaatteellinen kanta, joka samalla yhdistää sosialidemokraatteja muihin työväenpuolueisiin:

”Pääasiassa omalla työllään elävän maatalousväestön piirissä ei voitane ajatella syntyvän sellaisia epäkohtia, jotka pakottaisivat maatalouden sosialisointiin, etenkin kun Suomen maatalouden rakenne ei tarjoa siihen tarvittavia edellytyksiä.”¹

6.5. Suhtautuminen rauhantyöhön

Käsitellessään rauhantyötä – nykytermein ilmaistuna Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisia kysymyksiä – Wirtanen tekee saman periaatteellisen jaon kuin Suomen valtiollisen itsenäisyyden kanssa: tehdyt sopimukset velvoittavat, kunhan muistetaan maan pohjoismainen tausta:

”Suomen sopimusluontoiset velvoitukset on pidettävä maan ulkopoliitiikan perustana. Suomen asema pohjoismaisena valtiona on pidettävä kunniaa. On otettava huomioon nämä päälinjat ja varottava kummankaan loukkaamista. On aktiivisesti tuettava kaikkia kotimaisia ja kansainvälisiä rauhan vahvistamista tarkoittavia toimenpiteitä solmittujen sopimusten hengessä.”²

Mainituilla ”sopimusluontoisilla velvoituksilla” Wirtanen tarkoitti tietenkin erityisesti YYA-sopimusta. Toisaalla ohjelmassaan hän korostaa voimakkaasti tuon sopimuksen merkitystä – aivan samoin kuin Yrjö Ruutu omassa ohjelmaversiossaan. SYP:n tausta rauhanoppositiossa näkyy Suomen vanhan ulkopoliitiikan kritiikkinä, politiikan, joka alisti Suomen ”vieraalle vallalle”. Wirtanen ei täsmennä, mitä hän tarkoittaa tuolla vieraalla vallalla – tuskin sellaisen itsestäänselvyyden toteaminen olisi vuoden 1955 poliittisessa ilmastossa ollut tarpeenkaan.³ Tällä kohdin hän lyhensi melkoisesti Ruudun version laajaa historiallista katsausta, jossa tämä listasi nimenomaisesti oikeiston virheiksi Suomen luovuttamisen Saksan ekspansiivisen politiikan alustaksi vuosina 1918 ja 1940. Tuo politiikka johti Viipurin läänin menetykseen, jonka Ruutu laskeekin oikeiston syyksi⁴. Wirtasen ohjelma on tältä osin siis huomattavasti lyhytsanaisempi, mutta ydinajatukseltaan samanlainen:

”Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue pitää Suomen ja Neuvostoliiton välistä ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimusta Suomen ulkopoliitiikan kulmakivenä ja vastustaa sellaista politiikkaa, joka vie Suomen puolueettomuuden menettämiseen ja luovuttaa Suomen alueen vieraan vallan käyttöön, kuten aikaisemmin on tapahtunut.”⁵

Kysymys Suomen omista sotavoimista jäi kokonaan Wirtasen ohjelmasta pois. Ruutu kylläkin käsitteli hieman tuotakin asiaa omassa versiossaan. Sotalaitoksella on hänen mukaansa taipumusta ”päästä luisumaan kapitalismin luokkakaartiksi”, jollaisena hän silloisen armeijan näkikin. Kaikesta

¹ SDP 1952

² ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen periaateohjelma (13.3.55 SYP:n edustajakokouksessa jaettu)”, KK-17, KansA

³ mts.

⁴ ”Sosialistisen yhteisrintaman periaateohjelma, luonnos 29.8.1953”, SYP-9, KansA

⁵ ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen periaateohjelma (13.3.55 SYP:n edustajakokouksessa jaettu)”, KK-17, KansA

huolimatta, nykyisissä epävakaisissa oloissa, ”[i]lman sotalaitosta ei voida torjua vieraiden valtojen asiattomia pyyteitä, eikä turvata maan puolueettomuutta”. Ratkaisuna tähän ongelmaan olisi epäluotettava sotalaitos saatava ”sosialismin tueksi”.¹

SKDL:n kanta YYA-sopimuksesta ulkopolitiikan perustana oli jo esillä Suomen itsenäisyyden kysymyksessä, yksiselitteisessä lausumassa, jonka mukaan ”ulkopolitiikkamme on perustuttava ystävyyteen ja yhteistyöhön Neuvostoliiton kanssa”. Tässä liitto on siis hyvin lähellä SYP:tä, tosin ilman pohjoismaista lisäystä. Yrjö Ruudun tapaan SKDL on kriittinen myös uudistamisen tarpeessa olevan armeijan nykytilaa kohtaan:

”Kansamme ulkoista ja sisäistä turvallisuutta uhkaavien vaarojen lisääntyessä on välttämätöntä perinpohjaisin uudistuksin kehittää puolustusvoimat Neuvostoliiton kanssa solmimamme ystävyys- ja avunantosopimuksen hengen mukaisesti todelliseksi kansanarmeijaksi, joka olisi rauhan ja kansanvallan tuki.”²

Ei ole yllättävää, että muiden kansandemokraattisen liikkeen ohjelmien ohella myös SKP pitää YYA-sopimusta arvossa:

”Maamme kansallisten etujen, riippumattomuuden ja rauhan turvaamiseksi on hyviä suhteita kehitettävä kaikkiin rauhantahtoiisiin maihin ja maamme ulkopolitiikkaa johdettava Suomen ja Neuvostoliiton kansojen keskinäisen luottamuksen hengessä, ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen pohjalla. Kaikenlainen sotakiikhotus ja kansallisuusvihan lietsonta on lailla kiellettävä.”³

Siinä missä SKDL:n ohjelma keskittyi vahvasti kansallisiin kysymyksiin ja SYP korosti Neuvostoliitto-suhteiden ohella vain pohjoismaalaisuutta, on SKP:n ohjelmalla vahva kansainvälinen ulottuvuutensa. Aikansa kommunistisen liikkeen kielellä ilmaistuna suhteet ”rauhantahtoiisiin maihin” ovat puolueelle tärkeitä. Tarkemmin tämä linja määrittyy lausumalla, jonka mukaan SKP ”ilmaisee solidaarisuutensa sosialismia rakentavia maita kohtaan, tuomitsee näihin maihin kohdistuvat vahingoittamisyritykset ja parjauksen.” Tämän lisäksi ohjelma mainitsee tavoitteeksi yleisemmällä tasolla ”työläisten ja työväenjärjestöjen kansainvälisiä veljessiteiden” lujittamisen.⁴

SDP eroaa kansandemokraattisista veljistään tässä kysymyksessä suuresti. YYA-sopimusta ei ohjelma mainitse sanallakaan. Samoin Neuvostoliitosta vaietaan. Sen sijaan ohjelma lausuu, että:

”Suomen valtioelämään vaikuttaessaan puolue pyrkii rakentamaan valtiolliseen itsenäisyyteemme perustuvat hyvät suhteet kaikkiin maihin ja kansoihin. Olemalla jatkuvassa yhteistyössä muiden maiden sosialidemokraattisten järjestöjen kanssa se pyrkii edistämään rauhanomaista yhteistyötä yli kaikkien kansallisten ja valtiollisten rajojen.”⁵

¹ ”Sosialistisen yhteisrintaman periaateohjelma, luonnos 29.8.1953”, SYP-9, KansA

² SKDL 1949

³ SKP 1957

⁴ mts.

⁵ SDP 1952

Suhteet muihin maihin rakentuvat siis ”valtiollisen itsenäisyyden” pohjalta, jonka korostaminen tarkoittanee erontekoa kommunistien – ainakin kuvitteellisiin – itsenäisyyttä vaarantaviin pyrkimyksiin nähden. Kommunistien hellimän universaalien työväen veljeyden sijasta edustavat nimenomaisesti sosialidemokraattiset järjestöt SDP:lle kansainvälisyyttä.¹

Erona muihin puolueisiin ei SDP myöskään kritisoi Suomen aiempaa ulkopoliittista linjaa – merkittävä osa vanhan ulkopoliittikan sosialidemokraattisista kriitikoista olikin tuossa vaiheessa jo vaihtanut puoluetta. Tämän lisäksi puolue suhtautuu huomattavan suopeasti sotalaitokseen, mihin viittaa jo Suomen itsenäisyyttä käsittelevässä osassa mainittu varaukseton aseellisen maanpuolustuksen tukeminen, johon puolue sitoutuu ”kaikissa vaiheissa”. SDP ei myöskään problematisoi lainkaan – SKDL:n tai Yrjö Ruudun ohjelmien tavoin – armeijan ideologista rakennetta.² Ero toisen maailmansodan aikaisen politiikan kannattajien ja vastustajien välillä näkyi siten ohjelmallisella tasolla selvänä vielä vuosia sodan jälkeenkin.

6.6. Sosialismi

Atos Wirtanen rajasi kysymyksen sosialismiin siirtymisestä työväenpuolueiden yhteistyön ehtojen ulkopuolelle. Lähtökohtaisestihan kaikki nuo puolueet olivatkin 1940- ja 1950-luvuilla sosialismia tavoittelevia. Toisaalta SYP kritisoi SDP:tä yleisesti tämän tavoitteen hylkäämisestä. Sanalla ”sosialismi” olikin vähintään erilaisia merkityssisältöjä jo tuon ajan puolueille, joten on aiheellista ottaa aihe lähempään tarkasteluun.

Wirtasen ohjelma ei tarkenna päämääränä olevan sosialismin sisältöä lainkaan. Hänen huomionsa kohdistuu vain – kuten edellä on todettu – sosialismin parlamentaariseen toteuttamistapaan. Sosialisoinnista ohjelma toteaa lyhykäisesti marxilaisessa hengessä, että puolue ”kiinnittää erikoista huomiota sosialisointikysymykseen pyrkien poistamaan yksityisten työnantajien ja työntekijöiden auttamattoman vastakohtaisuuden”. Muista puolueista poiketen SYP antaa runsaasti arvoa yhteiskuntatieteille sosialisoinnin toteuttamisessa. Ohjelman mukaan tämän vuoksi ”[o]n aikaansaatava vuorovaikutus tieteellisen yhteiskunnallisen tutkimuksen ja käytännöllisen työn välillä”.³ Tässä näkyy selvästi valtiotieteilijä Yrjö Ruudun kädenjälki – Wirtanen siirsi hänen

¹ SDP 1952

² mts.

³ ”Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen periaateohjelma (13.3.55 SYP:n edustajakokouksessa jaettu)”, KK-17, KansA

luonnoksensa muotoilut lähes suoraan omaan ohjelmaversioonsa¹. SYP:n sosialismi on siis ennen kaikkea parlamentaaris-tieteellinen projekti.

Yrjö Ruutu käsittelee luonnoksensa luvussa ”Sosialismin välttämättömyys” kysymystä Wirtasta laajemmin. Ruudun mukaan suunnitelmatalous on aina tuomittu epäonnistumaan kapitalistisissa luokkayhteiskunnissa. Ajankohtaisena konkreettisena esimerkkinä hän tarjoaa Arava-rakentamisen tehottomuuden. Väistämätön johtopäätös on siten, että ”todellinen suunnitelmatalous voi onnistua vain sosialismin pohjalla”. Sosialismin on kohotettava välittömästi kansan elintasoja, joten oloihin päinvastaisesti vaikuttava vallankumouksellinen tie, jonka kannattajilla hän ohjelman toisessa kohdassa viittaa suoraan kommunisteihin, ei ole toimiva.²

Äkkijyrkkien kommunistien ohella myös sosialismista luopuneeksi katsottu sosialidemokraattinen puolue saa osansa Ruudun kritiikistä. Hänen mukaansa ”tarvitaan puoluetta, joka ei ainoastaan laadi sosialisimisohjelmia, vaan myös työskentelee sen toteuttamiseksi”. Tällä Ruutu viittaa suoraan SDP:n jo vuonna 1930 laatimaan, sittemmin nopeasti kuopattuun sosialisimisohjelmaan. Ruutu jatkaa kritisoiden erityisesti SDP:n nykyistä linjaa: ”Mutta eivät kaikki nekään, jotka pyrkivät eteenpäin työväen äänillä parlamentaarista tietä ole vakaumuksellisia sosialisteja, eivätkä he sosialismin puolesta työskentele. Monet heistä ovat pessimistejä sosialismiin nähden.” Wirtasenkin tavoitteleman luokkaristiriitojen poistamisen lisäksi Ruutu painottaa ohjelmassaan myös sosialistisen järjestelmän avulla saavutettavaa täystyöllisyyttä ja sen myötä kohentuvaa elin- ja sivistystasoa.³

SKDL:n ohjelman ”socialismittomuus” tuli esille jo aiemmin. Sana sosialismi johdannaisineen esiintyy liiton ohjelmassa ainoastaan yhdessä Suomen valkoisen armeijan tuominneessa virkkeessä, siis menneessä aikamuodossa⁴. Viime kädessä SKDL oli kuitenkin reformeillaan rakentamassa sosialistista järjestelmää, kuten Olavi Borg tulkitsi liiton puheenjohtaja J. W. Kedon ensimmäisessä liittokokouksessa antamallaan lausunnolla SKDL:stä ”ensi askeleena sen työtätekevien yhtenäisen puolueen muodostamiseksi, josta aikaisemmin on työväenliikkeen ihanteena puhuttu” tarkoittaneen⁵. SKDL:n toimiensa ohellahan Keto oli myös SYP:n ensimmäinen puheenjohtaja. SYP:llä ja muilla SKDL:n ei-kommunisteilla oli yhteistyöjärjestön SKP:läisiä voimakkaampi tarve korostaa SKDL:n sosialistista päämäärää, mutta, kuten edellä on tullut esille, näiden pyrkimysten

¹ ”Sosialistisen yhteisrintaman periaateohjelma, luonnos 29.8.1953”, SYP-9, KansA

² mts.

³ mts.

⁴ SKDL 1949

⁵ Borg 1965, 45

julkituominen jäi liitossa taktisista syistä taka-alalle. SKDL:stä oli aluksi tarkoitus muodostaa laajempien kansalaispiirien liitto, ja kommunistit pelkäsivät avoimen sosialistisuuden karkottavan tämän potentiaalisia jäseniä.

Vaikka kommunistit halusivat SKDL:ssä vaieta sosialismista, eivät nämä oman puolueensa ohjelmassa lainkaan tavoitettaan peitelleet. SKP:n mukaan olimme tilanteessa, jossa:

”Sosialististen uudistusten toteuttamista tarkoittava yhteiskunnallinen vallankumous on tullut Suomessakin historialliseksi välttämättömyydeksi. Sosialismin taloudelliset edellytykset ovat maassamme riittävästi kypsyneet.”¹

SKP:n tarkoittama vallankumous esiintyy siis sosialististen uudistusten prosessina. Yksi ohjelman luvuista, nimeltään ”Tie sosialismiin”, käsittelee varsin yksityiskohtaisesti siirtymäkautta kapitalismista sosialismiin. SKP haluaa tämän kehityksen toteutuvan rauhanomaisesti, mutta tekee myös vastapuolen toimien vuoksi varauksen, jonka mukaan ”[v]astavallankumouksellisten voimien väkivaltatoimenpiteet voivat kuitenkin tehdä välttämättömäksi niiden torjumisen työtätekevien joukkovoimalla”. SKP:n ”väkivaltalinjauksesta” on löydettävissä kaikuja SDP:n vuoden 1903 ohjelman kohdasta, jossa puolue ilmoittaa käyttävänsä köyhälistön aseman parantamiseksi ”kaikkia tarkoituksenmukaisia ja kansan luonnollista oikeudentunnetta vastaavia keinoja”, joita puolue ei tosin tarkemmin määritellyt. Muut tarkasteltavat ohjelmat sitoutuvat ainakin nykyisessä yhteiskuntajärjestyksessä vain väkivallattomiin menetelmiin, joten kommunistit tekevät merkittävän poikkeuksen tässä yhteydessä.²

Sosialismi – kommunistien termein todellinen kansanvalta – lopettaa hyvin marxilaisen ilmaisun mukaan ”yhteiskunnan jäsenten jakautumisen riistäjiin ja riistettäviin”, jonka lisäksi se ”luo pohjan kansakunnan todelliselle eheydelle”³. Yrjö Ruudun ohjelman tavoin SKP:n tavoitteleva sosialismi kohottaa vähäväkisten elinoloja parantamalla muun muassa asunto- ja työllisyystilannetta – mihin Ruudun kuvaamat kommunistit eivät tosin ainakaan vallankumouksen, jota proletariaatin diktatuuri hänelle väistämättä merkitsi, turvin kykenisi⁴. 1950-luvun kommunistien ohjelma on kuitenkin tältä osin huomattavasti maltillisempi kuin puolueen edeltäjänä yleisesti pidetyn Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen (SSTP) vuoden 1920 periaateohjelma, jonka avoimen vallankumouksellisuuden asemesta SKP siirtyi nyt tyyliltään lähemmäksi vanhan sosialidemokratian muotoiluja⁵.

¹ SKP 1957

² mts.

³ mts.

⁴ mts.; ”Sosialistisen yhteisrintaman periaateohjelma, luonnos 29.8.1953”, SYP-9, KansA

⁵ Salo & Laine 2011

Kuten odottaa saattaa, SKP:n tie sosialismiin sisältää ohjenuoranaan myös kansallistamissuunnitelman. Tämän tiekartan mukaan on erityisen tärkeää kehittää teollisuutta ”sosialistisen suunnitelmatalouden pohjalla”.¹ Tässäkin puolue tekee oleellisen eron SSTP:n ohjelmaan: kun 1920-luvulla tuotantovälineet haluttiin ottaa neuvosto-Venäjän tarjoaman esikuvan mukaisesti työväenneuvostojen haltuun, merkitsee SKP:n esittämä kansallistaminen käytännössä vain näiden siirtämistä valtion omistukseen.² Vuoden 1957 ohjelmallaan SKP siirtyi siten, eräistä merkittävistä poikkeavuuksistaan huolimatta, selvästi kohti suomalaisten työväenpuolueiden ohjelmallista valtavirtaa.

Myös SDP oli kokenut merkittäviä muutoksia edellisen periaateohjelmansa jälkeen, kuten vuoden 1952 ohjelman perusteluissa todettiinkin. Valtiollisen kansanvallan myötä oli ”kapitalistinen järjestelmä jo osittain muuttunut yhteiskunnan omistukseen ja tuotantoon pohjautuvaksi ja muuttuu edelleen sosialistiseksi suunnitelmataloudeksi”.³ Termin ”sosialistinen” käyttäminen suunnitelmatalouden yhteydessä oli yksi ohjelmaa valmistelleen komitean kiistakysymyksistä. Komitean puheenjohtaja R. H. Oittisen mukaan oli muitakin suunnitelmatalouden malleja kuin sosialistinen, mikä teki tuon täsmennyksen vastaväitteistä huolimatta tarpeelliseksi⁴. Samoinhan erottivat myös SYP (Ruudun ohjelmassa) ja SKP suunnitelmatalouden tyypit toisistaan.

Puolue suhtautui kuitenkin sosialisointiin sangen varauksellisesti. SDP:n mukaan:

”Demokraattisen sosialismin avulla tehdään tyhjäksi kapitalistien mahdollisuudet käyttää taloudellista valtaa politiikassa. Kapitalististen suuryhtymien poliittisen toiminnan lopettamiseksi on sen vuoksi tarpeen vaatiessa määrätietoisesti ryhdyttävä sosialisointiin, sillä valtiollisen ja taloudellisen demokratian on päästävä vaikuttamaan rinnakkain ollakseen johdonmukaista.”⁵

Sosialisointi tapahtuu siis vain ”tarpeen vaatiessa” tai, ohjelman perusteluosan muotoilun mukaan, ”tarkoituksenmukaisesti”. Tällä varovaisella lausunnolla SDP teki tietoista eroa kommunisteista, joiden kansallistamispyrkimykset oletetusti perustuivat ”diktatoorisille vallanperusteille”, kuten ohjelmatoimikunnassa istunut Väinö Liukkonen asian ilmaisi⁶.

Perusteluosassa ohjelma myöntää yhtäältä nykyisen järjestelmän puitteissa tapahtuneen myönteisen kehityksen, mutta toteaa toisaalta pysyvämpien saavutusten edellyttävän ”sosialistiselle perustalle rakentuvaa yhteiskuntaa”. Minkälainen tämä perusta olisi? Kuten jo ohjelman esittelyssä tuli ilmi,

¹ SKP 1957

² Salo & Laine 2011

³ SDP 1952

⁴ H. Soikkanen 1991, 509

⁵ SDP 1952

⁶ mts.; Paastela 2006, 83

uuden ohjelman myötä käsitystä sosialismin olemuksesta on päivitetty. SDP:n mukaanhan ”socialismi ei ole enää kaukainen teorioihin perustuva ihanne, vaan käytännön politiikan avulla toteutettua ja jatkuvasti toteutuvaa yhteiskunnan uudistamista socialististen periaatteiden mukaisesti”. Tämä ”dynaaminen” socialismi ei siis ole puolueelle mikään teoreettinen rakennelma tai, ainakaan välttämättä, politiikan varsinainen päämäärä, vaan ensisijassa eräänlainen kokoelma käytäntöön sovellettavia *periaatteita*. Aivan samoin ohjelma tunnistaa näiden vastavoiman, yhteiskunnassa vaikuttavat kapitalistiset periaatteet.¹ Talouspolitiikassa ohjelma keskittyykin enemmän tulonjakoon kuin tuotantosuhteiden ongelmien ratkaisemiseen, mikä yhdistää puoluetta enemmän John Maynard Keynesiin kuin Karl Marxiin². Keynesin opit tunnettiin myös SYP:ssä, vaikka ne eivät siellä vastaavaan asemaan päässeetkään. SYP:läisistä ainakin Atos Wirtanen kertoi olleensa ”jonkinlainen keynesiläinen”, vaikka omaksuikin kansantaloudelliset perusnäkemystensä marxilaiselta pohjalta³.

SDP:n entisen puoluesihteerin Unto Varjosen sanoin käytännön politiikaltaan liberaaleja porvareita muistuttanut puolue pyrki SKDL:n tapaan lähestymään myös ohjelmallisesti näitä piirejä⁴. Yhtenä esimerkkinä tästä voidaan pitää juuri perinteisemmän vasemmiston ”sossuliberalisminnyilyä”⁵ pitämän keynesiläisyyden omaksumista puolueen keskeiseksi taloudelliseksi vaikuttimeksi. Vanhempiin socialismitähtäyksiin varauksellisesti suhtautuneen keskiluokan kannatuksen tavoittelu oli varmasti yksi syy puolueen uusille linjauksille. Nykypäivän lukijalle SDP:n ohjelma varmasti vaikuttaakin tyyliiltään tutummalta kuin muut tässä tarkastellut ohjelmat.

6.7. Ohjelmallista yhtenäisyyttä?

Tutkittujen puolueiden ohjelmien välillä on enemmän yhdistäviä kuin erottavia tekijöitä. Tämän perusteella SYP:n työväenliikkeen yhdistämiseen oleellisilta osiltaan perustuva identiteetti ei ollut vailla reaalista pohjaa. Suomen valtiollisen itsenäisyyden loukkaamattomuuden periaatteesta työväenpuolueet ovat yhtä mieltä. Näkemyseroja syntyi kuitenkin itsenäisyyden säilyttävän politiikan laadusta. SYP ja SKDL korostavat Neuvostoliitto-suhteiden ja YYA-sopimuksen merkitystä Suomen itsenäisyyden turvaajana. SDP puolestaan vaikenee näistä täysin ja antaa täyden

¹ SDP 1952

² Borg 1965, 73

³ Wirtanen 1972, 104

⁴ H. Soikkanen 1991, 508

⁵ Termistä Ronkainen 2012, 63

tukensa Suomen armeijalle. Toisen maailmansodan aikaiset jakolinjat elivät siten edelleen voimakkaina. Kansandemokraattinen liike syntyi Suomen sodanaikaista politiikkaa kritisoineen rauhanopposition muodostamalle pohjalle. Tämä näkyi kansandemokraattien ohjelmissa tyytyväisyytenä uuteen, sopimuksin turvattuun suhteeseen Neuvostoliiton kanssa, jonka itsenäisyyden vaarantanut aiempi politiikka oli haaksirikollaan mahdollistanut. Merkittävä osa rauhanopposition sosialidemokraateista joko siirtyi SKDL:ään tai jäi vanhassa puolueessaan edelleen oppositioon, vaille vaikutusvaltaa. SDP:n ohjelmassa ei siten muista tarkasteltavista puolueista poiketen arvostellakaan lähimenneisyyden tekoja, suhtautuihan puolueeseen jäänyt johtajisto lojaalisti Suomen sotapolitiikkaan.

Merkittävin ero syntyi suhteessa poliittiseen vapauteen. Tässä yhteydessä SYP ja SDP ovat hyvin lähellä toisiaan – mikä olikin odotettavaa ottaen huomioon SYP:n sosialidemokraattiset juuret, jotka ovat selvästi nähtävissä jo puolueen perustamisjulistuksessa. Molemmat puolueet arvostavat parlamentaarista demokraattista järjestelmää sekä itseisarvona – SDP näkee demokratian jopa elämänmuotona – että poliittisen vaikuttamisen areenana. SKP ja SKDL sen sijaan pitävät eduskuntaa vain yhtenä politiikan teon paikkana ja laajentavat demokraattiset kansalaisoikeutensa käsittämään myös mielenosoitusten ja lakkoilun kaltaiset ulkoparlamentaariset vaikuttamisen muodot.

Myös kansanvallan käsitteen tulkinnoissa on suuria eroja. SYP ja SDP käsittävät parlamentaarisen järjestelmän olemassaolon jo itsessään merkitsevän oikeudellista (tai valtiollista) kansanvaltaa, jota tulisi sitten laajentaa myös etenkin talouden alalle, taloudelliseksi kansanvallaksi. Kommunistinen traditio ei tunnusta tällaista sosialidemokraattista systematiikkaa. SKP samastaa Leninin oppien mukaan sosialismiin johtavan proletariaatin diktatuurin kansanvaltaan eikä siten anna samanlaista arvoa vain porvarillista demokratiaa edustavalle kansanedustuslaitokselle – todellinen kansanvalta saavutettaisiin ainoastaan tiellä sosialismiin.

Maakysymyksessä puolueet ovat samoilla linjoilla ainakin suhteessa maatalouden sosialisointiin, johon kaikki suhtautuivat kielteisesti. Juuri muuta lausuntoa ei SDP aiheesta edes antanutkaan, joten kysymys vaikuttaa olleen selvästi läheisempi SKDL:n puolueille. Näistä SYP ja SKP lähestyivät toisiaan tässä yhteydessä molempien suosiessa vapaaehtoisuudelle perustuvaa osuustoimintaa maatalouden järjestelymuotona.

Rauhankysymyksessä näkyvät samat erot kuin suhtautumisessa Suomen itsenäisyyteen. Toisin

sanoen on löydettävissä selvä jakolinja suhtautumisessa YYA-sopimukseen: kaikissa kansandemokraattisen liikkeen ohjelmissa sopimus tunnustetaan Suomen ulkopolitiikan perustaksi SDP:n pidättäytyessä koko sopimuksen käsittelemisestä, puoluehan ei edes mainitse Neuvostoliittoa ohjelmassaan. Hyvät idänsuhteet olivat SYP:lle keskeinen teema alusta asti, painottihan puolue jo perustamisjulistuksessaan Neuvostoliiton merkitystä Suomen ulkopolitiikassa. Atos Wirtasen siirryttyä SYP:n johtoon sai puolueessa sijaa tämän rinnalla vielä erillinen pohjoismainen suuntaus, ainoana tutkituista puolueista. SDP:n erilainen historiakäsitys ilmenee myös suhteessa Suomen armeijaan, jonka olemusta puolue ei kansandemokraattien tapaan kritisoi tai problematisoi. SYP (Yrjö Ruudun ohjelmaversiossa) ja SKDL sen sijaan vaativat kapitalistien luokkakaartiksi taipuvaiseen sotalaitokseen sellaisia ideologisia muutoksia, jotka tekisivät sosialismia vastustavasta armeijasta aatteen tukijan. Toisin sanoen sodanaikaiset rintamalinjat elivät vielä vahvasti tässäkin kysymyksessä. Yhteiseksi koettu ulkopolitiikka ja erityisesti Neuvostoliittoon suhteiden arvostaminen lähensikin SYP:tä SKDL:ään myös käytännön tasolla. Samasta syystä SYP myös erottautui SDP:stä.

Myös käsityksissä sosialismin olemuksesta on selviä eroja. SYP ja SKP sitoutuvat, erilaisista keinovalikoimistaan huolimatta, hyvin tinkimättömästi kansallistamisohjelmiin perustuvan sosialistisen järjestelmän rakentamiseen. SDP on huomattavasti näitä varauksellisempi suhteessa uudistuksiin ja tyytyväisempi työväenliikkeen aiempiin saavutuksiin. Sosialisointiakin tuli toteuttaa puolueen mukaan nyt vain tarpeen vaatiessa, olkoonkin että myös sosialidemokraatit asettivat tavoitteekseen sosialistisen suunnitelmatalouden. Sosialismi-sanalla, aivan kuin kansanvallan käsitteelläkin, on puolueiden ohjelmissa kuitenkin selviä eroja. SYP:lle ja SKP:lle sosialismi esiintyy perinteisessä muodossaan tarkoittaen kiinteätä talousjärjestelmää. SDP:n käsitys on sen sijaan ”modernimpi” puolueen puhuessa sellaisen sijasta yhteiskuntaan sovellettavista sosialistisista periaatteista – tämä linjaus ei ole enää, ainakaan puhtaasti sanojen nimellisarvojen tasolla tulkittuna, kovin kaukana nykyisten sosialidemokraattien käsityksistä, joissa sosialismi esiintyy pelkkänä arvoina¹.

Käsitellyissä kysymyksissä on SDP suhtautunut muita puolueita myönteisemmin Suomessa harjoitettuun politiikkaan. Olavi Borgin tekemä kvantitatiivinen tutkimus vahvistaa tätä kuvaa laajemminkin. Sosialidemokraattien ohjelma sisältää huomattavasti enemmän vallitsevaa järjestystä säilyttäviä lausumia kuin SKDL:n ja SKP:n ohjelmat. Kansandemokraatit esittävät puolestaan selvästi sosialidemokraatteja enemmän yhteiskuntaa arvosteleviksi tai sitä muuttaviksi tulkittavia

¹ SDP 1999

lausumia.¹ Valitettavasti ohjelmatta jäänyt SYP jäi Borgin tutkimuksen ulkopuolelle. Ilman kvantitatiivista analyysiäkin voidaan kuitenkin todeta, että SYP:n asennoituminen Suomessa vallinneisiin oloihin on tutkituissa kysymyksissä ollut huomattavasti lähempänä puolueen kansandemokraattisia kumppaneita kuin SDP:tä. Tämän vahvistavat myös Atos Wirtasen käytännön kokemukset. Pohtiessaan muistelmissaan SYP:n taivalta hän tuli siihen tulokseen, että ”ajankohtaisen käytännöllisen ulko- ja sisäpolitiikan alalla puolue yhtyi kansandemokraatteihin”. Wirtanen luonnehtiikin puolueensa asemaa varsin kummalliseksi. SYP identifioitui yhteisen käytännön politiikan vuoksi kansandemokraattiseen liikkeeseen ja erottautui siten SDP:stä.² Toisaalta SYP:n parlamentarismiin nojanneet toimintaperiaatteet olivat yhteiset SDP:n kanssa ja erottivat puoluetta kommunistisista yhteistyökumppaneista.

Kuten edellisessä osassa on todettu, selvitellessään puolueensa eroa tuoreeltaan SYP:n *Viikon Posti* -lehdessä Wirtanen esitti kaksi merkittävää näkemyseroa kommunistien kanssa: suhtautumisen Suomen itsenäisyyteen ja ymmärryksen demokratian peruskäsitteistä, toisin sanoen hänen periaateohjelmansa kysymykset 1. ja 2. Näistä hän piti itsenäisyyskysymystä kriittisempänä erottautumisen tekijänä³. Tutkimuksessa tarkastellut ohjelmat eivät tätä näkemystä tue, ovathan ne kaikki vankasti Suomen itsenäisyyden kannalla. Kuten aiemmassa luvussa on todettu, Wirtasen mukaan SKP:n silloinen Mauri Ryömään henkilöitynyt jyrkkä suuntaus saattoi kuitenkin olla tietyissä oloissa valmis hyväksymään itsenäisyyden menettämistä merkitsevän ”baltialaisen ratkaisun” ja siten rikkomaan SKDL:n ohjelman sinänsä selväsanaisen vaatimuksen kansojen itsemääräämisoikeudesta⁴.

Wirtasen epäluulot kohdistuivat alkujaan siis oletuksiin kommunistien radikaalin siiven asenteista, ei niinkään ohjelmallisiin seikkoihin, jotka hän esitti vuoden 1967 Tornin kokouksessa eron syyksi. Ehkä vasta SYP:n eron jälkeen laadittu kommunistien lievää maltillistumista merkinnyt vuoden 1957 periaateohjelma jo hiukan hälvensi Wirtasen epäilyjä SKP:n toimintaa kohtaan? Ainakin vielä loppuvuonna 1955 presidentti Paasikiven kanssa käymässään yksityiskeskustelussa hän toisti lehteen kirjaamaansa kannan. Wirtanen vastasi presidentin uteluihin kommunistien mahdollisista vallankaappausuunnitelmista perustellen samalla SYP:n eroa. Kommunistit eivät hänen mukaansa tekisi kaappausta ainakaan rauhan oloissa. SKP:n johto ei kuitenkaan ollut Wirtasen mielestä ottanut asiaan tarpeeksi selvää kantaa, minkä vuoksi SYP lopulta erosi SKDL:stä.⁵ Puolue ei enää

¹ Borg 1965, 226

² Wirtanen 1972, 69

³ VPosti 30.4.1955 Atos Wirtanen, ”Mille periaatepohjalle Suomen työväenjärjestöjen yhteistyö?”

⁴ mts.

⁵ Blomstedt & Klinge 1986, 516–517

luottanut liittolaisiinsa.

Toisen ratkaisevan periaatekysymyksen julkituomat kommunistisen ja sosialidemokraattisen tradition väliset, ohjelmissakin selvästi esiintyneet käsityserot kansanvallan luonteesta olivat Wirtasella tietenkin jo ennakkoon tiedossa. Tästä huolimatta hän oli optimistisesti ajatellut onnistuneen parlamentaarisen työn lähentävän kommunisteja sosialidemokraattiseen perinteeseen. Tästä hän löysikin hyviä esimerkkejä SYP:n ensimmäisten toimintavuosien ajalta.¹ Vuoden 1948 tappiollisten eduskuntavaalien myötä SKDL kuitenkin päätyi oppositioon, mikä johti SYP:n toiveiden kannalta kielteiseen kehitykseen SKP:ssä². Samalla näemme jälleen teorian ja käytännön eron: vaikka ohjelmien perusteella työväenpuolueiden edellytykset yhteistoimintaan olivat vähintään kohtalaiset, eivät käytännön olosuhteet tarjonneet tälle mahdollisuuksia. Paperi oli vain paperia. SDP oli kansandemokraatteja kiinnittyneempi vallitsevaan järjestykseen ja etsi liittolaisia muualta. Tämän seurauksena vuonna 1948 SKDL ja SDP aloittivat pitkän erillisen korpivaelluksensa. SYP:n identiteetille olennaisilta yhteistyöpyrkimyksiltä hävisi pohja.

Tarkalleen ottaen puolueohjelmien merkitys identiteetille ei kuitenkaan rajoitu vain paperille prääntätyihin kirjaimiin. Kuten Eeva Aarnio osoitti, myös itse ohjelmantekoprosessi voi olla puolueen identiteettiä ja yhtenäisyydentunnetta vahvistavaa joukkotoimintaa. Tämän vuoksi myös perinteisesti johtajavaltaiset porvaripuolueet ovat nykyään valtuuttaneet aiempaa laajempia joukkoja ohjelmia laatimaan. Tässä mielessä myös SYP:n ohjelmahankkeet erottuvat toveripuolueista: siinä missä muiden työväenpuolueiden periaateohjelmat kävivät läpi laajan kenttäkäsittelyn, SYP:n Ruudun ja Wirtasen ohjelmaehdotukset päättyivät vain toimikuntien tai komiteoiden luettaviksi. SYP toimi ohjelmakysymyksessään tavalliseen kaaderipuolueen tyyliinsä. Työväenpuolueiden yhtenäisyyttä eivät näennäisesti lupaavat ohjelmatekstit edistäneet sen enempää kuin mitä SYP sai vahvistettua omaa yhteishenkeään ohjelmayrityksillään.

¹ VPosti 30.4.1955 Atos Wirtanen, ”Mille periaatepohjalle Suomen työväenjärjestöjen yhteistyö?”

² Paastela 1992, 338

7. JOHTOPÄÄTÖKSET SYP:N IDENTITEETISTÄ

7.1. Rooli ja toimintakulttuuri käytännössä

”Teorianne ovat pahimman luokan kansanomaista roskaa, metodinne ovat huolimattomia ja johtopäätöksenne ovat erittäin kyseenalaisia! Olette huono tiedemies, tohtori Venkman!”¹

Aiemmissa luvuissa rakensin osittaiseksi kutsumani historiallisen rekonstruktion siitä prosessista, jonka SYP kävi läpi toimiessaan SKDL:ssä. Johtavina teemoina siinä olivat identiteetin ylläpitoon ja kehittymiseen vaadittavat samastumisen ja erottautumisen käsitteet. Näiden avulla etsin SYP:n sisäiseen yhtenäisyyteen, ulkoiseen erontekoon ja ajalliseen ulottuvuuteen perustuvaa identiteettiä ja sen myös löysin. Samanaikaisesti peilailin tätä löydöstä Seppo Kääriäisen esittämään puolueiden syväidentiteetin ideaaliin, jota lainasin tutkimukselliseen välinevarastooni. Atos Wirtasen erään aforismin mukaan ”[n]ero yksinkertaistaa, keskinkertaisuus yleistää”². Kuten metodiluvussa tuli selville, kuvaa jälkimmäinen määritelmä hyvin valtio-opillista tutkimusotetta. Esittäessäni nyt SYP:n identiteetin pyrin kuitenkin irtautumaan tästä kaavasta ja pääsemään riittämättömästä yleistämisestä kohti sopivaa yksinkertaistamisen tasoa. Mahdollisimmin lyhyesti muotoiltuna vastaan seuraavaan suureen kysymykseen: ”Minkälainen puolue SYP oli?” Kenneth Burkelta poimimani ydinajatus on identiteetin paljastaminen. Tässä luvun ensimmäisessä osiossa paljastankin, että millainen rooli ja toimintakulttuuri SYP:n identiteetin pohjana käytännössä oli puolueen toimiessa osana SKDL:ää.

Työväen yhtenäisyys ei tietenkään ollut SYP:n aikana kysymyksenä mitenkään uusi. Karl Marx ja Friedrich Engels päättivät vuoden 1848 *Kommunistisen manifestinsa* kuuluisiin koko maailman työväenluokan yhteenliittymistä kaipaaviin sanoihin³. Vuonna 1920 italialainen kommunisti Antonio Gramsci jo julisti, että ”[p]roletariaatin yhtenäisyys on elävää todellisuutta”⁴. Tämä oli tietenkin silkkaa toiveajattelua niin piakkoin fasistien hallitsemassa Italiassa kuin Suomessakin. SYP:n työväenliikkeen yhtenäistämiprojektia sopivatkin Marxilta paremmin kuvaamaan *Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista* -kirjan alkusanat. Marxin mukaan kaikki historian suuret tapahtumat ja henkilöt esiintyvät kahdesti: ensimmäisen kerran murhenäytelmässä ja tämän

¹ Aykroyd & Ramis 1984. Alkuperäiskielellä vastaava kuuluu näin: ”Your theories are the worst kind of popular tripe, your methods are sloppy, and your conclusions are highly questionable! You are a poor scientist, Dr. Venkman!”

² Wirtanen 1975, 395

³ Marx & Engels 1998, 77

⁴ Gramsci 1976, 178

jälkeen vielä farssissa.¹ 70 vuotta *Kommunistisen manifestin* julkaisun jälkeen Suomen yhtenäinen työväenliike kohtasi ilman muuta pahimman tragediansa. Manifestin 100-vuotispäivien aikaan SYP:n pyrkimykset tämän rikkilyödyn liikkeen yhdistämiseksi kokivat puolestaan vakavan kolauksen. Vuoden 1948 poliittinen käänne vei työväenpuolueet kaksille selvästi erillisille teilleen kokonaisen sukupolven ajaksi. Siten SYP:n tavoitteet kävivät käytännössä mahdottomiksi toteuttaa ja puolueen taivalta voidaan täydellä syyllä kuvata farssinomaiseksi. SKDL ja SDP olivat silloin Raoul Palmgrenin vertauksen mukaan ”kuin kaksi sumussa vastakkain kulkevaa sotalaivaa, jotka eivät näe toisiaan, mutta sokeasti ammuskelevat toisiaan kohti”². Yhteistyön asiaa ei auttanut edes se, että ohjelmien perusteella työväenpuolueiden yhteistyö olisi ollut potentiaalisesti täysin mahdollista. Käytäntö kuitenkin erotti. SYP:n yhtenäistämisyhtymykset olivat oikeastaan vastatulessa alusta asti. Jo vuonna 1947 ”Taistelevan sosialidemokratian” tunnukseksi ottanut SDP onnistui tehokkaasti eliminoimaan SYP:n ja muun SKDL:n tavoittelemat varhaiset yhteistyöhankkeet. Pian sellaisista luovuttiinkin. Puolueiden hallitusyhteistyön katkeaminen vuonna 1948 oli siten tämän kehityksen looginen päätepiste.

SYP korosti koko toiminta-aikansa parlamentaarisen vaikuttamisen merkitystä ohjenuoranaan. Asiaan liittyi myös yksi puolueen – ohjelmajulistukseen varsinaisesti kirjaamattomista ja julkisesti lausumattomista – pää tavoitteista, joka oli kommunistien pitäminen edustuksellisen demokratian tiellä. Hienovaraisena osoituksena tästä puolue pyrki julkisesti poistamaan epäilyjä SKP:n sitoutumisesta yhteisten menettelytapojen taakse³. Tähän projektiin oli SYP siten varannut itselleen eräänlaisen kouluttajan ja valistajan roolin suhteessa SKP:hen. Tämä kommunisteihin otettu holhoava asenne paljastaakin SYP:n retoriikan salakavaluuden hyvin burkelaisella tavalla. SYP:läiset joutuivat kuitenkin pettymään kommunistisiin yhteistyökumppaneihinsa – tai ”oppilaisiinsa”. Tämä näkyi 1950-luvulle tultaessa aluksi tihenevinä implisiittisinä ja lopulta myös varsin suorasanaisesti liittokumppanista annettuina negatiivisina lausumina, joita ilmentävät esimerkiksi Atos Wirtanen ja Ensio Hiitonen puheet presidentti Paasikivelle. Kommunistit olivat heille entistä enemmän ” muita ” kuin ” meitä ”. SKP:tä leimasi vielä vahvasti maanalaisen kauden perinne, kuten Wirtanen joutui sittemmin muistelmissaan toteamaan⁴. Integroitumista parlamentaariseen edustukselliseen demokratiaan ei myöskään auttanut SKDL:n pitkäaikainen tosiasiallinen eristäminen valtakunnanpolitiikasta vuoden 1948 eduskuntavaalien jälkeen. Wirtasen

¹ Marx 2010, 11

² Hiitonen: Palmgren 14.1.1953, EH-183, KA

³ Esim. VP 28.3.1946 E. Hiitonen, ”Vähäväkisten yhteisrintama vahvistuu”; VP 30.6.1948, ”Kuinka kansalainen Suomessa saa raivokommunistin maineen”

⁴ Wirtanen 1972, 106

mukaan kommunistinen liike jäikin polkemaan älyllisesti paikalleen vuosiksi 1944–54¹. Pohtiessaan myöhemmin SYP:n onnistumisen mahdollisuuksia hän piti epätodennäköisenä, että SKP olisi tuon ajan oloissa, osana juuri voittoisan sodan käynnyttä ja voimansa tunnossa ollutta stalinilaisen hegemonian läpitunkemaa liikettä, voinut saavuttaa SYP:n haluaman maltillistumisen tason². Stalinin ajan kommunistisen liikkeen vaalima ehdoton kansainvälisyys teki samalla SKP:n kansallisesti itsenäisen linjan, SYP:n tarkoittamassa mielessä, käytännössä mahdottomaksi. Sellaiset ”kansallismieliset” kommunistit kuin Raoul Palmgren ja Yrjö Leino olivat 1950-luvun alussa jääneet puolueessaan paitsioon. Tämänkin vuoksi SYP:läiset erottautuivat liittokumppanistaan aiempaa selvemmin.

Wirtanen tunnustaa muistelmissaan SYP:n olleen yhteisen liiton vaativampi osapuoli, edellyttihän se kommunisteilta siirtymistä pohjimmiltaan sosialidemokraattisiin menettelytapoihin ja tavoitteisiin.³ Ehkei hän ollut SYP-aikoinaankaan aivan varma puolueensa mahdollisuuksista. Ainakin Jörn Donner muistelee Wirtasen, kaikesta haihattelustaan huolimatta, puhuneen puolueensa asioista yksityisesti toisinaan selvästi epäilevämpään sävyyn kuin mitä hän käytti kirjoituksissaan.⁴ Vaikka Wirtanen kirjoittikin SYP:n eroon saakka uskollisesti yhteistyön puolesta, oli asenne kommunisteja kohtaan muuttunut vuodenvaihteessa 1952–53 käytännössä toisenlaiseksi. Jyrkän siiven hallitsemaksi katsottu SKP oli hänelle siitä lähtien enemmän potentiaalinen kilpailija kuin yhteistyökumppani. Samalla SYP:n yhtenäisyyden rakentamiseen perustuva identiteetti koki kolauksen. Wirtasen ja Ruudun fraktio näki siinä vaiheessa SKDL:n sisäisten yhtäläisyyksien hakemista tärkeämpänä liiton puolueiden eroavaisuuksien korostamisen. Vaikka SDP:n lehtipropaganda tarkoituksellisesti samasti SYP:n kommunisteihin, eivät näiden erot pysyneet ainakaan yhdeltä puolueen kovimmista vastustajista, K.-A. Fagerholmilta, piilossa. Hän osasi muistelmissaan antaa SYP:lle tunnustusta toimimisesta täysin sosialidemokraattisella pohjalla⁵. Tuollainen myönnytys saattoi olla osaltaan Wirtasen ja Ruudun pyrkimysten ansiota. Tämä tuli kuitenkin 30 vuotta liian myöhään. Käytännössä SYP:n vaikutusmahdollisuudet ”tovereihin” toisissa puolueissa jäivät varsin olemattomiksi, mikä teki myös puolueen identiteetin pohjan hyvin heikoksi.

Rauli Mickelsson määrittelee SYP:n toimintatavoiltaan elitistiseksi kaaderipuolueeksi⁶. Sellainen

¹ Wirtanen 1972, 113

² mt., 140

³ mt., 76–77

⁴ Donner 1988, 43

⁵ Fagerholm 1977, 301

⁶ Mickelsson 2007, 164

puolueesta epäilemättä muodostuikin. Erityisen hyvin kuvaus sopii Atos Wirtasen puheenjohtajakaudelle. Päättellen varhaisista lehtikirjoituksista ja kokouspöytäkirjoista tämä ei kuitenkaan välttämättä ollut puolueen alkuperäinen tarkoitus. Erityisesti Ensio Hiitonen halusi SYP:lle vahvan järjestöllisen pohjan, ja hän sai näille puheilleen ymmärrystä myös kantaansa muuttaneelta puheenjohtaja J. W. Kedolta. Varapuheenjohtaja Kusti Kuloa ei puolestaan SYP:n vahvistaminen juuri kiinnostanut, vaan hän piti yhteistyöjärjestö SKDL:ää puoluettaan tärkeämpänä vaikuttamisen areenana. Hän siirtyikin Kedon jälkeen SKDL:n puheenjohtajaksi. Hiitoseen ja Kuloon henkilöityivät selvimmän puolueen suuntausten ääripäät edellisen halutessa ”itsenäisempää” SYP:tä ja jälkimmäisen suosiessa SKDL-yhteistyötä tämän kustannuksella. Tämä SKDL:n kaksoisorganisaatiosta johtunut jännite jakoi SYP:n johtoa aina kevääseen 1955 asti. Paljolti tämän eripurana ja jo varhaisten organisatoristen heikkouksien vuoksi puolue ei missään vaiheessa onnistunut rakentamaan itselleen kunnollista järjestöllistä pohjaa. Myös ulkoiset syyt vaikuttivat. Olihan koko SKDL vuonna 1948 onnistuneesti leimattu ei ainoastaan kommunistiseksi, vaan nimenomaan aktiivisesti vallankaappausta hautovien kommunistien liitoksi. Tämän jälkeen SKDL menetti sosialistisia jäseniään, mikä vaikeutti SYP:n mahdollisuuksia entisestään. Näin SYP:stä sukeutui lopulta puhdas kaaderipuolue.

Organisatoriselta rakenteeltaan SYP poikkesi muutenkin ajan hengestä voimakkaasti. Avainsana suomalaisten toisen maailmansodan jälkeisten puolueiden toimintatapojen määrittelemisessä on ”koneisto”, johon yleisesti kuului puolueiden varsinaisten organisaatioiden ohella erilaisia sotilaalliseen tapaan järjestettyjä puolueetyötä tekeviä tukimiesverkostoja. Tunnetuin sellaisista on Maalaisliiton ”Korsimon kaarti”. Kenraalikunnaksi tyypistetyt SYP:n toiminnasta olivat tällaiset menettelytavat kaukana. Militaristiset kielikuvat olivat tuolloin ylipäätään suosittuja. Sotilaalliset yhteydet eivät kuitenkaan rajoittuneet vain metaforien tasolle. Esimerkiksi SDP:n organisaatioiden miehityksessä näkyi sodanaikainen perinne voimakkaana. Aseveliliitossa, SAT:ssä ja muissa ”yksimielisyysjärjestöissä” kouliintunut ja yhteytensä luonut väki jatkoi vanhaa työtään nyt puolueessaan. Sodan päätyttyä keinovalikoima oli vain hieman muuttunut, mutta – mikä tärkeintä – vihollinen oli yhä sama. Tässä suhteessa vastapuoli eli SKP oli pahasti jäljessä, eivätkä puolueen johtajat voineet kuin ihailia SDP:n organisaation tehokkuutta.¹ Jos SKP hävisi tämän kilpailun, ei SYP:llä ollut edes rahkeita siihen osallistua.

Olisiko toisenlainen tulevaisuus ollut mahdollinen? Vaikka syksyllä 1947 ei vielä suurempaa valittamisen aihetta puolueen toiminnasta löytynyt, havaitsi Hiitonen jo silloin erään varhaisen

¹ Mickelsson 2007, 165; Hentilä 1986, 124–127

virheen. Hänen mielestään SYP olisi pitänyt perustaa kevättä 1946 aiemmin. Tätä ennen oli moni puolueen potentiaalinen jäsen jo ehtinyt tehdä valintansa ja liittyä SKP:hen tai puolueettomaksi jäseneksi SKDL:ään, eivätkä nämä olleet enää valmiita liittymään SYP:hen. Tämän vuoksi puolueella oli vain parisen tuhatta jäsentä.¹ Hiitonen on tässä oikeilla jäljillä. Oikeastaan Kedon johtama sosialidemokraattinen oppositio sortui aikailuun jo sitä ennen odotellessaan vuodenvaihteessa 1944–45 SDP:n kantaa vaaliliittoasiassa SKDL:n kanssa. Tämän seurauksena kuutoset ehtivät sopia yhteislistoista kommunistien kanssa ja liiton sosialistit jäivät äänimääräänsä nähden aliedustetuiksi eduskunnassa. Historia toisti itseään Hiitosen kertomalla tavalla, minkä vuoksi SYP:n jäsenmääräkin jäi hyvin alhaiseksi. Nopeammalla toiminnalla tässä murrosvaiheessa olisi SYP:stä saattanut muodostua SKDL:n sosialisteille varteenotettava puolue niin näkyvän eduskuntaryhmänsä kuin toimivan organisaationsakin vuoksi. Kävi kuitenkin toisin.

Alkuvuonna 1951 eduskuntavaaleihin valmistautunut SYP teki *Vapaan Pohjolan* entisille lukijoille ja muille puolueen mahdollisille kannattajille kiertokyselykampanjan, jossa tiedusteltiin muun muassa halukkuudesta liittyä puolueen jäseneksi. Vastaanotto oli varsin laimea. Erään Väinö Syväsen vastaus kysymykseen mahdollisesta jäsenyydestä SYP:ssä kuvaa hyvin aatemaailmaltaan potentiaalisten SYP:läisten tunteja. Hän ei nähnyt puolueeseen liittymistä lainkaan tarpeellisena, koska oli jo valmiiksi SKDL:n jäsen.² Näitä väinösyväsiä, joille riitti pelkän yhteistyöjärjestön jäsenyys, olikin paljon. SYP:lle SKDL:n järjestöllisesti heikompana puolueena tämä oli erityisen ikävä asia. SYP:n kaltainen kaaderipuolue oli käytännössä organisatorisesti yhteensopimaton joukkovoimaan menettelytapansa pohjanneen liiton kanssa.

Kuten Wirtanen totesi, oli SYP:n asema sikäli omituinen, että puolue jakoi samat parlamentaariset toimintaperiaatteet kuin SDP, mutta käytännön politiikassaan SYP oli kuitenkin lähempänä SKDL:ää.³ SYP:n sosialidemokraattinen perinne näkyi myös puolueen laatimien ohjelmaluonnosten kansanvallan käsitettä ja edustuksellista demokratiaa käsittelevissä linjauksissa. Lopulta syvä epäluottamus SKP:n ”ryömäläisiä” kohtaan ajoi SYP:tä etäämmäs SKDL:stä myös liittoa aiemmin yhdistäneellä käytännön tasolla. Wirtanen lausui SYP:n vuoden 1951 puoluekokouksessa pitämässään puheessa ilmeisen vilpittömästi, että työväenliikkeen eri ryhmien välillä on enemmän yhdistäviä kuin erottavia tekijöitä⁴. SYP:n ja muun SKDL:n välillä oli käynyt vuoteen 1955 mennessä juuri toisin: erottavat tekijät kävivät voimakkaammiksi kuin yhdistävät.

¹ Ensio Hiitosen kirjekonsepti Hjalmar Mehrille 9.9.1947, EH-10, KA

² SYP:n puoluetuomikunta ptk 21.2.1951, SYP-8; Väinö Syväsen päiväamäton vastaus SYP:n kiertokyselyyn, SYP-13, KansA

³ Wirtanen 1972, 69

⁴ Vapaa Sana 29.4.1951, ”Yhdistävät tekijät voimakkaammat kuin erottavat”

7.2. SYP:n (syvä)identiteetin taso

Määrittelin puolueen identiteetin laatua sisäisen yhtenäisyyden, ulkoisen erottautumisen ja ajallisen jatkuvuuden tekijöiden kautta. Oliko Sosialistisella Yhtenäisyyspuolueella minkäänlaista yhteistä identiteettiä? Puolueen johto oli ainakin taustoiltaan varsin heterogeeninen. Monet heistä olivat käyneet läpi vuosikymmenten oppositiotaipaleen sosialidemokraattisessa puolueessa tai sen liepeillä loppujen päätyessä vanhassa puolueessaan oppositioon viimeistään toisen maailmansodan aikana. Kokonaan oma lukunsa olivat Ensio Hiitonen ja Yrjö Ruutu, jotka ehtivät ennen SDP:tä edustaa puolueita poliittisen kentän toiselta laidalta: Hiitonen edistyspuolueessa ja Ruutu omassa suomalaissosialistissa pienpuolueessaan. Yleensä nämä SDP:n oppositiolaiset olivat puoluejohdosta ideologisesti vasemmalla. Varsinainen yhteinen aatteellinen nimittäjä heille kaikille oli tyytymättömyys vanhan puolueensa sodanaikaiseen ja -jälkeiseen politiikkaan, joka henkilöityi erityisesti Väinö Tanneriin ja asevelisosialisteihin puolueen johdossa. SYP:läisten enemmistölle oli myös yleistä oman sosialidemokraattisen identiteetin korostaminen erotuksena maanalaisen tradition kommunisteihin ja SDP:n asevelijohtajiin.

SYP:n identiteetin keskeinen perusta olikin vanhassa kautskylaispohjaisessa sosialidemokratiassa, jonka mukaan kapitalistista yhteiskuntamallia seuraisi lopulta sosialismi¹. Puolueen syntymisen kannalta oli tärkeintä, että tämä johti ratkaisevaan erontekoon uudesta SDP:stä, jonka katsottiin hylänneen tuollaiset periaatteet. Ulkopoliittisesti SDP oli erottautumisen kohde puolueen Neuvostoliitolle vihamieliseksi katsotun politiikan vuoksi. Näistä asioista olivat SYP:n jäsenet varsin yksimielisiä. Heidän identifioitumisessaan SDP:hen oli kuitenkin eroja. Reinhold Sventon ja Niilo Wällärin kaltaiset individualistit eivät samastuneet suoranaisesti mihinkään puolueeseen, joten heidän alkuperäisetkin suhteensa SDP:hen olivat verraten ohuet. Esimerkiksi Wälläri ilmoitti aina puoluekannakseen pelkän ”sosialistin”.² Samanlainen asennoituminen toistui SYP:n kanssa ja 1940-luvun loppuun mennessä he olivat jo käytännössä jättäytyneet myös uuden puolueensa ulkopuolelle.

Svento ja Wälläri eivät olleet periaatteellisine näkemyksineen puolueorganisaatioista kuitenkaan aivan yksin. Vastaavanlaista ajattelua esiintyi SYP:ssä laajemminkin, joskin vain hieman maltillisemmassa muodossa. SYP:n johtajiston enemmistön asennoitumista kuvaa hyvin Yrjö Ruudun elinikäinen periaate: organisaation jouduttua ristiriitaan hänen käsitystensä kanssa sai

¹ Mickelsson 2007, 75

² Savolainen 1978, 235; Seppinen 2007. Wällärin lisäksi K. H. Wiik kuvaili itseään, monesta muusta SDKL:ään siirtyneestä entisestä SDP:n jäsenestä poiketen, sosialidemokraatin sijaan sosialistiksi. Vähintään yhtä originelliksi ilmestykseksi ja vielä suuremmaksi individualistiksi kuin Wiik kuvaa Erkki Tuomioja Sventon. (Tuomioja 1982, 314–315, 350.)

organisaatio väistyä. Miettiessään elämänsä kulkua Ruutu tunnustikin päiväkirjalleen: ”En ole koskaan voinut täysin sopeutua mihinkään joukkoliikkeeseen tai puolueeseen”.¹ Heidänlaisilleen ”[o]ppositio on kohtalo!”, kuten Sylvi-Kyllikki Kilpi tulevaisuutensa oman kirjansa sivuilla oivalsi². Suuri osa SYP:n johtoryhmästä oli kulkenut 1920- ja 1930-luvuilla pitkän oppositiotien joko SDP:n sisällä tai puolueen liepeillä, joten oman puolueen perustaminen oli siinä mielessä varsin loogista jatkoa tuollaiselle poliittiselle uralle. Näin puolueisiin jo periaatteessa vaikuttamisen areenana kriittisesti suhtautuneet ainekset ja muut ikuiset oppositiolaiset saivat oman puolueensa, joka kaiken lisäksi painotti toiminnassaan voimakkaasti työväen yhtenäisyyttä!

Koulutustaustaltaan SYP:n johtoryhmä oli sen sijaan melko yhtenäinen. Suurin osa näistä johtavista jäsenistä oli yliopistokoulutettuja, mikä ei aikanaan ollut eteenkään työväenpuolueissa yleistä. Tässä mielessä SYP:stä voikin puhua Maarian Valo-yhdistystä lainaten ”herrapuolueena”. Puolueen johtoportaan ”oikeata” työväen ammatin taustaa edustivat lähinnä työmies ja itseoppinut kyläsosialisti Mikko Ampuja ja kirvesmies Einari Peuranen.³ Toisinaan SYP:n toimistokin nimitti maaseudun yhdistyksille lähettämissään kirjeissä johtajistoaan leikkimielisesti Helsingin ”herroiksi”.⁴ Kenties nuo herratkin olivat tietoisia puolueensa rakenteellisesta vinoutumasta ja pyrkivät tasaisempaan edustavuuteen: ainakin SYP:n puoluekokouksiin Lielahden osaston edustajana ahkerasti osallistunut työmies Hannes Pekonen muistelee tulleen valituksi puoluetöimikuntaan. Hän joutui kuitenkin pitkien välimatkojen vuoksi kieltäytymään tehtävästä.⁵ SYP:lle oli joka tapauksessa alusta asti ominaista nimenomaan varsin suuri henkinen etäisyys johtajiston ja joukkojen välillä. Tämä elitistinen tendenssi puolueen johdossa vain voimistui joukkojen merkitystä suorastaan halveksineen Atos Wirtasen puheenjohtaja-aikana. Elitismiä voikin kutsua yhdeksi puolueen – tai ainakin sen johdon – identiteettiä määrittäneeksi tekijäksi.

Asetelma SYP:ssä ei siten ollut vailla ironiaa. Työväenpuolueelle sopivan identiteetin rakentamisen kannalta puolueen johdon rakenne ja sen asennoituminen olivat hyvin ongelmallisia. SYP:n johtoryhmä koostui lähinnä individualistisesti suuntautuneista akateemisista teoreetikoista, ei niinkään puolueorganisaation rakentamiseen vaadittavista käytännöllisistä ”poliittisista työläisistä”.⁶ Kaikenlaisesta teoretisoinnista kiinnostumaton Sylvi-Kyllikki Kilpi oli käytännönläheisenä ihmisenä eräänlainen poikkeus SYP:n puoluetöimikunnassa: edes Marxia hän ei ollut lukenut kuin

¹ Yrjö Ruudun päiväkirja 21.7.1952, YR-3, KA; T. Soikkanen 1991, 419

² Kalemaa 1992, 368

³ Sirniö 1968, 21–22

⁴ Tauno Siimeksen kirje Toivo Heiskaselle 4.8.1949; Nimetön kirje Edvard Laineelle 5.8.1949, SYP-13, KansA

⁵ Hannes Pekosen haastattelu 1972, TA

⁶ Sirniö 1968, 82

vähän alusta, parisenkymmentä sivua, kunnes tympääntyi ja heitti kirjan sivuun¹. Kilpi omisti kuitenkin suurimman osan ajastaan SYP:n sijaan SNS:n johtotehtäville ja SKDL:lle, joten puolue menetti hänessä tärkeän työntekijän. Ongelma oli kuitenkin laajempi, eikä se olisi ollut yhdellä – eikä edes kahdella – SYP:lle omistautuneella Kilvellä korjattavissa: SYP:n johto ei koko kymmenen vuotensa aikana joko halunnut pystyttää itselleen toimivaa organisaatiota tai oli siihen kyvytön. Näin puolue jäi Kilven mukaan muodoltaan vanhanaikaiseksi keskustelukerhoksi, Fabian Societyn kaltaiseksi ryhmäksi, jollaiseksi ensimmäinen puheenjohtaja J. W. Keto sitä alun perin suunnittelikin. Kilpi ei suinkaan ollut SYP:n puoluetoimikunnan jäsenistä ainoa, joka piti muita järjestöjä puoluettaan parempina vaikuttamisen paikkoina. SKDL:n liittotoimikunnassa istuneet SYP:läiset samastuivatkin – Wirtasta lukuun ottamatta – lopulta enemmän yhteistyöjärjestöön kuin puolueeseensa.

Puoluetoimikunnan kokoukset vaikuttivat olleen Kilvella ja monille muille tunnetuille SYP:läisille enemmän mukavaa vaihtelua muun vakavamielisemmän toiminnan lomassa kuin tosissaan otettavaa poliittista toimintaa. 1950-luvulle tultaessa Ensio Hiitonen oli SYP:n puheenjohtaja Atos Wirtasen ohella niitä harvoja, jotka halusivat enää panostaa puolueeseen. Suurin osa SYP:n muista tärkeimmistä ja tunnetuimmista jäsenistä oli siinä vaiheessa joko siirtynyt jo yläkerran parlamenttiin tai vetäytynyt muuten puolueen toiminnasta. Hiitonen pettyi sittemmin monien tovereidensa ohella myös Wirtaseen. Pian erottuaan SYP:stä hän kirjoittaa Cay Sundströmille katkerasti, että ”suuri osa sypiläisistä, ja nimenomaan myös johdossa olevista, on enemmän tai vähemmän epäpoliittista, epärealistista, etten sanoisi suorastaan boheemi-joukkoa”². Määritelmistä kaikki sopivat erityisesti Wirtaseen, jota kohtaan Hiitonen kantoi tuolloin varmasti kaunaa, menihän paljolti hänen vastustuksensa vuoksi suunnitelma joukkosiirtymisestä SDP:hen pieleen. Jos Hiitosen tarkoittaman ”epäpoliittisuuden” ymmärtää ajatusten suuntaamisena ahtaasti määriteltävän puoluepolitiikan tai laitostuneen edustuksellisen politiikan ohi ja ylitse, on hänen arvionsa hyvinkin oikea. Varsinaisia poliitikkoja – täysiverisiä ”poliittisia eläimiä” – ei SYP:ssä varsinkaan viimeisinä vuosina juuri ollut, vaan suurelle osalle puolueen johdosta oli (puolue)politiikka vain yksi vaikuttamisen kanava muiden joukossa. Tämän tiedosti myös Wirtanen, jonka mukaan esimerkiksi Ruutu ja Kulo olivat ensisijaisesti tiedemiehiä eivätkä poliitikkoja. Jörn Donner puolestaan piti Wirtasta enemmän journalistina kuin poliitikkona.³ SYP-johtaja oli asiasta jokseenkin samaa mieltä. Wirtanen piti muistelmiensa mukaan poliitikon elämän sijasta varsinaisena kutsumuksenaan kirjailijan työtä⁴.

¹ Tšernous & Rautkallio 1992, 116; Kalemaa 1992, 368–369

² Ensio Hiitosen kirjekonsepti Cay Sundströmille 6.9.1953, EH-10, KA

³ Hiitonen: Wirtanen 5.6.1949, EH-184; Hiitonen: Donner 4.7.1953, EH-180, KA

⁴ Wirtanen 1972, 150

Liki 20 vuotta kestänyttä uraansa puoluepolitiikassa ja kansanedustajana hän perustelee aikojen poikkeuksellisuudella. Se oli Wirtasen sanoin ”Hitlerin ja Lapuan liikkeen syytä”¹.

SYP:n organisatorinen löyhyys mahdollisti toisaalta puolueelle sellaisen sisäisen pluralismin, johon ei keskusjohtoisemmissa puolueissa kuten SKP:ssä tai SDP:ssä ollut mahdollisuuksia. Haittapuolenaan tämä vapaamuotoisuus kuitenkin hämärsi SYP:n identiteettiä. Kilpi määritteli SYP:n puolueeksi, jossa sai vapaasti haukkua kaikkia. SYP:n puoluetoimikunta tuntuikin olleen yksimielinen lähinnä SDP:n johdon keltovuorosta, muut keskeiset yhteisesti tunnustetut identiteetin rakennusaineet olivat vähissä. SYP:läisten kollektiivisen identiteetin heikkoa tasoa osoittaa myös se, ettei puolueella ollut missään vaiheessa esimerkiksi oman lipun tai merkin kaltaista konkreettista yhdistävää symbolia. Tämä on kummallista varsinkin siksi, että työväenliikkeessä tuollaisilla kokoavilla tunnuksilla oli aivan erityisen suuri merkitys. Identiteetin aikaulottuvuudella puolue rakentaa tulevaisuuttaan menneisyyden – tai oikeastaan menneisyyksien – kautta. Alkuaikojen SYP pystyikin vetoamaan lukuisiin maineikkaisiin jäseniinsä ja etenkin heidän kunniaakkaaseen historiaansa. Suuren osan näistä kuoltua jo varhaisessa vaiheessa ei SYP enää voinut rakentaa samanlaista siltaa ”kunnian päivien” ja nykyhetken tavoitteiden välille. Ilman kunnollista menneisyydenhallintaa muuttui myös puolueen tulevaisuudenkuva epämääräiseksi ja utuiseksi.

Puolueohjelmat ovat yhdeltä merkitykseltään identifikaation välineitä. Ne ovat puolueiden julkisia lippuja, kuten Friedrich Engels asian muotoili². Sellainenkin SYP:ltä puuttui. Puolueen koskaan julkaisematonta ohjelmaa suunniteltiin kyllä kesästä 1953 alkaen, ilmeisenä reaktiona SKP:n negatiivisena pidettyyn kehitykseen ja siten välineeksi kommunisteista erottautumiseen. Myös itse ohjelmanteko voi olla puolueen identiteettiä ja yhtenäisyydentunnetta vahvistavaa toimintaa. SYP:n tapauksessa näin ei kuitenkaan ollut, vaan Ruudun ja Wirtasen ohjelmaesityksiä käsiteltiin lähinnä puoluetoimikunnan jäsenten muodostamissa pienryhmissä. Tämä olikin jälleen yksi esimerkki SYP:n kaaderipuoluemaisesta olemuksesta. Toisaalta Wirtasen ja Hiitosen johtamalta SYP:ltä puuttui sellainen karismaattinen keulakuva, jonka varassa perinteiset porvarilliset kaaderipuolueet saattoivat toimia. Vaasalainen Edvard Laine osuikin oikeaan kertoessaan Hiitoselle, ettei puolueensa johtokaksikko ollut tarpeeksi tunnettu vedotakseen laajoihin työläispiireihin³. Oma kieltään SYP:n identiteetin heikkoudesta kertoo myös se, etteivät sen jäsenet olleet yhtä mieltä edes puolueensa nimestä. SYP:n nimeä esitettiin muutettavaksi aina neljän vuoden välein seuraavanlaisissa

¹ Me 6/1973 Kari Sallamaa, ”Mies yli laitojen”

² P. Lappalainen 2006, 264

³ Hiitonen: E. Laine 27.8.1953, EH-182

sykleissä: 1947–1951–1955. Syvälle juurtuneesta identiteetistä ei SYP:n tapauksessa voida näin ollen missään mielessä puhua. Ottaen huomioon sen, että puolue rakentui lopulta eniten juuri erottautumisen kautta, ei tämä ole mikään varsinainen yllätys. Tällaisen erillisyyden pohjalta ei rakennuttu yhtenäistä identiteettiä sen paremmin koko työväenliikkeeseen kuin yhteen pienpuolueeseenkaan.

Vaikka erottautuminen osoittautui SYP:n identiteetissä lopulta tärkeäksi tekijäksi, oli senkin hyödyntämisessä selvät rajansa. Tässä puolue erosi merkittävästi SKP:stä ja etenkin koko kansandemokraattisesta liikkeestä jyrkästi erossa pysytelleestä SDP:stä. Voidaan perustellusti sanoa, että sosialidemokraattisessa puolueessa katsottiin SKDL Vilho Harlen sanojen mukaisesti ”syvällisesti erilaiseksi”. Toisin sanoen SDP rakensi kansandemokraattisesta vastustajastaan viholliskuvan. Vastaavaa sisäistä samuutta tuottavaa perustavanlaatuista erontekoa ei SYP voinut tehdä kahdestakaan syystä. Ensinnäkin luotaessa hyvää vihollista täytyy tämän olla täysin epäkelpo – niin menneisyydessä, nykyisyydessä kuin myös tulevaisuudessa. Koska suurin osa SYP:n jäsenistä kuului aiemmin SDP:hen, olisivat nämä vanhan puolueensa menneisyyttä mustaamalla kyseenalaistaneet myös omat juurensa. Toiseksi voimakas erottautuminen SDP:stä ei käynyt päinsä siksikään, että puolueen kanssa kuului virallisesti rakentaa yhteistyötä.

Hieman vastaavanlainen ongelma seurasi myöhemmin myös SKP:n kanssa. SYP ei voinut yhtenäistävän tehtävänsä vuoksi rikkoa avoimesti välejänsä kommunisteihinkaan. Näin SYP jäi työväen yhtenäisyyttä painottavan nimensä – jota puolue ei kaikesta huolimatta lopulta vaihtanut – vangiksi. Kaikki tämä asetti SYP:n ideologisesti tukalaan asemaan, joka koitui lopulta puolueelle kohtalokkaaksi: SKP:n ja SDP:n voimakkaasti vastakkaisiin suuntiin johtaneet kehityskulut hajottivat pohjaa työväenliikkeen yhtenäistymispyrkimyksiin samastumiselta, ja siten myös SYP:n kaltaisen puolueen toimintamahdollisuuksilta. Puolueella ei ollut enää mitään tekijöitä, joiden varaan luoda tulevaisuuttaan. Paradoksaalisesti hajanainen työväenliike olisi juuri silloin ollut nimenomaan SYP:n kaltaisen sillanrakentajan tarpeessa. Tätä siltaa vain oli melkoisen mahdotonta rakentaa sellaisen ideologisen valtameren yli, joka tuolloin erotti liikkeen kahta pääsuuntausta. Tämän päivän jälkiviisaudella voimme todeta, että aika oli yksinkertaisesti väärä SYP:n kaltaiselle puolueelle. Oleellisimman SYP:n identiteetin vahvuudesta kertoo se, ettei puolue pystynyt pitämään edes itseään koossa ja yhtenäisenä. Sen sijaan SYP jakautui lopulta kolmeksi erilliseksi fraktioksi, joista Hiitosen bevanismi oli kuolleena syntynyt idea eikä Wirtasen ja Ruudun itsenäinen SYP:kään kestänyt kuin parisen kuukautta. Näin heikoksi SYP:n identiteetti lopulta osoittautui. Tämän jälkeen SYP:n hennot traditiot jäivät elämään ainoastaan pirstaleina SKDL:n sisällä.

8. EPILOGI: MUUTTUVAT AJAT

*”näinäkään aikoina jumalat eivät kaadu kaatamalla
ja muureja on vahvistettava
että ne sortuisivat”¹*

Pentti Saarikoski tuskin ajatteli suomalaista työväenliikettä esittäessään vuoden 1962 runoteoksessaan *Mitä tapahtuu todella?* tuon dialektisen näkemyksen. Silti hänen sanansa sopivat hyvin tähän aiheeseen. Jotakin merkittävää oli nimittäin todella tapahtumassa tuona aikana. Seuraavana vuonna SDP:ssä tapahtui suuri käänne Väinöjen Tanner ja Leskinen jäädessä pois puolueen johdosta. Tanneria seurasi puheenjohtajana Rafael Paasio, jonka mukaan SDP:n tuli siirtyä ”pari piirua vasemmalle”. Tannerin vetäytymisen johdosta hänen vanha päävastustajansa O. W. Kuusisen teki viimeisen temppunsa Suomen työväenliikkeelle ja kaivoi jo kauan sitten tosiasiallisesti kuopatut yhteistyöhankkeet takaisin puolueensa asialistalle. SDP:n uusi suunta miellytti Kuusista ja SKP:n kuului nyt hakea aktiivisesti yhteistyötä puolueen kanssa.² Muutos olisi tietenkin jäänyt puolittaiseksi ilman myös SDP:ssä samaan aikaan tapahtunutta ajatteluntarkistusta. Sellaisestakin oli näkynyt merkkejä puolueeseen ja sen lähipiiriin kuuluneessa nuoremmassa sukupolvessa. Heistä esimerkiksi Bo Ahlfors ja Antti Eskola hylkäsivät vanhat ennakkoluulot ja puhuivat voimakkaasti yhteistyön puolesta. Ahlforsin varsin oikeaan osuneen arvion mukaan SKP:n ja SDP:n tavallinen kanssakäyminen rajoittui kommunistien esittämiin yhteistyötarjouksiin, jotka sosialidemokraatit roolinsa mukaisesti kategorisesti torjuivat. Hieman yllättäen myös aiempi tiukka antikommunisti Väinö Leskinen asettui tämän nuoren väen kannalle. SKDL:n ja SDP:n välillä ollut muuri oli jos ei ratkaisevasti murtumassa niin ainakin osoittamassa oireellisia repeämiä. Aika oli hiljalleen kypsä työväenpuolueiden yhteishallitukselle ja sellainen kummajainen näkikin vuonna 1966 päivänvalon. Rafael Paasion vetämää niin sanottua kansanrintamahallitusta täydensi vielä keskusta, joten sen pohja oli lähes identtinen 20 vuotta aiemmin aloittaneen Pekkalan hallituksen kanssa. Yhtä vain puuttui ja sen myötä tämän tutkimuksen kannalta kaikkein oleellisin – SYP oli joukosta poissa.³

Tällä välin oli Atos Wirtasen itsenäinen SYP kuihtunut itsekseen pois. Puoluetta ei koskaan varsinaisesti lakkautettu, ”mutta se lepää kyllä rauhassa”, kuten Wirtanen vuonna 1973 muotoili⁴. SYP:n jälkeen hän antautui enimmäkseen kirjallisille töilleen. Siten Sylvi-Kyllikki Kilven ennustus

¹ Saarikoski 2008, 107

² Virtanen 2002, 244

³ Paastela 1990, 102–105

⁴ Me 6/1973 Kari Sallamaa, ”Mies yli laitojen”

hänen urastaan ”yksinäisenä filosofina” oli melko onnistunut. SDP hajautui 1950-luvun loppupuolella uudelleen ja puolueesta eronnut uusi oppositio perusti Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattisen Liiton (TPSL)¹. Wirtanen kirjoitti hetken aikaa TPSL:n *Päivän Sanomat* -lehteen. Itse puolueeseen hän ei kuitenkaan missään vaiheessa liittynyt.² Jo 1920-luvulta asti oppositiosta toiseen kulkeneet Johan Helo ja Reinhold Svento kokivat sen sijaan TPSL:n läheisemmäksi kuin Wirtanen. He pitivät puolueen pohjana ollutta Emil Skogin oppositioliikettä vuoden 1920 keskustajulistuksen ideologiseksi jatkajana.³ Näin tämä kaksikko jatkoi tuttua linjaansa vuorottelemalla erilaisten sosialidemokraattisten oppositioiden ja puolueiden välillä. Wirtanen väitti myöhemmin pettyneensä ainoastaan filosofiassa. Tässä hän kyllä kaunistelee melkoisesti. 1960-luvun alussa hän vaikuttaa ennemminkin pettyneeltä politiikkaan niin henkilökohtaisella kuin koko työväenliikettä koskevalla tasolla. Työväenpuolueet olivat Wirtasen mukaan silloin ”kolmella erikseen ja yhteisesti mahdottomalla 'linjalla’” ja poliittisella urallaan hän oli mielestään kohdannut paljon ”idioottimaisia roistoja”.⁴

SDP:hen siirtynyt Ensio Hiitonen löysikin itsensä hyvin hajanaisesta puolueesta. Hiitonen ei saavuttanut uudessa puolueessaan merkittävää asemaa eikä hänen alkuperäinen tavoitteensa vasemman laidan bevanismista tullut SDP:ssä mahdolliseksi. Tämä johtui jo siitä, ettei hän saanut muita SYP:läisiä innostumaan asiasta. Hänestä ei siten tullut SDP:lle minkäänlaista vasemmistovoimaa. Pikemminkin asia oli aivan päinvastoin: kirjeidensä mukaan Hiitonen omaksui SDP:ssä riitelevien leskisläisten ja skogilaisten ulkopuolelle jäävän maltillisen sovittelijan roolin. Lopulta hän identifioituikin SDP:n niin sanottuun kolmanteen linjaan, joka yritti hieroa sopua puolueen riitapukarien välille.⁵ Tilanne SDP:ssä ei muutenkaan ollut Hiitosen mielestä kehuttava esimerkiksi puolueen sisäisen demokratian ja sananvapauden suhteen: junttamiehet syrjäyttivät hänet kunnallisvaalien ehdokaslistoilta ja puolueen lehdistö turvautui sisäisten riitojen vuoksi itsesensuuriin⁶. Jos SDP:n lehdet vaikenivat puolueen omista kiistoista, niin ruoskivat ne sentään estoitta kommunistisia vastustajia. Tämä tuskin oli kuitenkaan Hiitoselle mikään yllätys. Siitä huolimatta hän oli pettynyt SDP:n lehdistöön. Hiitosen mukaan Yhdysvaltojen republikaanitkin

¹ Vuosina 1959–1973 toiminut TPSL henkilöityi alkuvaiheessaan Emil Skogiin ja Aarre Simoseen, jotka vastustivat Väinö Leskistä. Tämä ero pohjautui enemmän näkökulmaeroihin kuin varsinaiseen ideologisuuteen. Skog ja Simonen painottivat enemmän ammattiyhdistysliikettä kun taas Leskistä kiinnosti yleinen yhteiskuntapolitiikka. (Mickelsson 2007, 161.)

² Tuomioja, 2001

³ Hiitonen: Helo 26.5.1958, EH-180, KA

⁴ Wirtanen 1967, 67–68; Atos Wirtasen kirje Raoul Palmgrenille 26.5.1962, RP-3, KansA

⁵ Ensio Hiitosen kirjekonseptit Aaro Köykälle 2.6.1956, 9.9.1956, 1.1.1960, EH-6; Ensio Hiitosen kirjekonsepti Tapio Voionmaalle 27.3.1959 EH-10

⁶ Ensio Hiitosen kirjekonsepti Aaro Köykälle 9.9.1956, EH-6; Ensio Hiitosen kirjekonsepti C. Leonard Lundinille 1.1.1959, EH-10, KA

olivat Neuvostoliitolle suopeampia kuin hänen oman puolueensa lehdet, jotka kirjoittelunsa perusteella halusivat olla ”yleismaailmallisen antikommunistisen taistelun eturivissä”.¹

Oleminen SKDL:ssä kävi Hiitoselle erittäin vaikeaksi eikä hänen toinen uransa SDP:ssä sujunut sen paremmin. Erityisen katkeralta hän vaikuttaa kirjeissään Erkki Valalle. Hiitonen tilittää tulleen läpi poliittisen uransa kohdelluksi kaltoin, vaikka oli useasta puolueenvaihdostaan huolimatta itse koko ajan toiminut johdonmukaisesti ja pienen marginaalin sisällä. Poliitiikka oli aiheuttanut Hiitoselle pelkkää vahinkoa, monet aiemmat yhteistyökumppanit olivat osoittautuneet epäluotettaviksi ja useimmat nykyisetkin puoluetoverit SDP:ssä suhtautuivat häneen vieroksuen.² Siten negatiivinen kuva politiikasta yhdistää häntä Wirtasen ajatuksiin. Yrjö Ruudun maailmankatsomusta Hiitosen kirjoitukset muistuttavat sikäli, että he molemmat näkivät erityisesti uransa kansandemokraattisessa liikkeessä vahingoittaneen heidän ammatillista asemaansa. Hiitonen jopa laskeskeli työväenliikkeen tähden menettämiensä markkoja. Hän pohtikin jättäytymistä kokonaan politiikasta pois taloudellisen tilanteensa parantamiseksi tai vielä rahakkaampana vaihtoehtona – ja mikä identifikaation kannalta mielenkiintoisinta – rupeamista porvariksi.³ Tällainen käsitys äkillisestä identiteetinvaihdosta vastaa melkein pä postmodernia identiteettikäsitystä. Ei tullut Hiitosesta kuitenkaan porvaria, vaan hän jatkoi elämänsä loppuun vähävaraisena SDP:n miehenä. Huonon eläkkeensä vuoksi hän haki vielä 68-vuotiaana töitä pääministeri Mauno Koivistolta⁴. Hakemuksen onnistumisesta ei ole tietoa. Hiitonen ei toisaalta olisi ehtinyt pitkää uraa enää luodakaan. Hän kuoli 69 vuoden iässä vuonna 1970.

Kilpien pariskunta sen sijaan pysyi poliittisen uransa loppuun SKDL:ssä. Tämä tapahtui siitäkin huolimatta, että varsinkin Sylvi-Kyllikki Kilpi oli tyytymätön liiton kommunistivaltaisuuteen. SKDL:ään siirtymisen oli tarkoitus olla hänelle vain väliaikaisratkaisu, mutta sitä väliaikaisuutta kesti käytännössä aina vuoteen 1970 asti, jolloin hän vetäytyi 70-vuotiaana SKDL:n liittotoimikunnasta.⁵ Aina löytyi syy olla palaamatta SDP:hen. Myöskään TPSL:n kaltainen uusi oppositioliike ei voinut tulla hänelle kysymykseen siellä vaikuttaneen ”Sapeli” Simosen takia⁶. Vaikuttaakin, ettei hän enää sisimmässään kuvitellutkaan voivansa palata takaisin SDP:n yhteyteen. Kilven ja itse asiassa monien muidenkin SKDL:ään jääneiden entisten sosialidemokraattien

¹ Ensio Hiitosen kirjekonsepti [todennäköisesti] Rafael Paasialle 17.6.1963, EH-10; Hiitonen: E. Hiitonen 25.4.1960, EH-180, KA

² Ensio Hiitosen kirjekonseptit Erkki Valalle 1.1.1957, 1.12.1957, EH-10, KA

³ Ensio Hiitosen kirjekonsepti Erkki Valalle 1.1.1957; Ensio Hiitosen kirjekonsepti Mauno Pekkialle 29.2.1948, EH-10, KA

⁴ Ensio Hiitosen kirjekonsepti Mauno Koivistolle 18.2.1969, EH-10, KA

⁵ Kalemaa 1992, 315, 358

⁶ Tšernous & Rautkallio 1992, 117

ajattelua kuvaa hyvin Stuart Hallin identiteettihybridiksi kutsuma ilmiö. Ajan oloon SKDL:ään tottuneella Kilvellä tuskin oli enää harhakuvia paluusta vanhaan puolueeseensa, mutta hän ei myöskään voinut sulautua täydellisesti uuteen ympäristöönsä, olisihan se merkinnyt identiteetin menettämistä. Tämän seurauksena hän ja muut entiset SDP:läiset toivat SKDL:ään paloja omasta historiastaan, kulttuuristaan ja omista traditioistaan.¹ Oli siten luontevaa – ja burkelaisen identifikaatioteorian mukaan myös suorastaan välttämätöntä –, että heille kehittyi uusi työväenliikkeen vanhoista pääsuuntauksista erillinen sosialistinen identiteettinsä. Seppo Kääriäisen määrittelemä syväidentiteetti turvaa puolueiden olemassaoloa luomalla ylisukupolvista jatkuvuutta. Tämä toteutui Kilpien ”dynastian” sisällä, kun Sylvi-Kyllikin ja Einon poika Kalevi Kilpi jatkoi perheen perinteitä SKDL:ssä. Kalevi Kilpi samastui Hiitosen merkintöjen mukaan aikoinaan jo SYP:hen, mutta hän ei vielä silloin ollut valmis osallistumaan puoluepolitiikkaan². Lopulta Kilvestä tuli 1960-luvulla SKDL:n kansanedustaja ja pitkäaikainen kaupunginvaltuutettu Helsingissä. Hänen puoluepoliittinen uransa jatkui itse asiassa pidemmälle tulevaisuuteen kuin koko SKDL:n toiminta: Kalevi Kilpi jäi pois Helsingin valtuustosta vasta vuonna 1993, jolloin SKDL oli jo kuopattu samoihin järjestöllisiin multiin kuin SYP³. Vaikka SYP:n ja muiden sosialistien traditio oli SKDL:ssä 1950-luvun puolivälistä aina hamaan 1960-luvun puoliväliin asti pahasti uhanalainen ja heikko, säilytti liitto Kilpien kautta kulkeneen ”SYP:läisen” yhteytensä näin ollen loppuun saakka.

Entisistä SYP:n jäsenistä Kusti Kulon ura SKDL:ssä oli ehdottomasti merkittävin. SYP:n ero ei tainnut olla liiton puheenjohtajalle lopulta mikään järkytys. Kulo tuntui jatkaneen SKDL:n puheenjohtajana kuin mitään ei olisi tapahtunut. Esimerkiksi vuoden 1955 vappupuheessaan hän ei huomionnut SYP:n taannoista lähtöä yhteistyöjärjestöstä lainkaan. Sen sijaan Kulo puhui ”työväen yhtenäisyysjuhlassa” tavanomaiseen tapaansa liikkeen vanhoista kulta-ajoista toivoen uutta yhtenäisyyden kautta.⁴ Hieman paradoksaalisesti Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen lähtö lisäsi SKDL:n yhtenäisyyttä. Ainakin Hertta Kuusiselle SYP:n lähtö oli melkoinen helpotus: ”Jäljellä oli vain Kulo ja Alenius”, joiden kanssa enää tarvitsi työskennellä⁵. Vaikka Kulolla oli periaatteessa vankka asema SKDL:n puheenjohtajana, ei hänenkään suhteensa yhteistyöjärjestöön ollut aivan mutkaton. Ele Alenius arvioi Kulon joutuneen luovimaan tehtävässään kovan ristipaineen alaisena. Tätä käsitystä tukee Kulon vuonna 1957 Inkeri Lehtiselle lähettämä erittäin tiukkasanainen kirje, jossa hän ilmoittaa olevansa valmis jo luopumaan puheenjohtajuudestaan SKP:n epälojaalin toiminnan vuoksi. Kulo vieläpä kertoo ottaneensa pestin alun perinkin ”erittäin vastenmielisesti”

¹ Hall 1999, 71

² Hiitonen: K. Kilpi 5.4.1953, EH-181, KA

³ Wikipedia 2012

⁴ Kusti Kulon puhe vappuna 1955 Helsingissä, KK-2, KansA

⁵ Viitala 1988, 124

vastaa.¹ Hän kuitenkin jatkoi SKDL:n puheenjohtajana tämän vielä kymmenisen vuotta, joten kenties tämän poikkeuksellisen rajun kirjoituksen takana oli ennemminkin vain yksittäinen puuska K.-A. Fagerholmin ”taiteilijaluonteeksi” moittimalta Kulolta². Kulon varsin pragmaattisen menneisiin kokemuksiin pohjautuneen ajattelun mukaan paras mahdollisen lopputulos edellytti lähtökohtaisesti yhteistyötä. Huonokin yhteistyö olisi ollut hänelle parempi ratkaisu kuin syrjään vetäytyminen. Siten hän kannatti kategorisesti myös hallitustyöhön osallistumista.³ Ehkä samalla ministerisocialismin logiikalla on perusteltavissa sekin, että Kulo pysyi halki vaikeidenkin aikojen SKDL:n puheenjohtajana aina vuoteen 1967 asti, jolloin hän lähes 80-vuotiaana teki tilaa nuoremmalle polvelle.

Ele Aleniuksesta tuli lopulta Kulon seuraaja. Samalla SKDL päivitti sääntöjään länsieurooppalaisen mallin mukaiseksi ja korotti nyt puheenjohtajan pääsihteerin tilalle järjestön varsinaiseksi johtajaksi. Aleniuksessa jatkui omalla tavallaan myös SKDL:n puheenjohtajuuteen liittynyt SYP:läinen perinne. Vaikka SYP ei puolueena Aleniusta vakuuttanut, oli hän identifioitunut SKDL:ään alun perin juuri enemmistöltään SYP:hen päätyneiden kuutosten ja rauhanopposition socialistien kautta.⁴ 1960-luvun lopun kansanrintamakaudella olot SKDL:ssä olivat vapautuneet ja pian Aleniuksen valinnan jälkeen liiton socialistienkin toiminta piristyi. On hyvin mielenkiintoista, että näiden uudelleenjärjestäytyneiden socialistien toimintatavat toivat pienine alueyhdistyksineen ja keskustelukerhoineen mieleen SYP:n.⁵ Tämä oli tuskin kuitenkaan tietoista SYP:n identiteettiin kuuluneiden traditioiden kopioimista. On hyvin vaikeata kuvitella, että viitisentoista vuotta sitten lakkautettua pienpuoluetta olisi pidetty minään ideaalisena mallina. Sen sijaan on todennäköisempää, että omaa puolueettaan aika ajoin kaavailleet SKDL:n socialistit pitivät SYP:tä varoittavana esimerkkinä hylätessään toistuvasti nämä puoluesuunnitelmansa⁶.

1960-luvun puolivälissä myös vuosikymmenen alkupuolella epätyypillisen kyyniseltä vaikuttanut Atos Wirtanen osoitti piristymisen merkkejä. Tämä olikin varmasti socialistisen yhtenäisyyden teoreetikolle mieleistä aikaa. Kehitys sekä SKDL:ssä että SDP:ssä kulki hänen haluamaansa suuntaan ja puolueet pystyivät toimimaan jopa samassa hallituksessa. SKP oli maltillistunut ja vasemmalle siirtyneessä SDP:ssä puoluesihteeriksi Erkki Raatikainen kaivoi vielä sanojensa mukaan

¹ Alenius 1995, 201; Kusti Kulon kirje Inkeri Lehtiselle 14.2.1957, KK-1, KansA

² Blomstedt & Klinge 1985, 316

³ Hiitonen: Kulo 14.2.1948, 17.4.1952, 20.4.1952, 31.9.1953; Haikara 1975, 53

⁴ Alenius 1995, 95, 102, 126–127, 200

⁵ Viitala 1988, 91

⁶ Kansan Uutiset 31.1.2014 Jouko Joentausta, ”Keitä olivatkaan SKDL:n socialistit?”

puolueensa hylkäämän sosialismin sosialidemokraattisesta ”luurankokaapista”¹. Wirtanen saattoikin ajatella maailman tulleen vasta 1960-luvun puolella valmiiksi omaksumaan SYP:läisiä ajatuksia. Muistelmissaan hän iloitsee huomattuaan myös kommunistisen liikkeen journalistisen johtotähden, *Pravdan*, julistavan sellaisia ajatuksia joita esitti omissa julkaisuissaan jo kymmenisen vuotta aikaisemmin². SYP:n jälkeen vailla puoluetta ollut Wirtanen kertoi Raoul Palmgrenille siirtyneensä 1960-luvun puolivälissä ideologisesti jonkin verran vasemmalle. Siihen aikaan Wirtanen suhtautui alkuperäiseen puolueeseensa pilkallisesti: ”Porvaristo on kyllä historian naurettavin poliittisesti aktiivinen luokka – ellei nyt sosialidemokraatit voita sitä myös siinäkin suhteessa!”³ Tästä huolimatta hän palasi vielä 1960- ja 1970-lukujen taitteessa takaisin tuohon naurettavana pitämäänsä puolueeseen⁴. Siten Wirtanen vietti elämänsä viimeisen vuosikymmenen virallisestikin sosialidemokraattina. Tällä teolla oli kuitenkin lähinnä symbolista merkitystä eikä hänellä näyttänyt enää olleen suuria henkilökohtaisia poliittisia kunnianhimoja.

Wirtanen ei kuitenkaan olisi Wirtanen, ellei hänen vanha vastustajansa K.-A. Fagerholm olisi löytänyt hänestä jälleen kerran jotakin moitittavaa. Tällä kertaa Fagerholmia ärsytti se, että SDP:hen siirtynyt Wirtanen oli suositellut vuoden 1976 kunnallisvaaleissa kommunistien äänestämistä. Sovintoa tämä kaksikko ei tehnyt milloinkaan.⁵ Tuollainen Fagerholmia ja varmasti myös monia muitakin suututtanut puoluerajojen kunnioittamattomuus oli Wirtaselle hyvin tyypillistä. Näihin aikoihin hänellä olikin hengenheimolaisia sekä SKDL:ssä että SDP:ssä. Kommunistien jyrkkään niin sanottuun taistolaissiipeen Wirtanen kuitenkin suhtautui hieman pidättyväisemmin. Hänen mukaansa taistolaiset muistuttivat teoreettisuudessaan liikaa Trotskia, eivätkä nämä nähneet Leninin tapaan maailmaa konkretian valossa. Lisää Leniniä siis!⁶ Ehkä Wirtanen puhui tuossa samalla myös itsestään, olihan häntä yleisesti moitittu juuri realismin puutteesta.

Matti Kurjensaari tekee oivan analyysin Wirtasen ihmistyyppistä. Kurjensaaren mukaan ”heissä on innostusta, älyä, näkemystä, ihanteita. He eivät ole poliitikkoja, mutta heillä on kohtalokas harrastus yleisiä asioita, politiikkaa kohtaan”. Tuo kuvaus sopii hyvin SYP:läisiin yleisemminkin, olivathan monet heistä enemmän ”politiikan” amatöörejä kuin täysiverisiä poliitikkoja. Kurjensaari jatkaa: ”He ovat kylväjiä, eivät korjaajia. He ovat radikaaleja, koska hengenmaailmassa näkee kauaksi, ilma on ohutta, kuulakasta ja toivoa täynnä”. Yksi seikka kuitenkin erottaa nämä ihmiset suurista

¹ E. Raatikainen 1980, 23

² Wirtanen 1972, 158

³ Atos Wirtasen kirje Raoul Palmgrenille 2.2.1965, RP-3, KansA

⁴ Helsing 2012, 177

⁵ mts., Fagerholm 1977, 300–301

⁶ Me 6/1973 Kari Sallamaa, ”Mies yli laitojen”

poliitikoista. Kurjensaaren mukaan vasta näiden piirteiden yhdistäminen käytännölliseen toimeenpanokykyyn ja häikäilemättömän taistelijan luonteeseen tekee todellisen valtiomiehen.¹ Sellainen Wirtanen saattoi unelmissaan ollakin. Tähän viittaavat hänen tarpeettoman empaattiset ja kritiikittömät arvionsa sellaisista kiistellyistä ja palvotuista ”suurmiehistä” kuin C. G. E. Mannerheim ja Josif Stalin². Nämä esimerkit ovat melkoisessa ristiriidassa Wirtasen yleisesti vapaamielisen persoonan kanssa, suhtautuihan hän hyvin kriittisesti 1940- ja 1950-lukujen kommunistista liikettä riivanneeseen henkilöpalvontaan ja liikkeen dogmaattisiin oppeihin. Jörn Donner laittoiikin yhdessä kirjassaan Wirtasen *alter egon* Viking Sundin toteamaan liikkeen 1950-luvun alun tilanteesta, että ”[k]ohta kommunistit eivät voi edes paskalla käydä kysymättä Stalinin mielipidettä”³.

Donnerin mukaan Wirtasen ja Raoul Palmgrenin kaltaiset kansandemokraattisen liikkeen toisinajattelijat samastuivat ihmiskasvoiseen sosialismiin jo kauan ennen kuin koko termiä oli edes keksitty⁴. Kansandemokraatit kehittyivät heidän suuntaansa 1960-luvun vasta lopulla. Wirtanen olikin hyvin tyytyväinen SKDL:n vuoden 1967 ohjelmaluonnokseen, joka sisälsi uutuutena myös selväsanaisen sosialismin tavoitteen. Työväenliikkeen lähentymisestä kertoo vielä se, että SDP:n puoluesihteerin Erkki Raatikainen piti luonnosta sisällöltään sosialidemokraattisena⁵. Kommunistien muuttuminen tosiasiaa sosialidemokraattiseksi oli eräs Raatikaisen suosikkiteemoista. Tätä hän perusteli sillä, että SKP oli ohjelmassaan luopunut niin proletariaatin diktatuurin käsitteestä, etujoukkoteoriasta kuin vielä vallankumouksen peruuttamattomuudestakin⁶.

Kun kommunistit luopuivat ajatuksesta, että vain SKP voisi kelvata työväen etujoukoksi, muodostui SDP:stä Suomen työväenpuolueiden todellinen *avant garde*. 1970-luvun lopulta lähtien asetelma on ollut karkeasti arvioiden sellainen, että SDP ensin sopeutuu vallitseviin oloihin ja SKDL seuraa perässä. Symbolinen tapahtuma, johon tämä pohjautuu oli vuoden 1977 niin sanottu Korpilammen seminaari, jonka myötä puheenjohtaja Kalevi Sorsa sopeutti SDP:n konsensukseen ja markkinatalouteen. Jo kaksi vuotta tämän jälkeen SKP:n pääsihteeri Arvo Aalto esitti vastaavansuuntaisia ajatuksia ”historiallisesta kompromissista”.⁷ Samoihin aikoihin Paavo Lipponen vielä palautteli Väinö Tanneria SDP:n käyttökelpoisten henkilölegendojen joukkoon.

¹ Kurjensaari 1957, 189–190

² Wirtanen 1972, 102–103; Andersson 2012, 24–25

³ Donner 1979, 57

⁴ Donner 2013, 226

⁵ Aikalainen 2/1967 Jouko Möttönen, ”Vasemmistolaisen ajattelun ja tajunnan aluelaajennus”

⁶ E. Raatikainen 1980, 64

⁷ Vesikansa 2004, 296, 299; Paastela 2006, 93–94

SDP:n 1960-luvun puolivälissä alkaneella ”vasemmistolaisella” kaudellaan puolue mieluummin sivuutti Tannerin identiteettiä rakentaessaan. 1990-luvusta eteenpäin tämä SYP:läisten vastustaja on saanut puolueessaan taas sankarin roolin.¹ Koko tämän ajan SDP on siten toiminut juuri SYP:läisten periaatteiden vastaisesti. Vuonna 1979 kuolleen Wirtasen tai muiden SYP:n johtohahmojen ei kuitenkaan tätä maailmaa tarvinnut nähdä.

Neuvostoliiton ja muiden niin sanottujen sosialististen maiden romahdettua 1990-luvun alkuun mennessä – ”historian loputtua”² – kokoomus julisti markkinatalouden voittoa. SDP puolestaan väitti sosialidemokratian kukistaneen kommunistit. Toisaalta tämä uusi tilanne oli SDP:lle varsin ongelmallinen, perustuihan puolueen identiteetti porvareista otettujen voittojen puuttuessa paljolti onnistuneisiin taisteluihin SKDL:ää vastaan.³ Nyt nämä voitot jäivät vain osaksi puolueen kunniakasta menneisyyttä. Osana aikansa mullistuksia SKDL lakkautettiin vuonna 1990 ja sen tilalle perustettiin Vasemmistoliitto. Monessa mielessä vuosi 1990 oli paremminkin vuosi nolla. Tämä SKDL:n vastentahtoinen jälkeläinen teki täydellisen amnesian: hengeltään historiattomassa periaateohjelmassaan Vasemmistoliitto vaiken i juuristaan ja otti kielteisen kannan suhteessa sosialismiin. Myöhemmin Vasemmistoliiton muisti on palannut sen verran, että se on tunnustanut SKDL:n edeltäjäkseen ja sosialismikin esiintyy puolueen ohjelmassa SDP:n tapaan arvonomaisesti, vaikka puolue markkinatalouden taakse varsinaisesti asettuukin.⁴ Kokoomus oli siten 1990-luvun alussa oikeassa. Erotukseksi Wirtasen ja Palmgrenin ihmiskasvoisesta sosialismista voisi Vasemmistoliiton linjaa kutsua ehkä ”ihmiskasvoiseksi markkinataloudeksi”. Puolueen identiteetinrakentaminen on perustunut paljolti erontekoon – erottautumiseen kommunisteista. Rauli Mickelsson on vertaillut Vasemmistoliiton ja SDP:n ohjelmia ja on tullut jokseenkin samaan tulokseen kuin Raatikainen aiemmin: puolueiden ohjelmia on vaikeata erottaa toisistaan. Vuoden 2007 periaateohjelma vei Mickelssonin mukaan Vasemmistoliittoa entistä lähemmäksi SDP:tä. Tämän vuoksi myös puolueen identiteetti olisi huteralla pohjalla.⁵ Ohjelmatyöryhmässä vaikuttanut Kalevi Suomela oli asiasta eri mieltä. Hänen mukaansa Vasemmistoliiton identiteetti eroaa SDP:stä ratkaisevasti puolueiden erilaisen historian vuoksi. Suomela näkee puolueiden syntytaustojen ja traditioiden erot tärkeäimpinä tekijöinä identiteetille kuin niiden ohjelmalliset samankaltaisuudet, jotka hän itsekkin myöntää.⁶ Toisin sanoen hän käsittää puolueen identiteetin Seppo Kääriäisen

¹ E. Raatikainen 1980, 120; Mickelsson 1999, 265

² Patomäki 1992, 186. Francis Fukuyaman vuonna 1989 esittämä kuuluisa ajatus ideologisen taistelun päättymisestä

³ Mickelsson 1999, 267; E. Raatikainen 1980, 116

⁴ Vasemmistoliitto 1990, 2007

⁵ Mickelsson 1996, 82; Turun Sanomat 15.6.2007, pääkirjoitus. Rauli Mickelsson, ”Vasemmistoliiton uusi ohjelma lähestyy sosialidemokratiaa. Vaarana jo puolueen identiteetin katoaminen”

⁶ Turun Sanomat 26.6.2007, lukijoilta. Kalevi Suomela, ”Vasemmistoliiton ja Sdp:n yhdistymistä turha toivoa – tai pelätä”

esittämän syväidentiteetin kaltaisena rakennelmana. Siten SYP:n ja SKDL:n sosialistien traditiot näkyisivät – vaikkakin varsin ohuina – tämän päivän Vasemmistoliitossa.

SKDL:ää 1980-luvun kynnykselle johtanut Ele Alenius ei liittynyt uuteen Vasemmistoliittoon. Aleniuksen mukaan puolueelta puuttui oma suuri näkemyksensä ja hän epäili sosialistien siten hukkuvan tämän uuden puolueen syövereihin. Tämä johtui hänen mukaansa etenkin siitä, että puolue kelpuutti jäsenikseen myös SKP:n niin sanotut taistolaiset.¹ Kalevi Suomela allekirjoittaa Aleniuksen lähes 20 vuotta sitten lausuman käsityksen puolueensa ideologisesta sekavuudesta. Tämän johdosta myös puolueen identiteetti on hänen mukaansa sittenkin jäänyt epäselväksi. Identiteetin vahvistamiseksi Suomela nostaisi Vasemmistoliiton raatikaismaisena luurankokaappimiehenä puolueen traditioista periytyvää sosialismia enemmän esille.² Tämä olisi tietenkin täysin trendien vastaista. Samaan aikaan SDP – jonka linjauksia SKDL perillisineen on viime vuosikymmenet seurannut – on jatkanut loitontumistaan kentän vasemmalta laidalta sekä käytännön politiikallaan että julistuksillaan. Vuonna 2008 SDP:n puheenjohtajaksi valittu Jutta Urpilainen sijoittikin puolueensa varsin selväsanaisesti poliittiseen keskustaan.³ Seppo Kääriäisen mukaan syväidentiteetti on yhdeltä merkitykseltään puoluejohdon työkalupakki. SYP:n Vasemmistoliitolle testamenttaamasta traditioiden pienestä lokerikosta on tarvittaessa pengottavissa niin vapaamielisyyden henkeä kuin tinkimätöntä sosialismin aatettakin. Näillä puoluejohto voi – ainakin yrittää – perustella päätöksiään tekivätpä he Vasemmistoliitosta SDP:n jalanjäljillä käyvän keskustalaisen liberaalipuolueen tai perinteisemmän sosialistisen vasemmistopuolueen.

SYP:n ja SKDL:n muiden varhaisten sosialistien työn merkitystä tälle päivälle voidaan kuvata kolmella tavalla, joista yksi on näiden kannalta sävyltään positiivinen kaksi muuta ovat negatiivisia. SYP:läiset voisivat pitää myönteisenä puolena sitä, että he olivat olivat panemassa alulle uutta poliittista traditiota Suomeen. Siten he jättivät jälkeensä jotakin varsin kestäväää. Kielteinen seikka sitä vastoin on se, että samalla kävi juuri kuten K. H. Wiik epäili: järjestökenttä hajautui entisestään. SYP voidaan laskea osasyyliseksi tähän, joten nimensä mukaisen yhtenäisyyden sijasta puolue oli lopulta luomassa erillisyyttä. Myös puolueen nimen ensimmäinen määre tuottaisi SYP:läisille pettymyksen, etenkin jos sosialismin käsittää sanan perinteisessä merkityksessä eikä ”moderniin” tapaan pelkkinä arvoina. Näin ollen Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue ei jättänyt perinnökseen sen enempää sosialismia kuin (työväen) yhtenäisyyttäkään.

¹ Alenius 1995, 359–360

² Kansan Uutiset 31.1.2014 Jouko Joentausta, ”Keitä olivatkaan SKDL:n sosialistit?”

³ Lahtinen 2009, 308; SDP 2008

LÄHDELUETTELO

PRIMÄÄRIAINESTO

Arkistolähteet

Kansan Arkisto (KansA):

Pakilan Sosialistisen Työväenyhdistyksen kokoelma.

Suomen Kansan Demokraattisen Liiton kokoelma. (SKDL)

- Hallinnollinen jaosto. Ohjelmat. Periaateohjelmaan liittyvää 1967.
- Järjestöjaosto. Muiden järjestöjen aineistot. Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue.
- Mikrofilmi 31. Perustamisasiakirjat.
- Mikrofilmit 31–32. Liittokokousten pöytäkirjat (1946–1952).
- Mikrofilmi 34. Liittoneuvoston pöytäkirjat (1948).
- Mikrofilmit 426–427. Liittotoimikunnan pöytäkirjat (1947–1955).

Suomen Kommunistisen Puolueen kokoelma. (SKP)

- Mikrofilmi 46. Keskuskomitean pöytäkirjat (1952).
- Mikrofilmi 47. Keskuskomitean pöytäkirjat (1953).
- Mikrofilmi 58. Puolutoimikunnan pöytäkirjat (1944–1948).
- Mikrofilmit 59–60. Poliittisen toimikunnan pöytäkirjat (1952).
- Mikrofilmit 60–61. Poliittisen toimikunnan pöytäkirjat (1953).

Suomen Kommunistisen Puolueen Helsingin piiritoimikunnan kokoelma.

- Kokouspöytäkirjat 1944–1948.

Sosialidemokraattisen opposition kokoelma.

Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen kokoelma. (SYP)

- Kansio 8. Puoluekokousten pöytäkirjat (1947–1955).
- Kansio 8. Puolutoimikunnan pöytäkirjat (1947–1955).
- Kansio 9. Selostusaineistot.
- Kansio 9. Julkilausumat, kannanotot, periaateohjelmat (1948–1955).
- Kansio 11. Saapuneet kirjeet.
- Kansio 13. Lähetetyt kirjeet.

J. W. Kedon kokoelma. (JK)

- Kansio 1. Kirjeenvaihto.
- Kansio 15. Sos. dem. puolue. Kuutoset.
- Kansio 16. Rauhanoppositio.

Hertta Kuusisen kokoelma. (HK)

- Kansio 3a. Lähetetyt kirjeet O. W. Kuusiselle.
- Kansio 3. Saapuneet kirjeet O. W. Kuusiselta.

Kusti Kulon kokoelma. (KK)

- Kansio 1. Kirjeenvaihto.
- Kansio 2. Muistelmat, puheet (SKDL).
- Kansio 17. SYP.

Raoul Palmgrenin kokoelma. (RP)

- Kansio 2. Saapuneet kirjeet (1944–1960).
- Kansio 3. Saapuneet kirjeet (1961–1968).

Atos Wirtasen kokoelma. (AW)

- Kansio 48. SYP.
- Kansio 49. Toiminta SYP:ssä. Vapaa Pohjola.
- Kansio 50. Toiminta SKDL:ssa.

Aarne Hulkkosen haastattelu. 8Ab. 11/86. ss. 1–71. Haastattelija: Jalo Heikkinen, toimittaja. Haastattelu-aika: vuosina 1977–80. Litteraatio: M-L. Leinonen 14.12.86.

Kansallisarkisto (KA):

Ensio Hiitosen kokoelma. (EH)

- Kansio A6. Muilta tulleet kirjeet K–R.
- Kansio A7. Muilta tulleet kirjeet S–Å.
- Kansio A10. Konseptit.
- Kansio B37. Toiminta Sosialistisessa Yhtenäisyyspuolueessa (SYP).
- Kansiot B180–184. Eri henkilöitä koskevia muistiinpanoja.

Yrjö Ruudun kokoelma. (YR)

- Kansio 3. Muistivihkot.

Työväen Arkisto (TA):

Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen kokoelma.

Muistitieto CLXXXIV (184) 1971–72 Heino ym. 662–666 668. Pirjo Alakapee haastattelee Hannes Pekosta (s. noin 1900) 668/6. Työväen Muistitietotoimikunta.

Puolueiden julkaisut

Sosialistinen Yhtenäisyyspuolue (1947), *Säännöt*.

Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (1949), *Suomen Kansan Demokraattisen Liiton Ohjelma*. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=skdlohjelma1949>, luettu 31.3.2013.

Suomen Kommunistinen Puolue (1957), *Suomen Kommunistisen Puolueen Ohjelma*. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=skpohjelma1957>, luettu 31.3.2013.

Suomen Sosialidemokraattinen puolue (1903), *Sosialidemokraattisen puolueen ohjelma*. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sdpohjelma1903>, luettu 31.3.2013.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (1952), *SDP:n Periaateohjelma (perusteluineen)*. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sdpperiaate1952>, luettu 31.3.2013.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (1999), *Sosialidemokratian periaatteet*. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=sdpprincip1999>, luettu 31.3.2013.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (2008), *Pöytäkirja. SDP:n 41. puoluekokous, Hämeenlinna 5.–7.6.2008*. http://www.sdp.fi/images/puoluekokousasiakirjat/ptk_2008.pdf, luettu 20.4.2014.

Vasemmistoliitto (1990), *Vasemmistoliiton ohjelma*. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vasohjelma1990>, luettu 9.5.2014.

Vasemmistoliitto (2007), *Periaateohjelma 2007 – Vasemmiston tie oikeudenmukaiseen maailmaan*. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelma?tunniste=vasperiaate2007>, luettu 9.5.2014.

Sanoma- ja aikakauslehdet ja muut vastaavat painatteet mahdollisine lyhenteineen

Aikalainen (1967).
Helsingin Sanomat (HS) (1951–2008).
Kansan Uutiset (2014).
Kommunisti (1946–1955).
Libero (2013).
Me (1973).
Sosialisti (1940).
Sosialistinen Aikakauslehti (SA) (1946–1955).
Suomen Sosialidemokraatti (SS) (1940–1953).
SYP:n vappu 1954.
Turun Sanomat (2007).
Uusi Suomi (US) (1941–1946).
Uutispäivä Demari (2011).
Vapaa Pohjola (1946–1949) (VP).
Vapaa Sana (VS) (1951).
Vapaus (1946).
Viikon Posti (Vposti) (1955).
Yhteisrintama (1952).

KIRJALLISUUS JA MUU SEKUNDÄÄRIAINEISTO

Aarnio, Eeva (1998a), ”Aatteen lipusta hallitun kamppailun foorumiksi. Periaatteellinen puolueohjelma harjaannuttamisen ja poliittisen pätevöitymisen näyttämönä”. *Politiikka* 40 (1), 4–21.

Aarnio, Eeva (1998b), *Päämäärät liikkeessä. Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle*. Jyväskylä: SoPhi.

Alenius, Ele (1995), *Salatut tiet. Muistelmat*. Helsinki: Painatuskeskus.

Ampuja, Mikko (1947), *Pajasta parlamentiin. Neljäkymmentä vuotta Suomen työväenliikkeessä*. Helsinki: Tammi.

Anderson, Benedict (2007), *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.

Andersson, Claes (2012), ”En droppe morgondag i en värld av sot och damn – Om Atos Wirtanens liv och värld”. Teoksessa Andersson, Christina & Claes Andersson (toim.) *Atos, En vänbok*. Maarianhamina: PQR, 21–38.

Apunen, Osmo & Corinna Wolff (2009), *Pettureita ja patriootteja. Taistelu Suomen ulko- ja puolustuspolitiikan suunnasta 1938–1948*. Helsinki: SKS.

Bauman, Zygmunt (2002), *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.

- Bergholm, Tapio (2007), ”Wälläri, Niilo (1897–1967). Suomen Merimies-Unionin puheenjohtaja”. Teoksessa Klinge, Matti (toim.), *Kansallisbiografia*. Helsinki: SKS.
<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2141/>, luettu 23.2.2014.
- Blomstedt, Yrjö & Matti Klinge (toim.) (1985), *J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Ensimmäinen osa 28.6.1944–24.4.1949*. Helsinki: WSOY.
- Blomstedt, Yrjö & Matti Klinge (toim.) (1986), *J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Toinen osa 25.4.1949–10.4.1956*. Helsinki: WSOY.
- Boas, George (1972), *Mitä aatehistoria on*. Helsinki: WSOY.
- Borg, Olavi (1965), *Suomen puolueiden ideologiat. Periaateohjelmien sisällönanalyttinen vertailu sekä katsaus niiden historialliseen taustaan ja syntyprosessiin*. Helsinki: WSOY.
- Burke, Kenneth (1969) [1950], *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press.
- Burke, Kenneth (1989), *On Symbols and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Conrad, Joseph (1981), *Pimeyden sydän*. Helsinki: Otava.
- Donner, Jörn (1979), *Jakob ja kylmä rauha*. Helsinki: Otava.
- Donner, Jörn (1985), *Isä ja poika. Komedia*. Helsinki: Otava.
- Donner, Jörn (1988), *Vastavirtaan. Onko poliittinen osallistuminen mahdollista*. Helsinki: Otava.
- Donner, Jörn (2007), *Diktonius. Elämä*. Helsinki: Otava.
- Donner, Jörn (2013), *Mammutti. Jälkeenjääneet tekoset*. Helsinki: Otava.
- Duverger, Maurice (1961), *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State*. Lontoo: Methuen & Co.
- Eskola, Antti (1969), *Vasen laita lavea*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Fagerholm, Karl-August (1977), *Puhemiehen ääni*. Helsinki: Tammi.
- Fornäs, Johan (1998), *Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- Gramsci, Antonio, (1976), Työväenluokan yhtenäisyys. ”L'ordine Nuovossa” julkaistuja artikkeleita 1919–1920. Moskova: Kustannusliike Edistys.
- Grönlund, Kimmo, Heikki Paloheimo, Jan Sundberg, Risto Sänkiaho & Hanna Wass (2005), ”Kiinnittyminen politiikkaan”. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Haavikko, Paavo (2006), *Ei. Siis kyllä. Proosaa*. Helsinki: WSOY.

Haikara, Kalevi (1975), *Isänmaan vasen laita. SKDL 30 vuotta piikkinä kansakunnan lihassa*. Helsinki: Otava.

Halila, Aimo (1969), *Väinö Voionmaa*. Helsinki: Tammi.

Hanski, Jari (2005), ”Kulo, Kusti (1887–1973). SKDL:n puheenjohtaja”. Teoksessa Klinge, Matti (toim.), *Kansallisbiografia*. Helsinki: SKS. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5244/>, luettu 23.2.2014.

Hall, Stuart (1999), *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Harle, Vilho (1991), *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen*. Helsinki: Rauhankirjallisuuden edistämisseura.

Harle, Vilho (1994), ”‘Viholliskuvan’, ‘vihollisen’ ja ‘toisen’ käsitteistä sekä niiden keskinäisistä suhteista”. *Politiikka* 36 (4), 229–239.

Harle, Vilho & Sami Moisio (2002), ”Populaarista käytännölliseen geopolitiikkaan. Kansallisen identiteettiprojektin teoria empirian valossa”. *Politiikka* 44 (2), 169–182.

Hautala, Arvo (1977), *Kehuttiin lakkokenraaliksi*. Helsinki: Tammi.

Heikkilä, Toivo (1965), *Paasikivi peräsimestä. Pääministerin sihteerin muistelmät 1944–1948*. Jyväskylä: Gummerus.

Helo, Johan (1965), *Vaiennettuja ihmisiä. Tapahtumia toisen maailmansodan ja sen jälkeisenä aikakautena*. Helsinki: Tammi.

Helsing, Alf-Erik (2012), ”När bröder ej förlikas”. Teoksessa Andersson, Christina & Claes Andersson (toim.) *Atos, En vänbok*. Maarianhamina: PQR, 177–191.

Hentilä, Seppo (1986), ”Pelkoa vai pelottelua. Sosiaalidemokraattien propaganda ja kommunistit”. Teoksessa *Paasikiven hirmuiset vuodet. Suomi 1944–1948*. Helsinki: Tammi, 115–138.

Hietala, Marjatta (2001), ”Mitä tutkia ja miten?”. Teoksessa Autio, Sari, Sari Katajala-Peltomaa & Ville Vuolanto (toim.), *Historioitsijan arki & tutkimuksen prosessi*. Tampere: Vastapaino, 15–28.

Hiitonen, Ensio (1953), *Vääryyttä oikeuden valekaavussa*. Helsinki: Vapaa Pohjola.

Hyvämäki, Lauri (1954), *Vaaran vuodet 1944–48*. Helsinki: Otava.

Jerofejeff, Nikolai (1979), *Mitä on historia*. Helsinki: Kansankulttuuri.

Jokipii, Mauno (1988), *Jatkosodan synty. Tutkimuksia Saksan ja Suomen sotilaallisesta yhteistyöstä 1940–41*. Helsinki: Otava.

Kaihovaara, Pirjo (1991), ”Työväenliikkeen lippukulttuurin symboleista”. Teoksessa Peltonen, Ulla-Maija & Kirsti Stenvall (toim.), *Myytit ja symbolit. Kirjoituksia suomalaisista kulttuuritulkinnoista*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 47–61.

Kalela, Jorma (1976), *Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman ajan historiaa tutkiville*. Helsinki: Gaudeamus.

Kalemaa, Kalevi (1984), *Raoul Palmgren. Suomalainen toisinajattelija*. Helsinki: Tammi.

Kalemaa, Kalevi (1992), *Sylvi-Kyllikki Kilpi. Sörnäisten tyttö. Poliittinen elämäkerta*. Helsinki: WSOY.

Kangaspuro, Markku (1999), ”Yrjö Ruudun kansallinen sosialismi”. Teoksessa Karkama, Pertti & Hanne Koivisto (toim.), *Ajan paineessa. Kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta*. Helsinki: SKS, 194–215.

Karemaa, Outi (1998), *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923*. Helsinki: SHS.

Karjalainen, Tuula (2013), *Tove Jansson. Tee työtä ja rakasta*. Helsinki: Tammi.

Karttunen, Sakari (1966), *Ystävyyys vastatuulella. Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran myrskyinen taival vuonna 1940*. Helsinki: Tammi.

Kekkonen, Jukka (2004), ”Hiitonen, Ensio (1900–1970). Alkon lakimies, Suomen Filmikamarin toimitusjohtaja, asiainhoitaja, oikeustieteen tohtori”. Teoksessa Klinge, Matti (toim.), *Kansallisbiografia*. Helsinki: SKS. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7560/>, luettu 23.2.2014.

Kemppinen, Kauko (1987), *Niin perkeleen punainen. 100 vuotta työväenliikettä Kemissä*. Kemi: Pohjolan Sanomat.

Keskisarja, Teemu (2010), *Vääpeli T:n tapaus ja muita kertomuksia suomalaisesta terrorismista*. Jyväskylä: Atena.

Kilpi, Sylvi-Kyllikki (1965), *Sörnäisten tytön vaellusvuodet*. Helsinki: Tammi.

Kiuru, Sakari (1968), ”J. W. Keto – osuustoimintamies”. Teoksessa Soikkanen, Hannu (toim.), *Tiennäyttäjät 3. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin*. Helsinki: Tammi, 199–231.

Klinge, Matti (1972), *Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*. Helsinki: WSOY.

Koikkalainen, Petri (2005), *The Life of Political Philosophy After its Death. History of an Argument Concerning the Possibility of a Theoretical Approach to Politics*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kolumäki, Juha (2013), *Jakautunutta vapaamielisyyttä – Kansallisen Edistyspuolueen sisäiset ristiriidat ja Kivimäen hallitus 1934–1936*. Tampereen yliopiston historian pro gradu -tutkielma.

Korhonen, Arvi (1961), *Barbarossa-suunnitelma ja Suomi. Jatkosodan synty*. Helsinki: WSOY.

Korhonen, Mikko (2006), ”Mitä minun on tehtävä?” *Mauri Ryömän suhde kommunistiseen puolueeseen 1944–1958*. Tampereen yliopiston Suomen historian pro gradu -tutkielma.

- Kurjensaari, Matti (1948), *Taistelu huomispäivästä. Isänmaan opissa 1918–1948*. Helsinki: Tammi.
- Kurjensaari, Matti (1957), *Suomalainen päiväkirja*. Helsinki: Tammi.
- Kurjensaari, Matti (1960), *Jäähyväiset 50-luvulle*. Helsinki: Tammi.
- Kuusisto, Riikka (1996), ”Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa”. Teoksessa Palonen, Kari & Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 267–292.
- Käyhkö, Ulla (2005), *Inkeri Lehtinen ja stalinismi SKP:ssa. Lehtisen elämä ja erityisesti osallistuminen SKP:n johdon 1960-luvun stalinismikeskusteluun (1960–1968)*. Tampereen yliopiston historian pro gradu -tutkielma.
- Kääriäinen, Seppo (2002), *Sitä näyttää, mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964–2001*. Jyväskylä: Gummerus.
- Laamanen, Lamppu (2001), *Dave Lindholm. Levytyksiä 30 vuotta*. Helsinki: Like.
- Lahtinen, Mikko (2009), ”Hyvinvointivaltion tulevaisuus ja kamppailut hegemoniasta”. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.), *Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin*. Helsinki: TSL, 303–318.
- Lappalainen, Jussi T. (2002), *Haluatko historiankirjoittajaksi?*. Helsinki: SKS.
- Lappalainen, Pertti (2006), ”Puolueohjelmien merkitys”. Teoksessa Paastela, Jukka & Heikki Paloheimo (toim.), *Suomen puolueiden periaateohjelmat. Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua*. Tampere: Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos, 259–275.
- Lehén, Tuure (1972), *Vallankaappaushölmöily 1948*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Lehtonen, Mikko, Olli Löytty & Petri Ruuska (2004), *Suomi toisin sanoen*. Tampere: Vastapaino.
- Leino, Yrjö (1991), *Kommunisti sisäministerinä*. Helsinki: Tammi.
- Leppänen, Veli-Pekka (1994), *Ohranasta oppositioon. Kommunistit Helsingissä 1944–1951*. Helsinki: KSL.
- Leppänen, Veli-Pekka (1999), *Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970*. Helsinki: Edita.
- Lewin, Moshe (2006), *Neuvostoliiton vuosisata*. Helsinki: Like.
- Majander, Mikko (2004), *Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–51*. Helsinki: SKS.
- Majander, Mikko (2007), *Demokratiaa dollareilla. SDP ja puoluerahoitus pulataloudessa 1945–1954*. Helsinki: Otava.

Marx, Karl (2010), *Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista*. Tampere: Sosialismi.net. http://sosialismi.net/wp-content/uploads/2010/05/karl_marx_-_brumairekuun_18.pdf, luettu 25.4.2013.

Marx, Karl & Friedrich Engels (1998), *Kommunistinen manifesti*. Tampere: Vastapaino.

Mickelsson, Rauli (1996), ”Puolueiden identiteettiä etsimässä: Neljän puolueen vaaliohjelmien tarkastelua myöhäismodernin silmin”. *Politiikka* 38 (2), 75–85.

Mickelsson, Rauli (1999), *Samanlaiset ja erilaiset puolueet. Retoriikka- ja diskurssianalyttinen tutkimus kokoomuslaisten ja sosialidemokraattien jäsenlehdissä ilmaisemista käsityksistä omista puolueistaan vuosina 1965–1995*. Turun yliopisto: Turku.

Mickelsson, Rauli (2007), *Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino.

Miettinen, Unto (toim.) (1971), *Erään työmiehen päiväkirjasta. Lauri Vileniuksen muistelmia ja pakinoita*. Helsinki: Otava.

Nevakivi, Jukka (1986), ”Päiväkirja vai yökirja: Paasikiven linja kriittisessä valossa”. Teoksessa *Paasikiven hirmuiset vuodet. Suomi 1944–1948*. Helsinki: Tammi, 162–183.

Nevakivi, Jukka (1992), *Linnasta linnaan. Eero A. Wuoren (1900–1966) poliittinen elämäkerta*. Helsinki: Otava.

Nevakivi, Jukka, Seppo Hentilä & Lauri Haataja (1993), *Poliittinen historia. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: Finn Lectura.

New World Encyclopedia (2008), ”Iron Curtain”. http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Iron_curtain, luettu 9.5.2014.

New World Encyclopedia (2011), ”Satan”. <https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Satan>, luettu 12.5.2014.

Oxford Academic (2013), *Misquotation: 'Facts are stupid things'*. Oxford: Oxford University Press. <http://oupacademic.tumblr.com/post/60397790031/misquotation-facts-are-stupid-things>, luettu 9.5.2014.

Paakkunainen, Kari (1986), ”Suomalainen 'Staatsräson' yöpäiväkirjana. Paasikiven muistiinpanojen lukutavasta ja valtio-opillisesta relevanssista”. *Politiikka* 28 (2), 144–154.

Paasilinna, Erno (1984), *Yksinäisyys ja uhma. Esseitä kirjallisuudesta*. Helsinki: Otava.

Paasivirta, Juhani (1992), *Suomi ja Eurooppa 1939–1956. Sotien ja murrosten ajanjakso*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Paastela, Jukka (1975), *Sosialismin sanakirja*. Helsinki: SNK, SONK, TSL.

Paastela, Jukka (1990), ”Kuinka Suomen Kommunistisesta puolueesta tuli hallituspuolue vuonna 1966”. *Politiikka* 32 (2), 102–111.

Paastela, Jukka (1991), *The Finnish Communist Party in the Finnish Political System 1963–1982*. Tampere: Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos

Paastela, Jukka (1992), ”Suomen Kommunistinen Puolue ja destalinisoinnin ongelma vuonna 1956”. *Politiikka* 34 (4), 338–344.

Paastela, Jukka (2006), ”Sosialistinen aatetraditio Suomessa”. Teoksessa Paastela, Jukka & Heikki Paloheimo (toim.), *Suomen puolueiden periaateohjelmat. Ohjelmat, niiden taustaa ja tarkastelua*. Tampere: Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos, 76–102.

Paavolainen, Jaakko (1989), *Väinö Tanner. Patriootti. Elämäkerta vuosilta 1937–1966* 4. Helsinki: Tammi.

Palmgren, Raoul (1984), *Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus II. Pulan, fasismin ja sodan varjossa (1930–44)*. Helsinki: WSOY.

Palomeri, Rolf [Palmgren, Raoul] (1953), *30-luvun kuvat*. Helsinki: Tammi.

Palonen, Kari (1977), ”Työväenliikkeen laiminlyödyistä mahdollisuuksista. Spekulaatiivisia kommentteja Suomen työväenliikkeen historiaan”. *Politiikka* 19 (3), 253–266.

Parkkari, Nestori (1961), *Väkivallan vuodet*. Helsinki: Kansankulttuuri.

Patomäki, Heikki (1992), ”Pahat viholliset maailmanpolitiikassa”. *Politiikka* 34 (2), 183–193.

Pekonen, Kyösti (1995), ”Puolueohjelman idea”. Teoksessa Aarnio, Eeva & Jukka Kanerva (toim.), *Puolueohjelmatutkimuksen nykysuunnat*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 24–35.

Pessi, Ville, Pekka Holopainen, Leo Lehdistö & Risto Kautto (1979), *Itse asiassa kuultuna. Ville Pessi*. Helsinki: WSOY.

Porkkala, Veikko (1999), *Puuseppä työväenluokan palvelijana*. Helsinki: WSOY.

Raatikainen, Erkki (1980), *Kuin punainen varjo vain. Eli pienesti pirullisia profiileja luurankokaapista*. Helsinki: Weilin+Göös.

Raatikainen, Panu (2004), *Ihmistieteet ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Rajala, Panu & Hannu Rautkallio (1994), *Petturin testamentti. Arvo Poika Tuomisen todellinen elämä*. Helsinki: WSOY.

Rantanen, S. Hj. (1958), *Kuljin SKP:n tietä*. Helsinki: Otava.

Rautkallio, Hannu (1979), *Suomen suunta 1945–1948*. Helsinki: Weilin+Göös.

Rautkallio, Hannu (1990), *Paasikivi vai Kekkonen. Suomi lännestä nähtynä 1945–1956*. Helsinki: Tammi.

Rentola, Kimmo (1986), ”’Kto kogo?’ – kommunistit ja Paasikivi”. Teoksessa *Paasikiven hirmuiset vuodet. Suomi 1944–1948*. Helsinki: Tammi, 85–114.

- Rentola, Kimmo (1994), *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*. Helsinki: WSOY.
- Rentola, Kimmo (1997), *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958*. Helsinki: Otava.
- Rinne, Matti (2006), *Kiila 1936–2006. Taidetta ja taistelua*. Helsinki: Tammi.
- Rislakki, Jukka (1982), *Erittäin salainen. Vakoilu Suomessa*. Helsinki: Love.
- Ronkainen, Antti (2012), ”Tappakaa valkea härkä”. *Niin & näin* 73, 62–63.
- Saarela, Tauno (1996), *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923*. Helsinki: KSL.
- Saarela, Tauno (2006), *Kansan tahto. Pohjolan työtätekevien lehti*. Jyväskylä: Gummerus.
- Saarela, Tauno (2008), *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930*. Helsinki: SKS.
- Saarikoski, Pentti (2008), *Runot 1961–66*. Helsinki: Otava.
- Saarinen, Aarne (1984), *Suomalaisen kommunistin kokemuksia*. Helsinki: Tammi.
- Saarinen, Esa (1987), *Jörn Donner*. Helsinki: WSOY.
- Salminen, Juhani (1996), *Asevelijunta. Kertomus asevelisukupolven kommunismin vastaisesta taistelusta 1940–1959*. Jyväskylä: Gummerus.
- Salminen, Matti (2011), *Yrjö Kallisen elämä ja totuus*. Helsinki: Like.
- Salo, Miika & Joonas Laine (2011), *Sosialismi kommunistien ja kansandemokraattien ohjelmissa*. Sosialismi.net. <http://sosialismi.net/blog/2011/01/17/sosialismi-kommunistien-ja-kansandemokraattien-ohjelmissa/>, luettu 29.3.2013.
- Salomaa, Erkki (1964), *Tavoitteena kansanvalta. Suomen työväenliikkeen vaihteita vuosina 1944–1960*. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Saukkonen, Pasi (1998), ”Kansallisvaltion identiteettipolitiikka. Kansallinen identiteetti politiikan tutkimuksen käsitteenä”. *Politiikka* 40 (3), 212–225.
- Saukkonen, Pasi (1999), *Suomi, Alankomaat ja kansallisvaltion identiteettipolitiikka. Tutkimus kansallisen identiteetin poliittisuudesta, empiirinen sovellutus suomalaisiin ja hollantilaisiin teksteihin*. Helsinki: SKS.
- Savolainen, Erkki (1978), *Niilo Wälläri. Legenda jo eläessään*. Helsinki: WSOY.
- Seppinen, Ilkka (2007), ”Svento, Reinhold (1881–1973). Ministeri, kansanedustaja, lähettiläs, toimittaja”. Teoksessa Klinge, Matti (toim.), *Kansallisbiografia*. Helsinki: SKS. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/796/>, luettu 24.2.2014.

Simons, Herbert W. & Trevor Melia (toim.) (1989), *The Legacy of Kenneth Burke*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Sinisalo, Taisto & Olli Korjus (1998), *Väinö Meltti (1898–1964). Ajankuvia itsenäisyytemme ensimmäisiltä vuosikymmeniltä. ”Olen marxilainen demokraatti päämääränä sosialistinen yhteiskunta”*. Tutkielma tutkijasta, poliitikosta, kansanedustajasta ja poliittisesta vangista, Kotkan työväenopiston johtajasta, SKDL:n perustajasta ja maaherrasta. Kotka/Helsinki: Kotkan Työväenyhdistys/Demokraattinen Sivistysliitto.

Sirniö, Aila (1968), *Sosialistinen yhtenäisyyspuolue*. Helsingin yliopiston poliittisen historian pro gradu -tutkielma.

Soikkanen, Hannu (1991), *Kohti kansanvaltaa 3. 1944–1952*. Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue.

Soikkanen, Hannu (2006), ”Pekkala, Mauno (1890–1952). Pääministeri, kansanedustaja, Metsähallituksen pääjohtaja”. Teoksessa Klinge, Matti (toim.), *Kansallisbiografia*. Helsinki: SKS. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/734/>, luettu 23.2.2014.

Soikkanen, Timo (1991), *Yrjö Ruutu: näkijä ja tekijä. Itsenäisyyden, eheyttämisen ja uuden ulkopoliitiikan juurilla*. Helsinki: WSOY.

Sulevo, Kari (1973), ”Historiallinen lähestymistapa valtio-opin tutkimuksessa”. *Politiikka* 15 (2), 137–142.

Summa, Hilikka (1996), ”Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus”. Teoksessa Palonen, Kari & Hilikka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 51–84.

Svento, Reinhold (1960), *Ystäväni Juho Kusti Paasikivi*. Helsinki: WSOY.

Taanila, Hannu (1997), ”Marx kolmen pahoinpitelyn jälkeen”. Teoksessa *Marx ja villi länsi*. Helsinki: Demokraattinen Sivistysliitto, 29–37.

Tarkka, Jukka (2010), *Max Jakobson. Kylmän sodan diplomaatti*. Helsinki: Otava.

Tšernous, V. N. & Hannu Rautkallio (toim.) (1992), *NKP ja Suomi. Keskuskomitean salaisia dokumentteja 1955–1968*. Helsinki: Tammi.

Tuikka, Timo J. (2011), *Kekkosen takapiru. Kaarlo Hillilän uskomaton elämä*. Helsinki: Otava.

Tuominen, Arvo (1957), *Kremlin kellot. Muistelmia vuosilta 1933–1939*. Helsinki: Tammi.

Tuomioja, Erkki (1982), *K. H. Wiik. Puoluesihteeri ja oppositiososialisti 2*. Helsinki: KK Kirjapaino.

Tuomioja, Erkki (2001), ”Wirtanen, Atos (1906–1979). Kansanedustaja, Ny Tidin päätoimittaja, Sosialistisen Yhtenäisyyspuolueen puheenjohtaja”. Teoksessa Klinge, Matti (toim.), *Kansallisbiografia*. Helsinki: SKS. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1678/>, luettu 23.2.2014.

Tuomioja, Erkki (2007), *Häivähdys punaista. Hella Wuolijoki ja hänen sisarensa Salme Pekkala vallankumouksen palveluksessa*. Helsinki: Tammi.

Veilahti, V. O. (1985), ”Millaiseen sosialismiin SDP? Näkökohtia puolueohjelman laatimisen ongelmavyyhdestä”. *Politiikka* 27 (1), 38–42.

Vesikansa, Jyrki (2004), *Salainen sisällissota. Työnantajien ja porvareiden taistelu kommunisteja vastaan kylmän sodan Suomessa*. Helsinki: Otava.

Viitala, Heikki Mikko (1969), *Rauhanoppositio. Tutkimus poliittisesta oppositiosta Suomessa vuosina 1940–1944*. Helsinki: Kansankulttuuri.

Viitala, Heikki Mikko (1988), *Vasemmistolainen työväenliike Suomessa osa 1. SKP – parlamentaarinen ja vallankumouksellinen puolue 1918–1988*. Helsinki: Kommunisti-lehden julkaisusarja 1/88.

Virtanen, Matti (2001), *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Helsinki: SKS.

Voionmaa, Väinö (1971), *Kuriiripostia 1941–1946*. Helsinki: Tammi.

Ward-Perkins, Bryan (2006), *The Fall of Rome and the End of Civilization*. Oxford: Oxford University Press.

Wikipedia (2012), ”Kalevi Kilpi”. http://fi.wikipedia.org/wiki/Kalevi_Kilpi, luettu 14.5.2014.

Wirtanen, Atos (1964), *Pimeitä voimia vastaan*. Helsinki: Kustannus Oy Aalto.

Wirtanen, Atos (1967), ”Rauhanmiehen jälkitilistä”. Teoksessa Kare, Kauko (toim.), *Taistelun ja murroksen vuodet*. Hämeenlinna: Karisto, 67–82.

Wirtanen, Atos (1972), *Poliittiset muistelmat*. Helsinki: Otava.

Wirtanen, Atos (1975), ”Tulevia”. Teoksessa Laitinen, Kai, Matti Suurpää & Hannu Mäkelä (toim.), *Suomen kirjallisuuden antologia VII. Sotien varjossa*. Helsinki: Otava, 395–396.

Wälläri, Niilo (1967), *Antoisia vuosia. Muistelmia toiminnasta ammattiyhdistysliikkeessä*. Helsinki: Weilin+Göös.

Muut

Aykroyd, Dan & Harold Ramis (1984), *Ghostbusters*. Culver City: Columbia.

Hector (1978), ”Postitoimistojuttu”. Teoksessa Hector, *Kadonneet lapset*. Helsinki: Love.

Hector (1995), ”Pahuuden Avenue”. Teoksessa Hector, *Kultaiset lehdet*. Helsinki: EMI Finland.

Mänttari, Anssi (1983), *Regina ja miehet*. Helsinki: Reppufilmi.

Yle Radio 1 (2013), ”Saksan pelko”. Sarjassa *Eurooppalaisia puheenvuoroja*. Yleisradio.